

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI**

TÜRK ROMANINDA TEK PARTİ DÖNEMİ (1931-1946)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Salih Zeki HAKLI**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Tuncay ÖNDER**

Ankara – 2007

ONAY

Salih Zeki HAKLI tarafından hazırlanan “Türk Romanında Tek Parti Dönemi (1931-1946)” başlıklı bu çalışma, 06/07/2007 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Levent KÖKER (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Tuncay ÖNDER (Danışman)

Doç. Dr. Suna BAŞAK

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ROMAN ve ÖZELLİKLERİ

1. Roman Nedir?.....	7
1.1. Tarihsel Gelişim	8
1.2. Romanın Tür Özellikleri	10
1.3. Romanın Yapısal Özellikleri.....	13
2. Romanın Öğeleri.....	15
2.1. Romanda Olay.....	16
2.2. Romanda Zaman	19
2.3. Romanda Mekân	21
2.4. Romanda Karakter.....	23
3. Tarihsel Roman.....	27
3.1. Tarihsel Roman ve Gelişimi	28
3.2. Tarihsel Romanın Yapısal Özellikleri	30
3.3. Tarihsel Romanda Karakter	33
3.4. Türkiye’de Tarihsel Roman’ın Doğuşu ve Gelişimi	35

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETİN KURULUŞU VE TEK PARTİ İKTİDARI

1. Cumhuriyetin İlk Yılları: 1920 – 1928	40
1.1. Kurtuluş Savaşı ve Lozan Antlaşması	41

1.2. Saltanatın Kaldırılması ve Cumhuriyetin İlanı	48
1.3. Takrir-i Sükun Kanununun Kabulü ve Kemalist Devrimler	57
2. Devletin Yeni İdeolojisi : 1929 – 1938	65
2.1. Çok-Partili Sistem Denemesi ve Serbest Cumhuriyet Fırkası	66
2.2. Tek-Parti Sistemin Yerleşmesi: Altı Okun Kabulü	72
2.3. Atatürk Döneminin İktisadî Yapısı	94
3. Atatürk Sonrası Tek Parti İdaresi: 1939 – 1946	103
3.1. Atatürk Sonrası Siyasi Yapı	104
3.2. Savaş Dönemi Alınan Ekonomik Önlemler	108
3.3. Tek-Parti İktidarını Sona Erdiren Olaylar	113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK ROMANINDA TEK PARTİ DÖNEMİ

1. Tek-Parti Döneminin Siyasi Meseleleri	117
1.1. Devrimler ve Siyasal Değişim	117
1.2. Atatürk Kültü	127
1.3. Bürokrasideki Yozlaşma	129
1.4. Eğitim Meselesi.....	132
2. Milliyetçilik.....	137
2.1. Milletleşme Süreci ve Milliyetçiliğin Doğuşu.....	138
2.2. Artan Milliyetçilik ve Nazizm Hayranlığı	141
3. Demokrasi.....	143
3.1. Muhalefetin Tasfiyesi ve Terakkiperer Cumhuriyet Fırkası	144
3.2. Gülümlü Demokrasi Denemesi: Serbest Cumhuriyet Fırkası.....	147
3.3. Ayrılan Yollar: Demokrat Parti.....	150
4. Tek-Parti Döneminin İktisadî Meseleleri.....	152
4.1. Köyde ve Kentte İktisadî Durum	153
4.2. İktisatta Halkçılık İlkesi.....	159
4.3. Varlık Vergisi.....	161
5. Tek-Parti Döneminin Sosyal Meseleleri	163

5.1. Türk Toplumunda Sosyal Değişim ve Balo	164
5.2. Kent Yapısında ve Mimarîdeki Değişim	169
5.3. Köyün Sosyal Yapısı.....	174
SONUÇ.....	178
KAYNAKÇA	184
EKLER.....	193
EK 1. TEK-PARTİ DÖNEMİNDE YAZILAN ROMANLARIN LİSTESİ	193
ÖZET	219
ABSTRACT	222

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
BM	Birleşmiş Milletler
C.	Cilt
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
ev.	Çeviren
TK	iftiyi Topraklandırma Kanunu
Der.	Derleyen
DP	Demokrat Parti
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
MKK	Millî Korunma Kanunu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TMV	Toprak Mahsulleri Vergisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
s.	Sayfa
SCF	Serbest Cumhuriyet Fırkası

GİRİŞ

On yedinci yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı karşısındaki eski gücünü kaybetmeye başlaması, devlet idarecilerini birtakım çareler aramaya zorlamıştır. Bu dönemde yapılmak istenenler devlet idaresinde köklü değişikliklere gitmek yerine, devleti Kanunî devrindeki gücüne kavuşturmaya çalışmak olmuştur. Fakat toprak kayıplarının devam etmesi ve devlet nizamının hızla bozulması daha ciddi adımların atılması zaruretini doğurmuştur.

Yaşanan bu gelişmelerin neticesinde on sekizinci yüzyılın sonlarında, artık Batı'nın üstünlüğü kabul edilmiş ve Batılı tarzda devlet örgütlenmesi modeline gidilmiştir. Özellikle III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde görülen bu reform hareketlerini Tanzimat ve Islahat Fermanları takip etmiş, 1876'da ilk kez bir anayasa kabul edilerek meşrutî monarşiye geçilmiştir. Bu dönemde Batılı kurumları model alan Osmanlı modernleşme hareketi, siyasî alanda büyük bir değişimi başlattığı gibi, etkisini çok geçmeden toplumsal hayatta da göstermeye başlamıştır. Nitekim son dönem Osmanlı düşünürlerinin tartıştıkları temel meselelerden biri de toplumsal yapıda meydana gelen bu değişimin etkileri olmuştur.

Devletin eski gücüne kavuşması için gösterilen çabaların neticesinde on dokuzuncu yüzyılda hızlanan Batılı tarzdaki modernleşme hareketi etkisini ilk olarak siyasal hayatta göstermiş olsa da, bu değişim kısa bir zaman sonra kendisini kültürel alanda da hissettirmiştir. Yaşanan değişimin boyutları ve topluma olan etkileri, kısa bir zaman sonra Osmanlı romanında incelenmeye başlanmıştır. Osmanlı'da başlayan bu Batılılaşma hareketinin kültürel alanlara aktarılıp daha çok sayıda aydınının batılı düşüncelerle karşı karşıya

gelmesiyle yazılan romanlarda göze çarpan ilk özellik, roman yazarlarının toplumun bu değişim karşısındaki durumuyla ilgilenmek olmuştur.¹

Tarih biliminin çok da gelişmediği bir dönemde Osmanlı romancıları, toplumsal değişim sürecini dikkatli bir şekilde incelemişler ve modernleşme hareketinin siyasal kurumlar üzerindeki etkisini, değişen toplumsal ilişkilerin şeklini ve bu süreçte insanların çektikleri sıkıntıları açık bir şekilde okuyuculara sunmuşlardır. Tarihçilerin başaramadığı bu sunuşu Osmanlı romancılarının yapmasını sağlayan neden ise tarihçi ve roman yazarının arasındaki nitelik farkından kaynaklanmıştır.

Tarihçiler yazdıkları metinler tarihsel gerçekliğe aykırı olsa dâhi, metinlerini savunmak mecburiyetindedirler. Roman yazarı ise hazırladığı metin kurgusal bir yapıda teşekkül ettiği için yazdıkları gerçek olsa bile eserinin bir hayal ürünü olduğunu savunarak kendisine yöneltilen eleştirilerden ve suçlamalardan kendisini koruyabilmektedir.² Romanın bu kurgusal özelliği sayesinde romancı, bir tarihçinin ortaya koyamadığı gerçekleri eserinde işleyerek okuyucusuna sunabilme imkânına sahip bulunmaktadır. İşte bu nedenle herhangi bir tarihsel dönemi anlamak için romanlar oldukça önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Belli bir dönemi anlatan roman yazarlarının, tarihçilerden diğer bir farkı da tarihçilerin herhangi bir yoruma yer vermeden siyasal hayat hakkında bilgiler aktarırken; roman yazarlarının eserlerini siyasal hayatla sınırlı tutmayıp toplumun gündelik yaşamını da incelemeleri ve daha önemlisi bunu yaparken kendi kişisel gözlemlerine ve değerlendirmelerine de eserlerinde yer

¹ Kemal Karpat, *Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, İstanbul: Varlık Yayınevi, 1962, s. 21.

² Taner Timur, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, Ankara: İmge Kitabevi, 2002, s. 10.

vermeleridir. Nitekim bu sayede, Tanzimat döneminden itibaren Osmanlı toplumunda yaşanmaya başlanan toplumsal problemler ve bunların yarattığı özel durumlar hakkında Türk romanlarında çok değerli bilgiler sunulmuştur.

Toplumunu eğitmeye dönük faydacı ve öncü işlevler yüklenen Tanzimat romanının temel meselesi, Cumhuriyet'ten sonra milliyetçi/muhafazakâr söyleme devrolunan Doğu-Batı çatışması olmuştur.³ Bu dönemde Türk romanı, bu çatışmada geleneksel değerlerden kopmayarak, toplumun kültürel yapısına uygun bir Batılılaşmayı savunmuştur. Ahmet Midhat Efendi'nin yazdığı "Felatun Beyle Râkım Efendi" gibi romanlar aracılığıyla, ülkede Tanzimat'la birlikte ortaya çıkan züppe ve köksüz insan ile memleket şartlarının yetiştirdiği hakiki münevver arasındaki farkı göstermek ve doğru Batılılaşmanın nasıl olmasını gerektiğini ifade etmek romancıların sıklıkla işlediği konuların başında yer almıştır.⁴ Türkçülük düşüncesinin gelişmesiyle ortaya çıkan Millî Edebiyat döneminde ise milliyetçi bir alegoriye karşılık gelen popüler tarih romanları yazılmaya başlanmıştır.⁵

Cumhuriyet'in ilanından sonra devletin kurucu kadrosu Tanzimat'la başlayan modernleşme hareketini bir devlet politikası olarak benimsemiş ve eskiye ait tüm siyasi kurumları ve toplumsal değerleri tasfiye etme yolunu seçmiştir. Her siyasî değişimin ardından gelen yeni iktidar, kendisi ile geçmiş arasına bir sınır çizgisi çekmek istemiştir. Bu çizgi kendisini en açık biçimde tarih anlatılarında göstermiştir⁶. Nitekim Osmanlı'dan bürokrat-aydın sınıfını miras alan Cumhuriyet idaresi döneminde de Türk romanı, yukarıdan aşağıya doğru bir şekilde gerçekleşen değişim hareketini anlamak ve daha da

³ A. Ömer Türkeş, "Millî Edebiyattan Milliyetçi Romanlara", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik C. 4**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 811.

⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988, s. 293.

⁵ A. Ö. Türkeş, **a.g.m.**, s. 812.

⁶ Ömer Türkeş, "Güdükl Bir Edebiyat Kanonu", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm C.2**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 425.

önemlisi bu değişiklikleri kitlelere anlatmak ve benimsetmek için oldukça faydalı bir kaynak olmuştur. İçinde devlet bürokratlarının yer aldığı dönemin romancıları, toplumsal değişimin niteliği, değişime direnen gruplara karşı olan mücadeleleri, modernleşme hareketinin toplumu nasıl etkilediği gibi konuları büyük bir titizlikle incelemişlerdir. Tek-parti iktidarının yaptığı siyasal devrim hareketlerinden düzenlenen balolara, eğitimin lâikleştirilmesinden dinin toplumsal hayattaki yerine kadar hemen hemen tüm konular bu dönemin romanlarında tahlil edilmiştir.

Türk romanının ortaya çıktığı ilk dönemden itibaren yapmaya başladığı bu toplumsal tahliller sayesinde, Türk siyasal ve toplumsal hayatı hakkında oldukça önemli bilgilerin elde edilebilmesi mümkün olmuştur. Bu nedenle Türkiye’de yaklaşık yirmi beş sene varlığını sürdüren tek-parti iktidarının yapısını, zihniyet dünyasını, topluma olan bakışını ve de toplumun iktidara olan bakışını anlamak konusunda Türk romanı çok önemli bir kaynaktır.⁷ Cumhuriyet devrini inceleyen romanların bir kısmı yapılan devrimlerin ve yaşanan değişimin haklığını savunurken diğer bir kısmının ise Cumhuriyet ideolojisini ele alarak eleştirel bir üslupla dönemin tahlil etmeleri, araştırmacılara çeşitli ve zengin bir kaynak kullanmaları imkânını sağlamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren yaklaşık yirmi beş sene süren tek-parti dönemini Türk romanı üzerinden tahlil etmeyi seçen bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, bir anlatı türü olarak romanın tarihsel gelişimi, tür ve yapısal özellikleri, romanda kullanılan öğeler ve tarihsel romanın dünyada ve Türkiye’de gelişimi anlatılmıştır. Bu çerçevede doğru bir roman tahlili yapabilmek için romanın bütün özellikleri

⁷ Alemdar Yalçın, **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı**, Ankara: Akçağ Yayınları, 2002, s. 23.

ele alınmış ve tarihsel romanların yazılmasının amaçları araştırılarak üçüncü bölümde yapılacak çalışmanın metodolojik çerçevesi meydana getirilmiştir.

İkinci bölümde, tek-parti döneminin siyasî, sosyal ve iktisadî meseleleri incelenmiştir. Bu bölüm, esas itibariyle, tek parti dönemini konu edinen romanların hangi tarihsel zeminden ve zihniyet dünyasından hareket ettiklerini ortaya koymaya dönüktür.

Üçüncü bölümde ise tezin ana konusunu oluşturan tek parti döneminin Türk romanındaki yansımaları ele alınmıştır. Çalışma kapsamına dâhil edilen romanlar, tek-parti iktidarının uyguladığı politikaları destekleyen ve halka bu yenilikleri yaymaya çalışan romanlar; bu dönemde yapılan devrimlere muhalif olan romanlar ve devrimlere sahip çıkmakla birlikte iktidarın birtakım uygulamalarını eleştiren romanlar olarak üç grupta değerlendirilmiştir. Çalışma neticesinde Türk romanının, yalnızca Türk edebiyatı için değil, genel anlamda Türk siyasal tarihi açısından da önemli bir kaynak olduğu görülmüştür. Dönemi ele alan romanların genel olarak tek-parti döneminde yazılmış olmalarına öncelik verilmiştir. Fakat dönemi anlamak için oldukça önemli bilgiler sunan, tek-parti döneminden sonra yazılmış birkaç romandan da çalışmalar esnasında faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ROMAN ve ÖZELLİKLERİ

İnsanlar tarih boyunca daima birbiriyle iletişim halinde olmuşlardır. Yazının henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde insanlar isteklerini, geçmişte yaşadıklarını ve de geleceğe ilişkin beklentilerini mağara kovuklarına çizdikleri resimlerle anlatmışlardır. İnsanların toplu halde yaşamaya başlamaları ile birlikte, ilk olarak sözlü anlatımlar ortaya çıkmış ve insanlar kendi tarihsel tecrübelerini gelecek nesillere sözlü edebiyat vasıtasıyla aktarmaya başlamıştır. Kağıdın icat edilmesiyle birlikte bu tecrübeler nesiller ve toplumlar arasında yazılı bir şekilde iletme şansına sahip olmuşlardır.

Belli bir olay ekseninde kurulan en eski anlatı türlerinin masal, destan ve mit olduğu bilinmektedir. Tarihin ilerlemesiyle birlikte edebî eserler de hayalî öğelerden gerçeğe doğru yol almıştır. Kronolojik olarak incelendiğinde anlatı türleri içerisinde ilk olarak destanımsı-hikayeler ortaya çıkmıştır. Bu hikayeleri Ortaçağda yazılan şövalye hikayeleri takip etmiş, daha sonraları ise romantik romanlar ve gerçekçi romanlar yazılmaya başlanmıştır.¹

Roman terimi Latince “Gerçek veya hayalî bir olayın mensur hikâyesi” anlamına gelen “romanus” kelimesinden doğmuştur.² Köken olarak Fransızca bir sözcük olan romanın sözlük anlamı ise “Olay anlatma esasına dayanan, belli bir uzunlukta olan nesir şeklinde edebî eser, büyük hikaye”³ demektir. İlk roman denemeleri pikareks roman adı altında 18. yüzyılda yapılmış ve

¹ Sevinç Ergiydiren, **Edebiyat Araştırmaları Edebiyat Eleştirisi Üzerine Bir Deneme**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2001, s. 2.

² Ahmet Kabaklı, **Türk Edebiyatı c. 1**, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1965, s. 423.

³ D. Mehmet Doğan, **Büyük Türkçe Sözlüğü**, İstanbul: İz Yayıncılık, 1996, s. 933.

Avrupa'daki yeni burjuva sınıfı ile birlikte gelişmiştir.⁴ Roman öğelerinin özellikleri, anlatım şekli ve yapısı ile bambaşka bir edebî tür olarak özgünlüğünü ortaya koymuştur.

1.Roman Nedir?

Roman, modern zamanların bir anlatım türü olarak ortaya çıkmıştır. Romanın meydana gelişi, anlatım türlerinin tarihsel süreç içerisinde geçirdikleri tekâmülün şüphesiz ki en gelişmiş şeklini teşkil etmiştir. Elbette ki yazılı bir anlatım şekli olan romanın gelişimi çok kolay ve kısa bir sürede meydana gelmemiştir. İnsanlık tarihi kadar eski olduğu kabul edilen mitlerin, masalların ve destan türlerinin temel özelliği olan hikaye anlatmanın⁵ bugün anladığımız romanın şeklini alabilmesi için oldukça uzun bir sürenin geçmesi gerekmiştir.

Destan ve mitlerin etkisinden ancak 17. yüzyılda kurtulabilen roman, bu dönemde Kilise'nin, Cizvitlerin hışmına uğramış ve uzun süre Avrupa'da sakıncalı görülen bir yazı türü olarak kabul edilmiştir. Avrupa'da Rönesans ve reform ile başlayan süreçte insanın Kilise'nin egemenliğinden kurtulması ve bireyin başlı başına bir değer olarak kabul edilmesiyle birlikte roman kendisine bir varlık alanı bulabilmeyi başarmıştır.⁶

Roman kendisinden önce gelen destan, mit ve masallar gibi anlatı türlerinden sahip olduğu birtakım tür özellikleri aracılığıyla farklılaşmıştır.

⁴ Attila İlhan, "Toplumcu Roman Tarihi Perspektifile Yazılabilir", **Hürriyet Gösteri**, 197-198, Nisan-Mayıs 1997, s. 63-65.

⁵ Sevinç Ergiydiren, **a.g.e.**, s. 8.

⁶ Mehmet Tekin, **Roman Sanatı Romanın Unsurları 1**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2003, s. 8.

Roman gerçek ve somut kişilere dayanan karakterleri, bilinen ve sınırlandırılmış bir zaman ve mekân aralığı ile yepyeni bir edebî tür olarak ortaya çıkmıştır. Fakat roman, en büyük farklılığını roman yazarının tarihsel bir durumu, olduğu gibi tasvir ederek ifşa etmeyi çalışması ile elde etmiştir. Böylelikle roman gerçeküstü olayları incelemek yerine sadece gerçekçiliği ve varoluşu keşfetmeyi amaçlamıştır.⁷

1.1. Tarihsel Gelişim

Bir edebî tür olarak romanın doğuşu 18. yüzyılın başlarına denk gelmesine karşılık; romanın gerçek varlığının ancak 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın başlarında burjuva toplumunun gelişmesiyle ortaya çıktığı kabul edilmektedir.⁸ Avrupa'nın 16. yüzyılda ticaretle zenginleşmeye başlaması ve de Rönesansın doğuşu ile birlikte yeni bir toplumsal sınıf, sosyal hayatın belirleyici unsuru haline gelmiştir. Burjuva toplumu olarak adlandırılan bu yeni yapının temel ögesi de birey olarak kabul edilmiştir. Bireyin başlı başına bir değer olarak görüldüğü bu dönemde dinî ve mistik bilgi karşısında insanî bilgiye verilen önem artmış ve kendisine yetebilen insan fikri ön plana çıkmıştır.⁹

Bu yeni toplumsal grup siyasî, iktisadî ve sosyal yapıyı derinden etkilemiş ve bu yapıları kendi dünya görüşü çerçevesinde yeniden inşa etmeye başlamıştır. Burjuvazinin bu mücadeleden zaferle ayrılmasından sonra toplumsal hayatta yaşanan bu köklü değişim ve merkeze alınan birey anlayışı

⁷ Milan Kundera, **Roman Sanatı**, İstanbul: Can Yayınları, 2002, s. 57.

⁸ Fethi Naci, "Türkiye'de Roman Var mı?", **Türk Romanında Ölçüt Sorunu Eleştiri Günlüğü 1 (1980-1986)**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002, s. 14.

⁹ H. Emrah Beriş, "Moderniteden Postmoderniteye", **Siyaset**, Ed. Mümtaz'er Türköne, Ankara: Lotus Yayınevi, 2003, s. 485.

kendisini edebiyatta, özellikle de romanda, göstermiştir.¹⁰ Nitekim 18. yüzyılda pikareks romanlar adı verilen ilk roman türleri de, tarihsel olarak burjuva toplumunun insan prototipi olan bu özel bireyin ilk biçimini temsil etmiştir. Siyasî, iktisadî ve toplumsal yapıda büyük değişmelerin yaşandığı bu dönemde ortaya çıkan pikareks romanlarda bir kahramanın başıboş gezginlik serüvenleri rahat bir üslupla anlatıldığı gibi, bu roman tarzıyla birlikte eski anlatı türlerinin temel özelliklerinde de büyük değişmeler yaşanmıştır.¹¹

Eski edebiyat türleri, doğruluklarını geleneksel kalıplarına uygunluklarıyla kanıtlamak çabasında olmuşlardır. Oysa roman, “her zaman benzersiz, dolayısıyla yeni” olan bireysel yaşantıyı vermeye başlamış ve dolayısıyla da en büyük değeri olan özgünlüğünü bu sayede elde etmiştir.¹² Bununla birlikte eski çağlardaki destanların ve hikâyelerin aksine romanın zaman, mekân ve karakter öğelerine birtakım sınırlar getirilerek, bu öğelerin okuyucu tarafında kesin bir şekilde anlaşılması tarzı benimsenmiştir. Bu nedenle, daha önce roman türüne ait eserler bulunmasına rağmen, bu özellikler göz önüne alındığı takdirde Abbe Proust’un 1730’da yazdığı “Manon Lescaut” ilk gerçek roman olarak kabul edilmiştir.¹³

Romanı geçmişteki anlatı türlerinden ayıran belki de en önemli fark, romanın burjuva ahlâkının yayılmasıyla ortaya çıkmasının da etkisiyle, birey eksenli olması ve romanın özünü oluşturan çatışmanın temeli olarak bireyi referans almasından kaynaklanmıştır. Pikareks romanlardaki roman kahramanları ile dünya arasındaki çatışma, birbirine yabancı iki gerçekliğin ve iki dünyanın çatışmasından doğmuştur. Pikareks romanlardan sonra

¹⁰ Hilmi Yavuz, “Burjuvazi ve Roman”, **Roman Kavramı ve Türk Romanı**, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1977, s. 25.

¹¹ Fethi Naci, **100 Soruda Türkiye’de Roman Ve Toplumsal Değişme**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1990, s. 8-9.

¹² Murat Belge, “Türk Romanında Tip”, **Edebiyat Üstüne Yazılar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s. 17-21

¹³ F. Naci: **a.g.m.**, s. 11.

gelişen psikolojik yazı ile de, bireyin kişisel ve ruhsal yapısı incelenmeye başlanmıştır. Elbette, son olarak ortaya çıkan, anı edebiyatı da romanın gelişiminde büyük bir öneme sahip olmuştur.¹⁴

1.2. Romanın Tür Özellikleri

Romanın inceleme alanının ve yapısının bu denli geniş olması nedeniyle genel bir roman teorisi oluşturabilmek, dolayısıyla romanın tür özelliklerini net bir şekilde ortaya koyabilmek oldukça güçtür. Roman yapısı itibarıyla karmaşık bir türdür ve içinde hemen her edebiyat türünü (şiir, tiyatro, deneme, biyografi vs.) barındırdığı gibi, genel toplumsal yapının izlerini de taşımaktadır. Roman bir toplumun sosyoekonomik ve kültürel kodlamalarının çeşitli açılımlarını da yapmakla birlikte, hem sosyal çevre ile bu şekilde ilişki içinde bulunarak hem de kişinin iç dünyasının derinliklerine kadar inerek toplumsal alanda bir ifade ediş tarzı olmasıyla da büyük bir öneme sahip olmuştur.

Fakat tüm bu güçlüklerle rağmen romanın genel özellikleri dikkate alındığında romanın sahip olduğu ilk özellik hikaye etmek olduğu kabul edilmektedir.¹⁵ Ne var ki bu ayırt edici bir özellik değildir, nitekim romandan önceki anlatım türlerinden olan destan, masal ve efsanelerin de temel özellikleri hikaye etme olmuştur. Romanı bu anlatı türlerinden ayıran en büyük fark ve kendi tür özelliğini ortaya koyan genel tanımı, “kimi zaman yaşadığımız dünyadan alınan kimi zaman ise tamamen kurmaca (fictif) görünen sahnelerin bir temel vaka etrafında zincirlenerek belli bir zaman

¹⁴ F. Naci: **a.g.e.**, s. 11.

¹⁵ S. Ergiydiren, **a.g.e.**, s. 3.

dilimi içinde kişiler (karakter) aracılığıyla yayılmış örgütlenmesi”¹⁶ şeklinde kabul edilmektedir.

Bu kısa tanımdan yola çıkarak romanın tür özellikleri hakkında daha detaylı bilgiler elde edinilebilmektedir. Roman ilk olarak günlük hayatta yaşanmış/yaşanmakta olan olayları ele almaktadır. Toplum veya belli bir sosyal grubu geçmişte derinden etkilemiş olayları kurgusal (fiktif) olarak hikaye etmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle roman varoluşu incelemektedir. Varoluş ise insanî olabirliklerin alanıdır, insanın olabileceği ve yapabileceği her şeydir.¹⁷ Romanın bu varoluşsal yapısının temelinde de hikaye etme özelliği yer almaktadır. Her romancı gerçekten inandığı, gerçek ya da anlatmak istedikleri doğrultusunda kurguladığı büyük/küçük bir dünya yaratarak işine başlamaktadır. Elbette romanda meydana getirilen bu dünya, sanatçının kendi dünya görüşünü yansıtmaktadır.

Romanda meydana getirilen bu kurgusal dünya, belli bir zaman dilimi ile romancı tarafından sınırlanmaktadır ki, bu durum anlatı türlerine romanla birlikte girmiştir. Şüphesiz zaman kavramı önceki anlatı türlerinde de yer almıştır, fakat zamanın net bir şekilde ifade edilişi ve sınırlanması roman ile birlikte başlamıştır. Destanlarda, masallarda ve efsanelerde yer alan zaman dilimi daima belirsiz olmuş ve okuyucu zaman konusunda herhangi bir kanaate sahip olamamıştır. Aynı durum kişilerin oluşturulmasında da karşımıza çıkmaktadır. En başta karakterlerin fiziksel yapıları mistikten insanîliğe doğru bir gelişim göstermiştir. Elbette modern romanın birey eksenli olması bu gelişimin asıl nedeni olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte roman kişilere birer “isim” vermiştir. Bu sayede romanda yer alan

¹⁶ S. Ergiydiren, **a.g.e.**, s. 1-2.

¹⁷ Milan Kundera, **Roman Sanatı**, İstanbul: Can Yayınları, 2002, s. 55.

şahıslar, dünyevî olmaya başlamalarıyla birlikte, kendi adları ile anılır olmuşlardır.¹⁸

Roman, tarihsel gelişimi ile birlikte, yukarıda sayılan tür özelliklerine sahip olmuş ve kendi içinde konu ve temalarının özelliklerine göre alt gruplara ayrılmıştır. Ne var ki roman türleri konusunda kesin bir görüşe varmak imkânsız görünmektedir. Yapılan incelemeler neticesinde edebiyat eleştirmenleri yüzden fazla roman türünün sınıflandırması yapmışlardır. Bununla birlikte romanların dört ana türe göre sınıflandırılması genel kabul görmektedir. Bu dört tür “Tarihsel Roman”, “Macera Romanı”, “Sosyal Roman” ve “Tahlil Romanı” olarak gösterilebilmektedir.¹⁹

Tarihsel romanlar, konularını tarihten alan ve tarihin belli bir döneminde yaşamış şahısların veya sosyal grupların hayatlarını ve maceralarını anlatan romanlardır. Tarihsel romanlar geçmişte yaşanmış olaylar arasında belli bir sebep-sonuç ilişkileri kurarak mesajlar vermek ve bunu yaparken de sağlam bir nesrin tüm özelliklerini ortaya koymaktadırlar.²⁰ Modern anlamda yazılan ilk tarihsel romanın Walter Scott’ın 1814 senesinde yazdığı “Waverley” olduğu üzerinde edebiyat eleştirmenleri anlaşmaktadır.²¹ Yine 19. yüzyılda Victor Hugo’nun “Notre-Dame Paris” ve Alexandre Dumas’ın “Baba” adlı romanları bu türde yazılmış önemli romanların başında gelmektedir.²²

Macera romanları cesaretli, kurnaz ve üstün vasıflar taşıyan bir karakterin etrafında geniş bir olay örgüsünü anlatan romanlardır. Bu romanlarda vakalar

¹⁸ Jale Parla, “Edebiyatta Karakter ve Tip”, **Kitaplık**, 83, Mayıs, 2005, s. 77-85.

¹⁹ A. Kabaklı, **a.g.e.**, s. 431.

²⁰ Nermin Öztürk, **Tarihî Romanlar ve 19. Yüzyılda Yazılmış Üç Tarihî Romanın Değerlendirilmesi**, Ankara: yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 1992, s. 15.

²¹ İbrahim Şirin, “Kolektif Kimlik İnşa Aracı Olarak Tarihî Roman”, **Türk Yurdu**, 153-154, Mayıs-Haziran 2000, s. 170-178.

²² A. Kabaklı: **a.g.e.**, s. 432.

sık sık değişmekte ve okuyucunun heyecanı sürekli devam ettirilmektedir. Vakaların bu sık değişimi neticesinde romandaki kişi kadrosu da bir hayli kabarık olmaktadır. 18. yüzyılda Daniel Dafoe'nin "Robinson Crusoe" ve Samuel Richardson'ın "Clarissa Harlowe" adlı romanları bu türün en önemli örnekleri arasında yer almaktadır.²³

Sosyal romanlar toplumda yaşanan birtakım olayların okuyucuya bir tez halinde sunulması ve bu tezi okuyucuya kabul ettirmek amacını taşıyan roman türüdür. Bu roman türünde roman yazarı bir taraf tutmakta ve romanını belli bir fikrin ışığında yazmaktadır. Bu türün en büyük yazarları arasında Honore de Balzac, Emile Zola ve Stendhal yer almaktadır. Ayrıca Victor Hugo'nun yazdığı "Les Miserables" (Sefiller) bu roman türünün en büyük eseri olarak kabul edilmektedir.²⁴

Tahlil romanları ise, dış dünyada geçen olaylardan ziyade kahramanların iç dünyasını ve insan benliğinin sosyal hayattaki belirtilerini konu alan roman türüdür. Bu tür romanlarda kişiler iç derinliklerine kadar inilmekte ve büyük bir dikkatle incelenerek okuyucuya sunulmaktadır. Tahlil romanlarının ilk örneğini, Klasik akımın tek romancısı olan Madame de la Fayette'in "La Princesse de Cleves" adlı romanı teşkil etmektedir.²⁵

1.3. Romanın Yapısal Özellikleri

18. yüzyılda yeni bir edebî tür olarak ortaya çıkan roman, yapısal anlamda da eski anlatı türlerinden ayrılmaktadır. Romanın yeni bir hayat anlayışını

²³ A. Kabaklı: **a.g.e.**, s. 434.

²⁴ A. Kabaklı: **a.g.e.**, s. 436.

²⁵ A. Kabaklı, **a.g.e.**, s. 437.

temsil etmesi ve yeni anlatı özelliklerine sahip olmasıyla farklılaştığı gibi, yapısal anlamda da birtakım farklılıklar arz etmektedir. Romanın yapısal özelliklerini, tür özellikleri ile karıştırmamak için yapının hiçbir zaman ve şekilde konu demek olmadığının göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Bir romanın yapısı romanın ne tarzda, kim tarafından, hangi bakış açısına göre, hangi belirleyici estetik endişelerle, nasıl bir düzenle kurgulandığının incelenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Çünkü edebî metinleri edebî olmayan metinlerden ayıran husus edebî metinlerin belli bir kurgusal temele dayanmalarından kaynaklanmaktadır.²⁶ Bununla birlikte romanın yapısal temelinde gözlem unsuru yer almaktadır. Romancı, çevresinde yaşanan olayları ya da tarihin belli bir döneminde gerçekleşmiş bir olayı kendi zihinsel sürecinden geçirerek romanında işlemektedir. İşlenmiş bu olayın okuyucuya aktarılmasında ise bakış açısının oldukça önemli bir işlevi bulunmaktadır. Olayın kurgulanmasından karakterlerin psikolojik tahliline kadar hemen her noktada bakış açısının belirleyiciliği söz konusu olmaktadır.²⁷ Bununla birlikte yazarların eserlerini yorumlarken kullandıkları en faydalı unsur bakış açısı olduğu kabul edilmektedir. Herhangi bir romanı değerlendirirken hikâyecinin bakış açısının dikkate alınmasıyla romanın sahip olduğu değerler sistemi ve romanda yer alan karmaşık davranışların nedeni ortaya çıkmaktadır.

Bakış açıları hâkim bakış açısı, gözlemci ben, içerden ben ve yansıtıcı bilinç şeklinde dört farklı teknik unsur olarak kullanılabilir. Hâkim bakış açısında, anlatıcı olayın içinde yer almamakta, olaylara tepeden bakmaktadır. Anlatıcı olayı kendi merceğinden süzerek verdiği için okuyucunun gerçek muhatabı durumundadır. Gözlemci ben tekniğinde ise, anlatıcının her şeye üstten bakan, her şeyi bilip gören ve her şeye tasarruf etme yetkisi yoktur. Anlatıcı, bu teknik vasıtasıyla, sadece hikâye eden kimliğindedir. İçerden

²⁶ Şerif Aktaş, "Edebiyat Teorisi Üzerine", *Türkiye Günlüğü*, 49, Ocak-Şubat 1998, s. 87-91.

²⁷ Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2005, s. 76.

bakış açısında birinci tekil kişinin anlatımı söz konusudur ki bu tekniğe otobiyografik yöntem de denilmektedir. Anlatım, tecrübeyi hem yaşayan hem de yaşadığını anlatan kahraman üzerine kuruludur. İçerden bakış açısında ise yazar kendi ahlakî duruşunu ve tercihlerini roman kahramanı üzerinden gerçekleştirmektedir.²⁸

Roman gibi gelişmiş edebî eserlerde bir eser boyunca birden fazla bakış açısından yararlanılabilir, fakat bunlar arasında da yapıyı koruyan bir irtibatın olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bakış açısının tutarlı bir şekilde kullanılmaması halinde roman dünyası gerçekliğini kaybetme riskiyle karşılaşabilmektedir.

Romanın yapısal özelliklerinin bu denli karışık ve türdeş olmayan ayrışık öğelerden meydana gelmesi nedeniyle, romancının yapması gereken bu öğeleri tutarlı bir şekilde sabitlemeye çalışmak olmaktadır. Roman yazarı bu öğeleri sabitlemeye çalışırken ve romanın temel çerçevesini oluştururken bir takım yapısal elemanlardan faydalanmaktadır. Romancının faydalandığı bu yapısal elemanlar “Sahneleme Tekniği”, “Özetleme Tekniği” ve “Tasvir” olarak yer almaktadır.

2. Romanın Öğeleri

Tarihsel gelişimi içinde anlatı türlerinin en gelişmiş şeklini teşkil eden romanın belli bir kurgu dâhilinde istikrarlı bir şekilde meydana gelebilmesi için romancının birtakım öğeleri kullanmaktadır. Belli bir gerçekliğe tekabül eden olay, zaman, mekân ve karakter olarak tanımlanan bu öğelerin yardımıyla,

²⁸ S. Ergiydiren, **a.g.e.**, s. 12.

yazar okuyucuya vermek istediği mesajı daha kolay ve etkili bir şekilde iletebilme imkânına sahip olmuştur.

Romanda kullanılan şahıs, zaman ve mekân öğeleri hep birer sembolü ifade etmektedirler. Bu nedenle vaka, şahıs kadrosu ve mekana ait hususiyetler yazar tarafından dikkatli bir şekilde romanda sunulmalıdır. Ayrıca bu öğelerin takdim tarzı ve ifade şekilleri ile roman öğelerinin çok boyutlu oldukları okuyucuya sezdirilmelidir.²⁹

2.1. Romanda Olay

Roman daha önce de belirttiğimiz üzere insanî bir varoluşu incelemektedir. Fakat roman bu incelemeyi yaparken kendi amacı doğrultusunda bu varoluşu yeniden biçimlendirmektedir. Romanın kendi yapısı içindeki bu kurgunun edebî bir özellik kazanması için belli bir mekana, zamana ve değişik karakterlere ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat bu unsurlar önemli olmalarıyla birlikte yeterli değildir, zira sayılan bu öğelerin tutarlı bir şekilde birleştirecek temel bir öge gerekmektedir ki burada romancının yardımına vaka unsuru yetişmektedir.³⁰

Vaka sözlük anlamı itibariyle “olan, geçen şey”³¹ demektir. Bu nedenle roman yazarı, kaleme aldığı romanda belli bir dönemde olan veya geçen bir hadiseyi anlatmaktadır. Nitekim vaka “hikâye etme” özelliğine sahip tüm anlatı türlerinde farklı şekillerde yer almasına rağmen, romanı eski anlatı türlerinden ayıran en önemli özelliklerden bir tanesi de romanda yer alan bu

²⁹ Ş. Aktaş, **a.g.e.**, s. 43.

³⁰ Ş. Aktaş, **a.g.e.**, s. 15.

³¹ M. Doğan, **a.g.e.**, s. 1110.

vakanın okuyucuya olmuş veya olabilir bir olay hissini verebilmesidir. Roman yazarı vaka sayesinde bir romanın kendi içinde gelişimini, kişilerin konumunu, mekânın niteliğini ve işlevini, zamanın mahiyetini ve de roman içindeki neden-sonuç ilişkilerini okuyucuya aktarabilmektedir.³² Vaka sahip olduğu bu hayatî işlev nedeniyle anlatıma dayalı edebî türlerin vazgeçilmez özelliklerinin başında gelmektedir.

Vaka, romanın öğelerini birleştiren bir öge olmasına rağmen onun bu öğelerden farklı bir yapıya ve özelliğe sahip olduğu düşünülmemelidir. Vakanın kendisi de şahıs kadrosuna, mekâna ve zamana ihtiyaç duymaktadır. Nitekim vaka, herhangi bir alâka ile bir arada bulunan veya birbirleriyle ilgilenmek mecburiyetinde kalan fertlerden en az ikisinin karşılıklı münasebetlerinin tezahürü olarak meydana gelmektedir.³³

Roman kuruluşu itibariyle her biri bir vaka parçası etrafında örülü anlamlı birtakım metin halkalarından meydana gelmektedir. Her metin halkasında romanın genel yapısında yer alan zaman, mekan ve karakter gibi öğeler yer almaktadır.³⁴ Belirli bir mantık sırasında arka arkaya gelen metin halkalarıyla roman bir bütün kazanmış olmaktadır.

Metin halkalarının birbirine bağlantısı ve onlardan meydana gelen metinlerde vakanın arz ettiği özellikleri dikkate aldığımızda vakaları üç şekilde gruplandırmak mümkündür. İlk olarak vaka tek bir zincir halinde nakledilebilir. Bu türde bir merkezî bir insan bulunmaktadır ve onun belli bir zaman dilimi içinde sürdürdüğü yaşayış yer almaktadır. İkinci şekilde ise, eserin vakası iki veya daha fazla vaka zincirinden meydana gelmektedir. Bir

³² Ş. Aktaş, **a.g.e.**, s. 76.

³³ Ş. Aktaş, **a.g.e.**, s. 46.

³⁴ M. Tekin, **a.g.e.**, s. 73-74.

hadise belli bir noktaya kadar nakledilir, sonra bir diğerk hadiseye geçilmektedir. Bu geçişler genellikle de vaka zincirinin kesiştiğı noktalar olmaktadır. Üçüncü şekilde ise, bir vaka başka bir vaka içine yerleştirilerek sunulmaktadır. Bu durumda ilk vaka ikincisine çerçeve vazifesi görmektedir.³⁵

Metin halkalarının oluşturulması ve tanzimi meselesi, romancının dikkat etmesi gereken hususların başında gelmektedir. Metin haklarının sistemli bir şekilde romanı meydana getirilmesinde ise bakış açısının çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Romandaki karakterler, zaman ve mekân gibi unsurlar her birer sembolü ifade etmektedir. Bu nedenle seçilen vaka türünde şahıs kadrosuna ve mekâna ait hususlar dikkatli bir şekilde sunulmalıdır. Romancının takdim tarzında ve ifade ediş şeklinde bu unsurların çok boyutlu oldukları okuyucuya sezdirilmelidir. İşte bakış açısı, bu noktada romancının yardımına gelmektedir. Roman yazarı, anlatımı gerçekleştirecek kişiyi (anlatıcıyı), bu kişinin konumunu ve yine bu kişinin olaylara hangi noktadan ve nasıl bakacağını bakış açısı ile belirlemektedir.³⁶

Romandaki bu unsurları belli bir çerçeve içinde toplayan vaka zincirinin şekli, başlangıç ve bitiş noktası, diğerk zincirlerle kesiştiğı ve ayrıldığı yerler, geniş ölçüde bakış açısına bağlıdır. Vaka zincirlerinde yer alan karakterlerin değer ve davranışlarını roman dünyasının çerçevesi içinde ve birbirleriyle olan ilişkileri içince değerlendiren de yine bakış açısı olmaktadır.³⁷

³⁵ Ş. Aktaş, **a.g.e.**, s. 73-74.

³⁶ M. Tekin, **a.g.e.**, s. 49.

³⁷ Norman Friedman, "Romanda Bakış Açısı: Eleştiri Kavramının Gelişmesi", **Roman Teorisi**, Ed. Philip Stevick, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara: Akçağ Yayınları, 2004, s. 108.

2.2. Romanda Zaman

Her roman belirli tarihsel bir dönem içerisinde geçmektedir. Konu edilen zaman, roman yazarının yaşadığı çağ olabileceği gibi geçmiş veya gelecek zaman da olabilir. Bununla birlikte yazılan roman hangi çağda geçerse geçsin yazarın romanın üzerindeki etkisi olayların, kişilerin ve fikirlerin üzerinde her zaman hissedilmektedir.

Zaman kavramı, eski anlatı türlerinde de yer almasına rağmen romanla birlikte büyük bir değişim içerisine girmiştir. Eski anlatı türlerinde zaman bir blok halinde ve sınırları belli olmayan bir şekilde kullanılmasına karşılık, romandaki olayın geçtiği zaman kesin bir şekilde okuyucuya sunulmaktadır.³⁸ Nitekim romancı ister yaşadığı dönemin meselelerini ele alsın isterse geçmiş ya da gelecek dönemlere ait meselelerle ilglesin, mutlaka anlattığı olayın geçtiği zaman dilimini okuyucuya net bir şekilde ifade etmek durumundadır.

Romanlarda kesin olarak belirtilen zaman ögesi, birbirlerine bağlı olan metin halkaları incelenerek anlaşılmaktadır. Metin halkalarının eserin tamamında sıralanışına ve onların zaman bakımından arz ettiği özelliklere dikkat etmek, metindeki zaman ögesinin anlaşılmasını sağlamaktadır. Metin halkaları roman içinde kronolojik olarak art arda sıralanabilir. Bu durumda halkalar arasında ilişkileri anlayabilmek kolaylaşmaktadır. Ancak metin halkaları belli bir olay etrafında kalmak suretiyle aynı veya farklı zaman dilimleri kullanılarak da oluşturulabilmektedir.³⁹

³⁸ A. A. Mendilow, "Romanda Şimdiki Zaman Okuyucunun İçinde Yaşadığı Zaman", **Roman Teorisi**, s. 218.

³⁹ Ş. Aktaş, **a.g.e.**, s. 117.

Romanda yer alan metin halkaları ise roman yazarı tarafından üç farklı zamanla alakalı olarak meydana getirilmektedirler. Metin halkalarını meydana getiren ilk zaman dilimi anlatılan olayın gerçekleştiği zamandır. İkincisi, yazarın anlatacağı olayı öğrendiği ve anlatması için geçen süredir ve de son dilim ise yazarın olayı kaleme aldığı zamandır.⁴⁰ Bu durum tarihî roman için oldukça güç bir duruma neden olmaktadır, çünkü bu üç zaman dilimi arasındaki süre bu romanlarda çok fazla olabilmektedir.⁴¹ Toplumsal yapıların, değer yargılarının ve inançların değişim göstermesi nedeniyle anlatılan döneme ait duyguların okuyucuda da aynı şekilde hissettirilebilmesi gerekli fakat oldukça da güç bir iştir.

Neticesinde üç farklı zaman diliminden süzülerek elde edilen olayın anlatılması sürecinde romancının üzerinde önemle durduğu hususların başında bu farklı zaman dilimleri arasında kurulması gereken denge gelmektedir. Romancı sadece uzun zaman dilimleri arasında değil kimi zamanlarda çok kısa zaman dilimleri arasında bir denge kurmak durumundadır.⁴²

Roman yazarının aralarında denge kurmak zorunda olduğu zaman dilimleri bir romanda yıllar hattâ kuşaklar boyu süren olaylar dizisini anlatılabileceği gibi; bir günlük hattâ bir saatlik olayları dahi anlatabilmektedir. Roman yazarı anlattığı olayların zamanını iki şekilde okuyucuya göstermektedir. Yazar ya bizzat olayın gerçekleştiği zaman dilimini tarih yıl, ay, gün, saat şeklinde yazarak ya da zamanın ne kadar sürdüğünü ifade ederek zaman hakkında bilgi vermektedir.⁴³

⁴⁰ M. Tekin, **a.g.e.**, s. 116.

⁴¹ Mehmet Can Doğan, “Tarihî Romanın Dinamikleri ve Son On Beş Yıllık Tarihi Romanları”, **Türk Yurdu**, 153-154, Haziran-Temmuz 2000, s. 40-157.

⁴² M. Tekin, **a.g.e.**, s. 127.

⁴³ M. Tekin, **a.g.e.**, s. 125-126.

Fransız İhtilali'nin yaşanmasından sonra ortaya çıkan gerçekçi romanda ise geçmiş zaman/şimdiki zaman sorunu ele alınmıştır. Romancı yaptığı bu zaman sınıflandırılması ile zaman sorunu, geçmişin bugünden daha iyi veya kötü olduğu gibi bir ahlakî kategori içinde temellendirmiş ve vermek istediği mesajı doğrudan zamanı kullanarak okuyucuya iletmeyi amaçlamıştır.⁴⁴

2.3. Romanda Mekân

Romanda mekân unsuru olayların gerçekleştiği çevreyi tanıtmak, roman kahramanlarının özelliklerini okuyucuya göstermek, toplumun anlatılan zamandaki durumunu yansıtmak ve romanın atmosferini oluşturmak için kullanılmaktadır. Çünkü her mekân tipi belli bir zihniyet, kültür ve dünya görüşünün ifadesi veya sonucu ortaya çıkmaktadır. Mekânın bu anlayış içerisinde en ince ayrıntısına kadar tasvir edilmesi de romanı önceki anlatı türlerinden ayıran diğer bir özelliktir.⁴⁵

Önceki anlatı türlerinde blok halinde kabul edilen çevre unsuru giderek parçalanmış; kıtalar, ülkeler, şehirler, caddeler, konaklar oteller gibi özel ve sınırlandırılmış mekân unsurları romanda yer almaya başlamıştır.⁴⁶ Daha önce tasviri bir anlayışla sadece bir fon elde etmek için kullanılan mekân unsuru, modern romanda gerçeği ifade etmek dolayısıyla anlatıma destek sağlayacak en önemli öğelerden biri olmuştur. Bu haliyle mekân sadece karaktere hareket zemini teşkil eden bir unsur değil, ayrıca karakterin varoluşsal biçimini de belirleyici tarzda rol oynayan bir öğe olarak modern romanda yer almıştır.⁴⁷

⁴⁴ H. Yavuz, "Romanda Nesnel Tarihsel Zaman", **a.g.e.**, s. 48.

⁴⁵ D.S. Biand, "Romanda Fiziksel ve Sosyal-Kültürel Çevre", **Roman Teorisi**, s. 277.

⁴⁶ M. Tekin, **a.g.e.**, s. 133

⁴⁷ S. Ergiydiren, **a.g.e.**, s. 19.

Elbette romandaki bu mekân anlayışının oluşmasında bilimsel ve teknolojik gelişmelerin büyük bir rolü olmuştur. Yapılan coğrafi keşifler ile bilinmeyen yerler öğrenilmiş ve bu sayede de yeni bir mekân anlayışı doğmaya başlamıştır. Artık dünya uçsuz bucaksız bir yer değil, sınırları belli olan bir yerdir ve insanoğlunun sahip olduğu bu bilgi mekanı başlı başına bir değer haline getirmiştir.

Romanda kullanılan mekân, olaylar dizisini ve karakterleri etkilediği ölçüde bütünün bir parçası olarak kabul edilebilmektedir. Yani mekân, romanda dramatik bir fonksiyon icra etmelidir.⁴⁸ Ayrıca romanda karakterlerin eski edebiyat türlerindeki karakterlerine göre daha kesin bir şekilde tanıtılması, fiziksel ve sosyal çevrelerin roman yazarı tarafından net bir şekilde tasvir edilmesi zaruretini doğurmuştur. Yazar, romandaki karakterinin mekânını kurar ve anlatırken onun düşünce yapısını ve içinde bulunduğu zamanın şartlarını da en kestirme şekilde ortaya koymaktadır.⁴⁹ Kısacası, romandaki karakterlerin ve metin halkalarının mekân unsurunun içine yerleştirilmesi pratik bir endişenin ürünü olmaktadır.

Bir toplumu derinden etkilemiş olayları inceleyen romanlarda, yazarın belli bir görüşü okuyucuya kabul ettirmeye çalışmasının da katkısıyla, belgeselci bir tutum ön plana çıkmaktadır. Roman yazarı da mekân unsurunu kişilerin ya da toplumun kimliğini ifade eden ve onların davranışlarını izah eden bir enstrüman olarak kullanmaktadır. Mekân, bu fonksiyonuyla, insanın iç dünyasını ve yetiştiği kültürü birebir yansıtan önemli bir yaşama alanı olarak kullanılmaktadır.⁵⁰

⁴⁸ D.S. Biand, **a.g.m.**, s. 264.

⁴⁹ Ş. Aktaş, **a.g.e.**, s. 145.

⁵⁰ Handan İnci Elçi, **Roman ve Mekân Türk Romanında Ev**, İstanbul: Arma Yayınları, 2004, s. 17.

Bu bakımdan mekân unsuru, romanda, bakış açısı kadar büyük bir önem taşımaktadır. Hatta bu iki unsur, roman içinde, birbirlerinden sürekli beslenmektedirler. Zamanın ilerlemesiyle kişilerde veya toplumlarda meydana gelen değişim doğrudan mekâna yansımaktadır. Mekânda meydana gelen değişim, okuyucuya anlatılan kişi ya da toplum üzerinde psikolojik ve sosyal olarak tahlil yapma imkanı sağlamaktadır. Bu romanlarda roman kahramanı çevreye bakarken ve onu değerlendirirken, aynı zamanda, kendi psikolojik durumu hakkında da okuyucunun bilgi sahibi olmasını sağlamaktadır.⁵¹

Romanla birlikte mekâna romanın konusu olan kişinin gözüyle bakılmaya başlanması, roman sanatında kelimenin tam anlamıyla devrim niteliğinde bir yenilik olarak görülmüştür. Romana kadar olaylara beşiklik eden mekana, anlatı sisteminde mutlak bir güce sahip olan “hakim bakış açısıyla” bakılmaktaydı.⁵² Aslında bu durum sadece mekânla sınırlı kalmayıp, romanın içinde yer alan her şey bu ifade şekliyle yansıtılmaktaydı. Romanla birlikte bu anlayış da değişmiş ve diğer unsurla gibi mekân da beşerî ve çoğul bir yapıya kavuşmuştur.

2.4. Romanda Karakter

Roman karakterleri, yazarın vermek istediği temel mesaja ve estetik gayeye uygun olarak oluşturduğu kurgu dünyasının istenen tezahürlerini verecek şekilde düzenlenmiş figürlerdir. Kurmaca bir dünyanın kurallarına göre tasarlanan roman karakterleri, ancak bu kurgusal dünyanın kurallarına uygun olarak yaşadıkları takdirde gerçeklik kazanmaktadırlar. Bu gerçeklik

⁵¹ Ş. Aktaş, a.g.e., s. 127.

⁵² M. Tekin: a.g.e., s. 136.

duygusunu oluşturan unsur ise gerçek dünyadaki insanlara benzemeleri değil, okuyucu kendi dünyalarının gerçekliğine ikna edebilmeleridir.⁵³ Şüphesiz roman karakterleri gerçek hayattan alınabilirler, fakat bu karakterler romana alındıktan sonra onların yaşayan birer varlık oldukları unutulmalı ve yalnızca romandaki kişiler olarak görülmelidirler.

Romanlarda karakter en önemli unsur olarak kullanılabilir. Romanda yer alan vaka onun etrafında inşa edilebilir. Bu nedenle her roman yazarı kendi amacı doğrultusunda farklı karakterler meydana getirebilir. Şüphesiz roman yazarının okuyucuya vermek isteyeceği mesajı en kolay ve etkili şekilde iletebilecek öge karakterdir. Karakterin eylemleri –ki okuyucuya karakter hakkında en önemli bilgileri veren unsurun başında gelmektedir-, diğer karakterlerle olan ilişkileri, kendi içindeki çelişkileri ve iç konuşmaları yazara bu konuda çok büyük kolaylıklar sağlamaktadır.⁵⁴

Modern romanın doğuşu da, bir bakıma, kendisini karaktere borçludur. 16. yüzyılda ortaya çıkan ilk pikareks romanlar gezgin, maceracı ve kendini bulmak için yola çıkan kişilerin serüvenlerini anlatarak meydana gelmişlerdir. Pikareks romanlarla birlikte karakter, kendi hayatını dolduran ve süsleyen serüvenleri yaşarken, ilk kez canlı ve ad sahibi bir unsur haline gelmiştir.⁵⁵

Roman karakterleri her ne kadar romanın merkezinde yer alan ana öge olsalar da, romandaki diğer unsurlarla olan ilişkisi de oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Karakterler olaylar dizisi, tema ve diğer karakterlerle tam bir uyum içinde var olmaları gerekmektedir. Özellikle de roman karakterleri birbirlerine zarar verecek şekilde genişlememelidirler. Elbette ki yazarın

⁵³ S. Ergiydiren, **a.g.e.**, s. 14.

⁵⁴ E. M. Foster, “Düz ve Yuvarlak Karakterler”, **Roman Teorisi**, s. 162.

⁵⁵ J. Parla, **a.g.m.**, s. 77-80.

romanını meydana getirirken oluşturmakta en çok zorlandığı unsur karakterdir. Romancının yardımına burada iki teknik gelmektedir. Bu teknikler düz karakterler ve yuvarlak karakterler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Düz karakterler, 15. yüzyılda insan mizacındaki hâkim unsurları temsil eden tipler olarak tanımlanmaktadır. En basit haliyle düz karakter, tek bir fikrin ve niteliğin sembolü şeklinde vücut bulmaktadır. Yuvarlak karakterler ise, düz karakterlerin birden fazla niteliğe veya unsura sahip olmaya başlamasıyla ortaya çıkmaktadırlar.⁵⁶ Düz karakterler, yazarın söylemek istediklerini tek bir darbeye ifade ettikleri için daha sık kullanılan bir teknik olmaktadır. Ayrıca sahip oldukları bu kesin özellik sayesinde okuyucu tarafından da hemen tanınabilmektedirler.

Karakterin özellikleri romanın doğuşuyla da büyük bir değişim içerisine girmiştir. Romandan önceki anlatı türlerinde roman kişileri ya da alegorik olmuşlardır. Hem bireyin başlı başına bir değer hâline gelmesi hem de roman için belirli bir bireyin yer almasının zorunlu olması karakterin oluşumunda önemli bir paya sahip olmuşlardır.⁵⁷ Bununla birlikte roman kişisine gerçek bir isim verilmeye başlanması da romanın gelişme tarihi içerisinde başlı başına devrim sayılabilecek bir yenilik olmuştur.

Bireycilikle başlayan ve bireyciliği savunan roman, kişi adlarını da bireyci bir tutumla seçmiştir. Önceki edebî eserlerde şahısların mitolojik ya da alegorik olmaları nedeniyle bu dönemlere ait eserlerde kişi adları da bu şekilde kullanılmıştır. Oysa alegorik ad bireyi değil, belirli bir kategoriye temsil etmektedir. Mitolojiden alınan ad ise, kişiyi daha eski bir kültürün kalıbına sokmaktadır. Oysaki romanın özü, bireysel kişi ve olayları bir gerçeklik ve edimlilik (actuality) havası içinde anlatmaktır.⁵⁸

⁵⁶ E. M. Foster, **a.g.m.**, s. 164.

⁵⁷ M. Belge, **a.g.m.**, s. 17-21.

⁵⁸ M. Belge, “Çeşitli Açılardan Roman Kişisi”, **a.g.e.**, s. 22-23.

Bazı karakterler bütün boyutları ile anlatıldıkları halde, öteki karakterler gölgede kalabilirler. Kimi roman karakterleri romanın merkezinde yer almakta kimileri ise kahramanın yardımcı öğeleri olarak kullanılabilirler. Bununla birlikte romandaki her karakter aynı öneme sahip olmasa bile roman yazarının ifade etmek istediklerini en etkili şekilde iletebildikleri için romandaki en önemli ve en dikkatli işlenen roman ögesi olmaktadır.⁵⁹

Romanda yer alan karakter ile tip çoğu zaman birbirleriyle karıştırılmaktadırlar. Şüphesiz karakter ve tip birbirlerinden farklı yapıda ve amaçta olan unsurlardır. Tip, bireysel özelliklerinden, yani çeşitli huylarından, davranışlarından, duygulanış ve düşünüş biçimlerinden, içsel gelişim ve değişimlerinden pek fazla söz edilmeyen, daha çok dış görünüşleriyle ele alınan, nesnel şekilde gösterilen, benzerlerinin temsilciliğini yapabilmek için genel nitelikler ile donatılmış, öncelikle toplumsal gerçekliğin bir kesitini yansıtan ve bu arada kendi hayatını yaşamaya pek fırsat bulamayan kişi olarak romanda kullanılmaktadır.⁶⁰ Kısacası tip, sahip olduğu belli ortak özelliklerinden ötürü bir küme içinde düşünülebilecek bir topluluk veya bireyi temsil etmektedir.

Tip olarak nitelen kişi, toplumsal kimliğiyle temsilî bir nitelik taşımaktadır. Bu haliyle tip, tarihin ve tarihsel şartların ürünü olarak romanda yer almaktadır. Toplumsal problemlerin ele alındığı romanlarda, yazar sosyokültürel çözümlere gitmeyi amaçlarken, önerilerini okuyucuya aktarmak için bazı tipleri devreye sokmaktadır. Roman yazarının eserinde bu belli nitelikleri haiz tipleri devreye sokmasıyla, okuyucu daha başından bu kişilerin hangi doğrultuda davranacağını, karşı karşıya kaldığı durum ve

⁵⁹ Charles Plisnier, **Roman Üzerine Düşünceler**, Ankara: Hece Yayınları, 2003, s. 66.

⁶⁰ Sevim Gündüz Toroslu, **Öykü ve Roman Yazma Sanatı**, İstanbul: Toroslu Kitaplığı, 2003, s. 63.

eylemlerde hangi yolu seçeceğini tipin bu abartılmış insanî eğilimlerinden anlayabilmektedir.⁶¹

3. Tarihsel Roman

İlk örnekleri 19. yüzyıla ortaya çıkan tarihsel romanlar siyasî ve toplumsal yapılarda yeni değerlerin aranmaya başlanıldığı bir dönemin ürünü olarak meydana gelmişlerdir. Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali'nin ardından toplumsal yapılarda oluşan boşluklar tarihsel romanlar vasıtasıyla doldurulmaya çalışılmıştır. Milliyetçilik düşüncesinin de devreye girmesiyle tarihsel roman önemli bir işleve daha sahip olmuştur: Millî bir kimlik yaratmak.⁶²

İlk dönemler millî bir kimlik oluşturma amacıyla olan tarihsel roman bu işlevine ek olarak hâkim ideolojiyi yaymak konusunda da kullanılmaya başlanmıştır.⁶³ Şüphesiz tarihsel romanlar bu amaçları doğrultusunda yazılmaları ile tarihin ele almadığı konuları yazıya dökmeleri sayesinde belli tarihsel dönemleri anlamak için oldukça faydalı olabilmektedir. Şerif Mardin'in ifade ettiği gibi, Tanzimat sonrasında yazılmaya başlanan romanlar Türk modernleşmesini anlamak için araştırmacılara çok zengin bir kaynak sunmaktadırlar.⁶⁴ Tarihin ele almadığı konuların bu eserlerde anlatılması sayesinde dönemin düşünce, duygu, yaşayış ve insan ilişkileri konusunda önemli bilgiler edinilebilmektedir.

⁶¹ H. Yavuz: "Romanda Tip Sorunu II", **a.g.e.**, s. 117.

⁶² Sadık Tural, "Tarihi Roman ve Atsız'ın Tarihi Romanları Üzerine Düşünceler", **Zamanın Elinden Tutmak**, Ankara: Ecdad Yayınları, 1991, s. 199.

⁶³ Birsen Talay, "Tarih ve Roman İlişkisi Üzerine", **Tarih ve Toplum**, 198, Haziran 2000, s. 348-359.

⁶⁴ Şerif Mardin, "Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma", **Türk Modernleşmesi**, Ed. Mümtaz'er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim, 2004, s. 30.

3.1. Tarihsel Roman ve Gelişimi

Tarihsel roman kavramı edebiyat eleştirmenlerinin yoğun tartışmalarına hedef olan ve tanımı üzerinde bir uzlaşmanın söz konusu olmadığı bir roman türüdür. Kavram üzerine yapılan bu tartışma farklılığına karşın tarihsel romanın genel olarak roman niteliği başta olmak üzere, herhangi bir tarihsel dönemi ya da olayı gerçeğe yakın, ama sanatsal biçimde aktaran bir roman türü olduğu genel olarak kabul edilmektedir.⁶⁵ Tarihsel romanın genel kabul gören bu tanımından hareketle türün özellikleri hakkında geniş bir fikir sahibi edinmek mümkün olabilmektedir.

Tarihsel roman konusunu tarihten almasına rağmen, ele aldığı olayı tarih biliminin metodolojisini kullanarak anlatmamaktadır. Sözlük anlamı olarak tarih, “niceliksel zaman açısından geçmişte olup bitenleri, toplumların geçirdikleri dönemleri yer ve zaman belirterek anlatan; geçmişte yaşanan olaylar arasında nedensel ilişkiler kurmaya çalışarak bu ilişkileri belge ve kalıntılara dayandırarak sistematik olarak incelemeyi konu edinen disiplin”⁶⁶ şeklinde tanımlanmaktadır. Tarih yazımı ile ilgilenenler, ne vakalara saplanıp kalmak en de vakalar tespit etmek düşüncesiyle felsefe yapmaktadırlar. Tarihçiler tarihî süreci meydana getiren vakaların en vazgeçilmezlerinin kronolojisini yapmak; bunlar arasındaki sebep-sonuç ilişkilerini görmek ve göstermek amacıyla aslî gerçeklerin altındaki hakikatlere ulaşmaya çalışmaktadır.⁶⁷ Roman yazarı ise edebî bir tür meydana getirmesi nedeniyle elindeki tarihsel bilgileri belli bir olay örgüsü dahilinde kurgulamakta ve bu kurgulaştırılmış bilgileri de romanın öğelerini kullanarak sanatsal bir metin haline getirmektedir. Roman yazarı bu tarihsel metni roman içinde

⁶⁵ Turgut Göğebakan, **Tarihsel Roman Üzerine**, Ankara: Akçağ Yayınları, 2004, s. 15.

⁶⁶ Ömer Demir ve Mustafa Acar, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ankara: Adres Yayınları, 2005, s. 392.

⁶⁷ Sadık Tural, “Tarihçinin Edebiyat Dünyasından Alması Gerekenler”, **Töre**, 159, Ağustos 1984, s. 11-14.

kurgularken anlattığı olayın ve kurguladığı öğelerin gerçeklikten kopmasına kesinlikle izin vermemelidir.⁶⁸

Romanın evrimsel süreci içerisinde eski Yunan'a kadar uzanan bir geçmişe sahip olan tarihsel roman, Georg Lukacs'ın ifade ettiği üzere, özgül anlamıyla ancak 19. yüzyılın başlarında tür özelliklerine sahip olmuştur.⁶⁹ Tarihsel romanın 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmasında ve kısa zamanda bütün Avrupa'yı kaplamasında dönemin hakim düşünce akımı olan Romantizmin önemli bir payı olmuş ve usul, kural ve gelenekleri bu akım tarafından ortaya konulmuştur.⁷⁰

1789 Fransız İhtilalinden sonra sanayi ve teknolojide meydana gelen gelişmeler sonucu hızla gelişmeye ve değişmeye başlayan Avrupa'da, gitgide artan bir iş bölümü ve uzmanlaşma sonunda hayatın parçalanması kişileri yalnız bırakmıştır. Bu hızlı değişim karşısında yeni düzene ayak uydurmakta zorluk çeken insanlar geçmişe özlem duymaya başlamışlar ve tabiata ve dine olan bağlılıkları artmıştır.⁷¹ Bu özlemden esinlenen romantik edebiyat ise insanlık, hürriyet, vatan hislerine bağlanma gibi duyguları işlemiştir. Romantizmle birlikte ortaya çıkan en önemli görüş milliyetçilik fikri olmuş ve böylelikle millî tarih de önem kazanmaya başlamıştır. Tarihsel roman da milliyetçiliğin, millî devlet ve millî beka fikrinin kuvvetlendiği, düşman güçlerin hissedildiği bu devirlerin ürünü olmuştur.⁷²

⁶⁸ Yakup Çelik, "Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki Tarihî Romanda Kişiler", **Bilig**, 22, Yaz 2002, s. 49-68.

⁶⁹ Georg Lukacs, **Le Roman Historique**'ten naklen Taner TİMUR, **Osmanlı-Türk Romanında Tarih Toplum ve Kimlik**, İstanbul: İmge Yayınevi, 2002, s. 212.

⁷⁰ N. Öztürk, **a.g.m.**, s. 13.

⁷¹ Niyazi Akşit, **Kültür ve Tarih Ansiklopedisi**, İstanbul: Serhat Yayınevi, 2004, s. 255.

⁷² S. Tural, "Tarihi Roman ve Atsız'ın Tarihî Romanları Üzerine Düşünceler", s. 199.

3.2. Tarihsel Romanın Yapısal Özellikleri

Geçmişte olup biten olaylar hem bugünü iyi anlamak hem de geleceği sağlam bir temele oturtmak maksadıyla gelecek kuşakların faydalanması için kaydedilmektedir. Tarihsel romanlar da geçmişte toplumsal hayatı derinden etkilemiş olayları romancının kendi yorumunu katarak ve romanın öğelerinin kullanılmasıyla gelecek kuşaklara aktarılmasına hizmet etmektedir. Bu hizmet ile hem acı tecrübelerin tekerrürünü önlemek hem de yaşanan güzel olaylarla toplumun geçmişiyile övünmesi amaçlanmaktadır.

Tarihsel romanlarda kişilerin yaptıkları tarihin, yani olup bitenlerin, daha iyi anlaşılmasını sağlamaya yaramaktadır. Tarihsel roman yazarı için ele aldığı bu toplumsal olayın çok uzun yıllar önceye ait olması gerekmemektedir. Yazar elli yıl öncesine ait bir toplumsal olayı inceleyebileceği gibi, beş yıl öncesine ait bir toplumsal olayı da kurgulayarak eserinde yer verebilmektedir.⁷³

Tarihsel roman yazarı tarihsel olmayan insan eylemlerini hayal dünyasında canlandırarak, vakanın insanî boyutunu kendince ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bu nedenle yaşantılar veya kişiler kurmaca olmasına rağmen anlatılan dönem hakkında tarih kitaplarının hiçbir zaman açıklıkla söylemediği şeyleri söylemektedir. Bu nedenle tarihsel romanlarda estetik ikinci planda kalmaktadır. Tarihsel romana getirilen eleştirilerin “nasıl”dan çok “nedeni” sorgulamaya yönelik oldukları düşünüldüğü vakit, estetiğin neden ikinci planda kaldığı anlaşılmaktadır. Çünkü tarihsel

⁷³ Hilmi Yavuz, “Tarihi Roman Ancak Belli Bir Tasarımdan Yola Çıkılarak Yazılabilir”, **Hürriyet Gösteri**, 197-198, Nisan-Mayıs 1997, s. 69-71.

romanlarda biçem öğelerinden çok, ele alınan konuya yazarın bakış açısı dikkati çekmekte ve ideoloji örgüsünün ne yönde olduğu incelenmektedir.⁷⁴

Tarihsel romanlarda tarihsel metinlerden farklı olarak tarihî olaylar romancının gözünde birtakım revizyonlara tabi kalmaktadır. Romancı kendi vakasını meydana getirirken vermek istediği mesaj doğrultusunda yaşanmış olaylarda birtakım değişiklikler yapmaktadır. Romanın kurgulanması esnasında yapılan bu değişiklikler farklı şekillerde meydana gelebilmektedir.

Walter Scott, kurgunun tarihsel romanda nasıl kullanılması gerektiği yolunda kendisinden sona gelen neredeyse bütün tarihsel roman yazarlarını etkilemiş ve onlara iki seçenek sunmuştur. Bunlardan birincisi Waverley'de ortaya koyduğu roman tipidir. Scott, burada gerçek bir tarihsel olayın içerisine kurmaca bir öykü monte etmiştir. İkincisi ise, vakanın yine bilinen bir tarihsel gerçeklik üzerinde kurulmasına rağmen bütünüyle kurmaca bir figür ve onun etrafında olup bitenlerin anlatıldığı Ivanhoe'de ortaya koyduğu roman tipidir.⁷⁵ Scott getirdiği bu modellerden birincisi ile gerçek zaman ve mekânda geçen bir olay örgüsüne dayanmayan kurgulanmış bir hikâyeyi anlatırken dönem hakkında arka planda okuyucuya bilgi vermektedir. İkinci modelde ise bu sefer gerçek olmayan kişileri kullanarak aynı amaca ulaşmayı hedeflemektedir.⁷⁶

Romancı tarihsel bilgileri kurgularken oldukça dikkatli olmalıdır, zira eserin gerçekçiliğini muhafaza etmesi için romancının bu müdahalesinin sınırlarını iyi tespit etmesi gerekmektedir. Roman yazarının olayları, mekanları ve en önemlisi kahramanı tasvir ederken kendi şahsî düşüncesini bu öğeler

⁷⁴ T. Gögebakan, **a.g.e.**, s. 54.

⁷⁵ Hugo Aust, **Der Historische Roman** (Weimar: Verlag, 1994)'ten naklen Turgut Gögebakan, **a.g.e.**, s. 24.

⁷⁶ T. Gögebakan, **a.g.e.**, s. 25.

vasıtasıyla nakletmesi, hadiseleri romancı, bizim muhayyilemizi bir kanala sevk edip daralttığında, yani kendi olması gerektiği şeyi olanmış gibi gösterdiğinde tarihî hakikatten uzaklaşıp duygusal, hamasî bir alanın etkisine okuyucuyu kaptırmış demektir. Bu yönüyle tarihsel romanda daha çok arzulanan, olması istenen tarihsel durumların kurgulanarak okuyucunun moralinin düzeltilmesi amaç edinilmektedir. Oysa yazarın okuyucuya sunduğu idealize edilmiş kahramanlar, okuyucu için bir prototip hükmünde olmaktadır.⁷⁷

Aslında her roman tarihî bir tanıktır ve yazarının yaşadığı çevreyi konu alsa bile zamanla bir tarihî bir anlam kazanır. Tarih, yazımı yapıldığı zamanın ve yapan kişinin tarihi olmasından dolayı daima bir ideoloji ile çevrilidir. Tarihin sahip olduğu bu özellik gibi, tarihsel roman da kurgusu, amacı, işlevi ve anlatımı yönünden ideolojik bir bakışın ürünü olmaktadır.⁷⁸ Tarihsel romanın bir farkı da burada ortaya çıkmaktadır. Tarihî metinler her dönemde okuyucuya aynı bilgiyi vermesine rağmen; aynı bilgiyi kullanan tarihsel roman yazarları farklı dönemlerde hakim ideolojiden kaynaklanmak üzere farklı kurgulamalar yapabilmektedirler. Bu nedenle bir dönemde tasvip edilen veya övülen bir tarihsel durum başka bir döneme ait tarihsel romanda eleştirilebilmektedir.⁷⁹

Tarihsel roman yazarı eserini yazarken sadece belli bir dönemi anlatmayı amaçlamamaktadır. Dönemin okuyucuya tanıtılmasından daha da önemli olan husus, anlatılan döneme ilişkin yeni bir yorum getirmeye çalışmaktır. Nitekim millî bir kimliği oluşturulmasında ve yayılmasında tarihsel roman 19. ve 20. yüzyıllarda önemli bir işlevi yerine getirmiştir.⁸⁰ Bu nedenle tarihsel

⁷⁷ İ. Şirin, **a.g.m.**, s. 170-178.

⁷⁸ Mehmet Can Doğan, “Tarihî Romanın Dinamikleri ve Son On Beş Yıllık Tarihi Romanları”, **Türk Yurdu**, 153-154, Haziran-Temmuz 2000, s. 140-157.

⁷⁹ B. Talay, **a.g.m.**, s. 348-359.

⁸⁰ M. C. Doğan, **a.g.m.**, s. 140-157.

romanlar bir toplumun geçmişine ait hatırlanılması istenen olayları işlediği gibi, bir toplumun geleceğini de kurmak için kullanılabilir. ⁸¹

3.3. Tarihsel Romanda Karakter

Tarihsel romanda yer alan en önemli roman ögesi karakter olmaktadır. Anlatıma dayalı bütün sanat eserlerinde olduğu gibi tarihsel romanda da temel sorunlardan biri karakter yaratmaktır. Çünkü karakterin oluşturulması tarihsel romanda olayın trajik veya dramatik olarak sergilenmesinin alt yapısını hazırlamaktadır. Bununla birlikte tarihsel bir olayın inşa edilmesi romanda bireyin inşa edilmesiyle aynı anlama gelmektedir. Bireyin dünyaya bakışını ortaya koymadan ele alınan tarihsel olayın onun gözünden verebilmek mümkün değildir. ⁸²

Tarihsel romanda karakterler iki şekilde oluşturulmaktadır: Roman yazarı yapıtında ya özellikle baş kişi olarak gerçekten yaşamış tarihî kişiliklere yer vermektedir ya da roman kurgusunu kurmaca roman kişileri yaratarak oluşturmaktadır. ⁸³ Tarihsel romanda gerçekçilik, roman yazarının bu iki seçenektan birini seçtiği karakter yaratmadaki başarısı ile ölçülmektedir. Ölçmenin içine karakterin yaşadığı zamanın ve mekânın tasarlanmasındaki yeteneğinin yer aldığı da göz ardı edilmemelidir. Burada tarihî belgelerin kullanımı, gözlemek mümkünse tarihî mekanların özellikleri, olayların anlatıldığı zamanın ruhu, dönemi yönlendiren yönetim biçimi yazarın birikimi olarak anlatımı belirlemektedir. ⁸⁴ Bu nedenle roman yazarı anlattığı dönemle ilgili maddî bilgi hataları yapmamalı ve kullandığı malzemeyi birebir olarak

⁸¹ S. Tural, **a.g.m.**, s. 231.

⁸² H. Yavuz, **a.g.m.**, s. 69-71.

⁸³ T. Gögebakan, **a.g.e.**, s. 41.

⁸⁴ Mehmet Can Doğan, **a.g.m.**, s. 140-157.

aktarmamalıdır. Tarihsel olayları romanlaştıran romancının karakter konusunda en çok dikkat etmesi gereken husus gerçekte yaşamış kişilere, gerçek kişiler ve olaylar hakkında tarihsel gerçeklere uygun olmayan sözler söyletmemesi olmaktadır.⁸⁵

Tarihsel romanda yazar, eserinde gerçekten yaşamış kişilere yer verdiği gibi tarihî gerçeklik içerisinde yer almayan kahramanları da yaratmak hakkına sahip bulunmaktadır. Bu karakterler olayların akışına göre romanın içerisinde yer alabilmektedirler. Bu karakterler yalnızca romancının hayal ürünüdürler ve tarihsel gerçekliğin roman kurgusu içinde izah edilmesinde birer kolaylık unsuru olarak yer almaktadırlar.⁸⁶

Karakter oluştururken romancının karşılaşılabileceği güçlüklerden bir diğeri de romanda kullanılan zamansal mesafenin kısalığı veya uzunluğu olmaktadır. Konusunu zamansal mesafenin uzun olduğu dönemlerden alan bir romanda, yazarın karakter yaratması hem kolay hem de zor olmaktadır. Kolaylık, karakterin sonunun ne olduğunu bilmekten kaynaklanırken; zorluk ise bilinen bu sonun trajik veya dramatik olarak döneme yerleştirilmesi noktasında ortaya çıkmaktadır.⁸⁷ Bununla birlikte tarihsel roman yazarı ele aldığı tarihte kendisince önemli gördüğü olaylara ya da zaman kesitine yönelmektedir. Seçilen bu zaman kesitinde kullanılacak karakterler ve mekânlar belli bir kriz niteliği taşıması gerekmektedir. Bu sayede zamanı iyi seçebilen yazar, kendi düşünce dünyasında oluşturduğu fikirleri roman öğelerin yardımıyla yazıya aktarabilmektedir.

⁸⁵ Fethi Naci, “Serbest Fırka Karşısında İki Romancı: Kemal Tahir ve Tarık Buğra”, **Türk Romanında Ölçüt Sorunu Eleştiri Günlüğü 1 (1980-1986)**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002, s. 46.; Fethi Naci, “Romancının İşi Tarih Yazmak Değil Roman Yazmaktır”, **Hürriyet Gösteri**, 197-198, Nisan-Mayıs 1997, s. 58-59.

⁸⁶ Y. Çelik, **a.g.m.**, s. 48-69.

⁸⁷ M. C. Doğan, **a.g.m.**, s. 140-157.

3.4. Türkiye’de Tarihsel Roman’ın Doğuşu ve Gelişimi

Ülkemizde özgül anlamıyla tarihsel roman denemeleri, aşağı yukarı romanın başlangıcıyla aynı tarihe denk düşmektedir. Batılı anlamda roman Osmanlı’ya Batı’da yazılmış romanların tercüme edilmeye başlanmasıyla girmiştir. İlk tercüme edilen roman 1859 senesinde çevrilen Feneon’un 1699 senesinde yazdığı Telemaque adlı eseridir. Bundan hemen sonra 1862 senesinde Victor Hugo’nun Les Miserables (Sefiller) adlı romanı tercüme edilmiştir.⁸⁸

Osmanlı’da ilk özgün roman denemesi ise, Ahmet Mithat Efendi’nin 1872 yılında yazdığı Yeniçeriler adlı eseri ile yapılmıştır. Fakat büyük bir hikaye veya küçük bir roman sayılabilecek Yeniçeriler, tarih konulu eserlerden çok, yazarın hayalini fazlaca işlettiği bir macera romanı olmuş ve yazar bu eserinde tarihsel öğeleri sadece bir zemin olarak kullanmıştır.⁸⁹ Ahmet Mithat Efendi’nin 19. yüzyılın sonlarına doğru yazdığı romanlarında döneminin en önemli meselesi olan Batılılaşma konusu incelenmiştir. Ahmet Mithat Efendi devletin kurtuluşu ve modernleşmenin ne yönde olacağını incelerken, adeta kendisini bir ilkokul öğretmeni bütün ulusu da öğrencisi olarak görmüş ve romanlarında meydana getirdiği karakterle zihnindeki insan modelini ortaya koymuştur.⁹⁰

Osmanlı’da roman bir eğitim ve yenileşme hareketi olarak bu şekilde algılandığı için devleti kurtarma görevini üstlenmiş bürokrat-aydın zümre, devletin kurtuluş yollarını ararken, düşündüğü çözüm yollarını ve yeni sistem ve insan arayışlarını romanda inşa etme yolunu seçmiştir. Nitekim Osmanlı

⁸⁸ A. Kabaklı, **a.g.e.**, s. 441.

⁸⁹ S. Tural, **a.g.m.**, s. 201.

⁹⁰ Robert Finn, **Türk Romanı**, Çev. Tomris Uyar, İstanbul: Agora Yayınevi, 2003, s. 18.

dönemi romancılarının bu dönüşümü sağlayabilmek amacıyla üzerinde önemle durduğu konuların başında; aile ilişkileri, kadının toplumdaki yeri ve üst sınıf erkeklerin Batılılaşması meseleleri gelmiştir.⁹¹ Osmanlı devletinin sona erdiği döneme kadar, Osmanlı romancıları sağlıksız bir Batı taklitçiliği olarak gördükleri toplumsal değişimin eleştirisini çizdikleri karakterlerle ortaya koymaya çalışmışlardır.⁹² Dönemin romancıları bu konuları incelerken kadının özgürleştirilmesinin önemine vurgu yapmışlar, fakat üst sınıf Batılı erkeklerin Batılılaşma çabalarını da alaya alan bir üslupla eleştirmişlerdir.⁹³

Türk edebiyatında roman ve tiyatro konularının şuurlu bir şekilde tarihten alınması ise, Namık Kemal'in 1880 senesinde yazdığı "Cezmi" adlı romanı ve 1888 senesinde yazdığı "Cellaleddin Harzemşah" adlı tiyatro eseri ile başlamıştır. Yazın türlerinin hemen hepsiyle ilgilenen ve her alanda eser veren Namık Kemal, Cezmi'de Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmeye başladığı yıllarda mazinin büyüklüğünü canlandırmak ve yaşatmak için çırpınan tipleri işlemiştir.⁹⁴ Cellaleddin Harzemşah'ta ise Türk-İslam sentezinin ilk örneğini sergileyen yazarın temelde İslâm'ı vurgulaması ve Türkçülüğü ise dolaylı olarak ifade etmesinin nedeni, o dönemde Türk milliyetçiliğinin imparatorluk için bölücü bir nitelik taşımasından kaynaklanmıştır.⁹⁵

Namık Kemal romanlarında milliyetçi unsurları fazla kullanmasa da 19. yüzyıl bir milliyetçilikler çağı olmuştur. Bu dönemde birçok millet bağımsızlığını ilan etmiş ve dünya üzerinde yeni ulus-devletler kurulmaya başlamıştır. 19. yüzyılda Osmanlı imparatorluğu'ndan da ayrılan birçok ulus olmuştur ve bu gelişmelerin yaşanmasından sonra 20. yüzyılın başında

⁹¹ R. Finn, **a.g.e.**, s. 6.

⁹² Handan İnci, "Felatun Bey'i Tanır mısınız?", **Kitaplık**, 83, Mayıs 2005, s. 81-85.

⁹³ Ş. Mardin, **a.g.m.**, s. 34.

⁹⁴ İ. Şirin, **a.g.m.**, s. 170-178.

⁹⁵ T. Timur, **a.g.e.**, s. 215.

imparatorluk üzerinde söz sahibi olan İttihat ve Terakki partisi, dönemin hakim düşüncesini benimseyerek, devletin kurtuluşunu Türkçülük siyasetinde aramaya başlamıştır. Değişen bu siyaset tarzı kendisini edebiyatta da göstermiş, nitekim bu dönemde yazılan romanlarda da artık Türkçülük ideolojisi yer almaya başlamıştır.⁹⁶

Osmanlı İmparatorluğu'nun Osmanlıcılık ve İslâmcılık düşüncesi kurtulamayacağına inanan Jön Türkler, milliyetçilikler çağında Türklerin de kendi milliyetçiliklerini oluşturmaları gerektiğine inanmışlardır. Siyasette başlayan milliyetçi hareketlenme kısa sürede kendisini edebiyatta da göstermiş ve İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte Osmanlı edebiyatında Milli Edebiyat Devresi başlamıştır. Bu dönemde Türkçü düşüncenin ilmî eserlerin neşri için 1908 senesinde Türk Derneği, 1911'de Türk Yurdu Derneği, 1912'de ise Türk Ocağı kurulmuştur. Türk Ocağı fikirlerini duyurabilmek için Türk Yurdu'nun yayın organı olan Türk Yurdu Dergisini yayınlamaya başlamıştır.⁹⁷

Millî Edebiyat döneminde millî bir dil ve edebiyat vücuda getirmeye çalışan aydın zümre tarihe büyük önem vermişlerdir. Bu çalışmaların yapılmasında Ziya Gökalp'in Türk tarihi ile ilgili çalışmalarının büyük etkisi olmuştur. Bu dönemde tarihsel romanların yazımından çok tarihsel hikâyeler ön plana çıkmıştır.⁹⁸ Türkçü düşüncenin yaygınlaşması amacıyla Halide Edip ve Ömer Seyfettin gibi roman ve hikâye yazarları tarihsel konuları eserlerinde işlemişlerdir. Türk tarihinin Osmanlı ile başlamadığını iddia eden Millî edebiyatçılar beş bin yıllık destanlarla karışık Türk mazisinin bilinmesinin

⁹⁶ Sadık Tural, **a.g.m.**, s. 204.

⁹⁷ M. Fatih Andi, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Edebiyatı**, İstanbul: Yeni Şafak Yayınları, 1995, s. 67.

⁹⁸ N. Öztürk, **a.g.m.**, s. 21.

gerekliliğini işaret etmişlerdir. Bu dönemde yazılan tarihsel roman ve hikâyeler ile bu kollektif millî bilincin oluşturulması hedeflenmiştir.⁹⁹

⁹⁹ Ahmet Kabaklı, **Türk Edebiyatı C. 3**, İstanbul: Türkiye Basımevi, 1966, s. 20.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETİN KURULUŞU VE TEK PARTİ İKTİDARI

Birinci Dünya Savaşı sonrası savaştan mağlup ayrılan Osmanlı İmparatorluğu'nun elinde kalan en sonra toprak parçası olan Anadolu'nun büyük bir kısmı, başkenti İstanbul başta olmak üzere, itilaf devletleri tarafından işgal edilmiştir. İşgale karşı ilk başta küçük çaplı bölgesel tepkiler gösterilmiş olmasına karşın; 1919 senesinde Mustafa Kemal'in önderliğinde düzenli ve süreklilik arz eden bir bağımsızlık savaşı başlatılmıştır. Yaklaşık üç sene devam eden bu mücadele sonunda, düşman kuvvetleri Anadolu'dan çıkartılmıştır.

Bağımsızlık savaşının devam ettiği yıllarda Türkiye, nispeten demokratik usuller çerçevesinde çalışan bir meclis tarafından idare edilmiş ve işgal altındaki padişahın yerine yeni bir siyasî otoritenin doğuşuna şahit olmuştur. Savaşın sona ermesi ile birlikte eski döneme son verme fikrinde olan yönetici kadro, ilk olarak saltanatı kaldırmış ve yeni devletin kurucu sözleşmesi olan Lozan Antlaşması'nı imzalamıştır. Yaşanan bu gelişmelerin ardından yönetim sistemi ile ilgili çalışmalara başlanmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın yönetici kadrosunun çok önceden itibaren zihinlerinde yer alan Cumhuriyet yönetimi, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiş ve böylelikle Türkiye çok farklı bir yola keskin bir politikayla girmiştir.

Yeni devletin kuruluşu ile birlikte bağımsızlık savaşını yürüten yönetici kadro kendi içinden yeni bir siyasal parti çıkarmış ve ülkenin yönetiminde yaklaşık 25 sene tek sözü söyleyecek bir yapının temellerini atmıştır. Yeni parti kabul ettiği

ilkeler ile bu dönem içinde ülkenin siyasî, iktisadî ve sosyal yapısını büyük ölçüde değiştirecek ve bunu herhangi bir muhalefete izin vermeden gerçekleştirecek bir politikaya sahip olmuştur. Tezin bu kısmında yeni kurulan devletin tek-parti dönemi olarak adlandırılan 1925-1946 yılları arasında gerçekleştirdiği siyasî, iktisadî ve sosyal devrimler ele alınmıştır. Dönem, tezin de amacına uygun olarak üç ayrı döneme içinde incelenmiştir. Bu dönemler, Cumhuriyetin ilk yılları olan 1920-1929 dönemi, tek-parti iktidarının Türkiye’de tamamen yerleştiği 1930-1938 dönemi ve son olarak da Atatürk’ten sonraki 1938-1946 dönemi olarak incelenmiştir.

1. Cumhuriyetin İlk Yılları: 1920 – 1928

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun Anadolu’da kalan son toprakları da İtilaf devletleri tarafından işgal edilmiş ve Osmanlı devletinin varlığı resmen olmasa da fiilen son bulmuştur. Ülkenin işgal edilmesi üzerine Mustafa Kemal’in önderliğinde bağımsızlık savaşı başlatılmıştır. Yapılan askerî mücadeleden sonra İsviçre’nin Lozan kentinde imzalanan antlaşmayla Anadolu’dan işgalci kuvvetler çıkartılmıştır.

Lozan görüşmelerinin devam ettiği dönemde Ankara’da kurulu olan Türkiye Büyük Millet Meclis’i Saltanatı kaldırma kararı almış ve böylelikle Cumhuriyet’e giden yolda önemli bir aşama kaydedilmiştir. 1923 senesinde Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle, Türkiye’nin yüzünü çevireceği istikamet belli olmuştur. Cumhuriyet’in ilanından sonra Tanzimat’tan itibaren devam eden Batılılaşma hareketi devlet politikası olarak kabul edilmiş ve çok daha hızlı bir süreç başlamıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Batılılaşma politikaları doğrultusunda

siyasî yaşamdan eğitime, kanunî düzenlemelerden gündelik yaşama kadar birçok alanda köklü değişiklikler yapılmış ve yeni iktidar eski düzeni tamamen tasfiye ederek modern bir devlet ve toplum meydana getirmeye çalışmıştır.

1.1. Kurtuluş Savaşı ve Lozan Antlaşması

1918 senesinde sona eren 1. Dünya Savaşı'nda Almanya ile birlikte savaşa girmiş olan Osmanlı Devleti savaştan mağlup ayrılmış ve galip devletlerle savaş sonrası şartları belirleyen Mondros Ateşkes Anlaşmasını 30 Ekim 1918 tarihinde imzalamıştır. Çok ağır şartlar içeren Mondros Ateşkes Antlaşması ile Boğazlar İtilaf devletlerine açılmış, tüm askerlerin terhisi, tüm savaş gemilerinin teslimi ve Vilayet-i Sitte olarak kabul edilen Erzurum, Van, Harput, Diyarbakır, Sivas ve Bitlis illerinde isyan çıkması halinde bu illerin işgal edilmesi gibi hükümler kabul edilmiştir. Görüldüğü üzere her ne kadar bir ateşkes anlaşması olarak kabul edilse de Mondros açıkça Osmanlı Devleti'nin yıkılışını belgeleyen bir anlaşma olmuştur. Nitekim İtilaf devletlerine ait 60 gemilik bir donanma 13 Kasım 1918 tarihinde başkent İstanbul'a, namluları kente dönük bir biçimde, demirlemiştir.

Bu dönemde işgale karşı ilk olarak bölgesel tepkiler gösterilmiş ve her bölge kendini kurtarmak, düşmandan korunmak ve de haklarını savunmak amacıyla yerel direniş örgütleri kurmuştur. Fakat böyle bir örgütlenmenin milletin kurtuluşu için yeterli olmayacağını düşünen Mustafa Kemal Paşa, görünüşte bölgedeki isyanı bastırmak için, fakat asıl olarak hem yurt çapında bir direniş başlatmak hem de düşmanı ülkeden çıkartmak amacıyla Samsun'dan başlayan bir Doğu gezisine çıkmıştır. 19 Mayıs 1919'da Samsun'a gelen Mustafa Kemal

Paşa'nın aklındaki fikir, ordunun ve milletin savaşa hazırlanması olmuştur. Mustafa Kemal Samsun'da bir hafta kaldıktan sonra 25 Mayıs'ta Kavak üzerinden Havza'ya geçmiş ve 12 Haziran'a kadar orada kalmıştır. Her gittiği yerde asker-sivil yöneticilerle, halkla, halkın sözü geçen ileri gelenleriyle görüşmüş, ülkenin her tarafındaki yöneticilere telgraflar çekerek tüm toplumsal grupları savaşa hazırlamaya çalışmıştır.¹

12 Haziran 1919'da Mustafa Kemal Amasya'ya geçmiştir. 21 Haziran 1919'da Amasya Genelgesi olarak tarihe geçen, belgede tüm yurdun bağımsızlığının tehlikede olduğu, bağımsızlığının milletin direnişi ile tekrar kazanılacağı, milletin durumunu ve haklarını korumak ve dile getirmek için millî bir kurula gerek olduğu, Doğu illeri için 10 Temmuzda Erzurum'da bir kongre toplanması ve de Sivas'ta da ulusal bir kongrenin toplanmasınınin kararlaştırıldığı ifade edilmiştir.²

Amasya Genelgesi'nde yapılması kararlaştırılan Erzurum Kongresi, 23 Temmuz 1919'da açılmış ve 7 Ağustos 1919'da yayınlanan bildirge ile son bulmuştur. Erzurum Kongresi sonunda yayınlanan bildirmede ülkenin kurtuluşu için geçici bir hükümetin kurulabileceği, bu hükümetin halk tarafından seçilebileceği, bu durumun mümkün olmaması halinde hükümetin Heyet-i Temsiliye tarafından oluşturulacağı ve manda ile himayenin kesinlikle kabul edilmeyeceği kararlaştırılmıştır.³

¹ Hamza Eroğlu, **Türk İnkılap Tarihi**, Ankara: Savaş Yayınları, 1990, s. 115.

² H. Eroğlu, **a.g.e.**, s. 117.

³ Ayferi Göze, **İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkelerimiz**, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1985, s. 37.

Erzurum Kongresi'nin tamamlanmasından sonra 4 Eylül 1919'da ülkenin çeşitli bölgelerinde kurulan Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinden halkın güvenini kazanmış üçer delegenin yer aldığı Sivas Kongresi toplanmıştır. Sivas Kongresi, sahip olduğu temsilciler ve alınan kararların sadece Doğu illerini değil tüm ülkeyi ilgilendirdiğinin belirlenmesi⁴ ile Erzurum Kongresi'yle başlayan millî meclis kurma fikrini hızlandıran bir kongre olmuştur.

Heyet-i Temsiliye 27 Aralık 1919'da Ankara'ya taşınmış ve milli mücadelenin yeni merkezini tespit etmiştir. Nitekim Heyet-i Temsiliye ilk olarak İstanbul'daki Meclis-i Mebusan vekilleri ile görüşmeler yapmış, Misak-ı Millî olarak adlandırılan programı vekillere anlatmış ve mecliste de bu programın kabul edilmesini istemiştir. Son Osmanlı meclisi 12 Ocak 1920'de açılmış ve meclis kendilerine verilen Misak-ı Millî'yi kabul etmiştir. Bu gelişmelerin üzerine İstanbul 16 Mart 1920'de itilaf devletleri tarafından resmen işgal edilmiş ve Meclis-i Mebusan basılarak 11 Nisan 1920'de faaliyetlerine son verilmiştir.⁵

Meclis-i Mebusan'ın kapatılması ve İstanbul'un işgal edilmesi üzerine, Mustafa Kemal tüm illere Ankara'da olağanüstü yetkili bir meclisin ulusun işlerini yürütmek ve denetlemek üzere toplanacağını ve yeni meclisin 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanacağını ifade eden bir genelge yollamıştır.⁶ Mustafa Kemal tüm milletin bağımsızlık savaşına katılmasını sağlamak için yayınlanan genelgede açılacak meclisin padişahlık ve halifelik kurumlarını birer kutsal varlık olarak kabul ettiğini ve de üstlenilen görevler arasında yurdun bağımsızlığının kazanılmasının yanı sıra halifelik ve padişahlığın kurtarılmasının da büyük bir öneme sahip olduğunu ifade etmiştir.

⁴ A.Göze, a.g.e., s. 51.

⁵ Suna Kili, **Türk Devrim Tarihi**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2002, s. 92.

⁶ S. Kili, a.g.e., s. 99.

Meclisin açılmasından sonra ilk olarak TBMM, Kanun-i Esasi'nin yürürlükte olup olmadığı sorununa değinmeksizin, yeni hükümet sisteminin esaslarını belirleyen bir kararını açılışının ertesi günü kabul etmiştir. Bu karar meclis üstünlüğü, bir devlet başkanlığı müessesinin kurulmasına gerek olmadığı, meclis tarafından seçilecek ve ona karşı sorumlu olacak bir hükümetin varlığı ve de meclis başkanının aynı zamanda hükümetin de başkanı olması gibi esasları içermiştir.⁷ TBMM'nin kabul ettiği bu kararlardan sonra, Mustafa Kemal meclis ve hükümet başkanlıklarına seçilmiştir. Nihayetinde TBMM hem ülkenin hem de siyasî kurumların işleyişini düzenlemek amacıyla 20 Ocak 1921'de Teşkilat-ı Esasiye Kanununu kabul etmiştir. Kanunda, hükümet sistemiyle ilgili olarak bir "meclis hükümeti" modeli öngörülmüştür. Anayasaya göre yürütme ve yasama yetkileri TBMM'de toplanmıştır. Ayrı bir hukukî varlık olarak "yürütme" organı yer almamış, aksine devletin TBMM tarafından yönetilmesi kararlaştırılmıştır ve nitekim bu yönetim "TBMM Hükümeti" olarak adlandırılmıştır.⁸

Ankara'da bu gelişmeler yaşanırken 10 Ağustos 1920'de işgal devletleri ve İstanbul hükümeti arasında Sevr Anlaşması imzalanmıştır. Ülkenin neredeyse tüm topraklarının İtilaf devletlerince işgalini öngören bu anlaşma hiçbir zaman yürürlüğe girmemiştir. Çünkü Ankara hükümeti, 18 Haziran 1920'de, başta itilaf devletleri olmak üzere tüm devletler ile İstanbul hükümeti arasında yapılacak anlaşmaların ve alınacak kararların Türk milletince, onun gerçek temsilcisi Ankara hükümetince tanınmayacağını duyurmuştur.⁹

TBMM, ülkenin düşman işgalinden kurtulması için ilk olarak Doğu Anadolu'da silahlı mücadeleye başlamıştır. Türk birliklerinin taaruzları

⁷ Mustafa Erdoğan, **Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset**, Ankara: Liberte Yayınları, 1999, s. 53.

⁸ M. Erdoğan, **a.g.e.**, s. 55.

⁹ S. Kili, **a.g.e.**, s. 152.

neticesinde Ermenistan barış istemek zorunda kalmıştır. TBMM ordusunun Ermenistan birliklerine karşı başarısı 3 Aralık 1920'de Gümrü'de imzalanan Gümrü Anlaşması'nın kabul edilmesini sağlamış ve bu anlaşmayla 1878 senesinde kaybedilen Kars ve çevresi yeniden Türk topraklarına katılmıştır. Ayrıca bu anlaşmayla Doğu illerindeki Ermenilerin çoğunlukta bulunmadığı kabul edilerek; Ermenistan'ın Sevr ile yoğunlaşan Doğu Anadolu'dan toprak talebi son bulmuştur.¹⁰

Bununla birlikte TBMM, yeni kurulan Sovyet Birliği ile de iyi ilişkiler içinde olma politikasını benimsemiştir. Nitekim hükümetler arasında karşılıklı güven ifadelerinin belirtilmesinden sonra 16 Mart 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması ile ilişkiler daha da güçlendirilmiştir. Bu antlaşma sonucunda Batum Gürcistan'a, dolayısıyla, Sovyetler Birliği'ne bırakılmış, Ruslar Ermenistan ve Gürcistan'la daha önce imzalanan anlaşmalarda belirlenen sınırları kabul etmiş ve Misak-ı Milli'yi tanımıştır. Sovyet yönetimi kapitülasyonların kaldırıldığını kabul etmiş ve anlaşmanın iki tarafı Osmanlı İmparatorluğu'yla Çarlık Rusya arasındaki tüm anlaşmaların geçersiz sayılması konusunda anlaşmışlardır.¹¹

Doğu cephesindeki elde edilen bu askerî ve siyasî başarılarından sonra TBMM, Batı cephesine yönelmiş ve Ege bölgesini işgal eden Yunanistan'a karşı mücadeleye başlamıştır. Bu gelişmelerin üzerine saldırıya geçen Yunan kuvvetleri Eskişehir'i, daha sonra da Ankara'yı ele geçirmek, TBMM'yi dağıtmak ve Türk güçlerini tamamen yok etmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla Yunanistan 6 Ocak 1921'de saldırıya geçmiş ve yapılan savaşta Yunan birlikleri geri çekilmek zorunda kalmıştır.¹²

¹⁰ S. Kili, **a.g.e.**, s. 168.

¹¹ H. Eroğlu, **a.g.e.**, s. 180.

¹² H. Eroğlu, **a.g.e.**, s. 182.

Birinci İnönü savaşı olarak adlandırılan bu savaş Kurtuluş Savaşı'nın batı cephesindeki ilk zaferi olmuştur. Zafer sonrası İtilaf devletleri, Sevr'i biraz daha düzenleyerek yeniden yürürlüğe koymak istemişler ve İstanbul hükümetini Londra'daki konferansa davet etmişlerdir. Fakat İstanbul hükümetinin Başbakanı Tevfik Paşa 1921 Anayasası'nın temel ilkelerine atıfta bulunarak; Türk milletinin alacağı kararların ancak TBMM tarafından onaylanacağını ve bu nedenle konferansa Ankara hükümetinin de davet edilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu kesin davranış sonucu İtilaf devletleri Ankara hükümetini de Londra Konferansı'na davet etmişlerdir. 21 Şubat 1921'de başlayan Londra Konferansı'nda İtilaf devletleri, Sevr anlaşmasında yapmayı düşündükleri değişiklikleri anlatmışlar; fakat Yunanistan'ın tekrar saldırıya geçmesi sonucu, Konferans 11 Martta son bulmuştur. Bu konferansın en önemli özelliği, İtilaf devletlerinin ilk kez TBMM'yi muhatap olarak kabul etmeleri ve TBMM ile uluslar arası bir toplantıda görüşme masasına oturmaları olmuştur.¹³

Londra Konferansı'nın bir sonuç vermemesi sonucu Yunan kuvvetleri, tekrar bir saldırı hareketinde bulunmuşlar ve 23 Mart 1921'de Bursa'dan İnönü istikametine doğru ilerlemeye başlamışlardır. 31 Mart 1921 akşamına kadar süren çarpışmalar sonunda Yunan birlikleri İnönü'de tekrar mağlup edilmiştir. Devam edilen çatışmalardan Yunan orduları mağlup edilmiş ve elde edilen bu zaferden dolayı 19 Eylül 1921'de TBMM kabul ettiği bir kanunla, Mustafa Kemal'e Mareşallik rütbesi ve Gazilik unvanını vermiştir.

Sakarya Savaşı'ndan sonra Fransa ile TBMM arasında 20 Ekim 1921'de Ankara'da bir Antlaşma imzalamıştır. Bu Antlaşma ile Türkiye - Fransa arasında silahlı çatışma son bulmuş ve Türkiye'nin güney sınırı da tespit edilmiştir. 11

¹³ S. Kili, a.g.e., s. 171.

Ekim 1922 tarihinde Türkiye, İngiltere, İtalya ve Fransa arasında Mudanya Ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre, 14 ekim gecesinden itibaren ateşkesin sağlanacağı; Yunan birliklerinin Doğu Trakya'dan hemen çekilmeye başlayacakları ve 15 gün içinde bölgeyi tamamen boşaltacakları kararlaştırılmıştır.¹⁴

İtilaf devletleri ile TBMM arasındaki kesin barışın sağlanabilmesi için 20 Kasım 1922 tarihinde taraf devletler İsviçre'nin Lozan kentinde toplanmışlardır. Fakat yapılan görüşmelerde Osmanlı borçları, Türk-Yunan sınırı, Boğazlar, Musul, Azınlıklar ve Kapitülasyonlar gibi konularda uzlaşma sağlanamaması nedeniyle Konferans 4 Şubat 1923'te dağılmıştır. Konferansın dağılmasına rağmen, İtilaf devletlerinin talebi doğrultusunda Lozan Konferansı 23 Nisan 1923'te tekrar toplanmış ve karşılıklı görüşmeler neticesinde çözüm sağlanarak 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır.¹⁵

Lozan'da Türkiye sınırları içinde kalan bütün azınlıkların Türk uyruğu olduğu kabul edilmiş; Doğu Trakya ve Anadolu'da bulunan Rumlarla, Yunanistan'da yaşayan Türklerin karşılıklı mübadele edilmesi uygun görülmüştür. 30 Ocak 1923'te Lozan'da Türk ve Yunan delegeleri tarafından imzalanan ancak barış anlaşmasının eki olarak yürürlüğe giren sözleşmeye göre, Türk topraklarında yerleşmiş Rum-Ortodoks dininden Türk uyruklular ile, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklular için zorunlu mübadele uygulanması kararlaştırılmıştır. Yalnız İstanbul'da oturan Rumlarla, Batı Trakya'da oturan Müslümanlar bu mübadelenin dışında tutulmuşlardır. Göç ettirilecek kişilerin her türlü taşınır mallarını yanlarında götürebilecekleri;

¹⁴ S. KİLİ, a.g.e., s. 197.

¹⁵ Toktamış Ateş, **Türk Devrim Tarihi**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004, s. 157.

taşınmazlar üzerindeki mülkiyet hakları ile alacaklarının da saklı tutulması öngörülmüştür.¹⁶

1.2. Saltanatın Kaldırılması ve Cumhuriyetin İlanı

Mustafa Kemal'in işgal edilen ülkeden düşmanın çıkartılması ve milletin bağımsızlığını kazanması için Samsun'a çıkmasından sonra Türkiye'de iki farklı siyasî iktidar ve bu farklı siyasî iktidarın dayandığı iki farklı sosyal ve iktisadî sınıf ortaya çıkmıştır. İşgal kuvvetleri tarafından kontrol altında tutulan İstanbul hükümeti ve direnişi başlatan Ankara hükümeti bu farklılığın siyasî kanatlarını oluştururken; İstanbul hükümetinin arkasında İstanbul ticaret burjuvazisi yer almış devrimci Ankara hükümeti ise küçük-burjuva kökenli asker-sivil aydın kesimle Anadolu'daki büyük toprak sahiplerinden ve küçük ticaret burjuvazisinden destek almıştır.¹⁷ Elbette, bazı küçük isyanlar olsa da, yoksul Anadolu halkı ve eşrafı da devrimci Ankara hükümetini desteklemiştir.

Bu ikili siyasal, ekonomik ve sosyal yapı arasındaki çatışma, Kurtuluş Savaşı boyunca devam etmiş ve Lozan görüşmeleri sırasında en üst seviyeye ulaşmıştır. Her ne kadar Ankara hükümeti dayandığı kitleye padişahı ve halifeyi kurtarma amacıyla olduklarını ifade etse de, yaşanan gelişmeler milletin bağımsızlığını kazanması için bu ikili yapıya son vermeyi zarurî kılmıştır. Nitekim Lozan görüşmelerinin devam ettiği dönemde İtilaf devletlerinin bu anlaşmazlığı kullanmaları üzerine TBMM saltanatın kaldırılmasını görüşmeye başlamıştır. TBMM'deki görüşmeler sırasında büyük tartışmalar yaşanmış ve

¹⁶ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi III (Birinci Bölüm)**, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1991, s. 83.

¹⁷ Taner Timur, **Türk Devrim Tarihi ve Sonrası**, Ankara: İmge Yayınevi, 2001, s. 65.

Mustafa Kemal'i destekleyen Birinci Grup ile padişah-halife taraftarı İkinci Grup arasındaki keskin ayrılık bir defa daha ortaya çıkmıştır.

Görüşmelerin tıkanıdığı bir dönemde Mustafa Kemal inisiyatifini ele almış ve biraz da tehditkâr bir konuşma¹⁸ ile saltanatın her ne olursa olsun kaldırılacağını ifade etmiştir. Yapılan görüşmeler neticesine saltanat TBMM tarafından oybirliğiyle kaldırılmıştır. Elbette yaşanan bu gelişme yeni bir dönemin artık sadece de facto olarak değil resmi olarak da başladığını göstermiştir. Saltanatın kaldırılması sadece siyasî alanda Ankara hükümetinin zaferi değil, aynı zamanda Ankara hükümetini destekleyen sosyal ve iktisadî sınıfların da zaferi şeklinde ortaya çıkmıştır. Nitekim saltanatın ilgası büyük bir siyasal engelin kaldırılması kadar, yeni devletin ilk büyük devrimi sıfatına da sahip olmuştur. Bu devrimci adım siyasî, iktisadî, sosyal ve kültürel adımların ve de yeni dönemin eskiye göre çok daha farklı bir şekilde gerçekleşeceğini habercisi olmuştur.

Mustafa Kemal kurmayı düşündüğü yeni yapının temel görevinin halkı çağdaş medeniyetlerin seviyesine çıkarmak olarak görmüştür. Bunu yapabilmek için halkı harekete geçirmenin gerekli olduğunu düşünmüş ve halkın bu amacı kendi başına yapabilecek yeterliliğe ve isteğe sahip olmadığına inanmıştır.¹⁹ Avusturya'da tedavi gördüğü dönemde günlüklerinde tasavvur ettiği

¹⁸ Saltanatın kaldırılmasının görüşüldüğü komisyon çalışmaları esnasında TBMM'de bazı vekillerin 'Saltanatsız, iktidarsız halife olamaz' demesi üzerine komisyon çalışmalarını izlemekte olan Mustafa Kemal söz alarak; "Bu bir oldu bittidir. Söz konusu olan, ulusa egemenliğini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız, sorunu değildir. Sorunu gerçekleştirmiş bir olayı yasa ile saptamaktan başka bir şey değildir. Bu, ne olursa olsun yapılacaktır. Burada toplananlar, meclis ve herkes sorunu doğal bulursa, sanırım ki uygun olur. Yoksa yine gerçek, yöntemine göre saptanacaktır ama, belki birtakım kafalar kesilecektir." şeklinde bir konuşma yapmış ve tartışmalara son vermiştir. Bkz. Toktamış Ateş, **a.g.e.**, s. 167.

¹⁹ Metin Heper, **Türkiye'de Devlet Geleneği**, Çev. Nalan Soyarık, İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2006, s. 97.

değişiklikleri devrimle yapmanın zaruretini ifade eden Mustafa Kemal, bu inancı doğrultusunda planlanan devrimlerin, halk için halka rağmen düşüncesi çerçevesinde, yukarıdan aşağıya doğru yapılmasının tek yöntem olduğuna inanmıştır.

Mustafa Kemal zihninde tasarlamış olduğu ve tüm yapıları kesin bir şekilde değiştirecek devrimleri, mevcut olan TBMM ile yapamayacağına kanaat getirmiştir. Birinci TBMM'nin açılışından sonra Meclis içinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını taşıyan bir grup oluşmuştur. Mustafa Kemal'i tam olarak destekleyen bu grubun karşına sonradan İkinci Grup olarak adlandırılan muhalif bir grup çıkmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği bir dönemde dahî iki grup demokratik usuller çerçevesinde birbirleriyle mücadele etmişlerdir.²⁰

Ankara'da yeni bir hükümet teşkil eden kurucu kadronun zihninde ise hızlı bir Batılılaşma fikri hâkim olmuştur. Yaklaşık yüz elli yıldır devam eden Batı'nın sadece ilim ve tekniğini almak temelindeki Batılılaşma düşüncesi, yeni kadroda Batı'nın önemli müesseseleriyle birlikte bütünüyle almak gerekliliği şeklinde cereyan etmiştir.²¹ Nitekim Mustafa Kemal, böyle köklü değişiklikleri gerçekleştirmek, toplumda, devlet yaşamında devrimler yoluyla eskiden farklı yapılar oluşturmak, bunları yaparken de uygulanması yıllarca sürececek bir program hazırlamak ve bu programın gerçekleştirilmesini sağlamak için bir siyasal partiye gereksinim duyulduğunu, 6 Aralık 1922'de gazetelere verdiği bir demeçle açıklamıştır. Bu çerçevede fırka kurulması için çalışmalar hızla

²⁰ M. Erdoğan, **a.g.e.**, s. 58. İkinci grup olarak örgütlenen bu muhalif grup, gerek millî mücadele döneminde gerekse daha sonra TBMM'nin yetkilerinin korunması hususunda oldukça hassas davranmış ve Mustafa Kemal'e geçici başkomutanlık yetkisinin verilmesi ile İstiklâl Mahkemeleri'nin Meclis denetimi çıkartılması tartışmalarında muhalif tutumlar sergilemişlerdir.

²¹ Mümtaz Turhan, **Garphlaşmanın Neresindeyiz?**, İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1967, s. 62.

başlamış ve kurulacak fırkanın isminin “Halk Fırkası” olması ve de fırka programın “halkçılık” ilkesine dayanması kabul edilmiştir.²²

Bu gelişmelerin yaşanmasından sonra Mustafa Kemal’in isteğiyle TBMM, yürürlükte olan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’na aykırı olmasına rağmen,²³ 1 Nisan 1923’te seçimleri yenileme kararı almıştır. Mustafa Kemal de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanı olarak 8 Nisan’da bir seçim bildirisi yayınlamıştır. Seçimden sonra alınacak önlemleri gösteren ayrıca, devletin örgütlenmesini tamamlamak ve ekonomiyi canlandırmak için uygulanacak esasları 9 bölümde topladığı için “9 Umde” olarak adlandırılan bu bildiriye, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu’nun Halk Fırkası’na dönüştürüleceği de açıklanmıştır.²⁴

CHF’nin kurulmasıyla birlikte yönetici sınıfın zihinlerinde tasarladığı devrimleri uygulayacak siyasî fıkra meydana gelmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında fırka Meclis içinde demokratik usuller içinde çalışmış olsa da, 1925’ten sonra politik açıdan katı bir tutum sergilemeye başlamış ve taviz verilmez bir şekilde “cumhuriyetçilik, laiklik ve milliyetçilik” ilkeleri çerçevesinde tek-parti iktidarının ülke içinde kurumsallaşması politikasını izlemiştir. Bu dönemde fırkanın ileri gelenleri ve özellikle Mustafa Kemal’in beyanları, CHF’nin kabul edilen devrimleri hiçbir itiraza meydan vermeden kararlı bir şekilde tatbik edeceğini ve bununla birlikte fırkanın asli amacının halkı tenvir ve delalet vazifesi olduğunu işaret etmiştir.²⁵ Nitekim fırkanın bu amacını gerçekleştirebilecek uygun bir kadronun teşkili için, Mustafa Kemal yeni oluşturulacak TBMM’de yer alacak vekilleri gösteren aday listelerini bizzat

²² S. Kili, **a.g.e.**, s. 275.

²³ Mustafa Erdoğan, **a.g.e.**, s. 59.

²⁴ Ş. Turan, **a.g.e.**, s. 95.

²⁵ Esat Öz, **Otoriterizm ve Siyaset**, Ankara: Yetkin Yayınları, 1996, s. 113.

kendisi belirlemiş ve yapılan seçimler sonucunda İkinci Grup'tan hiçbir vekil yeni Meclis'e girememiştir.²⁶ Böylelikle İkinci Grup tarih sahnesinden silinmiş ve Mustafa Kemal kendisine karşı olan ilk muhalif grubu bu şekilde ortadan kaldırmıştır. Yaşanan bu olay Türkiye Cumhuriyeti'nde tek parti yönetimine gidişinin başlangıcı olarak kabul edilmiştir.

Seçimlerin yapılmasından sonra yeni milletvekilleri ilk toplantılarını 8 Ağustos 1923'te yapmışlardır. İlk toplantıda, kurulacak olan yeni fırkanın tüzüğü okunup milletvekillerine dağıtılmıştır. Hazırlanan Halk Fırkası tüzüğünde; fırkanın amacının millî egemenliğin halk tarafından ve halk için uygulanmasında rehberlik etmek olduğu, fırkanın bir ihtilal partisi değil devrim fırkası olduğu, Halk Fırkasına üyelik için gerekli şartın Türkiyeli olmak olduğu hükümleri yer almıştır.²⁷

9 Eylül 1923 tarihinde yapılan grup toplantısında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu tarafından tüzük kabul edilmiş ve Halk Fırkası resmen kurulmuştur. Yeni devletin ilk siyasî fırkasının başkanlığına Mustafa Kemal; Genel Sekreterliği'ne de Recep Peker getirilmiştir. Bu dönemden itibaren yapılacak tüm devrimler bu yeni fırkanın Meclis'teki çoğunluğu, programı ve liderinin uyarılarıyla gerçekleşmiştir. Halk Fırkası adı 1924'te "Cumhuriyet Halk Fırkası"na, 1935'te ise "Cumhuriyet Halk Partisi"ne dönüştürülmüştür.

Seçimlerin yapılmasından sonra Birinci TBMM'deki Mustafa Kemal karşıtı İkinci grubun önemli ölçüde elenmesi; 23 Ağustos 1923'te TBMM'nin Lozan Barış Antlaşmasını onaylamasından sonra işgal devletlerine ait son kuvvetlerin

²⁶ M. Erdoğan, a.g.e., s. 59.

²⁷ Ş. Turan, a.g.e., s. 95.

2 Ekim 1923'te İstanbul'dan çekilmesi ve devrimleri gerçekleştirecek siyasî fırkanın kurulmasından sonra, Mustafa Kemal'in çok önceden zihninde tasarladığı, Cumhuriyetin ilanı için uygun ortam sağlanmıştır. Saltanatın kaldırılmasına rağmen halifenin devlet başkanı olması yönündeki görüşlerin ileri sürülmesinden sonra Mustafa Kemal, 29 Ekim 1923'te TBMM'ye Cumhuriyetin ilanına dair kanun tasarısını getirmiştir. Devletin hükümet biçiminin Cumhuriyet olduğunu; Türkiye devletinin Büyük Millet Meclisi tarafından idare edildiğini ve devletin yönetim birimlerinin Bakanlar Kurulu aracılığıyla idare edileceğini²⁸ bildiren kanun tasarısı meclis tarafından kabul edilmiş ve Cumhuriyet sistemi kabul edilerek; yeni devletin resmi adı "Türkiye Cumhuriyeti" olmuştur. Cumhuriyet sisteminin kabulünden hemen sonra TBMM, Mustafa Kemal'i Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı olarak seçmiş, Halk Fırkası Genel Başkanlığı'na da İsmet İnönü getirilmiştir.

Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra Ankara hükümeti ile İstanbul'da ikâmet eden halife arasındaki gerginlik devam etmiştir. Hindistan'daki İsmailiye tarikatının reisi Ağa Han'la yine Hint Müslümanlarının liderlerinden Emir Ali'nin Başbakan İsmet Paşa'ya bir telgraf göndermesi, telgrafta halifeye ve yetkilerine dokunulmamasını rica etmeleri ve ayrıca aynı telgrafın birer örneğinin bazı İstanbul gazetelerine de gönderilmesi hem devletin içişlerine bir müdahale olarak görülmüş hem de gazetelerde yayınlanması Cumhuriyet'e karşı düşmanca bir tavır olarak değerlendirilmiştir.²⁹

1 Mart 1924'te bütçe görüşmeleri sırasında halifeye verilecek ödenek konusunda Meclis'te tartışmaların çıkmasıyla birlikte, birbirini izleyen kararlar neticesinde halifeliğin kaldırılmasına karar verilmiştir. 3 Mart 1924'te TBMM'ye

²⁸ M. Erdoğan, a.g.e., s. 56.

²⁹ T. Ateş, a.g.e., s. 175.

verilen öneriler ile, ilk olarak Şeriye ve Evkaf Bakanlığı ile Genel Kurmay Bakanlığı kaldırılmış, Şeriye ve Evkaf Bakanlığı'nın yerine Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur. İkinci olarak hilafet kaldırılmış ve Osmanoğulları ailesinin tüm fertlerinin yurt dışına çıkartılmasına karar verilmiştir. Son olarak da Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü ile eğitim ve öğretim birleştirilerek ülkedeki tüm okullar Maarif Bakanlığı'na bağlanmıştır.³⁰

Hilafetin kaldırılması ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesi ile adı konmamış olsa da laiklik yönünde çok ciddi adımlar atılmıştır. Saltanatın ilgası ile siyasî alanda iki başlılık görünüşte ortadan kalksa da, halifeliğin varlığı yeni devletin genel mânada egemenlik alanını daraltmaya devam etmiş ve bu nedenle de halifeliğin kaldırılması ile yeni devlet, eskiye ait köklü bir sembolü ortadan kaldırarak, ülke üzerindeki egemenliğini tam olarak sağlamaya başlamıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile de Tanzimat ile başlayan ikili devlet kurum geleneğinin eğitim alanındaki uygulamasına son verilmiş ve eğitimde laikliğin temelleri atılarak devrimlerin ışığında oluşturulacak millî kültür birliğinin sağlanması için uygun ortam hazırlanmıştır. Kanunun kabul edilmesiyle, Şeriye ve Evkaf Bakanlığı tarafından kurulup yönetilen tüm medreseler; Sağlık Bakanlığı'na bağlı tüm okullar ve Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı bulunan askeri okulların idaresi Maarif Bakanlığı'na geçmiştir.³¹

Saltanatın kaldırılması ve Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni bir anayasaya ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği bir dönemde çok kısa bir metin olarak hazırlanan ve genel manada Osmanlı Kanun-i Esasisi'ne atıfta bulunan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu yerine yeni bir anayasanın hazırlanmasına başlanmıştır. Bu amaçla hazırlanan yeni anayasa, Meclisin 20

³⁰ T. Ateş, **a.g.e.**, s. 175.

³¹ Ş. Turan, **a.g.e.**, s. 69.

Nisan 1924'te yaptığı toplantıda kabul edilmiştir. Altı bölümde 105 maddeden oluşan bu anayasa niteliği bakımından meclis hükümeti ile parlamenter rejim arasında karma bir sistem kurmuştur.³² 1924 Anayasası ile cumhurbaşkanı seçilen kişinin parti üyeliği ve milletvekilliğinin devam ettiği kararlaştırılmıştır. Bu hüküm itibariyle cumhurbaşkanı aynı zamanda, parti üyesi, milletvekili ve parti genel başkanı olmuştur. Böylelikle cumhurbaşkanının aynı zamanda parti genel başkanı olması sayesinde Meclis'e öneri ve tekliflerde bulunması doğal sayılmıştır. Cumhurbaşkanına verilen bu yetkiler ile ülkenin tek-parti ve şeflik yönetimine doğru yol almasının önü açılmıştır.³³

Milliyetçilik ve halkçılık ilkeleri üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin 1924 anayasasında vatandaşlık bakımından kimin Türk olduğu da belirlenmiş ve "Türkiye'de din ve soy ayrımına bakılmaksızın yurttaşlık bakımından herkese Türk denir" tanımı getirilmiştir.³⁴ Böylelikle "Ne mutlu Türküm diyene!" ifadesiyle vücut bulan bu anlayış, kendisini Türk olarak gören herkesin Türk olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade eden ve fikirleri ile iktidardaki kurucu kadroyu derinden etkilemiş Ziya Gökalp'in görüşlerinden yola çıkılarak kabul edilmiştir.³⁵ Bu yeni anlayışla Osmanlı devrine ait dine dayalı millet anlayışı yerini toprağa ve vatana dayalı millet anlayışına terk etmekle birlikte; halkçılık ilkesinin de etkisiyle hiçbir dinî ve etnik farklılığı kabul etmeden ülkede yaşayan herkes aynı millete tabi kişiler olarak kabul edilmiştir. 1924 Anayasası genel hatları itibariyle liberal-demokratik bir düzen öngörmüş olmasına rağmen, anayasanın yürürlüğe girmesinden hemen sonra kabul edilen ve uygulanan yasalar sistemin bir "tek-parti yönetimi" olarak şekillenmesi doğrultusunda olmuştur.

³² Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2000, s. 31.

³³ Cemil Koçak, "Tek Parti Yönetimi, Kemalizm ve Şeflik Sistemi: Ebedi Şef/Millî Şef", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm C. 2**, Ed. Ahmet İnsel, İstanbul: İletişim, 2004, s. 106.

³⁴ <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>, 88. madde.

³⁵ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları, 2004, s. 49.

Türkiye’de tek-parti yönetiminin egemen olmaya başlamasından ve Halk Fırkası hükümetinin uyguladığı politikalardan dolayı gerek Meclis içinde gerekse basında hükümete karşı bir muhalefet oluşmaya başlamıştır. Yapılan eleştiriler doğrultusunda basında yeni bir fırkanın kurulacağına dair haberler yayınlanmaya başlamıştır. Rauf Orbay, Refet Bele ve Adnan Adıvar’ın Halk Fırkası’ndan istifa etmeleri, karşı bir siyasî örgütlenmenin doğacağına işaret olmuştur. Nitekim 17 Kasım 1924’te Türkiye Cumhuriyeti’nin TBMM içindeki ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) kurulmuştur. Halk partisinin devrimci anlayışına karşı yeni parti ilerleme/terakki ilkesini benimsemiş ve Halk Fırkası’nın kabul ettiği devrimcilik ilkesi yerine evrimci bir siyaset izleyeceğini fırka programında ifade etmiştir. TCF’nin 27 Kasım 1924’te yapılan grup toplantısında başkanlığa Kazım Karabekir, ikinci başkanlıklara Rauf Orbay ve Adnan Adıvar, Genel Sekreterliğe de Ali Fuat Cebesoy seçilmişlerdir.³⁶

TCF, çoğunluk partisi gibi, laik ve milliyetçi politikalardan yana olmakla birlikte CHF’nin köktenci, merkeziyetçi ve otoriter eğilimlerine açıkça karşı çıkmıştır. Bu politikaların yerine adem-i merkeziyetçiliği, güçler ayrılığını ve devrimci değişimden çok evrimci değişimi savunmuştur.³⁷ TCF’nin tüzüğünde yeni partinin bir yönüyle sosyal gelişmeden yana, öbür yönüyle de gelenekçi bir yol izleyeceği kabul edilmiştir. Fırkanın programı genel anlamda muhafazakâr düşünceden esinlenerek düzenlenmiş olsa da; fırka gözeteceği ilkeleri esas itibarıyla liberalizm ve demokrasi olarak belirlemiştir. TCF tüzüğünde, çok büyük tartışmalara yol açan ve ileride Şeyh Sait ayaklanmasının nedeni olarak gösterilen, “Parti dinsel düşünce ve inançlara saygılıdır” maddesini de kabul etmiştir.

³⁶ Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000, s. 265.

³⁷ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İstanbul: İletişim, 1995, s. 246.

1.3. Takrir-i Sükun Kanununun Kabulü ve Kemalist Devrimler

Türkiye'nin saltanatın ve halifeliğin kaldırılması ile Cumhuriyetin ilanı gibi büyük değişimleri çok kısa bir dönem içinde gerçekleştirmesi; ayrıca yeni devletin devrimci ve milliyetçi özellikleri birtakım toplumsal gruplarda huzursuzluklara neden olmuştur. Uygulanan bu politikalara karşı Meclis içinde TCF aracılığıyla demokratik muhalif bir tepki doğarken, halk arasında da şiddete dayanan tepkiler ortaya çıkmaya başlamıştır. Nitekim 11 Şubat 1925'te Doğu bölgesinde Şeyh Sait tarafından bir isyan çıkartılmış ve ayaklanma kısa sürede diğer doğu illerine de yayılarak hızla büyümüştür.³⁸

TBMM'de yer alan radikal kanat, isyanın bastırılması için Başbakan Fethi Okyar'dan sert tedbirler almasını istemesine rağmen, başbakan olağanüstü önlemlerin alınması taraftarı olmamıştır. Fakat isyanın gelişmesi ve yayılmasıyla birlikte Fethi Okyar istifa etmiş ve başbakanlığa sertliği ve rejimin devrimci özelliğini kendi içinde özümsemesi ile bilinen İsmet İnönü getirilmiştir. Yeni kabine, ilk olarak, Doğu bölgesinde seferberlik kararı almış, ayaklanmayı bastırma görevini orduya vermiş ve isyancıları yargılamak için bölgede olağanüstü yetkileri haiz bir "İstiklâl Mahkemesi" kurulmasını kararlaştırmıştır. Meclis ayrıca isyanın kontrol altına alınması amacıyla hükümete çok geniş yetkiler tanıyan ve iki sene yürürlükte kalması kararlaştırıldığı halde dört seneye uzatılan "Takrir-i Sükun Kanunu"nu kabul etmiştir. İsyancılar ile ordunun arasındaki çatışmalar sonucunda isyan 15 Nisan 1925'te tamamen bastırılmıştır. İsyanın ele başları ve sorumluları olan 81 kişi, İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanmışlar ve Şeyh Sait ile ayaklanmanın asıl suçluları olarak kabul edilen 47 kişi idam cezasına çarptırılmışlardır.³⁹

³⁸ B. Lewis, *a.g.e.*, s. 265.

³⁹ E. J. Zürcher, *a.g.e.*, s. 250.

İsyanın çıkmasından sonra en büyük önlem olarak kabul edilen Takrir-i Sükun Kanunu ile devrimlere karşı olan tüm gruplar etkisiz hale getirilmiş ve yeni devrimler için uygun ortam sağlanmışır. İlk olarak, çıkan isyandan TCF sorumlu tutulmuş; partinin tüzüğünde yer alan dinle ilişkili maddelerin ve fırkanın meclisteki muhalif tutumunun isyanı teşvik ettiği iddia edilmiştir.

İsyanın ilk günlerinde başbakan Fethi Okyar, TCF başkanı Kazım Karabekir'den fırkasını kapatmasını talep etmiş; fakat Karabekir fırkayı kapatmanın suçlamaları kabul etmek anlamına geleceğini⁴⁰ ifade ederek başbakanın teklifini reddetmiştir. Hükümet Takrir-i Sükun Kanunu'nun ilgili maddelerine dayanarak 6 Mart 1925'te devrimlere muhalif olan Tevhidi Efkâr, İstiklâl, Son Telgraf, Aydınlık ve Orak Çekiç gazetelerini kapatmıştır.⁴¹ Son olarak ayaklanmaya karşı sadece askerî ve kanunî tedbirler alınmakla kalınmamış; bölgede sorun çıkaracağı düşünülen kişiler ve topluluklar isyanın bastırılmasından sonra başka bölgelere göç etmeye zorlanmış ve yerlerine Türk göçmenler yerleştirilmiştir.⁴²

Takrir-i Sükun yasasının kabulünden sonra hükümet, isyanın hızlı bir şekilde bastırılması ve isyancıların şiddetli bir şekilde cezalandırılmaları için olağanüstü yetkilere sahip İstiklal Mahkemeleri'nin kurulmasına karar vermiştir. Kurulması kararlaştırılan mahkemelerden birinin ayaklanma bölgesinde, diğerinin ise Ankara'da görev yapması öngörülmüştür. Hükümet isyanın hemen bastırılması için ayaklanma bölgesinde çalışacak olan mahkemenin vereceği idam kararlarının TBMM'nin onayına sunulmadan anında yerine getirilmesini teklif etmiştir. Muhalefet bu teklifin meclisin yetkilerine bir tecavüz teşkil ettiği ve

⁴⁰ T. Ateş, **a.g.e.**, s. 178.

⁴¹ Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 149.

⁴² M. Tunçay, **a.g.e.**, s. 178.

tasarının Anayasa'ya aykırı olduğu itirazlarını öne sürmüş olmasına rağmen; tasarı Meclis tarafından kabul edilmiştir.⁴³

Doğu'da isyanın başlamasıyla birlikte hükümet tarafından isyanın asıl sorumlusu kurulduğu günden itibaren rejime karşı bir tehdit kabul edilen TCF olarak görülmüştür. TCF'nin fırka programında "dinsel düşünce ve inançlara saygılı" olduğunu belirtmesi, partinin Şeyh Sait ayaklanmasında etkili olduğu düşüncesinin hükümet kanadında kabul edilmesine neden olmuştur. Nitekim TCF artan baskılar neticesinde ayaklanmanın devam ettiği dönemde isyan bölgesindeki şubelerini kapatma kararı almıştır. Fakat Fırka'nın böyle bir önlem almasına rağmen, Ankara İstiklâl Mahkemesi TCF'nin çalışmaları hakkında hükümetin dikkatinin çekilmesi yolunda bir karar almış ve böylece beklenen son gelmiştir. Mahkeme, "irtica niteliğinde yapılan kışkırtmalar ve propagandaların, dini ve dinin kutsal kavramlarını politik isteklerine araç yaptıklarının" kanıtladığını belirterek; dolaylı biçimde de olsa, TCF'nin çalışmalarının bu nitelikte olduğuna dikkat edilmesini istemiştir. Bu gelişmeler karşısında Bakanlar Kurulu, Şeyh Sait ayaklanmasına katılanların mahkeme kararlarının sonucu beklemeden Takrir-i Sükun yasasına dayanarak, 3 Haziran 1925'te TCF'nin bütün merkez ve şubelerinin kapatılmasını kararlaştırmıştır.⁴⁴ Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal de mahkemenin kararını onaylamış ve TCF'nin resmen kapatılmasına karar verilmiştir. Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk muhalefet partisinin siyasal hayatı ancak 6,5 ay sürebilmiştir.

Doğudaki isyanın bastırılması ve Takrir-i Sükun Kanunu ile Meclisteki ve basındaki muhalefetin susturulmasından sonra Mustafa Kemal, 2 Eylül 1925'te üç önemli karar daha çıkartmıştır. Birinci kararname ile tekke ve zaviyeler

⁴³ M. Erdoğan, a.g.e., s. 58.

⁴⁴ Ş. Turan, a.g.e., s. 134-135.

kapatılmış; ikincisi ile ilmiye sınıfının kılığına ilişkin düzenleme yapılmış ve üçüncüsü ile de devlet memurlarının kılığına ilişkin değişiklik kabul edilmiştir.

Kabul edilen birinci kararname ile Türkiye içindeki tüm tekke vb. kurumlar kapatılmış ve bunlara hiçbir şekilde üye alınamayacağı, üye olunamayacağı ve bunlara ilişkin sıfatlar kullanılamayacağı belirtilmiştir. Böylelikle Doğu isyanın devam ettiği dönemde bölgedeki tekkeleri kapatan İstiklâl Mahkemesi kararından sonra ülkedeki bütün tekke ve benzeri kuruluşlar kapatılmıştır. İkinci kararname ile, ilmiye sınıfının giysisinin salt din görevlilerince ve görevlerine ilişkin yer ve durumlarda giyebilecekleri belirlenmiştir. Üçüncü kararname ile de devlet memurlarına özenli ve temiz giyinmesi ilkesi getirilmiş ve şapka takma zorunluluğu konulmuştur.⁴⁵ 25 Aralık 1925'te ise çıkarılan kanun ile şapka her erkek vatandaş için yasal bir giyim ögesi haline getirilmiştir.

Yapılan bu değişiklikler yönetici sınıfın toplumsal değişimi ne yönde kurguladığını açık bir şekilde göstermiştir. İktidar eliti halkın eskiyle olan bağlarını koparıp toplumsal alanda yeni bir düzen inşa ederken iktisadî değişmeyi ikinci plana itmiş; bunun yerine kültürel alanda yapılacak değişikliklere öncelik vererek, iktisadî gelişmenin sağlanmasının kültürel alandaki gelişmeye bağlı olduğuna yaşanacak değişimden doğacağına inanmıştır.⁴⁶ İktidarın kültürel alanda yaptığı bu devrimler, halk tarafından siyasî devrimlere gösterilen tepkilere nazaran daha şiddetli olmuştur. Bu farklı tepkilerin nedeni, siyasal devrimlerin kamusal alanı ilgilendiren değişiklikler

⁴⁵ T. Ateş, **a.g.e.**, s. 196.

⁴⁶ Erol Güngör, **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999, s. 41.

olmasına karşın, kültürel devrimlerin günlük yaşantıyı doğrudan etkilemesinden kaynaklanmıştır.⁴⁷

Mustafa Kemal yapılan devrimlere ait halkın tepkisini görmek ve insanlarla doğrudan ilişki kurarak devrimlerin toplumsal tabanda yerleşmesini sağlamak amacıyla 1926 senesinin yazında Batı Anadolu'yu kapsayan bir yurt gezisine çıkmıştır. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in Bursa'da bulunduğu 17 Haziran 1926 günü, İzmir'de ona karşı bir suikast düzenleme girişiminde olan bir grup yakalanmıştır.⁴⁸ Suikast girişiminde bulunan kişiler İzmir'e gelen İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanmışlardır. İstiklâl Mahkemesi savcısı Necip Ali Küçüka'nın TBMM Başkanlığına çektiği telgrafta, suikast girişiminin, "Terakkiperver parti ileri gelenleri ile mensupları tarafından enine boyuna düşünülüp özenilerek hazırlanmış bir programa göre yapıldığı ve bundan ötürü Milli Meclis üyelerinden bulunan Terakkiperver ileri gelenleri ile mensuplarının asıl suçlu sıfatıyla sorunla ilgili bulduklarının kesin ve açık olarak" saptandığı bildirilmiştir.⁴⁹ Savcı, söz konusu milletvekillerinin Anayasa'nın 17. maddesi uyarınca tutuklandıklarını da eklemiştir. Bu tutuklanan 24 milletvekillerinin arasında Kazım Karabekir, A. Fuat Cebesoy, Refet Bele, Cafer Tayyar Eğilmez gibi önemli milletvekilleri de yer almıştır. 1924 Anayasasına gereğince dokunulmazlıkları olan eski TCFmensubu milletvekillerinin de tutuklanmaları dönemin siyasal havasını ve İstiklâl Mahkemeleri'nin yetkilerinin ne denli geniş olduğunu açıkça göstermiştir.⁵⁰

⁴⁷ Ahmet İnel, **Düzen ve Kalkınma Kısacasında Türkiye**, Çev. Ayşegül Sönmezay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996, s. 123.

⁴⁸ Cemil Koçak, "Siyasal Tarih 1923-1950", **Türkiye Tarihi**, Ed. Sina Akşin, İstanbul: Cem Yayınevi, 2000, s. 143.

⁴⁹ Ş. Turan, **a.g.e.**, s. 139.

⁵⁰ İstiklâl Mahkemeleri o kadar geniş ve güçlü yetkilere sahip olmuştur ki, faaliyette bulunduğu dönemde iktidar elitine dâhi müdahalelerde bulunabilmiştir. Sanık olarak tutuklanan Kazım Karabekir'in İsmet Paşa'nın talimatı üzerine serbest bırakılması sonucu, Mahkeme kendisine dışardan müdahale edildiğini ileri sürerek bu kez de bizzat Başvekil İsmet Paşa'nın tutuklanmasına karar vermiş, ancak

Yapılan yargılamalar neticesinde İstiklâl Mahkemesi'nin kararı 13 Temmuz 1926 günü açıklanmıştır. Mahkeme sanıkları suikast olayıyla ilgileri yönünden 4 gruba ayırmış, cezalar da buna göre belirlenmiştir. Sanıklar, doğrudan doğruya suikastın uygulanmasını üstlenenler; tetikçileri kışkırtanlar ve olayı düzenleyenler; suikast olayına doğrudan katılmamakla birlikte, Türk devrimine ve özellikle de Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e karşı cephe almış olan eski İttihat ve Terakki Partililer ve de kapatılan TCF üyeleri olarak yargılanmışlardır. İlk iki grupta bulunan 15 kişi, Anayasayı değiştirme girişiminde buldukları gerekçesiyle idam cezasına çarptırılmışlar; Kazım Karabekir, A. Fuat Cebesoy, Refet Bele, Cafer Tayyar Eğilmez Cumhurbaşkanı'nın özel isteği ile beraat ettirilmişler ve dava konusu olaylarla ilişkilerinin bulunmadığı saptanan 10 milletvekili beraat etmiştir.⁵¹

Takrir-i Sükun Kanunu ile toplumsal muhalefet etkisiz hâle getirilmiş ve İstiklâl Mahkemeleri ile de eski İttihatçı ve TCF'li siyasî muhalefet susturulmuştur. Böylelikle devrimlerin yapılmasına uygun ortam sağlayacak siyasî ve toplumsal homojen yapı tesis edilmiştir. İçteki sorunları bu şekilde çözümlen iktidar Batılı tarzdaki değişim hareketlerine hızla devam etmiştir. 1925 senesinde Batılı devletlerle olan ticarî, siyasî ve sosyal ilişkilerin daha düzenli bir şekilde gelişebilmesi Osmanlı döneminde kullanılan takvim ve saat sisteminin değiştirilmesi kararlaştırılmıştır. 26 Aralık 1925'te çıkarılan kanunla, o zamana kadar kullanılmakta olan, Hicrî ve Rumî takvimlerin yerine Milâdî takvim kabul edilmiş ve yeni takvimin 1 Ocak 1926 tarihinden itibaren de kullanılmaya başlanacağı kararlaştırılmıştır. Takvimdeki yapılan bu değişiklikte birlikte alaturka saat yerine, Batılı devletlerin kullandığı saat sistemi kabul edilmiştir. Batıdan alınan bu saat sistemi ile bir gün 24 saate bölünerek, günlük hayat

Cumhurbaşkanı'nın araya girmesiyle Mahkeme bu karardan vazgeçmiştir. Bkz. Cemil Koçak, **a.g.m.**, 144.

⁵¹ C. Koçak, **a.g.m.**, s. 144.

düzene sokulmuştur. Zaman ölçülerinde yapılan bu değişim Batılı ülkelerle olan ilişkileri kolaylaştırdığı gibi, toplumda yeni bir değer örgüsü oluşturmak isteyen yönetici kadro böylelikle eski zaman ölçülerinde yer alan dinî anlamın da ortadan kalkmasını istemiştir.

Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte yönünü Batıya çeviren yeni devlet, artık Batılı tarzdaki yenileşme hareketlerine başlamış ve bu değişim sürecinde Batıyla olan bağı kuvvetlendirmek amacıyla eski kanunlarını değiştirme yolunu seçmiş ve Lozan'da kararlaştırıldığı üzere yabancı bir heyetin de yardımıyla yasalarını Batı'dan kodifiye etmeye başlamıştır.⁵² Nitekim ilk olarak 17 Şubat 1926'da İsviçre'den kodifiye edilen Medeni Kanun kabul edilmiştir. Yeni yasanın toplumsal ilişkileri doğrudan düzenliyor olması nedeniyle, yönetici sınıf en büyük Batılılaşman hamlesini gerçekleştirmiş ve eski düzenin aksine toplumun Batılı değerler üzerine inşa edilmesine çalışmışlardır. 22 Nisan 1926'da Borçlar Kanunu, 1 Mart 1926'da Türk Ceza Yasası, 29 Mayıs 1926'da Türk Ticaret Kanunu, 18 Haziran 1926'da Hukuk Muhakemeleri Usulü Yasası kabul edilmiştir.

1927 senesinde 2 yıllık süresi dolan Takrir-i Sükun Kanunu'nun iki sene daha yürürlükte kalması kararlaştırılmış; fakat İstiklâl Mahkemeleri'nin görevinin 7 Mart 1927'de sona ermesi uygun görülmiştir. Böylelikle 2 sene boyunca ülkenin dört bir yanında Şapka Kanunu'na karşı gelenlere, tarikatların yasaklanması ve tekkelerin kapatılmasına tepki gösterenlere karşı adeta seyyar

⁵² Lozan görüşmelerinin yapıldığı dönemde Türk hükümeti tarafı, mevcut yasalarını Batılı tarzda değiştireceğini kabul etmiştir. Antlaşma'nın yeni devletin kuruluş felsefesini de göstermesi açısından belki de en önemli maddelerinden biri, 24 Temmuz 1923'te kabul edilen barış antlaşmasının eklerinin içinde yer alan "Türk hükümetinin kanunlarını düzeltmek için beş yıl süreyle Batılı hukukçulardan oluşacak bir ekibi danışman olarak kullanmayı kabul ettiği" hükmü olmuştur.

bir şekilde görev yapan ve bu muhalefeti terörle sindirmeye çalışan İstiklâl Mahkemeleri ortadan kaldırılmıştır.⁵³

İktidarın sosyal tabanını belirleyen ve Tek-parti iktidarını perçinleyen Takrir-i Sükun Kanunu'nun süresinin uzatılmasından sonra 26 Haziran 1927 günü Meclis dağılmadan önce CHF Grubu önemli bir tüzük değişikliği yapmıştı. İlk tüzüğün öngördüğü, Büyük Divanın İdare Heyetleriyle yazışarak milletvekillerini saptaması yöntemi Mustafa Kemal'in tek seçiciliğine çevrilmiştir.⁵⁴ 15-20 Ekim 1927 tarihleri arasında yapılan CHF'nin 2. Kurultayında alınan kararla da Mustafa Kemal'in CHF'nin değişmez Genel Başkanı olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle Mustafa Kemal'in milletvekili adaylarını bizzat kendi belirleme yetkisine sahip olmasından sonra değişmez Genel Başkan olarak da kabul edilmesiyle, ülkede tek-adam sürecinin altyapısı tam anlamıyla hazırlanmış ve devrimleri yürütecek fırkanın tek bir lider tarafından kontrol edilmesi sağlanmıştır.

Kurultayda Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşını ve Cumhuriyet'in ilk yıllarını anlatan tarihî Büyük Nutkunu okumuştur. Nutuk, iktidara gelen millî mücadele kadrosunun tarihi yorumlama ve değerlendirme açısından büyük bir önemi haizdir. Mustafa Kemal siyasal hayattan tamamen uzaklaştırılmış millî mücadelenin diğer kadrolarının tasfiye edilmiş sürecini ve nedenlerini konuşmasında uzun bir şekilde anlatmıştır. Mustafa Kemal'in Kurultay'da elde ettiği yetkiler ile Nutuk'un içeriği birlikte değerlendirildiğinde, ülkede bir Mustafa Kemal kültürünün ve tek adam düşüncesinin hakim olmaya başlamıştır. Nitekim Kurultayın yapılmasından sonra, TBMM 1 Kasım 1927'de Mustafa Kemali ikinci kez Cumhurbaşkanlığı'na seçmiştir.

⁵³ M. Tunçay, **a.g.e.**, s. 158.

⁵⁴ M. Tunçay, **a.g.e.**, s. 180.

Mustafa Kemal'in Fırka Kurultayında iktidarını sağlamlaştırmasından sonra, yeni devletin milliyetçi karakteri doğrultusunda, kültür alanındaki milliyetçi devrim çalışmaları başlamıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesiyle bu yönde büyük bir adım atılmış; fakat yazı dilinin eski harflere göre yapılmaya devam etmesi yönetici kadronun alfabe konusunda de değişiklik yapılması fikrine götürmüştür. Hem eski dönem ile olan tüm bağların koparılması hem de kültürde milliyetçiliğin sağlanması amacıyla harf değişikliği konusunda çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde Mustafa Kemal ilk kez 9 Ağustos 1928'de Sarayburnu'nda Türk harfleri üzerine bir nutuk söylemiştir. 3 Kasım 1928'de de TBMM Latin harflerini yeni Türk alfabesi olarak kabul etmiştir. Yeni harflerin yaygınlaşması için halk mektepleri kurulmuş ve Türk çocuklarının ilk öğrenimlerini Türk okullarında yapmaları zorunluluğu getirilmiştir.⁵⁵ Ayrıca 1928'de kabul edilen bu yasayla eski Osmanlıca rakamlar da kaldırılmış ve yerine milletlerarası rakamlar kabul edilmiştir.

2. Devletin Yeni İdeolojisi: 1929 – 1938

1929 yılında patlak veren Büyük Buhran'ın etkileri tüm dünyada hissedildiği gibi Türkiye de bu uluslararası krizden etkilenmiştir. Buhranın etkilerinin Türkiye'de de görülmesi üzerine yeni iktisadî politikalar uygulamaya konulmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren bir türlü istenilen kalkınmanın gerçekleşmemesi ve dahası fakirliğin önüne geçilememesinin sonrasında toplumda ve basında siyasî ve iktisadî huzursuzluklar artmaya başlamıştır.

⁵⁵ S. Kili, *a.g.e.*, s. 307.

Devrimlerin tüm toplumsal yapıları sert bir şekilde değiştirmeye başlaması, Takrir-i Sükun Kanun'dan sonra her türlü muhalefetin şedit bir tutumla bastırılması ve de ekonomik sıkıntıların halk arasında büyük hoşnutsuzluklara neden olması, devlet idarecilerini toplum üzerindeki cendereyi biraz hafifletme politikasına yöneltmeye zorlamıştır. Bunun ötesinde, uluslararası alanda Türkiye'nin tek-parti idaresini devam ettirmesinden dolayı sıklıkla eleştirilmesi de Batılılaşma hedefini benimseyen yönetici sınıfın sistemi revize etmeye mecbur kılmıştır.⁵⁶

Bu gelişmelerin yaşanmasının ardından Mustafa Kemal'in emriyle Fethi Okyar tarafından Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) kurulmuştur. Fırka herhangi bir toplumsal talebin neticesinde kurulmamış olsa da kısa bir zaman içerisinde büyük bir ilgi görmüş ve yapılan belediye seçimlerinde beklenmedik bir başarı elde etmiştir. SCF'nin kendisine alternatif bir güç olmasından tedirgin olan iktidar, kendi isteğiyle kurdukları fırkayı yine kendi istekleri doğrultusunda kapatmışlardır. Başarısızlıkla sonuçlanan bu ikinci demokrasi tecrübesinden sonra, devrimlerin toplumsal alanda tam olarak yerleşmediğini düşünen iktidar sistemin otoriter niteliğini artırmıştır. Büyük Dünya Buhranı sonucunda kabul edilen devletçilik ilkesi, rejimin milliyetçilik ve laiklik ilkeleri ile bütünleşerek bu dönemde yapılan devrimlere ve uygulanan politikalara rengini veren unsurlar olmuşlardır.

2.1. Çok-Partili Sistem Denemesi ve Serbest Cumhuriyet Fırkası

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra geçen sürede toplumda, basında ve uluslararası alanda net bir şekilde ifade edilen hoşnutsuzlukları göz önüne alan

⁵⁶ E. Öz, a.g.e., s. 80.

Mustafa Kemal, çözümün çok partili siyasî hayata geçmekle sağlanabileceği kanısına varmıştır. Bu nedenle Mustafa Kemal, yeni bir partinin kurulması için doğrudan doğruya kendisi harekete geçmiştir. CHF'nin karşısında yer alacak olan fırkanın başkanlığı için de çok eski arkadaşı olan ve ılımlı kişiliği ile tanınan eski Başbakan Fethi Okyar'ı seçmiştir.⁵⁷ Mustafa Kemal özellikle ülkenin mevcut siyasî sistemin monist yapısından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş ve demokratik esaslar çerçevesinde hükümeti denetleyecek bir yeni siyasî kuruluşu gerekli görmüştür.⁵⁸

Mustafa Kemal yeni fırkanın bazı ilke ve kurallara bağlı kalmasını da ön şart olarak belirtmiştir. Fırkanın devrimin ruhu demek olan laiklik ilkesini kabul etmesini, dedikodularla uğraşmayıp gerçeklere ve bilime dayalı ciddi bir denetim yapmasını ve de halk arasında taşkınlıklara, kavgalara neden olacak geniş bir örgütlenmeden ve gürültülü eylemlerden kaçınmasını istemiştir.⁵⁹ Öne sürülen şartlar göz önüne alındığında Atatürk'ün ikinci bir Terakkiper ver olayıyla karşılaşmamak ve daha önemlisi muhalefet partisinin hükümeti denetleme vazifesini görürken sistem dışına çıkacak faaliyetlerden kaçınmasını istediği açıkça görülmüştür.

Çok-partili sistem denemesi, 1924 senesindeki denemeye göre büyük bir farklılık arz etmiştir. TCF doğal olarak kendiliğinden iktidara yönelik bir tepki olarak ortaya çıkarken; yeni parti birtakım pratik endişelerin sonucu doğrudan Atatürk'ün isteğiyle, güdümlü bir muhalefet yapmak amacıyla, kurulmuştur. Bu gelişmelerin ışığında Serbest Cumhuriyet Fırkası adı altında yeni parti 12

⁵⁷ Ş. Turan, **a.g.e.**, 292-293.

⁵⁸ Ali Fethi Okyar, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu Nasıl Feshedildi**, İstanbul, 1987, 34.

⁵⁹ A.F. Okyar, **a.g.e.**, s. 23.

Ağustos 1930'da resmen kurulmuştur. Partinin başkanlığına Fethi Okyar, Genel Sekreterliğine ise Ahmet Ağaoğlu ve Mehmet Emin Yurdakul getirilmiştir.

Partinin kuruluş aşamasında Fethi Okyar Cumhurbaşkanı Atatürk'ten her iki partiye eşit mesafede olup olmayacağını sormuş; Atatürk de gerek CHF'ye gerekse SCF'ye aynı yakınlıkta olduğunu ifade etmiştir. Bu taahhüde rağmen geçmişteki tatsız TCF tecrübesi ve Atatürk'ün partisine muhalefet edecek olmak SCF yöneticilerini tedirgin etmiştir. Bu tedirginliği fark eden Atatürk de kız kardeşi Makbule Atadan'ı SCF'ye kaydettirmiştir.

SCF açıkladığı fırka programında cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laiklik esaslarına bağlı olduğunu, halktan alınacak vergilerin mükelleflerin ekonomik durumunu sarsmadan tahsil edileceğini ve buna bağlı olarak adil bir vergi sisteminin kurulacağını, köylüye ucuz faizli krediler verileceğini, özel teşebbüsün ve yabancı sermayenin teşvik edileceğini ilan etmiştir.⁶⁰ Bununla birlikte inhisarların lağvı, ticaret serbestisinin sağlanması ve demiryolu yatırımlarının devlet bütçesinden yapılması politikasından vazgeçilmesi Serbest Fırkanın hükümete yönelik iktisadî eleştirilerinin iki ana unsurunu oluşturmuştur.⁶¹ Hazırlanan parti programı açık bir şekilde ticaret burjuvazisine, kapitalizme dönük büyük toprak sahiplerine ve bunların peşlerinden sürüklediği işçilere ve yoksul köylülere hitap etmiştir.⁶²

SCF'nin sıkı bir şekilde CHF'nin politikalarına siyasî ve iktisadî eleştiriler getirmesi ve SCF'nin kısa bir süre içinde halktan büyük bir ilgi görmesi

⁶⁰ A. F. Okyar, **a.g.e.**, s. 57-58.

⁶¹ Korkut Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, Ankara, Savaş Yayınları, 1982, s. 48.

⁶² Taner Timur, **a.g.e.**, s. 176.

muhalefet partisinin kurulmasına ilk baştan itibaren karşı çıkan bürokratik-seçkinci iktidarı daha da rahatsız etmeye başlamıştır. Mecliste yapılan oturumlarda iktidar ile muhalefet partisi arasında sert tartışmalar yaşanması ve SCF'nin her geçen gün halk nezdindeki itibarının artması partinin kısa sürede iktidar olma hevesinde olduğu ithamlarını beraberinde getirmiştir. Özellikle 1930 yılı Sonbaharında 502 bölgede yapılan Belediye Seçimlerinde, tüm baskılara rağmen, SCF'nin 22 bölgede zaferle ayrılması askerî ve sivil bürokrasinin büyük bir tedirginlik yaşamasına neden olmuştur.⁶³ Nitekim parti kurulurken uymaya söz verdiği şartlara riayet etmesine rağmen, Atatürk de Fethi Okyar'ı kısa sürede iktidara geçmeye çalışmakla eleştirmiştir.

Bu gelişmelerin yaşanması ile birlikte SCF'nin büyük bir coşkuyla karşılandığı İzmir gezisi sırasında, bölgedeki CHF'liler ile SCF'liler arasında şiddete varan olaylar yaşanmıştır. Yaşanan bu olaylar ve artan baskılar sonucunda Mustafa Kemal'in isteğiyle Fethi Okyar fırkanın faaliyetine 17 Kasım 1930'da son vermiştir. Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti'ndeki ikinci çok-partili siyasî yaşam da birincisi gibi çok kısa sürmüş ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

SCF açıkladığı parti programı ve hükümete yönelttiği şiddetli eleştirileriyle Türkiye'de kapitalizmin gelişmiş olduğu Batı illerinde büyük bir ilgi görmüştür. Partinin egemen sınıfın dışındaki sınıfların desteğini arkasına alması ve de belediye seçimlerinde elde ettiği başarı, bürokratik-seçkinci sınıfı tedirgin etmiştir. Özellikle 1930 yılı Sonbaharında 502 bölgede yapılan Belediye Seçimlerinde, tüm baskılara rağmen, SCF'nin 22 bölgede zaferle ayrılması askeri ve sivil bürokraside büyük bir şaşkınlığın yaşanmasına neden olmuştur.⁶⁴ SCF'nin seçimi kazandığı Samsun örneği, halkın tepkisinin anlaşılması

⁶³ Esat Öz, **a.g.e.**, s. 86.

⁶⁴ E. Öz, **a.g.e.**, s. 86.

açısından önemli bilgiler sunmuştur. Osmanlı döneminde denizciliğin, tütün sanayiinin ve demiryolu işletmelerinin geliştiği ticarî bir merkez olan Samsun, bu özelliğini 1920'lerin ortalarına kadar sürdürmüştü, fakat bu dönemden sonra iktidarın müdahalelerin artmaya başlaması sonucu halkın iktidardan soğumasına neden olmuştur.⁶⁵ Samsun eşrafı da bu politikalara tepkisini 1930'da SCF'ye destek vererek, tepkisini dile getirmiştir.

SCF'nin başarılarından rahatsız olan bürokratik sınıf, Mustafa Kemal'i etkileyerek fırkanın feshedilmesini sağlamışlardır. SCF, faaliyet gösterdiği dönem boyunca en büyük baskıyı, özellikle seçim döneminde, idare amirlerinden görmüş ve en çok bu baskıdan şikayet etmiştir. SCF'nin yakındığı bu bürokrasi, tek-parti iktidarının siyasi yapısı hakkında oldukça aydınlatıcı olmaktadır.

Kendisini devlet partisi ve devrimlerle özdeşleşmiş gören CHF, siyasi muhalifi olan SCF'yi bir siyasal örgüt olarak değil rejimi tehdit eden bir unsur olarak kabul etmiştir. Bu endişe neticesinde fırkanın kapatılması kararlaştırılmakla birlikte; CHF rakip partiyi destekleyen halka karşı da menfi bir tutum sergilemeye başlamıştır. Bu tutumun gelişmesi neticesinde fırka, özellikle millî mücadele döneminde dayandığı eşrafla olan bağını kopararak, dışarıya kendisini kapatmış, kurucu kadronun oluşturduğu yönetici sınıfın hakimiyetinde varlığını sürdürmüştü ve bu sınıf zamanla halka karşı şüpheli ve devrimler konusunda daha tutucu hâle gelmiştir.⁶⁶ SCF kapandıktan sonra, devrimlerin halk nezdinde kabul görmediğinin anlaşılmasıyla, halk üzerindeki bürokratik etkinlik artmış ve bu artan etkinlik demokratik hak ve hürriyetleri büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Ülkenin çağdaş devletlere benzemesi için kabul edilen

⁶⁵ Kazım Berzeg, **Liberalizm, Demokrasi, Kapıkulu Geleneği**, Ankara: Liberte Yayınları, 2000, s. 174.

⁶⁶ Turan Güneş, **Türk Demokrasininin Analizi**, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1996, s. 79.

devrimler, yönetici sınıfın halka duyduğu bu şüpheden dolayı, ülkeyi muasır medeniyetler seviyesine yükseltecek birer araç olmaktan çıkarak muhafaza edilmesi gereken birer amaç haline gelmiştir.⁶⁷

Yönetici sınıf devrimleri tehdit ettiğini düşündüğü ve daha önemlisi kendisine rakip başka bir siyasî oluşumdan açıkça rahatsız olmuş ve SCF'den sonra kurulan partileri de kapatma kararı almıştır. 26 Eylül 1930'da kurulan Ahali Cumhuriyet Fırkası, Bakanlar Kurulu tarafından 21 Aralık 1930'da kapatılmıştır.⁶⁸ 29 Eylül 1930'da Türk Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Partisi adıyla kurulmak istenen partiye komünist olduğu gerekçesiyle çalışma izni verilmemiş⁶⁹; Haziran 1931'de başvurusu yapılan Layık Cumhuriyet İşçi ve Çiftçi Fırkası'na hükümet izin vermemiştir.⁷⁰

Başarısızlıkla son bulan SCF tecrübesinden sonra, yönetici sınıf, toplumda ekonomik kalkınma ve kültürel gelişme tam anlamıyla gerçekleşmeden demokrasiye geçişin mümkün olamayacağı fikrine inanmıştır.⁷¹ Nitekim bu dönemden itibaren uygulanan politikalar, ekonomik kalkınmanın ve kültürel gelişmenin sağlanması yönünde olmuş ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar parlamento içi denetim organı biçiminde dahi ayrı bir siyasi partinin kurulmasına izin verilmemiştir.

⁶⁷ Mümtaz Turhan, **a.g.e.**, s. 71.

⁶⁸ M. Tunçay, **a.g.e.**, s. 286.

⁶⁹ M. Tunçay, **a.g.e.**, s. 286.

⁷⁰ M. Tunçay, **a.g.e.**, s. 290.

⁷¹ Levent Köker, "Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm cilt 2**, Ed. Ahmet İnsel, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 106.

2.2. Tek-Parti Sistemin Yerleşmesi: Altı Okun Kabulü

İkinci çok-partili siyasî sistem tecrübesinin de başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra alınan kararlar ve uygulanan politikalar neticesinde Türkiye’de tek-parti sistemi tam anlamıyla oturmaya başlamıştır. 1946 yılına kadar devam eden tek-parti iktidarı almış olduğu tüm kararları, 1931 senesinde kabul ettiği altı temel ilke çerçevesinde planlamıştır.

Bu dönem içinde yapılan bu devrimlerin ve iktidar elitinin politikalarının felsefi temelini pozitivism düşüncesi oluşturmuştur. Osmanlı döneminde Jön Türkleri etkileyen ve İttihat ve Terakki Fırkası ile Türk siyasi hayatına giren pozitivism düşüncesi, Cumhuriyet’in kurucu kadrosunun da benimsediği bir fikir olmuştur. Gelişmelere ayak uyduramayan bir düzenin kalıcı olmadığı⁷² görüşüne dayanan pozitivism, bu özelliğiyle iktidar elitinin hem eski düzeni tasfiye ederken yararlandığı bir araç olmuş hem de yeni sistemi istediği şekilde kurması için bir kurtuluş reçetesi olarak kabul edilmiştir. Pozitivism düşüncesi yeni devlette kendisini iktisadî, kültürel ve siyasî sahalarda farklı şekillerde göstermiştir. İktisadî sahada kalkınma ve sanayileşmenin gerçekleştirilmesi şeklinde ortaya çıkan pozitivism, kültürel düzeyde Kemalist laiklik anlayışında tezahür etmiştir. Siyasî alanda ise pozitivism CHF’nin siyasal rakiplerinin dinciliklerine karşı çıkılmasıyla birlikte “düzen içinde ilerleme” için gereken güçlü bir merkezî devletin tesis edilmesinde kendisini göstermiştir.⁷³

Başarısız SCF tecrübesi, yönetici sınıfı hem yapılan devrimlerin halka benimsetilmesi hem de sistem için bu felsefi tercih çerçevesinde yapılacak

⁷² Ayferi Göze, *Siyasi Düşünceler Tarihi*, İstanbul, Beta, 2000, s. 232.

⁷³ Levent Köker, *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s. 223-224.

devrimlerin hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi için yeni arayışlara sevk etmiştir. Nitekim SCF'nin kapanmasından sonra Mustafa Kemal, bir heyetle birlikte üç aylık bir yurt gezisine çıkmış ve halkın neden iktidara karşı bu kadar tepki duyduğunu anlamaya çalışmıştır. Bu yurt gezisi heyetinde yer alanlar biri olan Liman Şirketi Umum Müdürü Ahmet Hamdi Başar, kaleme aldığı kendi gözlemlerinde halkın genel olarak yolsuzluklardan, vergilerin ağırlığından ve tahsil edenlerin suiistimallerinden yakındığını belirtmiş ve Fırkanın birçok yerde menfaatçilerin elinde ve emrinde çalıştığını yazmıştır.⁷⁴

Bu yurt gezisi sırasında Mustafa Kemal, SCF'nin kabul ettiği tarzda bir fırka programına ihtiyaç duyulduğunu hissetmiş ve devletçilik kavramı üzerinde duran bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada ilk kez, Halk Fırkası programının bir unsuru olarak devletçilikten söz edilmiştir.⁷⁵ 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde özel girişimciliğe ağırlık vermekle birlikte devletin öncülüğünü ve yönetimini de tanıyan bir tür karma ekonomi siyasası kabul edilmiştir. Ancak ülkede birikmiş bir sermaye ve ona sahip bir kesimin bulunmadığı görüşünün devlet idarecileri tarafından kabul edilmesi, önemli ekonomik girişimlerin devletçe yapılması görüşünün hakim olmasına neden olmuştur. 1929 buhranının dünya ticaret hacmini daraltan ve ihraç malların fiyatını azaltan olumsuz tesirlerinin Türkiye ekonomisini etkilemesi ve 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kısa süre içerisinde sağladığı olağanüstü ve hiç beklenmedik başarısı hükümetin devletçilik ilkesini benimsemesi sonucunu doğurmuştur.

Uluslararası finansal krizin ortaya çıkmasından sonra, tüm dünyada devlet müdahalesinin merkezde olduğu tedbir programları uygulanmaya başlanmıştır.

⁷⁴ Ahmet Hamdi Başar, *Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye*, Ankara: AİTİA Yayınları, 1981, s. 21.

⁷⁵ K. Boratav, *a.g.e.*, s. 59.

Bu dönemde devletlerin kriz sürecinde pasif bir rolle yetinmemesi düşüncesi genel kabul görmeye başlamıştır. Amerika'da 'New Deal' politikaları ile başlayan ekonominin devlet tarafından kontrol edilmesi çalışmaları, devlet inisiyatifinin şirketlerin üretmekte aciz kaldığı çözümleri bulması yönünde olmuştur.⁷⁶ Tüm dünyada kabul edilen bu yeni görüş Türkiye'de de uygulamaya konulmuş ve böylece ilk başlarda İsmet İnönü'nün Sivas'ta dile getirdiği mutedil devletçilik⁷⁷ daha sonra sadece devletçilik olarak adlandırılan sistem, önce CHF'nin programına girmiş arkasından da Kemalizm'in ilkeleri arasında yerini almıştır. Nitekim Atatürk'ün CHF programının bir unsuru olarak gösterdiği devletçilik birkaç ay sonra biçimsel olarak firka programına da girmiştir.

Devletçilik ilkesinin kabulünden sonra iktidar eliti devletçilik prensibinin ne demek olduğunu, prensibin sosyalist ve faşist devletlerdeki sisteme hangi yönlerden benzediğini ve farklılaştığını izah etmeye başlamışlardır. Devletçilik fikrini ilk kez dile getiren başbakan İsmet İnönü, Kadro dergisi için özel olarak yazdığı makalesinde, devletçilik ilkesinin ülkenin muhtaç olduğu sanayii, teşkilatı ve araçları ancak devletin yardımı ile kurabilmesini sağlayacak bir düşünce sistemi olduğunu belirtmiştir.⁷⁸ İktisadî sahada ferdin yapamayacağı işlerin görülmesi şeklinde kısaca tanımlanan devletçilik fikrinin geniş bir perspektifle incelenmesi gerekliliğine inanan Ahmet Hamdi Başar ise, iktisadî devletçiliğin faşizm gibi idarî devlet mekanizmasının bir nevi biçim değiştirmiş şeklinden ibaret olmadığını ve devletin iktisadî hayatı sıkı bir şekilde denetleyen bir hükümet diktatörlüğü kurmadığını ifade etmekle birlikte; serbest teşebbüsün iktisadî buhranlara neden olduğunu ve bundan dolayı iktisadî hayatın devlet eliyle düzenlenmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir.⁷⁹

⁷⁶ Georges Langlois, **20. Yüzyıl Tarihi**, İstanbul: Nehir Yayınları, 2003, s. 144.

⁷⁷ A. H. Başar, **a.g.e.**, s. 42.

⁷⁸ İsmet İnönü, "Fırkamızın Devletçilik Vastı", **Türkiye'de Devletçilik**, Der. Nevin Coşar, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1995, s. 41.

⁷⁹ Ahmet Hamdi Başar, "İktisadî Devletçilik ve Mevzuları", Der. Nevin Coşar, **a.g.e.**, s. 30.

Mustafa Kemal'in yurt gezisini sürdürdüğü dönemde izah edilmeye başlanan devrimci ilkeler genel seçimlerde de fırkanın programını oluşturmuştur. 4 Mayıs 1931'de üçüncü kez Cumhurbaşkanı seçilen Atatürk, güven tazelemek için Meclis'in seçimlere gitmesi kararını almıştır. Seçimden önce CHF'nin programını açıklayan Atatürk, CHF'nin Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Laik ve Devrimci niteliklerinin fırkanın değişmeyen ilkeleri olduğunu açıklamıştır.⁸⁰ Seçimlerin yapılmasından kısa bir süre önce CHF'nin 3. Büyük Kurultayı 10 Mayıs 1931'de toplanmıştır. Kurultayda partinin bağlı olduğu ve uygulayacağı ilkeler "Ana Nitelikler" bölümünde Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve Devrimcilik olarak belirtilmiştir.⁸¹ Böylece Atatürk'ün seçim bildirgesinde yer alan ilkeler, CHF programında da yer almıştır. CHF'nin 6 ok olarak simgeleştirdiği bu esaslar, 5 Şubat 1937'de yapılan değişiklikle Anayasa'ya da girmiştir. Böylece TC Anayasasının 2. maddesinin ilk bendi, "Türkiye Devleti Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Laik ve Devrimcidir" biçimine dönüşmüştür.

Tek-parti iktidarının kurumsallaşmaya başladığı 1930'lu yıllar, Avrupa'da da sosyalist ve faşist iktidarların yükselişte olduğu bir dönem olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nde sosyalist, İtalya'da faşist ve Almanya'da ise nasyonal-sosyalist hükümetler iktidarda yer almışlardır. Sadece derece açısından birbirlerinden farklılık gösteren bu benzer iktidar yapıları, Cumhuriyet'in yönetici kadrosunu da oldukça fazla etkilemiştir.

Sovyetler Birliği'nde katı, disiplinli ve acımasız bir partinin önderliğinde 1917 senesinde yapılan ihtilale Çarlık rejimi yıkılarak işçi sınıfını temel alan sosyalist

⁸⁰ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi III (İkinci Bölüm)**, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1996, s. 13.

⁸¹ Ş. Turan, **a.g.e.**, s. 16.

bir cumhuriyet kurulmuştur.⁸² İtalya'da 1922 senesinde Benito Mussolini'nin önderliğinde kurulan ve her şeye muktedir bir devlet anlayışında tezahür eden faşist İtalya devletinde ise, totaliter devlet toplum hayatını tamamen kontrol altında tutmaya çalışmış; siyasette bütün memurları parti üyesi yaparak devlet-tek parti özdeşliğini sağlamış; eğitim ile gençliğin yetiştirilmesine özel bir önem vermiş; iktisadî olarak meslekî temsile dayanan korporatizmi uygulamış ve en önemlisi varlığını tek bir liderde, Mussolini'nin kişiliğinde (Duçe), vücuda getiren bir yapı meydana getirmiştir.⁸³ Almanya'da 1933 senesinde Adolph Hitler tarafından kurulan yeni hükümet ise, Alman ırkının üstünlüğüne dayanan; demokrasiyi tamamen reddeden; halkını mobilize ve düşman olarak görülen unsurlara karşı terörize eden ve bütün totaliter sistemlerdeki gibi tek bir kişinin (Führer) tüm sistemi kontrol altında tuttuğu bir devlet tesis etmiştir.⁸⁴

Cumhuriyet'in yapmış olduğu, özellikle devletçilik ve milliyetçilik gibi, devrimler Avrupa'daki sosyalist ve faşist iktidarların dayandığı ilkeler olsa da Mustafa Kemal, Türkiye'de bu modellere dayalı bir devlet sisteminin kesinlikle kurulmayacağını ifade etmiştir. Fakat bu ifadeye rağmen, Avrupa'daki bu nasyonal-sosyalist ve faşist iktidar tecrübeleri cumhuriyetin yönetici kadrosunu oldukça fazla etkilemiştir. İktidar elitleri bu sistemlerin Cumhuriyet'in temel ilkeleri ile çelişmeyen kısımlarını yeni devlete adapte etmekte hiçbir sakınca görmemişlerdir. Sosyalizmin sınıf mücadelesine dayanmasından ötürü rejimin benimsediği 'İmtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış millet' anlayışıyla çelişmesi, yönetici kadronun daha çok her şeye muktedir devlet fikri üzerine kurulu İtalya ve Almanya'ya yakınlaşmasına yol açmıştır. CHF'nin Genel Sekreteri olan Recep Peker 1935'te İtalya ve Almanya'da uzun bir inceleme gezisine çıkmıştır. Faşizmin İtalya'da, Nazizmin de Almanya'da kitleleri harekete geçirmede

⁸² A. Göze, **a.g.e.**, s. 307.

⁸³ G. Langlois, **a.g.e.**, s. 167.

⁸⁴ A. Göze, **a.g.e.**, s. 350.

sağladığı başarı CHF içinde devletçi kapitalizmin ve katı ulusçuluğun önderi olan Recep Peker’i adeta büyülemiştir.⁸⁵ Nitekim bu gezi sonrası Fırka’nın 4. Kurultayında Peker tarafından sunulan tüzük büyük ölçüde bu geziden elde edilen izlenimlerden esinlenerek hazırlanmıştır.

Aynı şekilde 1923-1938 seneleri arasında Atatürk’ün yanında Çankaya’da kalan Falih Rıfkı Atay da faşizmin ve komünizmin otoriter disiplin mekanizmalarından etkilenmiş; bu ideolojilerin yeni insan yaratma yolunda kitleleri harekete geçirme ve eğitmekte tek yol olduğuna inanmıştır. Atay demokrasinin milletleri zayıflatması halinde vazgeçilmesi gerektiğini ifade etmekle birlikte faşizmdeki lider kültünden de etkilenerek, Recep Peker’in ulu bir şefin etrafında kenetlenmenin şart olduğunu ifade etmesi gibi, milletlerin zaman içinde bir diktatöre ihtiyaç duyduklarını görüşünü savunmuştur.⁸⁶

Yeni siyasî iktidarın ‘Türklüğü’ ön plana çıkaran milliyetçilik anlayışının eski dönemin dine dayalı millet anlayışından kesin bir şekilde ayrılması düşünülmüştür. Aynı zamanda Batılı anlamda modern bir devlet yapısının kurulması için dine dayalı değerlerin tasfiye edilmesi, bu devrim sürecinin en önemli halkasını teşkil etmiştir. Cumhuriyet inkılapçıları, Osmanlı’nın çağın gerisinde kalmasının nedenini padişahların ve cahil softaların ilim ve fen yolunu bırakıp tamamen dinle uğraşmalarından kaynaklandığını düşünmüşlerdir. Yeni kurulan rejimin de aynı hataya düşmemesi için dinin devlet ve sosyal hayattan çekilmesi, din adamlarının toplum üzerindeki etkinliğini azaltılması ve eğitimin mutlak surette laikleştirilmesi yeni sistemin üzerinde önemle durduğu

⁸⁵ Ahmet Yıldız, “Recep Peker”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm C. 2**, Ed. Ahmet İnsel, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 60.

⁸⁶ Hande Özkan, “Falih Rıfkı Atay”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm C. 2**, Ed. Ahmet İnsel, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 66.

meselerin başında gelmiştir.⁸⁷ Yapılan devrimlerin en karakteristik unsuru olan laiklik ilkesi bu düşüncelerden hareketle şekillenmiştir. İktidar eliti laiklik ilkesini üç faaliyet alanında ele almışlardır. İlki devleti, eğitimi ve hukuku laikleştirmek; ikincisi, dinsel simgelerin üstüne gitmek ve bunların yerine Avrupa uygarlığının simgelerini koymak ve üçüncüsü de toplumsal yaşamı laikleştirmek ve gerektiğinde popüler İslam'ın üzerine gitmek olmuştur.⁸⁸

Birinci faaliyet alanında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimin merkezî idarenin kontrolünde seküler bir şekilde verilmesi sağlanmış ve Batılı kanun metinleri aynen tercüme edilerek eski döneme ait yasalar ilga edilmiştir. İkinci faaliyet alanında saltanat ve şeyhülislamlık makamları kaldırılarak yerine cumhuriyet yönetimine ait siyasi makamlar oluşturulmuştur. Üçüncü faaliyet alanında ise, tekke ve zaviyelerin kapatılması, Batılı tarzdaki günlük kılık-kıyafetlerin kabul edilmesi ve İslam'ın Türkçeleştirilmesi çalışmaları yapılarak siyasî alandan uzaklaştırılan dinin halkın gündelik yaşamında da en belirleyici unsur olmasının önüne geçilmek istenmiştir.

Yönetici sınıf özellikle dinin Türkçeleşmesi ile halkın İslam'dan zamanla uzaklaşacağını ve toplumsal ilişkilerde İslam'ın belirleyiciliğinin azalacağını düşünmüşlerdir. Mustafa Kemal 1933 senesinde Amerikan Büyükelçisi Charles H. Sherrill'in yaptığı mülakatta, Türk halkının gerçekte hiçbir şekilde dindar olmadığını, aralarında camiye giden az sayıda kişinin alışkanlıktan veya yüksek sesle söylenen duaların cezbine kapıldığını ileri sürmüştür. Mustafa Kemal Kuran'ın Türkçe'ye çevrilmesi halinde, Türk halkının manalarını öğrenmeye

⁸⁷ Erol Güngör, **Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999, s. 92-93.

⁸⁸ E. J. Zürcher, **a.g.e.**, s. 271-272.

başlayacağı dualardan tiksineceğini ifade etmiştir.⁸⁹ Reformist dönemde Luther'in İncil'i Almanca'ya çevirmesinden sonra ruhban sınıfının etkisinin azalması tecrübesinden hareketle Kemalist iktidar da İslâm'ı Türkçeleştirmeye çalışmış ve bir nevi İslâm reformu yaparak din adamlarının Türk toplumunun üzerindeki etkisini kırmak istemişlerdir.⁹⁰

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren yönetici sınıfın en büyük amaçlarından biri Anadolu üzerinde tek bir millet yaratmaya çalışmak olmuştur. Kurtuluş Savaşı döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında, olağanüstü bir dönemin yaşanması nedeniyle, Osmanlı dönemine ait dine dayalı millet anlayışı kabul edilmiştir. Nitekim 30 Ocak 1923'te Lozan'da Türk ve Yunan delegeleri tarafından imzalanan ancak barış anlaşmasının eki olarak yürürlüğe giren sözleşmede, Türk topraklarında yerleşmiş Rum-Ortodoks dininden Türk uyruklular ile Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklular için zorunlu değişim uygulanacağını kararlaştırılması Cumhuriyetin ilk yıllarında dine dayalı millet anlayışının devam ettiğini açıkça göstermiştir.

Tek-parti iktidarının iyice yerleşmeye başladığı 1930'lu yılların başında dine dayalı millet anlayışı yerini ırka dayalı millet anlayışına terk etmiştir. Bu yönde ilk adım 3 Kasım 1928'de yeni Türk alfabesinin kabul edilmesi olmuştur. Bu devrim ile dinî bir çağrışım yapan Arap alfabesi terk edilerek; eski düzene ait en önemli bağ koparılmıştır.

Mustafa Kemal, Turancı ve ümmetçi millet ve vatan anlayışına karşı Türk milleti ve Anadolu vatani fikrini yerleştirmek amacıyla birtakım çalışmalarda

⁸⁹ Rıfat Bali, "Atatürk'ün Dine Bakışı", **Toplumsal Tarih**, Eylül 2006, 153, s. 19.

⁹⁰ Hasan Bülent Kahraman, **Türk Sağı ve AKP**, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2007, s. 22.

bulunmuştur. Bu çalışmalar neticesinde 15 Nisan 1931'de Türk Tarih Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin adı 1935 yılında kurucusu Atatürk tarafından Türk Tarih Kurumu (TTK) olarak değiştirilmiştir. Bağımsız bir dernek olarak çalışan kuruluşun amacı; Türk tarihinin kaynaklarını araştırıp bastırmak, Türk tarihini aydınlatmaya yarayacak belge ve malzemeyi elde etmek için araştırma ve keşif kurulları göndermek ve çalışmalarını her türlü yolla yaymaya çalışmak olarak belirlenmiştir. Derneğin düzenlediği ilk bilimsel kurultay 1932'de yapılmıştır. Türk ve yabancı bilim adamlarının katıldığı bu toplantıda Türk tarihinin eski dönemleri ele alınmış ve tartışılmıştır. Bunlar arasında Türk Tarih Tezi diye nitelenen bir görüş de yer almıştır.⁹¹

Bu teze göre; Türk uygarlığının en eski uygarlıklardan biri olduğu ve kökenin Orta Asya'ya dayandığı iddia edilmiştir. İlk uygarlığı kuranlar, başlayan göçlerle eski dünyaya yayılmışlar ve gittikleri yerlere uygarlıklarını da taşımışlardır. Bu iddia, haritalarda Orta Asya'dan Asya'nın diğer bölgeleri ile Avrupa ve Afrika'ya uzanan oklarla gösterilmiş, anlatımda da bütün ırkların ve ulusların kökeninin Türk olduğu yolunda bir tez ortaya atılmıştır.⁹² Tezin en önemli amacı, Anadolu'da uygarlıklar kurmuş Hititler'in, Sümerliler'in, Eti'lerin ve Urartular'ın etnik kökenleri ve dilleri açısından Orta Asya'daki Türklerle ilişkili olabileceği iddialarını kanıtlamaya çalışmak ve başka milletlerin Türk toprakları ve Anadolu üzerindeki tarihsel iddialarının asılsızlığını saptamak olarak belirlenmiştir. Tez ciddi bilimsel verilere dayanmamış ve de sonraki yıllarda iddialardan vazgeçilmiş olsa da, iktidarın bir vatan ve millet yaratma amacıyla uzun yıllar iktidar tarafından kullanılan bir araç olmuştur.

⁹¹ Ş. Turan, **a.g.e.**, s. 93.

⁹² Ş. Turan, **a.g.e.**, s. 94.

Ziya Gökalp'le başlayan Osmanlı öncesi kurulmuş Türk devletleri ile övünme fikrinin⁹³ yeni devletin idarecileri tarafından da benimsemesinin birtakım pratik nedenleri olmuştur. Orta Asya'da kurulmuş eski Türk devletleriyle halka millî bir övünç duygusunu vermek ile Anadolu'da kurulmuş eski uygarlıkların Türk olduklarını iddia etmek hem Anadolu'nun tarihin ilk dönemlerinden itibaren Türk yurdu olduğunu tüm dünyaya duyurmayı hem de cumhuriyet yurttaşlarının köklerini yaşadıkları topraklara bağlamayı ve de Türk tarihinin Osmanlı'dan ibaret olmadığını göstermeyi amaçlamıştır.⁹⁴ Başlarda böyle pratik bir amaç şeklinde inşa edilmeye başlanan milliyetçilik düşüncesi, millî mücadele döneminde millî kimlik tasarımının yapılmadığı dönemlerdeki anlayışından 1930'lu yılların ortalarındaki ve özellikle 2. Dünya Savaşı yıllarındaki anlayışa kadar geçen sürede büyük farklılıklar göstermiştir. 1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren Mahmut Esat Bozkurt, Recep Peker hatta Hamdullah Suphi Tanrıöver'ün ırkçılığa varacak şiddete ulaşan ifadeleriyle milliyetçilik, 'kanın kudreti', 'öz Türk', 'Türkiyelilerin Batı Türkler olarak adlandırıldığı' retorikle siyasal-ideolojik bir muhteva içermeye başlamıştır.⁹⁵

Tarih konusunda bu yönde çalışmalar ve sembolleştirmeler yapılırken millî bir dil oluşturma konusunda da birtakım faaliyetlerde bulunulmuştur. Osmanlı döneminin son yıllarında bazı aydınlarca başlatılan dilde sadeleşme çabaları

⁹³ Ziya Gökalp 1923 senesinde yazdığı "Türkçülüğün Esasları" adlı eserinde dilden şiire, müzikten ahlâka kadar Türklerin karakteristik özelliklerini izah etmiştir. Gökalp Türklerin bu özelliklerinden bahsederken, sıklıkla eski Türk devletlerine atıflarda bulunmuş ve Türklerin bu özelliklere tarihsel olarak sahip olduklarını iddia ederek Osmanlıyla bu hasletlerin unutulduğundan yakınmıştır. Gökalp bu fikirleri ile Mustafa Kemal'i de oldukça fazla etkilemiş ve özellikle kültürel alanda yaptığı devrimlerde ona ilham kaynağı olmuştur. Nitekim Mustafa Kemal'in İtalyan diplomat Comte Sforza'ya söylediği "Bedenimin babası Ali Rıza, hislerimin babası Namık Kemal, fikirlerimin babası ise Ziya Gökalp" ifadesi bu durumun en somut göstergesidir.

⁹⁴ Soner Çağaptay, "Otuzlarda Türk Milliyetçiliğinde İrk, Dil ve Etnisite", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik c. 4**, Ed. Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 248.

⁹⁵ Mahmut Esat Bozkurt'un verdiği inkılâp derslerinde kullandığı "Türk, bu ülkenin yegâne efendisi, yegâne sahibidir. Saf Türk soyundan olmayanların bu memlekette tek hakları vardır; hizmetçi olma hakkı, köle olma hakkı" sözleri, Türk milliyetçiliğinin bu dönemdeki şiddeti ve boyutunu açık bir şekilde göstermektedir. Bkz. Tanıl Bora, **Türk Sağının Üç Hâli**, İstanbul, Birikim Yayınları, 2003, s. 35-36.

Türk dilinin yabancı, özellikle Arapça ve Farsça, sözcüklerden arındırılması ve Türkçe'nin geliştirilmesi Cumhuriyetle birlikte bir devlet politikası olarak kabul edilmiştir. İslâm ile Osmanlıca'nın bir bütün şeklinde olması, din ve devlet işlerini birbirinden kesin bir şekilde ayırma fikrinde olan yönetici sınıfı dil konusunda ciddi adımlar atmasına yol açmıştır.

Bu politika çerçevesinde milliyetçilik ve eski düzenin tasfiyesi doğrultusunda 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. 26 Eylül 1932'de Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan ilk kurultaya dileyen her vatandaşın katılabileceği bildirilmiştir. 10 gün süren ve 917 delegenin katıldığı kurultayda dilin sadeleşmesinde izlenecek yöntemin evrim mi yoksa devrim mi olacağı tartışmaları yaşanmış ve kurultayın sonunda devrim yöntemi üzerinde mutabık kalınmıştır. Bunun dışında Cemiyet yabancı bilimsel terimlerin karşılığı olarak öz Türkçe terimler bulmayı da kararlaştırmıştır.⁹⁶

Bununla birlikte Türk Tarih Tezi'ne paralel olarak Güneş Dil Teorisi adı altında bir tez kabul edilmiştir. Bu teoriye göre; Türkçe'nin Türk uygarlığı ve kültürü kadar eski ve ana bir dil olduğu kabul edilmiştir. Türk dilinin taş ve maden devirlerinde sözcüklerini göçlerle yeryüzündeki dillere yayılan eski ve büyük bir kültür dili olduğu belirtilmiş ve tüm dillerin kökeninin Türkçe olduğu iddiasına gidebilecek görüşler öne sürülmüştür.⁹⁷ Bu çalışmalarla birlikte hem millî bir kültürün oluşturulması hem de eski düzene ait değer kodlarının değişmesi için "İslamiyeti Türkleştirme" hareketleri bağlamında⁹⁸ ve de toplumsal alanın da laikleştirilmesi amacıyla Arapça olan ibadet dili Türkçe'ye

⁹⁶ Ş. Turan, **a.g.e.**, s. 105.

⁹⁷ E. J. Zürcher, **a.g.e.**, s. 276.

⁹⁸ Mete TUNÇAY: "İkna (İnandırma) Yerine Tecebbür (Zorlama)", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm C. 2**, Ed. Ahmet İnsel, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, 92.

çevrilmiştir. Ezan ve Kuran Türkçe'ye tercüme edilmiş ve 30 Ocak 1932'de Ayasofya camisinde ilk kez Türkçe ezan okunmuştur.

İktidar bir türlü gerçekleştirilemeyen ekonomik kalkınmayı sağlamak için devletçilik ilkesini kabul ederken; toplumun iktisadî sınıflara ayrılmasından çekinmiş ve böyle bir durumu engellemek için de Halkçılık ilkesini benimsemiştir. Halkçılık ilkesi gereğince toplumun belli iktisadî sınıflara dayalı olarak şekillenmediği; tam tersine Türk toplumunun organik bir şekilde hiçbir imtiyaza sahip olmadan kaynaşmış bir millet olduğu ifade edilmiştir. Milliyetçilik ilkesinden de destek alan Halkçılık ilkesi sayesinde sistemin geleceğini tehlike altına alacak toplumsal çatışmaların da bu şekilde önüne geçilmek istenmiştir.

Yeni sistem ülke içindeki farklı unsurları aynı pota içinde eritip, sisteme bağlı vatandaşlar haline getirmek için halkçılık ilkesine ayrı bir önem atfetmiştir. Cumhuriyetin kurulduğu andan itibaren yönetici sınıfın sıklıkla başvurduğu halkçılık prensibi, 1920'lerden 1930'lara uzanan dönem içinde iki farklı görünüm arz etmiştir. Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in ilk yıllarını kapsayan birinci aşamada milletin kayıtsız şartsız egemen olduğu fikri etrafında şekillenen halkçılık düşüncesi, 1930'lardaki ikinci aşamasında 'halk için halka rağmen' formülüyle ifade edilmiş⁹⁹ ve sistemi korumak için halkın siyasal tercihlerinin serbestçe belirlenebileceği bir siyasal hayata izin verilmemesi şeklinde kendisini göstermiştir.¹⁰⁰

Başarısızlıkla sonuçlanan ve iktidarı endişelendiren SCF tecrübesinden sonra, yapılan devrimlerin toplumda yerleşmesi ve rejimin sorunsuz bir şekilde

⁹⁹ L. KÖKER, a.g.e., s. 137-138.

¹⁰⁰ L. KÖKER, a.g.e., s. 149.

varlığını sürdürebilmesi için gerekli görülen eğitimli ve aydın bir toplum oluşturabilmek amacıyla 19 Şubat 1932'de mevcut Türk Ocakları yerine Halkevlerinin kurulması kararlaştırılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde Türk milliyetçiliğinin yaygınlaşmasını isteyen İttihat ve Terakki Cemiyeti bu amacını gerçekleştirebilmek için 3 Temmuz 1911'de Türk Ocakları'nı kurmuştur. CHF halkçılık ilkesi doğrultusunda Türk Ocakları'nın fırkaya bağlanmasını talep etmiş ve 10 Nisan 1931 tarihinde toplanan Türk Ocakları kurultayında konu gündeme alınmıştır. Kurultayın sonunda Türk Ocakları Derneği'nin kapatılmasına ve derneğin sahip olduğu bütün hakların CHF'ye devrine karar verilmiştir. Böylelikle 257 şubesi olan dernek CHF'ye katılmıştır.¹⁰¹

Ocakların fırkaya katılmasıyla bunların nasıl çalışacakları üzerine düşünölmeye başlanmıştır. Hazırlanan raporlar neticesinde Ocakların Halkevleri adıyla yeniden örgütlenmesine karar verilmiştir. İlk Halkevi, 19 Şubat 1932'de Ankara'daki eski Türk Ocağı binasında açılmıştır. CHF yayınladığı bir genelge ile her ilde bir Halkevinin açılmasını istemiştir.¹⁰² Kısa sürede yurt genelinde hızla kurulmaya ve faaliyete başlayan Halkevleri 1938 senesine gelindiği zaman 209 şubeye ulaşmıştır.

Halkevleri Atatürk devriminin, bu devrimle başlatılan millî kültür yaratma çabalarının ve bu kültürü yayma girişimlerinin halka açılan kapıları olmuştur. Cumhuriyetten önce başlayan dilde sadeleşme ve halka yaklaşma yolunu benimseyen 'Halka Doğru' anlayışı doğrultusunda kurulan Halkevleri, bu fonksiyonlarının üzerine yeni hükümetin Batılı tarzdaki kültür politikalarını halka

¹⁰¹ Ş. TURAN, a.g.e., s. 84.

¹⁰² Ş. TURAN, a.g.e., s. 86.

benimsetmek görevini üstlenmiştir.¹⁰³ Devrim kültürünü tüm içeriği ve alanlarıyla geniş kitlelere benimsetme amacıyla olan Halkevleri kadın, erkek, yaşlı ve genç tüm yurttaşları görevli kılma, kültürel çalışmalara ve girişimlere katılmalarını sağlama merkezleri şeklinde faaliyet göstermişlerdir. Kentlerde halkevleri, kasaba ve köylerde ise halkodaları kurularak sürdürülen bu çalışmalarda; tarih, dil, edebiyat, spor, müzecilik, tüm güzel sanatlar, halkbilim, köy araştırma incelemeleri ve uygulamaları çalışmaları yapılmış, halkevleri dergileri yayınlanmış, bölgelerinde birer eylemsel kültür merkezleri haline dönüşmüş ve nihayet esas itibarıyla memur zümresi için tertiplenen balo gibi özel eğlencelerin düzenlendiği merkezler hâline gelmiştir. Halkevlerinin hemen tümünde kitaplıklar açılmış, buralarda gençlerin okuyup yetişmesi, bilgi edinmesi sağlanmıştır.¹⁰⁴

Devrimlerin büyük bir hızla devam ettiği bu dönemde yönetici sınıf devrimlerin kabul edilmesi kadar, bu devrimlerin halk nezdinde de benimsenmesini yakından takip etmiştir. Kapsamlı bir dönüşüm sürecinin yaşanmaya başladığı 1931 yılından itibaren fırka ileri gelenlerinin fırka ve fırkanın amaçları hakkındaki görüşleri, açık bir şekilde totaliter sistemlerdeki tek-partilerin yapıları ve politikalarıyla eşdeğer hâle gelmiştir. CHF Genel Sekreteri Recep Peker 18 Ocak 1933'te parti örgütlerine gönderdiği yazıda komünist ve irticai hareketlerin takip edilmesini ve parti merkezine bildirilmesini istemiştir.¹⁰⁵ Ayrıca Cumhuriyetin ilanının 10. yılı için CHF tarafından hazırlanan propaganda afişlerinde de bu hassasiyetin izleri açıkça görülmüştür. Propaganda afişlerinde yazılı "Durmamalım, düşeriz", "Dağılan çöker, daima bir, daima toplu", "İmtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir milletiz" gibi ifadeler devrimin ilkelerini ve

¹⁰³ Erol Güngör, **Dünden Bugüne Tarih-Kültür ve Milliyetçilik**, s. 97.

¹⁰⁴ S. Kili, **a.g.e.**, s. 315.

¹⁰⁵ Hakkı Uyar, "Durmamalım Düşeriz!", **Toplumsal Tarih**, 118, Ekim 2003, s. 81.

ruhunu halka benimsetmeyi amaçladığı gibi partinin esinlendiği zihniyeti de açık bir şekilde göstermiştir.

Devletin yeni ilkeleri benimsediği 1930'lu yılların başında, bir grup aydın Kadro dergisinin etrafında toplanarak, sistemin şekillenmeye başladığı bu dönemde rejime ideolojik muhteva kazandırmaya çalışmışlardır. Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge, İsmail Hüsrev Tökin ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından hazırlanan Kadro dergisi, 1932-1934 senesinde yayın hayatında yer alarak; hazırladıkları dosyalarla iktidarı etkilemeye çalışmışlardır. Derginin kurucu yazar kadrosu uzun yıllar Sovyetler Birliği ve Almanya'da eğitim görmelerinden dolayı, bu ülkelerin siyasî ve iktisadî deneyimlerin etkilenmişler ve bu tecrübelerin Türkiye'de de uygulanması için çalışmalarda bulunmuşlardır.

Kadro dergisi geniş halk kitlelerine hitap etmek yerine önder inkılapçı kitleyi hedef almış ve bu kitleyi etkilemeye çalışmıştır.¹⁰⁶ Bu gayret siyasî elitlerin topluma bakışlarında totaliter bir zihniyet yapısına sahip olduklarını ve siyasî elitlerin egemenlik geleneğini sistematik bir ideoloji haline getirme arayışlarını ifade etmiştir.¹⁰⁷ Bu etkileme gayreti de kadro düşüncesinin iki temel taşı olan milliyetçilik ve devletçilik düşünceleri üzerinden olmuştur. Kadrocular Kemalizm'in dünyada yeni bir devrimi başlattığını iddia ederek, üçüncü dünya ülkelerinin kurtuluşunun sınıf mücadelesi ile değil Kemalist kurtuluş hareketine benzer ulusal devrimler yoluyla gerçekleşebileceğini iddia etmişlerdir.¹⁰⁸ Kadrocuların devletçilik ile görüşleri ise, sanayileşmenin devlet eliyle

¹⁰⁶ Cennet Ünver, “Şevket Süreyya Aydemir”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm C. 2**, Ed. Ahmet İnsel, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 469.

¹⁰⁷ Vedat Bilgin, “Türkiye’de Anti-Demokratik Düşünce Geleneği Üzerine”, **Türkiye Günlüğü**, 1, Nisan 1989, s. 17.

¹⁰⁸ Haldun Gülalp, “Ulusçuluk, Devletçilik ve Türk Devrimi: Bir Erken ‘Bağımlılık’ Teorisi”, Der. Nevin COŞAR, **a.g.e.**, s. 174.

gerçekleşmesine taraftar olmakla açıklanmıştır. Özel sektörün güçlenmesi halinde politik olarak söz sahibi olacağından endişe duymuşlar ve özel sektörün devlet tarafından sıkı bir şekilde kontrol altında tutulmaları gerektiğini ifade etmişlerdir.¹⁰⁹ Kadro dergisinin ayrıntılı bir iktisadî program hazırlaması ve rejimi bir ideolojik görüntü vermeye çalışmaları CHF içindeki farklı grupları tedirgin etmiş¹¹⁰ ve Kadro'nun imtiyaz sahibi Karaosmanoğlu'nun Tiran'a elçi tayin edilmesiyle, dergi kendi isteğiyle yayımına son vermiştir.

Kadro dergisinin yayımına son verilmesinden sonra iktidar eliti, halka, özellikle köylüye yönelik, yapılan devrimleri anlatacak yayın organlarını hayata geçirmiştir. Bu amaç doğrultusunda 1933 yılında Ülkü dergisi ve Yurt gazetesi yayınlanmaya başlamıştır. Ülkü dergisi, Türk ocaklarının yerine açılan halkevlerinin yayın organı olarak, Recep Peker'in derginin ilk sayısında yazdığı yazısında ifade ettiği gibi, büyük davaya inanmış heyecanlı bir millet kütlesi yaratmak hizmetinde vazife almak isteyenlerin yazılarının yayınlandığı bir dergi olmuştur. Ülkü'de devrim faaliyetleriyle ilgili yazıların yayınlanmasının yanı sıra, Kemalist entelijansiyanın önemli bir bölümünü oluşturan yazarların Türkiye'deki ve dünyadaki gelişmelerle ilgili görüşleri de yayınlanmıştır. Bilhassa 1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren Türkiye'de artan otoriteriyenizm ve milliyetçiliğin etkisinde, gerek İtalya'daki gerekse Sovyetler Birliği'ndeki tecrübelerin Türkiye'ye aktarılması ile ilgili birçok yazılar da yer almıştır.¹¹¹ Yurt gazetesi ise, rejimi benimsetmek ve bir ulus bilincinin yaratılmasını sağlamak amacıyla

¹⁰⁹ Mustafa Türkeş: "Kadro Dergisi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm C. 2**, Ed. Ahmet İnsel, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 473.

¹¹⁰ Kadro dergisini yönelik CHF içinden tepkiler hem Celal Bayar hem de Recep Peker gibi iki farklı kanattan gelmiştir. Derginin iktisadî düzenle ilgili talepleri Bayar'ı rahatsız etmiş ve İş Bankası ekibi derginin kapatılmasını istemiştir. Fırka içinde Mustafa Kemal ve İsmet Paşa'dan sonra üçüncü adam olan Recep Peker de derginin bir ideoloji üretmesiyle ilgili memnuniyetsizliğini, CHF idarecilerinin zihniyetini oldukça net bir şekilde gösteren, "eğer gerekiyorsa CHF'ye biz ideoloji üretiriz!" ifadesiyle dile getirmiştir. Bkz. Mustafa Türkeş, **a.g.m.**, s. 476.

¹¹¹ M. Bülent Varlık, "Ülkü: Halkevleri Mecmuası", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm c. 2**, Ed. Ahmet İnsel, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 270.

iktidarın köylüye yönelik bir propaganda aracı olarak yayınlanmaya başlanmıştır. Gazetede cumhuriyet yönetimini köylüye benimsetmek için Osmanlı döneminin olumsuz olarak gösterildiği, Türk devrimi hakkında bilgilerin verildiği ve özellikle bir ulusal kültürün oluşturulması için Türk Tarih Tezi ile birlikte Dil devriminin sıklıkla anlatıldığı bir yayın organı olmuştur.¹¹²

Devletçilik ve milliyetçilik ilkeleri doğrultusunda şekillenen tek-parti rejimi, halkevleri ile toplumu yapılan devrimlerin ışığında belli bir kalıba sokmaya çalışmakla birlikte; bütün toplumsal grupları ve muhalefeti de kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Türkiye'nin milletleşme ve devrimleri benimseme sürecini tamamlamadığını düşünen iktidar eliti, siyasetçilerin ve halkın demokrasi ile yönetilmeye hazır olmadığına inanmışlar¹¹³ ve bu nedenle bu sürecin herhangi bir sıkıntı yaşanmadan tamamlanması için kabul edilecek kanunların oldukça önemli fonksiyonlar içerdiği kanaatinde olmuşlardır. Bu dönemde kabul edilen Matbuat Kanunu, Üniversite Reformu, Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu ve İskan Kanunu ile tek-parti iktidarının bu amacı her alanda hissedilmeye başlanmıştır.

1931de kabul edilen Matbuat Kanunu'nda memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı gazete kapatma yetkisinin Bakanlar Kuruluna verilmesiyle¹¹⁴ basının hükümet aleyhine yayın yapması engellenmiştir. Basının bu şekilde kontrol altına alınmasından sonra üniversitenin de sisteme muhalif olan unsurları törpülenmiştir.

¹¹² Hakkı Uyar, Türkan Çetin, "Yurt Gazetesi", **Toplumsal Tarih**, Ocak 1994, 1, s. 13-14.

¹¹³ Metin Heper, **a.g.e.**, s. 140.

¹¹⁴ Taner Timur, **a.g.e.**, s. 164.

1933 yılında Eğitim Bakanlığı tarafından oluşturulan bir komisyon tarafından İstanbul Darülfünü'nunda reform çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. 31 Mayıs 1933'te TBMM'de kabul edilen yasayla İstanbul Darülfünunu 31 Temmuz 1933 tarihiyle kapatılmış ve yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. Ayrıca üniversitenin Eğitim Bakanlığı'na bağlı olmasına karar verilerek; 1919'da elde edilen bilimsel özerkliğe de son verilmiştir. Bununla birlikte 18 Kasım 1933'te öğretime başlayan İstanbul Üniversitesi'nde görevli bulunan birtakım öğretim üyeleri ile yardımcıları kadro dışı bırakılmışlar ve 157 öğretim görevlisi üniversiteden uzaklaştırılmıştır.¹¹⁵ Bu sayede iktidar kendisine muhalif olan önemli bir kurumu da etkisiz hale getirmiş ve üniversitelerin yapılan devrimlerin ruhuna uygun birer eğitim merkezleri olarak yeniden yapılandırmıştır.

1934'de kabul edilen Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu'nun 18. maddesi ile olağanüstü hallerde valilere diledikleri kişileri süresiz gözaltına alma hakkı tanınmıştır. Valilere son derece muğlak formüller içinde ferdî güvenliği ortadan kaldıran yetkiler veren bu kanun, adeta bir polis rejiminin temelini teşkil etmiştir. Çok partili hayata kadar yürürlükte kalan bu madde, Demokrat Parti'nin ısrarları sonucu 1948 senesinde yürürlükten kaldırılmıştır.¹¹⁶ 1934 senesinden kabul edilen İskan Kanunu ile de nüfusun "ırk" esasına göre yeniden yerleştirilmesi amaçlanmıştır. Kanun Türkiye'de Türk kültürüne bağlılık dolayısıyla toplanış ve yayılışın bu kanuna uygun olarak Bakanlar Kurulu tarafından yapılacak bir programa göre düzeltilmesini öngörmüştür. Bu kanuna göre Türkiye'de; Türkler, Türklüğe kazandırılacak olanlar ve yasak bölgeler olmak üzere üç yerleşme bölgesi tespit edilmiştir. Fakat kanun, yerleştirme ve özümleme politikası ile beraber ayrıca köylüyü toprak sahibi kılma amacı gütmüştür.¹¹⁷ Kanun ırkçı bir

¹¹⁵ Ş. Turan, *a.g.e.*, s. 77.

¹¹⁶ T. Timur, *a.g.e.*, s. 164.

¹¹⁷ T. Timur, *a.g.e.*, s. 145.

yerleştirme politikasına sahip olmakla birlikte feodal şeyhlik ve ağalık kurumlarını da yok etmek istemiştir.

21 Haziran 1934'te TBMM yine toplumsal hayatı etkileyecek olan Soyadı Kanunu'nu kabul etmiştir. Bu kanuna göre, her Türk vatandaşı kendi adından başka ailesinin ortak olarak kullanacağı bir soyadı alması zorunlu hale getirilmiştir. Alınan soyadları Türkçe olacağı, yabancı milletlere ait adların kullanılmayacağı, soyadlarının ahlâka aykırı ve komik olmamasına özen gösterileceği belirtilmiştir. Kanunun kabulünden sonra TBMM, Mustafa Kemal'e Atatürk soyadının verilmesini kararlaştırmıştır.

TBMM tarafından Mustafa Kemal'e, Atatürk soyadının verilmesi Türk halkının bir vefa borcunu ödemeyi istemesini göstermekle birlikte, bu kararın sembolik bir anlamı da olmuştur. 1920'lerin ikinci yarısından itibaren siyasî ve toplumsal muhalefetin etkisiz hâle getirilmesinden sonra, Mustafa Kemal ülke içinde "tek adam" haline gelmiştir. Bu dönemden itibaren iktidar eliti yurt dışında "Atatürk kültü" oluşturmaya başlamışlardır. Özellikle CHF idarecileri yaptıkları konuşmalarda böyle bir kült oluşturmaya özenle gayret etmişlerdir. Fırka içinde önemli bir mevkide olan Mahmut Esat Bozkurt, İstanbul Üniversitesi'nde verdiği inkılâp derslerinde bu mevcut durumu; "Yeri gelmişken, şunu da hatırlatmak isterim ki: Atatürk'ün yanında, tarihin büyükleri diye sayılan şu birkaç isim (İskender, Napolyon, Büyük Petro, Washington vurgu benim) inanarak söylüyorum, siz de inanınız; ufak tefek şeylerdir. Hele zamanımızda büyük geçinenler, hani şu bildiklerimiz, bunlar, daha ufak tefek şeylerdir"¹¹⁸ sözleriyle göstermiştir.

¹¹⁸ Mahmut Esat Bozkurt, "İhtilal Nedir?", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm C. 2**, Ed. Ahmet İnsel, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 674.

Milletleşme süreci içerisinde toplumsal bütünleşmeyi sağlamak için Atatürk'ün bir kült haline getirilmesi de oldukça önemli bir işleve sahip olmuştur. Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı'ndaki başarısıyla kurtarıcı özelliğine sıklıkla atıf yapılması ve devrimler aracılığıyla karizmatik kişiliğinin gerek yönetici sınıf gerekse basın tarafından vurgulanması bu toplumsal bütünleşmeyi sağlayacak somut makamın meydana getirilmesi amacıyla yapılmıştır. Böylelikle tarihin bazı unsurlarına sembol kıymeti vermek ve o sembol etrafında birtakım duyguların uyanmasını sağlamak düşüncesi¹¹⁹, tek-parti döneminde Mustafa Kemal'in şahsında vücut bulmuştur.

1935 senesinde Kemalist devrimler büyük ölçüde tamamlanmıştır. Cumhuriyetin ilanından geçen bu süre zarfında tüm yapılar bu devrimler ışığında yeniden inşa edilmişlerdir. Recep Peker, yapılan devrimlerin bu özelliklerini ve etkilerini, "Türk inkılabı, yalnız siyasal ve ekonomik bir rejim değiştiren bir hareket değildir. O, ulusal, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yaşayışın bütün derinliklerinde aynı zamanda tesirler yapmış olan inkılâptır"¹²⁰ ifadeleriyle dile getirmiştir. Nitekim Atatürk de 1935 senesinde yaptığı bir konuşmada, "Yeni harfleri, ulusal tarihi, öz dili, ar (sanat), bilimsel müzik ve teknik kurumlarıyla, kadını erkeği her hakta eşit modern Türk sosyetesini (halkı) bu son yılların eseridir"¹²¹ diyerek devrimin mahiyeti ve geldiği nokta hakkındaki fikirlerini ifade etmiştir.

1 Mart 1935 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk, TBMM tarafından dördüncü kez Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra 9 Mayıs 1935'te CHF'nin 4. Büyük Kongresi toplanmıştır. Atatürk'ün katıldığı bu

¹¹⁹ E. Güngör, **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, s. 82.

¹²⁰ Recep Peker, "İnkılap Dersleri", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm C. 2**, Ed. Ahmet İnsel, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 653.

¹²¹ Ş. Turan, **Türk Devrim Tarihi III (Birinci Bölüm)**, s. 176.

son Kongre’de Cumhuriyet Halk Fırkası’nın adı Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) olarak değiştirilmiştir. Ayrıca Kongre’de devrim ile evrim arasındaki farkı belirleyen bir tanım da yapılmıştır. Tanımda CHP’nin, devlet yönetiminde kendisini yavaş yavaş ve evrensel prensiplerle bağlı tutmayacağı ve Türk milletinin sayısız özverilerle başarmış olduğu devrimlerden doğan ve olgunlaşan prensiplere bağlı kalıp, bunları koruyacağı¹²² ifade edilmiştir. Bu dönemde uluslararası ticarete uyum sağlamak bununla birlikte eski dönemle olan bağları kopartmak amacıyla 1 Haziran 1935’te hafta tatili Cuma gününden Pazar gününe alınmıştır.

Türkiye’de tek-parti iktidarının yerleşmesinde uluslararası konjonktürün, SCF’nin kurulmasını sağlayan etkenlerin tam tersi istikamette, büyük bir etkisi olmuştur. 1917’de Sovyetler Birliği’nde, 1922’de İtalya’da ve 1933’te Almanya’da ortaya çıkan tek-parti iktidarları Türkiye’deki iktidar seçkinlerini de oldukça etkilemiştir.¹²³ 1929 Büyük Buhranı ve 1931’deki rejimin geleceğinden endişe duyulmasına neden olan SCF tecrübesi, CHF’nin Avrupa’daki bu yeni modeli kabul etmesine yol açmıştır. 4. Büyük Kongrenin ardından CHP Genel Sekreteri Recep Peker, davetli olarak gittiği İtalya ve Almanya seyahati dönüşünde, CHP için yeni bir tüzük ve program taslağı hazırlamıştır. Faşizm ve Nasyonal Sosyalizmden esinlenerek hazırlanan bu taslak, Başbakan İnönü tarafından imzalanarak Atatürk’e iletilmiştir. Fakat Atatürk taslağı şiddetli bir şekilde eleştirerek reddetmiştir. Atatürk’ün bu tutumuna rağmen Başbakan ve CHP Genel Başkan Vekili İsmet İnönü 18 Haziran 1936’da yayınladığı genelge ile Genel Başkanlık Kurulunca, parti ile devletin arasında daha sıkı bir yakınlık kurulmasının kararlaştırıldığını açıklamıştır.

¹²² Ş. Turan, **Türk Devrim Tarihi III (İkinci Bölüm)**, s. 63.

¹²³ E. Öz, **a.g.e.**, s. 97.

Karara göre, İçişleri Bakanı aynı zamanda CHP Genel Sekreteri görevine, illerdeki valiler partinin il başkanlıkları görevine, umumi müfettişler parti müfettişi görevine getirilmişlerdir.¹²⁴ 1930'lu yıllarda CHP'nin dışında hiçbir siyasî ve toplumsal muhalefete varlık alanı bırakmama sürecinin son adımı bu kararlar atılmıştır. Hatta bu kararlarla CHP'ye dahi aynı varlık alanı bırakılmamış ve parti de devlet içinde eritilmiştir. Böylelikle devletin ya da hükümetin dışında başka hiçbir siyasî varlığın kalmaması sağlanmıştır.

Atatürk ile İsmet İnönü arasında zaman zaman kendisini gösteren anlaşmazlıkların en üst seviyeye çıkması sonucu 1 Kasım 1937'de İnönü başbakanlıktan istifa etmiştir. Devletin kurulduğu tarihten İsmet İnönü'nün istifasını sunduğu döneme kadar geçen sürede Atatürk ile İnönü arasındaki anlaşmazlıklar üç değişik alanda kendisini göstermiştir. İlki, Cumhurbaşkanı Atatürk'ün İnönü'nün başkanlığındaki hükümete sürekli dışarıdan müdahalelerde bulunması olmuştur. İkincisi, Hatay mevzuunda Atatürk hızlı davranıp Hatay'ı Türkiye'ye katma çabasıdayken, İnönü bu meselenin zamana bırakılmasından yana olmuştur. Üçüncüsü ise, ekonomik alanda izlenmesi gereken politikalarda kendisini göstermiştir. İnönü sert tedbirlerle devletçilik ilkesini uygulamak taraftarıyken Atatürk daha çok Celal Bayar'ın ılımlı devletçilik politikalarının taraftarı olmuştur.¹²⁵ Nitekim İnönü'nün istifasından sonra yeni kabine kurma görevi de Celal Bayar'a verilmiştir. Bayar'ın TBMM'ye sunduğu hükümet programı, Cumhuriyet hükümetlerinin hazırladıkları en geniş ve ayrıntılı program olarak dikkati çekmiştir. Bununla birlikte programda Anayasaya girmiş olmasına rağmen devletçilikten sıklıkla ve parti devletçiliği şeklinde bahsedilmiş bununla birlikte "Şef" diye anılan Atatürk'ten birçok alıntılar yapılmıştır.

¹²⁴ Cemil Koçak, "CHP-Devlet Kaynaşması", **Toplumsal Tarih**, 118, Ekim 2003, s. 75.

¹²⁵ C. Koçak, "Siyasal Tarih (1923-1950)", s. 157.

1938 senesinde basında Atatürk'ün çok rahatsız olduğu haberleri çıkmaya başlamıştır. Halkın yanlış bilgilerle panik olmaması için 31 Mart 1931'de Cumhurbaşkanlığından Atatürk'ün hastalığı hakkında ilk resmi duyuru yapılmıştır. Hastalığının ilerlemeye devam etmesi sonucu Mustafa Kemal Atatürk 10 Kasım 1938'de vefat etmiştir.

2.3. Atatürk Döneminin İktisadî Yapısı

Cumhuriyetin kurucu kadrosunun yeni devletin kuruluş yıllarında siyasî bağımsızlık kadar önem verdikleri diğer bir konu iktisadî bağımsızlık olmuştur. Osmanlı döneminde devletin iktisadî olarak dışa bağımlı olması, dahası yabancı devletlerin ilk olarak kapitülasyonlar sonraları Düyun-u Umumiye ile iktisadî hayatı diledikleri gibi kontrol etmeleri acı birer tecrübe olmuştur. 1922'de Saltanatın kaldırılması ile siyasî alandaki iki başlılığa son verilmiş ve Lozan görüşmelerinde Türk halkını temsil etmede tek yetkili merciinin TBMM olduğu tüm dünyaya duyurulmuştur. TBMM, Lozan'da siyasî olarak bağımsızlığını elde etme yönünde bu çabaları gösterirken aynı zamanda hem Batı'da yeni kurulacak devletin iktisadî sistemi hakkında bir kanaat uyandırmak hem de izlenecek iktisadî politikaların tespit edilmesi için 17 Şubat 1923'te İzmir İktisat Kongresi'ni toplamıştır.

Dönemin İktisat Bakanı Mahmut Esat Bozkurt tarafından düzenlenen Kongre'de, genel olarak kalkınmacı, yerli ve yabancı sermayeyi ve piyasaya dönük çiftçiyi özendirici, ekonomik hayatın denetiminin millî unsurlara geçmesini kolaylaştırıcı ve ılımlı bir korumacılığı öngören tezler ön plana çıkmıştır.¹²⁶

¹²⁶ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985)**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1998, s. 34.

Bununla birlikte Mahmut Esat Bozkurt, Kongre'de yaptığı konuşmasında yeni devletin uygulayacağı iktisadî politikaların ne bırakınız geçsinler kapitalizmi ne de sınıf esasına dayalı kumanda ekonomisi olacağını ifade etmiş ve yeni sistemin her iki politikadan da kendisine uygun belli unsurları alacağını söylemiştir.¹²⁷

On altı gün süren ve 4 Martta sona eren İzmir İktisat Kongresi'nde yapılacak ilk ve en önemli işin ekonomik bağımsızlık elde etmek olduğu kararlaştırılmış ve kapitülasyonların kaldırılmasının gerekliliği belirtilmiştir. Ayrıca millî bir ekonomi oluşturmak doğrultusunda yabancı işletmelerin devletleştirilmesi, tarıma ve tarım sanayine öncelik verilmesi, aşar vergisinin kaldırılması, Türkiye limanlarında sadece Türk gemilerinin ticaret yapmasını öngören kabotaj hakkının kabul edilmesi gibi kararlar alınmıştır. İzmir İktisat Kongresi kararları sadece katılımcıların görüşlerini ifade ettiği maddelerden oluşmakla birlikte içerinde gerekli görülen maddeler zaman içerisinde uygulamaya konulmuştur.

İzmir İktisat Kongresi'nde kaldırılması yönünde karar çıkan kapitülasyonlar ve Düyun-u Umumiye meseleleri, Kurtuluş Savaşı sonrası yapılan Lozan barış görüşmelerinde gündeme getirilmiş ve yeni devletin bu kurumları kabul etmeyeceği kesin bir dille ifade edilmiştir. Özellikle kapitülasyonlar meselesi, Lozan görüşmeleri sırasında büyük tartışmalar yaşanmasına yol açmış ve kısa bir süreliğine de olsa görüşmelerin askıya alınmasına neden olan konuların başında yer almıştır. Görüşmelerin yeniden başlamasından sonra taraftarların karşılıklı tavizleri neticesinde barış görüşmeleri olumlu bir hava içinde devam etmiş ve kapitülasyonlar Lozan ile birlikte tamamen kaldırılmıştır.

¹²⁷ Korkut Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, s. 41.

Lozan Antlaşmasıyla TBMM'nin ısrarla üzerinde durduğu kapitülasyonlarla birlikte Düyun-u Umumiye de kaldırılmıştır. Osmanlı devletinin dış borçları imparatorluğun dağılması sonucu ortaya çıkan devletler arasında bölüştürülmüş; Türkiye'ye ilişkin bölümü taksitli bağlanmıştır. Osmanlı borçlarına ait anaparanın borçlu devletler arasında nasıl bölüşüleceği meselesi, Paris'te toplanacak bir komisyon tarafından belirlenmesi kararlaştırılmıştır.

Komisyonun yaptığı çalışmalardan sonra Türkiye'nin ödeyeceği toplam borç miktarı 84.597.495 altın lira olarak tespit edilmiştir ki bu miktar tüm borçların 2/3'üne tekabül etmiştir. Yıllık ödenecek miktar ise 5.809.312 Türk lirası olarak saptanmıştır. Bu yeni anlaşma ile Duyun-i Umumiye Yönetimi'ne son verilmiştir. 22 Haziran 1933'te yapılan yeni bir anlaşma ile yıllık taksitler 700.000 altın Türk lirasına indirilmiştir. Yıllık ödemeler yirmi yıl sürmüş ve ancak 25 Mayıs 1954'te ödenen son taksitle Osmanlı borçları tamamen ödenmiştir.¹²⁸

Lozan'da iktisadî olarak dışa bağımlılığa son verilmekle birlikte, Cumhuriyetin ilk yıllarında yabancı işletmelerin ekonomik yaşamdaki yerleri Osmanlı düzenine göre pek değişmemiş¹²⁹ ve 1923-1929 yılları arasında sanayi şirketlerine yapılan yatırımlar içinde yabancı sermayenin payı Türklerin payının tam iki katına denk gelmiştir.¹³⁰ Fakat bununla birlikte ihracata yönelik tarımda hayatî öneme sahip 1,2 milyon Rum nüfusun mübadele ile ülkeden ayrılması büyük ölçüde tarıma dayanan ticarî hayatı derinden etkilemiştir.¹³¹ 1929'daki Büyük Buhran'a kadar demiryolu ve sanayi inhisarları, özel yerli ve yabancı şirketlerce veya devletin ortak olduğu anonim şirketler tarafından idare

¹²⁸ Ş. Turan, **Türk Devrim Tarihi III (Birinci Bölüm)**, s. 261.

¹²⁹ M. Tunçay, **a.g.e.**, s. 202.

¹³⁰ Çağlar Keyder, **Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1993, s. 80.

¹³¹ Çağlar Keyder, **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 129.

edilmiştir. Fakat bu mevcut durum, etkisi tüm dünyada hissedilen 1929'daki ekonomik krizi ve 2. Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği olaylarla değişmiştir.

1923 senesinde yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde kabul edildiği gibi iktisadî sahada özel sektör ve devlet birlikte yer almışlardır. Bu dönemde sanayiye ve özel teşebbüsü geliştirmek amacıyla 1925 senesinde kabul edilen kanunla Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Kanun'da, Osmanlı döneminden kalan işletmelerin Banka'ya intikal etmesinden sonra bu işletmelerin özel teşebbüse devredilmesi belirtilmiş ve sanayi ve maden sektörlerinde yeni kurulacak işletmelerin sadece devlet sermayesiyle kurulamayacağı, bu işletmelerde devletin özel sermaye ile birlikte iştirak etmesi zorunlu kılınmıştır.¹³² Özel teşebbüsün büyümesi amacıyla, 1927 senesinde Teşvik-i Sanayi Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunla, sınaî yatırımlara ve sınaî işletmelere çok geniş ve cömert muafiyetler, imtiyaz ve teşvikler sağlanmıştır.¹³³

Cumhuriyetin ilk yıllarında üzerinde önemle durulan iktisadî meselelerin başında şeker fabrikalarının açılması ve yeni demiryollarının faaliyete geçmesi yer almıştır. 5 Nisan 1925'te kabul edilen yasa ile şeker fabrikalarının açılması için gerekli kurallar belirlenmiştir. Bu fabrikaların özel şirketler tarafından açılıp, işletilmesi kural olarak benimsenirken; yatırım için gerekli kredilerin sağlanması görevi de 26 Ağustos 1924'te kurulan Türkiye İş Bankası'na verilmiştir. Bu gelişmelerin ardından İlk fabrikanın temeli 6 Kasım 1925'te Uşak'ta, ikincisinin temeli de 22 Aralık 1925'te Alpullu'da atılmıştır. Her iki fabrika da bir yıl dolmadan tamamlanmıştır. Cumhuriyetin 10. yılında iki yeni fabrikanın, Turhal

¹³² K. Boratav, **a.g.e.**, s. 82.

¹³³ K. Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi**, s. 36

ve Eskişehir fabrikalarının da temelleri atılmıştır. Bu fabrikaların tamamlanması ile Atatürk döneminde kurulan şeker fabrikalarının sayısı dörde yükselmiştir¹³⁴

Demiryolu meselesi yeni devletin kurulduğu andan itibaren üzerinde önemle durduğu meselelerden biri olmuştur. CHF'nin kurucu belgesi olan "Dokuz Umde"de, demiryolları için acil olarak çalışmalara başlanılmasından bahsedilmiştir. CHF'nin demiryolu politikası, hem yeni demiryollarının yapımı hem de yabancılara ait hatların satın alınması şeklinde oluşmuştur.¹³⁵ Mevcut ve yeni yapılacak demiryollarını işletmek ve demiryolu politikalarını idare etmek için 27 Mayıs 1927'de Devlet Demiryolları ve Limanları İdaresi kurulmuştur.

1929 senesinde tüm dünyayı sarsan ekonomik kriz etkisini Türkiye'de de hissettirmiştir. Buhran döneminde, krizin olumsuz etkilerini önleyebilmek için dış ticaretle ilgili iki önemli kanun kabul edilmiştir. Bu kanunlar çay, şeker ve kahve ithalatını hükümet elinde toplayan yasa ile ihracatın kontrolünü arttıran ve ihracatçılığı iktisat vekaletinin ruhsat sistemine dayandıran düzenlemeler olmuştur.¹³⁶ Bu kanunlarla birlikte, ilk dönemin özel teşebbüs odaklı anlayışı terk edilmeye başlanmış ve devletçilik politikalarının etkisini göstereceği yeni bir döneme girilmiştir.

Mustafa Kemal tarafından hem CHF'nin Meclis'te kontrol edilmesi hem de toplumda baş gösteren huzursuzlukları önlemek amacıyla 1930 senesinde kurulması tavsiye edilen Serbest Cumhuriyet Fırkası, CHF'yi Meclis'te siyasî konularda eleştirirken iktisadî politikalarda da yanlış uygulamalar yapmakla

¹³⁴ Ş. Turan, **a.g.e.**, s. 274.

¹³⁵ K. Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, s. 75.

¹³⁶ T. Timur, **a.g.e.**, s. 136.

eleştirmiştir. Bu dönemde inhisarların lağvedilmesi, serbest teşebbüsün desteklenmesi politikasından vazgeçilmesi ve demiryolu yatırımlarının devlet bütçesinden yapılması SCF'nin iktisadî eleştirilerinin ana unsurlarını oluşturmuştur.¹³⁷

SCF, özellikle, CHF'nin inhisarları yönetim biçimini şiddetli bir şekilde eleştirmiştir. Devletin inhisarlara ortak olması ve devlet teşebbüslerine özel sermayenin de ortak edilmesi eğiliminin devletin sırtından özel menfaat gruplarına şüpheli büyük kazançlar sağladığı iddiaları bu eleştirilerin temelini teşkil etmiştir. Bununla birlikte SCF, inhisarların çok masraflı bir biçimde yönetildiği, inhisar durumundan yararlanılarak pahalıya mal satıldığı ve inhisarlar kanalıyla devlet sermayesinin özel şahıslara usulsüz olarak aktarıldığını ifade etmişlerdir.¹³⁸ Nitekim 1930'lu yılların başında Türkiye'ye gelen Alman uzman M. Müller de yaşanan malî sıkıntıların sebebini hükümetin demiryolu politikası ve savunma masrafları olarak görmüştür.¹³⁹

1930'dan itibaren tek-parti iktidarını iktisat politikaları açısından karakterize eden iki unsur, korumacılık ve devletçilik olmuştur. 1923-1931 yılları arasında sanayide istenen gelişmelerin sağlanamaması; milli gelirden umulan artış gerçekleşmemesi ve halkın büyük çoğunluğun yaşadığı iktisadî sıkıntıların bir türlü hafifletilememesiyle birlikte ekonomik krizin etkilerinin her geçen gün daha fazla hissedilmeye başlanması sonucu iktidar, politika değişikliğine giderek "devletçi" iktisat politikalarını uygulama kararı almıştır. Kabul edilen bu devletçi iktisat politikasının iki biçimde yürütülmüştür. Birincisi devlet işletmeciliğinin yaygınlaşması, ikincisi ise iktisadî hayatın fiyat mekanizması ve dış ticaret ile

¹³⁷ K. Boratav, **a.g.e.**, s. 48.

¹³⁸ K. Boratav, **a.g.e.**, s. 43.

¹³⁹ T. Timur, **a.g.e.**, s. 164.

düzenlenmeye çalışılmasıdır. 1931'den sonra devlet tekellerin özel şirketlere devri, devletin özel teşebbüse iştirak etmesi, devlet işletmelerinin özel teşebbüse devredilmesi gibi eğilimler son bulmuştur.¹⁴⁰

Bu dönemde devletçilik, sermayenin mülkiyetiyle ilgili olarak üretim araçlarında, sosyalist sistemlerde olduğu üzere, özel mülkiyet yerine devlet mülkiyetini ikâme etmeyi hiçbir zaman düşünmemiştir. Sanayideki devlet kapitalizmi, iktidar tarafından, Türkiye ekonomisini özel mülkiyet ve girişimcilikle kalkındırmak isteyen temel stratejisinin alternatifi değil tamamlayıcısı olarak görülmüş ve kullanılmıştır. Yönetici sınıf, devletçilik ilkesini sadece düzeni korumak için değil aynı zamanda iktisadî olarak ilerlemek ve inkişaf etmek için de benimsemiştir. Kadro Dergisi yazarı Vedat Nedim Tör devletçilik ile ilgili yazdığı yazılarda prensibin bu hususiyetine temas ederek, ilkenin bir an evvel devlet siyasetine mâl edilmesi gerektiğini ve devletçilik ilkesi ile tüm milletin bir iktisat seferberliğine başlayacağını ifade etmiştir.¹⁴¹

1932 senesinde kabul edilen devletçilik, 1933'teki yumuşama ve geri dönme aşamalarından sonra 1934-1937 yılları arasında rayına oturduğu ve kendisine belirgin niteliğini veren en önemli icraatların bu dönemden itibaren yapılmaya başlandığı görülmüştür.¹⁴² İktisadî devletçilik politikası ile ekonomik faaliyetlerin denetlenmesi ve yönlendirilmesinde devlet idarî önlemlerle yetinmemiş, fiilen de bu faaliyetlerin içerisinde yer almıştır. Bu dönemde devlet denetleyici bir unsur olmanın ötesinde, yatırımcı ve işletmeci bir unsur olarak da iktisadî hayatın gelişmesine ve işleyişine büyük ölçüde egemen olmuştur.¹⁴³ Devletin bu denli iktisadî hayatın içinde olması devletçi ve iktidar çemberi içinde, son derece etkili

¹⁴⁰ K. Boratav, **a.g.e.**, s. 97.

¹⁴¹ Vedat Nedim Tör, "İktisatta İstiklâl", Der. Nevin Coşar, **a.g.e.**, s. 58.

¹⁴² K. Boratav, **a.g.e.**, s. 108.

¹⁴³ Ahmet İnsel, **Türkiye Toplumunun Bunalımı**, İstanbul: Birikim Yayınları, 2002, s. 189.

bir girişimci ara katman oluşturmuştur. Bilhassa Ankara kentinin kurulması için yapılan çalışmalar esnasında arsa spekülasyonu ile bazı kişiler büyük servetler kazanmıştır.¹⁴⁴

İktisadî meseleleri kanun çıkararak düzenleyebileceğini düşünen iktidar elitleri, bu egemenliği tesis edebilmek amacıyla bir dizi kanun çıkartmışlardır. Kriz döneminde ülke ekonomisinin dış dünyaya kapatılmasıyla birlikte tasarrufu teşvik etmek, yerli mallarının üretimini ve tüketimini özendirerek ithal malların tüketimini azaltmak ve genel olarak kendine yeterli bir ekonomi meydana getirebilmek için 1930 senesinde Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuştur.¹⁴⁵ Bu gelişmelerin arkasından 1931 yılında hükümete ithalata kota koyma ve ihracatı denetleme hususlarında yetki veren kanunlar kabul edilmiştir.

1930 sonrasında yabancı sermayeye karşı olan tutumda da büyük bir değişim olmuştur. Buhran koşullarında esasen azalmış bulunan özel dış yatırımcılara karşı genellikle olumsuz bir tavır egemen olmuştur. Türkiye’de faaliyette bulunan ve Osmanlı döneminden kalan yabancı yatırımların önemli bir bölümü de 1930’lu yıllarda millileştirilmiştir. Buna karşılık, devletten devlete borçlanmada dönemin hükümetleri daha esnek davranmışlar ve dönem içinde SSCB ile İngiltere’den dış kredi alınmıştır.¹⁴⁶

CHF iktidarı devlet kapitalizminin yeni mahiyeti olan sanayi hamlesini gerçekleştirebilmek için Sovyet sanayi planını örnek almıştır. Bu amaçla, 1932 senesinde Türkiye’ye Sovyetler Birliği’nden bir heyet çağrılmış ve heyetten

¹⁴⁴ A. İnsel, **Düzen ve Kalkınma Kısacasında Türkiye**, s. 157.

¹⁴⁵ Ç. Keyder, **a.g.e.**, s. 136.

¹⁴⁶ K. Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985)**, s. 53.

sanayi raporu hazırlanmaları istenmiştir. Sovyet uzmanlar, kurulmasını gerekli gördükleri sanayi kuruluşlarını belirten raporlarını İktisat Bakanı Celal Bayar'a vermişlerdir. Rapor, Bakanlar Kurulu'nda görüşüldükten sonra 17 Nisan 1934'te Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı adıyla kabul edilmiş ve planın uygulama görevi Sümerbank'a verilmiştir.¹⁴⁷ Kabul edilen plan güdümlü bir ekonominin ve devlet girişimciliğinin temelini meydana getirmiştir.

Tek-parti iktidarı döneminde sanayicilerin ve iş adamlarının sistem içinde kalarak alternatif bir yapı meydana getirmemek şartıyla serpilmelerine izin verilmiş; fakat özel sektörün siyasi kararları etkileyecek bir konuma gelmesi bilinçli olarak ithalat kotaları, kredi, yatırım ve altyapı politikaları kullanılarak engellenmiştir.¹⁴⁸ İktidar elitinin ekonomi üzerinde kurdukları bu denetim Endüstriyel Mamulatin Maliyet ve Satış Fiyatlarının Kontrolü ve Tespiti Hakkında Kanun ile doruk noktasına ulaşmıştır. Bu kanunla hükümetin saptadığından daha düşük ve daha yüksek fiyatlarla satış yapmak yasaklanmıştır.¹⁴⁹ Devlet böylelikle hem siyasî istikrarını sağlamak için mümkün olduğu kadar iktisadî olarak kendine yeterli bir düzen oluşturmuş hem de varlıkları açısından devlete bağımlı kişi ve kurumların canlandırabilecekleri bir iktisadî yaşamın oluşmasını sağlamıştır.¹⁵⁰

Sistemin özel sektörü bu engelleme politikaları doğrultusunda, 1935 senesinde yapılan CHF kurultayında sunulan programda devletçiliğin alanı bir hayli genişletilmiş, ayrıca özel teşebbüsün kontrol edilmesi ve devletçiliğin tâbi olacağı esaslar gibi hususlar da programa alınmıştır.¹⁵¹ Bununla birlikte 1935

¹⁴⁷ Ç. Keyder, **a.g.e.**, s. 147.

¹⁴⁸ M. Heper, **a.g.e.**, s. 181.

¹⁴⁹ A. İnsel, **a.g.e.**, s. 183.

¹⁵⁰ A. İnsel, **a.g.e.**, s. 51.

¹⁵¹ K. Boratav, **a.g.e.**, s. 136.

kurultayında devletçilik ve halkçılık prensiplerine atıflarda bulunularak, “partinin tefeciliğe karşı savaşta bulunacağı, partinin kooperatifçiliği ana prensiplerinden biri olarak gördüğü, hiçbir ekonomik girişimin kamuağasına olduğu kadar, ulusal ve özel bütün sınavlar arasındaki uyuma da karşıt olamayacağı, işverenlerle işçilerin çalışma birliğinde de bu uyumun esas olduğu, üretmenlerle yoğaltmanlar arasında çıkabilecek asiğ kavgalarını önlemek için devletin bütün endüstrilerde fiyat kontrol işlerini düzenleyeceği”¹⁵² karar altına alınmıştır.

Sanayi ve ticaret kesiminde kalkınmayı sağlamak ve bu kesimleri sistem içinde kontrol etmek için çıkartılan kanunlara ve sanayi planlarına benzer çalışmalar köyler için de düşünülmüştür. 1936 senesinde ziraatı ve çiftçileri kalkındırmak amacıyla planlı ve iştirakli bir çalışma devresine girilmiş ve dört senelik bir tarım kalkınma planı hazırlanmıştır. Ziraatı kalkındırmanın yanı sıra, Falih Rıfkı Atay’ın ifade ettiği üzere, köyün katı görenek ve güvensizlik kabuğunu kırarak, onun harimi içinde yer almak sistemin öncelikli hedefi haline almıştır.¹⁵³ Bu hedef doğrultusunda 1934 senesindeki İskan Kanunu, 1936 senesindeki tarım kalkınma planı, 1940 senesindeki Köy Enstitüleri ve 1945 senesindeki Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu iktidar elitinin köyde yapmak istediği iktisadî ve zihniyet değişimini gerçekleştirmek amacıyla uygulamaya konulmuş, fakat istenen neticeler bir türlü elde edilememiştir.

3. Atatürk Sonrası Tek Parti İdaresi: 1939 – 1946

Mustafa Kemal Atatürk’ün 10 Kasım 1938’de ölmesinin ardından, on beş sene süren “Ebedi Şef” dönemi sona ermiştir. Geçen on beş yıllık süre içinde

¹⁵² K. Boratav, *a.g.e.*, s. 138.

¹⁵³ Bilsay Kuruç, “Kemalist Ekonomi Görüşü: Kesitler”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm C. 2*, Ed. Ahmet İnel, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 303.

siyasetten toplumsala kadar bütün alanlarda köklü değişiklikler yapılmıştır. Kurulan yeni devlet eskinin tüm izlerini silmeye çalışmış; özellikle 1930 senesinden itibaren yerleşmeye başlayan tek-parti iktidarı, kendisine rakip olabilecek hiçbir alternatif kuruma ve yapıya yaşam hakkı tanımamıştır.

1930'lu yılların ilk yarısında SCF başta olmak üzere hiçbir siyasî muhalefetin varlığına izin verilmemesi, Türk Ocakları'nı yeni rejime uygun hâle getirmek için Halkevlerine dönüştürülmeleri, Türk Kadın Birliği ve Mason Derneği gibi kuruluşların kapatılmaları ile bütün siyasî, ekonomik ve sosyal alanlar CHF tarafından doldurulurken, 1930'lu yılların ikinci yarısında da artık tek bir güç olan CHF de alınan kararlar ve uygulamalar ile devletin içinde eritilmiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra, CHF'nin Genel Başkanlığına İsmet İnönü seçilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Cumhurbaşkanı olmuştur. Bu dönemde dünyanın yeni bir savaşa doğru sürükleniyor olması, ekonomik sıkıntılarının giderilmeye çalışılması ve monist özelliğini koruyan siyasî sistemin devam ettirilmesi iktidarın üzerinde önemle durduğu meselelerin başında yer almıştır.

3.1 Atatürk Sonrası Siyasi Yapı

Atatürk sonrası döneme geçiş sancısız bir şekilde gerçekleşmiştir. 11 Kasım 1938'de Cumhuriyet'in "İkinci Adam"ı İsmet İnönü, TBMM tarafından Cumhurbaşkanlığı'na seçilmiştir. İsmet İnönü, Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci cumhurbaşkanı olmasından sonra, 1938 senesinin sonunda yapılan CHP Kurultayında yapılan tüzük değişikliği sonrasında "Millî Şef" ve "Değişmez Genel Başkan" unvanlarına sahip olmuştur.¹⁵⁴ 25 Ocak 1939'da Celal Bayar'ın

¹⁵⁴ T. Timur, a.g.e., s. 191.

yerine Başbakanlığa, 1942 senesinin Haziran ayındaki ölümüne kadar, Dr. Refik Saydam getirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti yönetici değişikliğini bu şekilde başarıyla atlatmasından sonra, dışişleri ile ilgilenmeye başlamıştır. Atatürk'ün son dönemlerinde Hatay'ın Türkiye'ye katılması girişimleri bu dönemde hızlanmıştır. 28 Ocak 1920'de ilan edilen Misak-ı Milli'ye göre İskenderun Sancağı Türkiye'nin ayrılmaz bir parçası olarak görülmüştür. Fakat Lozan görüşmelerinde bu konuda da mutabakat sağlanamamış, 20 Ekim 1921'de Fransa ile yapılan Ankara Antlaşması ile İskenderun bölgesi için özerk bir yapı kabul edilmiştir. 2. Dünya Savaşı öncesi Fransa ile Türkiye arasında yapılan yeni bir anlaşma ile Fransa kendi adına Türkiye ile Hatay'ın birleşmesini kabul ettiğini ilan etmiştir. Hatay Meclisi de 29 Haziran 1939'da oybirliği ile aldığı kararla Türkiye'ye bağlanmaya karar vermiştir. TBMM 7 Temmuz 1939'da kabul ettiği yasa ile katılmayı onaylamıştır.¹⁵⁵

Yeni dönemde de devrimlerin devam edilmesine ve bu devrimlerin halk nezdinde kabul edilmesine oldukça büyük bir önem verilmiştir. Bu doğrultuda iktidar Halkevleri ile başladığı devrimleri halka benimsetme politikasına, 17 Nisan 1940'ta kurulan Köy Enstitüleri ile devam etmiştir. Köy Enstitüleri ile devlet sosyal hayatta yapılan devrimleri köye götürecek kişiler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Köy Enstitüleri sayesinde devletin köyde halk üzerinde büyük bir etkiye sahip imamın yerini alacak eğitilmiş kişiler yetiştirmeyi amaçladığını ifade etmiştir.¹⁵⁶ Nitekim Enstitülerde verilen eğitim ile ilmî ve pratik konularda uzman kişilerin köylerine devrimin ilkelerini götürmeleri ve de nüfûz sahibi ağa ve imamların köyde sahip

¹⁵⁵ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi III (Birinci Bölüm)**, s. 178.

¹⁵⁶ Can Dündar, **Köy Enstitüleri**, Ankara: İmge Yayınevi, 2004, s. 25.

olduğu etkiyi ortadan kaldırmaları amaçlanmıştır. Kendisine karşı herhangi bir gúcün varlığını istemeyen iktidarın köyde de hakimiyetini bu şekilde göstermek istemiştir. Tek-parti iktidarı döneminde büyük bir heyecanla devam ettirilen bu proje, enstitüler hakkında olumsuz görüşlerin yaygınlaşması neticesinde Demokrat Parti iktidarı döneminde, 1954 senesinde, kapatılmışlardır.

Atatürk'ten sonraki dönemde dünyanın yeni büyük bir savaşa doğru sürükleniyor olmasından dolayı iktidar, tüm dikkatini çıkması kuvvetle muhtemel olan savaşa vermiştir. İktidar tarafından savaştan galip çıkacağı ngrlen İngiltere ve Fransa ile 19 Ekim 1939'da bir ittifak anlaşması imzalanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, savaş öncesi dönemde Mttetik devletlerin olası bir savaşta galip geleceği inanmıştır. Fakat Savaşın çıkmasından sonra Almanya'nın hızla Avrupa'da ilerlemeye başlaması, yönetici kadroda fikir değişikliğine neden olmuştur. 1914'teki hatanın sonuçlarının bir daha tekrarlanmasından endişe duyan iktidar, 1939 senesinde imzaladığı anlaşmanın yükümlülüklerini yerine getirmeme kararı almıştır. 1941 senesinin Haziran ayında Alman ordularının İstanbul'a 100 millik bir mesafeye geldiği zaman, Almanya ile bir dostluk ve ticaret anlaşması imzalanmıştır.¹⁵⁷ Savaştan önce savaşı Mttetiklerin kazanacağına dair inanç yerini, özellikle Almanya'nın Rusya'ya saldırmamasından sonra, Mihver zaferinin kesin bir şekilde gerçekleşeceği fikrine bırakmıştır.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya'nın yayılmacı bir politika izleyerek birçok Avrupa devletini işgal etmesiyle birlikte, Türkiye'de iktidar ve basın

¹⁵⁷ B. Lewis, a.g.e., s. 294.

çevresinde Almanya'ya olan ilgi ve ilişkilerde bir yoğunluk yaşanmaya başlanmıştır. 1939 senesinde Hitler'in 50. doğum günü kutlamalarına Türkiye'den Ali Fuad Cebesoy, Falih Rıfkı Atay ve Dışişleri Vekili Necmettin Sadak'ın da içinde yer aldığı bir heyet katılmıştır. Heyet yurda döndüğünde Falih Rıfkı Atay, kutlama ile ilgili övgü dolu ifadelerde bulunmuştur.¹⁵⁸ Savaş yıllarında da iktidara yakınlığıyla bilinen Cumhuriyet Gazetesi yazarı Yunus Nadi bir yazısında da iktidarın ve basının Alman hükümetine duyduğu sempatiyi dile getirmiştir.¹⁵⁹

Müttefik devletler, Türkiye'ye kendi taraflarında savaşa girmeleri konusunda yoğun baskılar yapmasına rağmen; Cumhurbaşkanı İnönü Türkiye'nin savaşta tarafsız kalmasını sağlamıştır. 1943 senesinde iktidar çevresi, Almanya'nın savaştan mağlup ayrılacağını anlamış ve Batı ile daha sıkı iktisadî ve askerî ilişkiler içinde olmayı kararlaştırmışlardır. Bu gelişmelerin ardından, 1944 senesinde Almanya ile tüm diplomatik ilişkiler kesilmiş ve San Francisco'daki Birleşmiş Milletler Konferansına katılma şartını yerine getirmek için 23 Şubat 1945'te Almanya'ya savaş ilan edilmiştir.¹⁶⁰

Böylelikle yurt içinde siyasî ve ekonomik olarak çok zor bir dönem geçirilse de, uygulanan tarafsızlık politikası ile savaşın olası çok büyük zararları önlenmiştir. Bununla birlikte savaşın demokratik ülkeler tarafından kazanılması ve savaş sonrası düzenin bu ülkelerin sahip olduğu demokratik siyasî ilkeler

¹⁵⁸ E. Altan, "İyiki Doğdu Führe!", **Yeni Şafak Pazar**, (22 Nisan 2007), s. 4.

¹⁵⁹ Yunus Nadi Cumhuriyet gazetesindeki 27 Haziran 1941 tarihli yazısında şöyle demektedir: "... son iki senenin buhranlı günleri içinde, Türk/Alman dostluğuna balta vurmak isteyen bazı muzır propaganda unsurları, muzır faaliyetlerinde muvaffak olamamışlardır. Hükümetimiz, Almanya ile normal münasebetlerin bozulmaması için daima dikkatle çalışmış, hakiki Türk matbuatı ve hakiki münevverler, Türk/Alman dostluğunu rencide edebilecek neşriyattan daima sakınmış ve Türk halkı Almanlara karşı kalbinde beslediği iyi duyguları daima muhafaza etmiştir..."

¹⁶⁰ B. Lewis, **a.g.e.**, s. 295.

doğrultusunda şekilleneceği fikri, Türkiye Cumhuriyeti'nde var olan yirmi iki senelik tek-parti sisteminin de sona ermesini sağlayacak gelişmeleri tetiklemiştir.

3.2. Savaş Dönemi Alınan Ekonomik Önlemler

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Türkiye savaşta yer almamasına rağmen yarı seferberlik havasına girmiş; faal nüfusun en dinamik yaş grupları içine giren önemli bir kesimini silah altına almış ve de bütçesinin büyük bir oranı savunma giderlerine tahsis etmiştir. Ülkenin savaş ekonomisine girdiğinin en önemli göstergesi, 1939 – 1945 seneleri arasında millî savunma harcamalarının bütçe giderlerinin % 54,71'ini teşkil etmiş olmasıdır.¹⁶¹

Bütçe giderlerinin büyük bir kısmını savunma harcamalarının oluşturmasının yanı sıra, asker sayısının artırılması da birçok olumsuz sonuçlara neden olmuştur. Tarımda üretici olan nüfusun beş yıldan uzun bir süre tüketici haline gelmesi ülkeyi büyük darlık içine düşürmüştür.¹⁶² Devletin idare ettiği sanayi işletmelerine kaynak ayırlamadığı için, bu işletmeler geliştirilememiş ve devletin gelirleri yetersiz gelmeye başlamıştır. Bu dönemde toplumun her kesimi savaş döneminin bu ekonomik şartlarından olumsuz olarak etkilenmiştir. Devlet gelirlerinin yetersiz hale gelmesi sonucu devlet para basmak sorunu gidermeye çalışmış ve bu da enflasyonun hızla yükselmesi sonucunu doğurmuştur. Artan enflasyonla birlikte hizmetler sektörü dahil

¹⁶¹ T. Timur, **a.g.e.**, s. 227.

¹⁶² B. Kuruç, **a.g.m.**, s. 301.

İstanbul'da maaşların reel olarak ortalama yüzde kırk oranında azalması¹⁶³ bu etkinin ne denli büyük olduğunu açık bir şekilde göstermiştir.

Dönemin Başbakanı Refik Saydam, toplumun her kesimini derinden etkileyen bu ekonomik sarsıntının etkilerini hafifletmek amacıyla ilk olarak başlıca tarım ürünlerinin piyasa fiyatlarının çok altında fiyatlar karşılığında devlet tarafından satın alınması yolunu izlemiştir. Devlet kontrolündeki satış fiyatları ise ürüne göre değişen ilkelere tâbi olmuştur. Kentli nüfusun hayatî ihtiyaçları olarak görülen buğday ve kömür büyük kentlerde vesikaya bağlanarak ucuza dağıtılmış; pamuklu dokuma ise çok sınırlı tutulan vesikalı dağıtım hariç, serbest piyasa fiyatlarına yakın fiyatlarda satılmıştır.¹⁶⁴

Savaşın ilk yıllarında uygulamaya konulan bu önlemlerin fayda sağlamaması üzerine Refik Saydam hükümeti 18 Ocak 1940'ta Bakanlar Kurulu'na ekonomik konularda olağanüstü yetkiler tanıyan Millî Korunma Kanunu (MKK)'nu TBMM'de yasalaştırmıştır. Milli Korunma Kanunu ile Bakanlar Kurulu'na, kanunun birinci maddesinde sayılan durumlar ortaya çıktığı takdirde ekonomiyi düzenleyici nitelikte bazı yetki ve görevler verilmiştir. Kanunun Birinci maddesinde yer alan olağanüstü durumlar, umumi veya kısmi seferberlik, devletin bir harbe girmesi ihtimali ve Türkiye Cumhuriyeti'ni de ilgilendiren yabancı devletler arasındaki harp hali olarak gösterilmiştir.¹⁶⁵

MKK ile hükümetin ekonomik hayata doğrudan müdahale etmesine izin verilmiştir. İzin verilen bu müdahalelerin üç şekilde olabileceği belirtilmiştir. Buna

¹⁶³ Ç. Keyder, **a.g.e.**, s. 146.

¹⁶⁴ K. Boratav, **a.g.e.**, s. 221.

¹⁶⁵ K. Boratav, **a.g.e.**, s. 246.

göre, ilk olarak hükümetin sanayi ve maden kurumlarında neyin ne miktarda üretileceğini tespit edebileceği ve bu kurumların üretim hedeflerine ulaşabilmeleri için de işletmelere gerekli programları empoze edebileceği, ayrıca bu programları yerine getiremeyen işletmelere devletin el koyabileceği kararlaştırılmıştır. İkinci tip müdahaleler, dış ticaretin düzenlenmesi ve fiyat kontrolü ile ilgili olarak öngörülmüştür. Üçüncü tip müdahaleler de iş hayatı ile ilgili olmuştur. Bu bölümde devlet, İş Kanunu'nun işçilere sağladığı nispi hakları yok sayarak, iş hayatını düzenlemeye çalışabileceği ifade edilmiştir.¹⁶⁶

MKK sanayi sektöründe çalışan işçilere oldukça zor şartlar yüklemiştir. Kanun ile kadın ve çocukların İş Kanunu'nun yasakladığı işlerde ve şartlarda çalıştırılmaları mümkün hâle getirilmiş, tatil hakkı kısaltılmış, cebren çalıştırma usulü öngörülmüş ve işyerinde ayrılmak yasaklanmıştır. Kanunun köylülere yönelik hükümleri de ağır koşullar içermiştir. Buna göre, sıkı fiyat kontrolleri dışında, köylüler belli hallerde özel çiftliklerde ırgatlık yapmaya mecbur bırakılmışlardır.¹⁶⁷

MKK ilk olarak Zonguldak kömür havzasında mecburî iş mükellefiyeti konulmak suretiyle uygulanmıştır. MKK'nın toplumsal hayatta en çok hissedilen hükümleri, fiyat kontrolü ve dış ticaretin düzenlenmesi ile ilgili maddeleri olmuştur. Enflasyonist bir politikayla birlikte uygulanan fiyat kontrolü politikası sayesinde belli bir zümre oldukça büyük kazanç sağlamışlardır.¹⁶⁸

¹⁶⁶ T. Timur, **a.g.e.**, s. 192.

¹⁶⁷ K. Boratav, **a.g.e.**, s. 249.

¹⁶⁸ T. Timur, **a.g.e.**, s. 198.

MKK'nın uygulanması sonucu, özellikle fiyat düzenine yapılan müdahalelerle ortaya çıkan bu savaş zengini zümre, savunma masrafları altında ezilen siyasî iktidarın yeni bir hücumuna hedef olmuştur. Şükrü Saraçoğlu hükümeti hem ordunun iaşesini temin etmek hem de devlet bütçesini ayarlayabilmek amacıyla tüccarlara ve bu yeni zümreye yeni vergiler yüklemiştir. Savaştan en büyük kârı iki farklı sosyal grup sağlamıştır. Bu grupları tarım fiyatlarının yükselmesinden muazzam bir kazanç sağlayan büyük çiftçiler ile hem ihracat maddelerinin yüksek değerini hem de zaruri ithal mallarının kıtlığından büyük kazançlar elde eden İstanbul tüccarları ve komisyoncuları oluşturmuştur.¹⁶⁹

Saraçoğlu hükümeti bu doğrultuda, ilk olarak, bir kereye mahsus, devlete finansman sağlaması ve yükselen enflasyona karşı tedbir amacıyla tamamen takdire bağlı, itiraz yolları kapalı, çok kısa bir ödeme süresi tanınan ve olağanüstü bir vergi olan Varlık Vergisi'ni uygulamaya koymuştur.¹⁷⁰ Varlık Vergisi zengin çiftçileri de kapsamı içine almakla beraber esas itibariyle ticaret ve sanayi burjuvazisine yönelik olarak yürürlüğe konmuştur. Varlık Vergisi Kanunu'nun gerekçesinde verginin iktisadî şartların darlığından doğan güçlükleri istismar ederek yüksek kazançlar elde ettikleri halde kazançlarına uygun olarak vergi vermeyenlere¹⁷¹ yönelik olduğu belirtilmiştir.

Vergi matrahlarının açıklamasından çok geçmeden sonra bir mükellefin vergi matrahını belirleyen gerçek unsurun mükellefin dinî ve milliyeti olduğu anlaşılmıştır. Nitekim "Dönmeler" olarak gösterilen mükellefler "Müslümanlar" olarak gösterilen mükelleflerin 2 katı kadar; "Gayrı-Müslimler" olarak gösterilen

¹⁶⁹ B. Lewis, **a.g.e.**, s. 296.

¹⁷⁰ K. Boratav, **a.g.e.**, s. 256.

¹⁷¹ T. Timur, **a.g.e.**, s. 202.

mükellefler ise 10 katına kadar vergi ödemişlerdir.¹⁷² Açıklanan matrahlara bakıldığında, Varlık Vergisi'nin tek taraflı olarak azınlıklara yönelik olduğu anlaşılmıştır. Buna rağmen vergiden beklenen miktarda gelir elde edilememiştir. Nitekim 424.904.421 TL tahsilat yapılması beklenirken, fiilen 314.920.940 TL tahsil edilmiş ve borcunu ödeyemeyenler ise Aşkale çalışma kamplarına gönderilmişlerdir. Varlık Vergisi, matrah belirleme yöntemi ve borcunu ödeyemeyenlere verilen cezalar göz önüne alındığında, savaş yıllarında yönetici kadroda hakim olan Nasyonal-Sosyalist Almanya sempatisinin ve buna bağlı olarak kuvvet kazanan ırkçı görüşlerin etkisi ile azınlıklara karşı kullanılmıştır. Varlık Vergisi, Batılı devletlerin de baskısıyla, 15 Mart 1944'te yürürlükten kaldırılmış ve Aşkale'ye sürgüne gönderilen tüccarların evlerin geri dönmelerine izin verilmiştir.

Varlık Vergisi kaldırıldıktan sonra Saraçoğlu hükümeti, eski aşar vergisini anımsatan, toprak ürünleri üzerinden hesaplanan, aynî ve parasal olarak tahsil edilebilen, keyfilik unsurları ile Varlık Vergisi'ne benzeyen Toprak Mahsulleri Vergisi (TMV)'ni 26 Nisan 1944'te yürürlüğe koymuştur. Kabul edilen vergi, büyük ve küçük çiftçi arasında ayırım yapmaksızın aynı şekillerde uygulandığı için, vergiden en çok piyasaya fazla açılmamış, esasen savaş şartlarında üretimi düşmüş ve sadece kendi tüketimi için üreten küçük köylüye yüklenmiştir.¹⁷³ Hükümet, TMV uygulamasında da başarılı olmamıştır. Nitekim vergiden 1.200.000 ton hububat elde edilmesi planlanırken, bunun ancak yarısı tahsil edilebilmiştir.¹⁷⁴

¹⁷² B. Lewis, **a.g.e.**, s. 297.

¹⁷³ K. Boratav, **a.g.e.**, s. 265.

¹⁷⁴ T. Timur, **a.g.e.**, s. 206.

3.3. Tek-Parti İktidarını Sona Erdiren Olaylar

İkinci Dünya Savaşı dönemi boyunca savaşın ekonomiye etkilerini azaltmak için konulan fakat gerek halkı daha fakir düşüren gerekse hakkaniyet konusunda büyük zafiyetler içeren olağanüstü vergiler, CHP milletvekilleri arasında da büyük tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Yaşanan bu tartışmanın en büyüğü ve şiddetlisi ise 1945 senesinin Haziran ayında kabul edilen ve birbirini izleyen olaylar neticesinde çok-partili hayata geçişte büyük bir öneme sahip olan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun (ÇTK) görüşüldüğü dönemde gerçekleşmiştir.

İktidar, ÇTK ile hem büyük toprak sahiplerinin siyasi gücünü kırmayı hem de toprak mülkiyetini üretimi artıracak şekilde yeniden düzenlemeyi amaçlamıştır.¹⁷⁵ Bununla birlikte Kanun toprak dağıtımı, çiftçi ocaklarının kurulması ve yeni bir yerleştirme politikalarını da içermiştir. Tek partili rejim icabı CHP saflarında toplanmış bulunan toprak ağaları rejimin otoriter niteliğine rağmen, kişisel çıkarlarını yakından ilgilendiren bu kanuna isyan etmişler ve meclis tartışmaları aylarca sürmüştür.¹⁷⁶ Hükümetin Kanunla birlikte teklif ettiği toprak reformu önerisinin mecliste görüşüldüğü oturumlarda Adnan Menderes, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ve Emin Sazak gibi büyük arazi sahibi milletvekilleri Kanuna şiddetli bir şekilde muhalefet etmişlerdir. Neticesinde bu muhalif grup Demokrat Parti'nin kuruluşunda önemli bir rol oynamışlardır.¹⁷⁷

¹⁷⁵ T. Timur, *a.g.e.*, 214.

¹⁷⁶ T. Timur, *a.g.e.*, 223.

¹⁷⁷ Yahya Sezai Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi 1923-1950*, Ankara: Yurt Yayınevi, 1982, s. 264.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de tek-parti idaresini sona erdiren ve ülkeyi liberal ve parlamenter demokrasi yoluna oturtan hızlı ve ani değişiklikler meydana geldi. Bu süreç, 1945'te Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'e katılmasını ve San Francisco'da yeni kabul edilmiş olan BM Anayasası'nın kabul edilmesinin TBMM'de görüşüldüğü zaman başlamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nden Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın başını çektiği bir grup, bu fırsattan yararlanarak BM'nin teorik olarak onayladığı hak ve hürriyetleri teminat altına alan bir dizi reform tekliflerinde bulunmuşlardır. Bu yeni grubun parti içinde muhalefeti kısa sürede büyümüş ve nitekim yaşanan bu gelişmelerin arkasından Celal Bayar milletvekilliğinden ayrılmıştır. Diğer 3 muhalif üye de CHP'den istifa etmişler ve istifa eden bu dört milletvekili 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti (DP)'yi resmen kurmuşlardır.¹⁷⁸

DP'nin kurulmasıyla fiilen devam eden yirmi üç senelik tek-parti iktidarı sona ermiştir. Bu iktidarın sona erdiği dönemde Türkiye'nin siyasî ve sosyal durumu; iktisaden geri kalmış bir ülke, yönetici kadrosunun zihniyeti nedeniyle toplumu çevreleyememiş tek-parti iktidarı ve aristokratik bir devlet şeklinde yapılanmıştır.

179

¹⁷⁸ B. Lewis, **a.g.e.**, s. 305.

¹⁷⁹ T. Güneş, **a.g.e.**, s. 80.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK ROMANINDA TEK PARTİ DÖNEMİ

Bir roman ister tarihin belli bir dönemini ister güncel bir meseleyi ele alsın, ortaya çıktığı andan itibaren tarihî bir belge niteliğini kazanmaktadır. Yazılan bu romanlar hem yazarın eğilimlerini göstermesi hem de romanın tarihî bir tanık olması nedeniyle olayların geçtiği dönem hakkında okuyuculara oldukça önemli bilgiler sunmaktadır.

İki yüzyılı aşkın bir süredir devam Türk modernleşmesinin siyaset kurumlarını etkileyip onları değiştirmesi tarih ve siyaset kitaplarının konusu olmakla birlikte, yaşanan değişimin bu kurumları ve daha önemlisi toplumu nasıl etkilediği Türk romanı sayesinde öğrenilebilmektedir. Tanzimat'la başlayan Batılılaşmanın hangi amaçlarla ve kimler tarafından yapıldığı, hareketin hangi konularda başarılı hangi alanlarda olmadığı tarih kitaplarından öğrenilebilecek bilgiler olarak yer alırken, bu değişimin toplumsal ilişkileri nasıl etkilediği ise Ahmet Mithat Efendi'nin yazdığı "Felatun Bey ve Rakım Efendi" gibi eserlerdeki anlatılan olaylar ve çizilen karakterler ile anlaşılabilir. ¹⁸⁰

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte, bu Batılılaşma hareketi daha farklı bir boyutta ve hızda ilerlemeye başlamıştır. Bu değişimin aktörü elbette ki yaklaşık yirmi beş sene ülkeyi yöneten tek-parti iktidarı olmuştur. Türk edebiyatında edebiyatçı ile bürokrat birbirinden farklı iki ayrı sosyal topluluk olmadığı için bu dönemde uygulanan devlet politikaları daima sanatı ve sanatçıyı etkilemiş ve bu

¹⁸⁰ Handan İnci, "Felatun Bey'i Tanır mısınız?", **Kitaplık**, 83, Mayıs 2005, s. 81-85.

mevcut yapı romancıların siyasetin ve toplumun meseleleri ile yakından ilgilenmelerini sağlamıştır.¹⁸¹ Bu nedenle Cumhuriyet iktidarının geçen sürede ne gibi yenilikler yaptığı, bu yeniliklerin halkta nasıl bir tepki ve duygu uyandırdığı romanlar aracılığıyla açık bir şekilde öğrenilebilmiştir. Bu değişiklikleri eserlerinde inceleyen romancıların bir kısmı dönemin muhasebesini yaparken, diğer bir kısmı da yeni iktidarın getirdiği değişiklikleri geniş kitlelere duyurmak ve benimsetmek görevini üstlenmişlerdir.¹⁸²

Edebiyatçılar tarafından döneme ilişkin yazılan romanlar üç grupta incelenebilir. Birinci grupta, yapılan devrimleri ve Türkiye'nin Batılı tarzda değişmesini destekleyen romanlar yer almaktadır. Bu romanlarda rejime hâkim olan düşünce yapısının izlerine rastlamak mümkün olup, iktidar elitinin nasıl bir zihniyet ile ülkeyi idare ettiği anlaşılabilir. İkinci grupta yer alan romanlar, yapılan siyasî ve toplumsal değişmelere tepki olarak yazılan romanlardır. Bu romanlarda iktidarın monist yapısı, tepeden inme yenilik hareketleri ve halk için halka rağmen zihniyetinin eleştirileri yer almaktadır. Bu romanlar sayesinde de iktidara muhalif olan kesimin düşünce yapısı hakkında önemli bilgiler edinilmektedir. Üçüncü grupta yer alan romanları ise, devrimlerin özüne bağlı olmakla birlikte iktidardaki bürokrasinin tutum ve davranışlarından rahatsız olan romancıların yazdıkları eserler oluşturmaktadır. Bu yazarlar toplumda başlayan değişimin herhangi bir yozlaşma olmadan, nasıl daha iyi bir yöne çekilebileceği sorunu üzerinde durmuşlar ve geleceğe ilişkin umut dolu öngörülerde ve tavsiyelerde bulunmuşlardır.

¹⁸¹ Alemdar Yalçın, **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı 1920-1946**, Ankara: Akçağ Yayınları, 2002, s. 166-167.

¹⁸² Alemdar Yalçın, **a.g.e.**, s. 19.

1. Tek-Parti Döneminin Siyasi Meseleleri

Kitle iletişim araçlarının yokluğunda roman, dönemin iktidarı tarafından kabul edilen ideolojinin topluma nüfuz etmesini sağlamak için kullanılan en uygun araçlardan biri olarak kabul edilmiştir.¹⁸³ Bu doğrultuda yapılan değişimlerin toplumda da kabul görmesi için, yapılan devrimlerden ve yeniliklerden övgüyle bahseden birçok roman yazılmıştır. Elbette değişimi olumlu bulan yazarlar olduğu gibi, yapılan devrimlere ve toplumsal değişimlere eleştirel açıdan yaklaşan romanlar da yazılmıştır. Dönemi anlatan farklı bir literatürün olması, dönemi inceleyen araştırmacılara oldukça geniş ve zengin bir alan sunmaktadır.

Türk modernleşmesi öncelikle siyasal alanda bir değişimi hedeflediği için, dönemi inceleyen romanların büyük bir kısmı siyasî meselelere ilgi duymuşlardır. Yapılan devrimler ile ülkenin siyasal yapısının tamamen değişmesi, bir tek-parti iktidarının doğuşu, bu partinin ülkeyi Batılı tarzda değiştirme çabaları romanlarda incelenen konuların başında yer almıştır.

1.1. Devrimler ve Siyasal Değişim

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilân edildiği 1923 senesinden sonra iktidarda bulunan yönetici kadro, Batılılaşmayı bir devlet politikası olarak kabul ederek eski düzene ait birçok siyasî ve sosyal kurumu kaldırmış ve bunların yerine Batılı tarzda örgütlenmiş kurumlar yerleştirmeye başlamıştır. Kurumsal anlamda başlayan bu yenilik hareketinin kısa bir zaman içerisinde toplumun gündelik

¹⁸³ Ömer Türkeş, “Güdükl Bir Edebiyat Kanonu”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce Kemalizm C. 2*, Ed. Ahmet İnsel, İstanbul: İletişim, 2004, s. 428.

yaşamını da etkilemeye başlamasıyla birlikte, bu değişimi destekleyen ve değişime karşı olan gruplar ortaya çıkmıştır. İktidar, değişime karşı olan gruplardan gelecek tepkilere mani olmak ve halkın bu yeniliklere kuvvetle sahip çıkmasını sağlamak için eski düzene ait tüm değerlerin ve kurumların kötü ve çağ dışı oldukları propagandasını yapmaya başlamıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlayan bu geçmişle hesaplaşma ve eski düzeni tasfiye etme girişimi, ayrıca özellikle Osmanlı cemaatçiliğine karşı bir millî kimlik yaratma meselesi, romancıların üzerinde önemle durdukları konuların başında yer almıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Kiralık Konak", Mithat Cemal Kuntay'ın "Üç İstanbul" ve Memduh Şevket Esendal'ın, "Miras" adlı romanları bu amaç doğrultusunda yazılmışlardır.¹⁸⁴

Dönemin önemli kadın hakları savunucularından biri olan Şükûfe Nihal, Cumhuriyetle birlikte başlayan bu eski-yeni çatışmasına "Yalnız Dönüyorum" isimli romanında değinmiştir. Yazar romanındaki Yıldız karakterinin aldığı eğitimin niteliğinden hareketle, Osmanlı dönemine ait tüm kurumların köhne ve geri olduğuna değinmiş ve aydınlık bir geleceğin kurulması için Batılı tarzda bir eğitim sisteminin gerekli olduğunu vurgulamıştır.¹⁸⁵ Şükûfe Nihal, eski ile yeni düzen arasındaki çatışmayı eğitim üzerinden ele aldığı gibi, Anadolu'nun mevcut yapısına da değinerek sosyal bir zemin üzerinden de eski döneme ait eleştirilerini ifade etmiştir. Yazar eski sisteme karşı dönemin bu düşünce yapısının bir örneğini şu sözleriyle ortaya koymuştur: "Eski idare bu yerlerle hiç

¹⁸⁴ Taner Timur, **Osmanlı-Türk Romanında Tarih Toplum ve Kimlik**, İstanbul: İmge Yayınevi, 2002, s. 234-235.

¹⁸⁵ Şükûfe Nihal, **Yalnız Dönüyorum**, İstanbul: L&M Yayınları, 2005, s. 51.

uğraşmamış. Yalnız vergi almış, yalnız baş eğdirmiş o kadar... Şimdi Cumhuriyetin eli, bu eksiklikleri tamamlamaya uğraşiyor”.¹⁸⁶

İki dönem arasındaki farklılıkların ifade edildiği bu romanlarda, hemen hemen bütün yazarlar, halkın eski düzeni reddettiğini ve yeni bir yönetim sistemini beklediğini ifade etmişlerdir. Bu sebeple değer çatışmalarını inceleyen romanlar eski döneme karşı doğrudan cephe almanın yanı sıra, konum olarak Cumhuriyet ideolojisinin yanında yer almışlar ve yapılan inkılâpların haklılığını ve meşruluğunu bu toplumsal yapı üzerinden savunmuşlardır.¹⁸⁷

Dönemin Kemalist yazarları, romanlarında bu çatışmayı somutlaştırabilmek için hem yeni devletin devrimlerini sahiplenecek hem de yukarıdan aşağıya doğru getirilen yeni hayat şeklini benimseyecek bir rol model tip yaratarak eserlerini oluşturmuşlardır. Küçük burjuva reformisti olarak adlandırılabilir bu yeni karakterler, temsilcilerini daha çok bürokrasinin orta kademelerinde bulmuş ve kendisini Anadolu'ya giden genç öğretmenler, subaylar, doktorlar ve kaymakamlar olarak göstermiştir. Reşat Nuri Güntekin'in "Feride"sinden, Sabahattin Ali'nin "Kaymakam Selahattin Bey"ine kadar bu reformistler, romanlarda yeni hayat tarzını ve geleceğe ait özlemleri temsil etmişlerdir.¹⁸⁸

Romanlarda yer alan bu küçük burjuva reformist tiplerin başında gelen öğretmen karakterleri aracılığıyla ilk olarak eğitimin dinî ilkeler doğrultusunda verilmesine karşı savaş açılmıştır. İktidarın eğitimi dinden bağımsızlaştırma politikalarının uygulandığı bir dönemde, rejimin laiklik ilkesine sıkı sıkıya bağlı

¹⁸⁶ Ş. Nihal, **a.g.e.**, s. 250.

¹⁸⁷ A. Yalçın, **a.g.e.**, s. 23.

¹⁸⁸ T. Timur, **a.g.e.**, s. 79.

bu karakterler, okulda laik bir eğitim vererek eski düzene ait değerlerin toplumsal alandan çıkarılmasını hedeflemişlerdir. Anadolu'ya giden subaylar ve doktorlar da bu yerlerde eski sistemin unsurları olarak gösterilen ağalara ve imamlara karşı inkılâpların, ama özellikle lâikliğin, savunucuları olmuşlar, Anadolu'daki eşrafa karşı girişilen bu mücadeleden bazen zaferle bazen de mağlubiyetle ayrılmışlardır.

Bu karakterlerin yeni iktidarın getirmiş olduğu hayat tarzını benimsemelerinin ve bunu halka da kabul ettirmeye çalışmalarının yanı sıra, romanlarda Anadolu'ya gitmelerinin sembolik bir anlamı da olmuştur. Bu dönemde Türk romanında kullanılan Anadolu kavramının sadece bir toprak parçasını değil, yeni devletin vatan ve millet yaratma idealini de temsil ettiği¹⁸⁹ düşünüldüğünde, bu yeni tiplere çok değişik ve önemli misyonlar yüklendiği açıkça anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra romancılar, İstanbul'un yozlaşmışlığına, samimiyetsizliğine ve kirliliğine karşı Anadolu'yu temizliğin, saflığın ve bozulmamışlığın sembolü olarak kullanmışlardır. 1930'lu yılların başında 'Halka doğru' ve 'Mektepten Memlekete' sloganlarıyla ifade edilen Halkçılık ilkesinin benimsenmesiyle birlikte, bu yazarlar Anadolu'yu aydınlatmayı ve kalkındırmayı konu edinen romanlar yazmışlardır.¹⁹⁰ Nitekim "Yalnız Dönüyorum"da Kemalist devrimlerin savunucusu olarak gösterilen Fahir karakteri, Yıldız'a yazdığı mektupta Anadolu'yu "Mümkün olsa da buralara bir seyahat yapsanız... Haşin ve heybetli dağların arasından kıvrılarak akan azametli sular, uçsuz, bucaksız

¹⁸⁹ A. Yalçın, **a.g.e.**, s. 24.

¹⁹⁰ A. Yalçın, **a.g.e.**, s. 159.

yeşil ormanlar, senin coşkun ve keskin ruhuna eş olacak kadar güzel...”¹⁹¹ sözleriyle överken, bu yeni anlayışın önemli örneklerinden birini sunmuştur.

Bu dönemde, Şükûfe Nihal gibi, Kemalist rejimin idealizmine sahip birçok romancı, köyün kalkınması ve yapılan devrimlerin ışığında aydınlanması konularında aydınlara ve okumuş zümreye büyük bir önem vermişlerdir. Reşat Nuri Güntekin, “Kavak Yelleri” isimli romanında bu duruma benzer bir olayla romanına başlamıştır. Tıbbiyeyi bitiren romanın kahramanı kendisini ve arkadaşlarını, Anadolu’nun sıhî durumunu ıslah etmek için büyük bir heyecanla Anadolu’ya gitmeye hazır kişiler olarak ifade etmiştir.¹⁹²

Bu dönemde rejimin hem ‘Halka Doğru’ anlayışını hem de toplumda dinin yeri konusunda sistemin duyduğu endişeyi göstermek açısından Reşat Nuri Güntekin’in yazmış olduğu bir diğer roman olan “Yeşil Gece” de önemli bir yere sahiptir. Reşat Nuri bu eserinde, idealist bir Cumhuriyet öğretmeninin kendi isteğiyle Anadolu’nun bir köyüne giderek, köydeki dinî yaşama karşı olan mücadelesini anlatmıştır. Edebî niteliğinden ziyade ideolojik muhtevasıyla ön plana çıkan Yeşil Gece’de yazar, ateşli bir milliyetçi olan öğretmen Şahin karakteriyle dinin egemen olduğu bir toplumun yerine aklın ve bilimin yol gösterici olduğu bir toplum idealini ortaya koymuş ve eski-yeni farklılığını, ‘medrese-okul’ çatışması ekseninde izah etmeye çalışmıştır.

Medresenin Osmanlı’yı, okulun ise Cumhuriyet’i temsil ettiği romanda bu iki kurumun çatışması Osmanlı ile Cumhuriyet arasındaki çatışmanın somutlaşmış şeklini meydana getirmiştir. Öğretmen Şahin’in “Medreselerin yeşil gecesi yalnız

¹⁹¹ Ş. Nihal, *a.g.e.*, s. 250.

¹⁹² Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İstanbul. İnkılap Yayınevi, 1986, s. 90.

kendi içlerini karanlığa boğmakla kalmamış; memleketin her yanına yayılmış, her köşesini kaplamış. Zaten bunun başka türlü olmasına da imkân yoktu. Akıllara, vicdanlara şimdiye kadar hep bu medreseden yetişenler rehberlik ediyorlardı. Bu adamlar, memlekete karanlıktan gayrı ne götürebilirlerdi ki?”¹⁹³ ifadeleri, yazarın açtığı savaşı ve iktidar elitinin yeni toplum yapısının nasıl şekillenmesini istediğini göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır.

“Yeşil Gece” Kemalist iktidarın yaptığı devrimlerin temelinde yer alan pozitivist düşünce ekseninde yazılmış bir romandır. Romanda pozitivizmin dönemin hâkim düşünce sistemine nasıl kuvvetle yerleşmiş olduğu, romanın kahramanı öğretmen Şahin’in, köyünde karşılaştığı sorunların çözümünün müspet bilgiyle sağlanabileceğine olan kuvvetli inancından¹⁹⁴ anlaşılmaktadır. Reşat Nuri romanının sonunda devrimlerin yapılmasına ve eski düzenin tasfiye edilmesine rağmen köyde devam eden olumsuzluklar karşısında idealizmini ve umudunu korumuş ve toplumda büyük değişiklikler hedefleyen inkılâpların bir günde gerçekleşemeyeceğini¹⁹⁵ ifade ederek; devrimlerin ancak uzun bir zaman dilimi içerisinde müspet netice vereceğini belirtmiş ve geleceğe umutla bakılmasının gerekliliğine inanmıştır.

Cumhuriyet’in onuncu yılı etkinlikleri dolayısıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Etem İzzet’e yazdırılan ve dönemin düşünce dünyasını anlamak açısından oldukça önemli bilgiler sunan “On Yılın Romanı” adlı eserin ilk kısmında da Osmanlı dönemine ait tüm siyasî ve sosyal kurumlar eleştirilmiş ve padişahтан köydeki ağaya kadar eskiye ait tüm kurum ve değerler çok sert ifadelerle kötü ve geri gösterilmiştir. Edebî değeri tartışmalı olan ve sadece

¹⁹³ Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, İstanbul: İnkılap Yayınevi, (?), s. 43.

¹⁹⁴ R. N. Güntekin, *a.g.e.*, s. 53.

¹⁹⁵ R. N. Güntekin, *a.g.e.*, s. 249.

rejimin propagandasını yapmayı amaçlayan bu romanda, eğitim meselesinden hareketle 'eski-yeni' olana ait değerlerin incelenmesi yapılmış ve Amerika'dan gelen bir profesöre yeni Türkiye gezdirilirken okuyucuya da on yılda yeni iktidar tarafından ne kadar çok yenilikler yapıldığı gösterilmeye çalışılmıştır. Romanda Osmanlı döneminde ağanın, imamın ve paşaların halka yaptıkları baskı ve zulümler anlatılmıştır. Romanın sonunda ise köyden çıkıp Ankara'da eğitim gören genç Erhan karakteri yine köyüne dönmüş, köyün bu geri ve çağdışı olarak nitelenen düzenini rejimin yeni ilkeleri ışığında değiştirmeyi ve köyü rejimin ilkeleri doğrultusunda aydınlatmayı kendisine görev olarak seçmiştir.¹⁹⁶

Romanın propaganda niteliği taşımasından dolayı birtakım tarihsel çarpıtmaların çoğunlukla yer aldığı eserde, Anadolu halkının Kurtuluş Savaşı'nı düşmana karşı değil, eski düzeni tasfiye etmek için yaptığı belirtilmiştir. Elbette bu tutum, iktidarın kendi meşruiyetini halkın gözünde sağlayabilmek için yaptığı çalışmalardan kaynaklanmıştır. Bu nedenle yazar eski rejimi olabildiğince kötü resmederken, yeni iktidarın sürekli kurtarıcı özelliklerine vurgu yapmıştır. Etem İzzet, romanında Cumhuriyet öncesi dönemin geriliğini, zorbalığını ve köylünün eski dönemde çektiği tüm bu sıkıntıları, köylülerin dilinden "Bu anlatışta hınç vardı. İsyân vardı! Köylü ihtilalinin ifadesi vardı. Biz padişah istemiyoruz! Biz İstanbul paşası istemiyoruz! Biz ağa, mültezim, imam, tahsildar, zaptiye istemiyoruz"¹⁹⁷ sözleriyle ifade etmesi bu durumu açık bir şekilde göstermiştir. Sayılan tüm siyasî ve sosyal sıkıntıların çözümünü devrim hareketiyle sağlamaya çalışan yeni iktidarın uyguladığı bu yöntemde ne kadar başarılı olduğu, Türkiye'deki gelişmeleri gördükten sonra, Amerikalı profesörün "Amerika'nın yüz elli senede yapabildiğini siz nasıl on sene içinde yapabildiniz?"¹⁹⁸ sözlerini söylemesiyle belirtilmiştir.

¹⁹⁶ Etem İzzet, **On Yılın Romanı**, İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası, 1933, s. 78.

¹⁹⁷ E. İzzet, **a.g.e.**, s. 70.

¹⁹⁸ E. İzzet, **a.g.e.**, s. 114.

Yakup Kadri de “Yaban” isimli romanında savaş gazisi kahramanını Anadolu’nun bir köyüne göndermiş, fakat Anadolu’yu şirin bir şekilde değil baştan başa değiştirilmesi gereken bir yer olarak resmetmiştir. Yıllarca hikâyelerini dinleyerek büyük bir özlem duyduğu Anadolu’ya İstanbul’dan gelen Ahmet Celal, karşılaştığı manzara ile dinlediği hikâyeler arasında en ufak bir benzerlik bulamamıştır. Romanın kahramanı, sürekli şikâyet ettiği köy hayatı ve küçümsediği köylüleri, çağdaş medeniyetler seviyesine çıkarmak için büyük bir çaba göstermiş, fakat öncelikleri farklı olan köylülerin sosyal yapılarını değiştirmek gibi bir istekleri olmamıştır. Nitekim kendi iradeleri ile değişmek istemeyen bu insanlar karşısında roman kahramanı sosyal çevre değiştirilmedikçe, insanın değişmesine imkân olmadığına¹⁹⁹ sonucuna ulaşarak, tepeden inme devrimlerin gerekliliğine inanmıştır. Yakup Kadri, dönemin romanlarının aksine Anadolu’yu farklı bir şekilde ele almıştır. Romanlarda yer alan bu iki farklı Anadolu kavramı, Şükûfe Nihal gibi romancılarda bir ideali ve olması isteneni ifade ederken; Yakup Kadri gibi yazarlar, Anadolu’nun o günkü mevcut halini olduğu gibi göstermiş ve romanlarında yeni iktidarın Anadolu’yu bir vatan haline getirebilmesi için yapması gerekenleri anlatmaya çalışmışlardır.

Yakup Kadri romanında anlattığı ve sıklıkla eleştirdiği Anadolu’nun fakirliğinin, hastalıklarının, dinî taassubunun ve daha birçok sıkıntılarının sorumlusunu da aydınlar olarak görmüş ve anlatılan bu sıkıntıların sorumlusu olan aydınların aynı şekilde sıkıntıları gidermekle yükümlü olduğunu ifade etmiştir. Ahmet Celal “Bunun nedeni, Türk aydını, gene sensin! Bu viran ülke ve yoksul insan kütlesi için ne yaptın?”²⁰⁰ sözleriyle aydınların yüzyıllardır halktan kopuk bir şekilde yaşamalarını eleştirmiş ve çözüm olarak da Cumhuriyet’in ‘Halka Doğru’ ilkesine özel bir vurgu yapmıştır.

¹⁹⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Yaban**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 40.

²⁰⁰ Y. K. Karaosmanoğlu, **a.g.e.**, s. 110.

Yakup Kadri, Cumhuriyet bürokrasisini anlattığı “Panorama” romanında da aydına bir toplum mühendisliği vazifesi yükleyerek, entelektüelin halka doğru gitmesinin; sanatını, bilgisini, itikadını halka yaymasının öneminden bahsetmiş ve romanındaki Ahmet Nazmi karakterine “Hele bu memleket gibi her şeyin baştan yapılması, topraklar kadar kafaların da sürülüp işlenmesi, ekilip yeşertilmesi, adeta, bir yangına yetişmek derecesinde ‘acil’ zaruret şeklini aldığı bir yerde bu, istilaya uğramış bir vatani kurtarmaya koşmak vazifesi kadar söz götürmez, itiraz ve itiraz kabul etmez bir boyun borcudur”²⁰¹ sözlerini söyleyerek, hem iktidarın topluma olan bakış açısının ne yönde olduğunu göstermiş hem de topluma verilecek bu yeni biçimde aydın sınıfı temsil eden bürokrasinin nasıl bir sorumluluk göstermesi gerektiğini de ifade etmiştir.

Bu dönemin romanlarında sıklıkla bahsedilen konuların bir diğeri de ülkenin muasır medeniyetler seviyesine yükselmesi için iktidar elitinin yanılmaz tek rehber olduğu ve bu rehberlik doğrultusunda devrimlerin yapıldığı düşüncesi olmuştur. Nitekim Yakup Kadri’nin yeni başkentin üç farklı dönemini anlattığı “Ankara” romanında, eşinin yeni görevi nedeniyle İstanbul’dan Ankara’ya taşınan ve Batılı hayat tarzının temsilcisi olarak tasvir edilen romanın kahramanı Selma, kocasının yeni komşularıyla anlaşıp onlara uyum sağlaması için yaptığı telkine, “A, hiç de değil, ben onlara benzeyeceğime onlar bana benzemeye çalışsın. Biz, buraya medeniyet getiriyoruz”²⁰² şeklinde verdiği cevapla, bu eğilimin bir örneğini sergilemiştir.

CHF’nin ülkeyi muasır medeniyetler seviyesine çıkarma amacıyla bir fırka olduğu fikri, “Panorama” romanında da işlenmiştir. Romandaki Belediye Reisi Tahir Bey karakteri, yazar tarafından, sosyal hayatın çehresini değiştirmeyi,

²⁰¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Panorama**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s. 221.

²⁰² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Ankara**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s. 31.

halkın medenî seviyesini yükseltmeyi ve Anadolu'nun geri kalmış şehirlerini Avrupa şehirlerinin seviyesine çıkarmayı amaç edinmiş²⁰³ bir kişi olarak tanıtılmıştır. Aynı şekilde Reşat Nuri Güntekin "Eski Hastalık" romanında İstanbul'da Batılı tarzda eğitim almış olan Züleyha'nın, memleketi Mersin'e döneceği zaman dayısının İstanbul'daki yaşantıyı Mersin'e de yerleştirmesi için ona Anadolu'da bir nevi medeniyet misyonerliği²⁰⁴ görevi verdiğini ifade etmiştir.

Cumhuriyet'in ilânından sonra gerek eğitim alanında gerekse aydınların halka olan bu bakış açısında Türkiye'de hakim paradigma haline gelen pozitivist düşüncenin büyük bir etkisi olmuştur. Pozitivist düşünce temelinde yapılan devrimleri savunan romanlar yazıldığı gibi, eserlerinde bu gelişmeye karşı cephe alan yazarlar da olmuştur. Türkiye'de muhafazakâr düşüncenin sembol isimlerinden biri olan Samiha Ayverdi 'eski-yeni' çatışmasında safını, eski toplumsal değerlerin korunması şeklinde belirlemiştir. "Ateş Ağacı" isimli romanında toplumsal değerlerin korunmasının zaruretlerine değinen yazar, aynı zamanda yapılan devrimlerin felsefî dayanağı olan pozitivistliğe karşı mücadele etmiş ve eserindeki karakterini "İzzet Efendi'nin dört elle tutunduğu kuvvet, akıl. O akıl ki gönül âleminin sırlarına varan kapının önünde kör bir dilencidir. Onları kapışan da biziz işte. Akıl, fersiz bir kandile benzer; hafif bir rüzgârla sönüp giden bir kandil. Hâlbuki hilkatın esrarı dünyasını görmek için, sönmeyen bir meş'ale lazımdır. Bunun da aşk olduğunu söylersem gene İzzet Efendi'yi hiddetlendirir miyim acaba?"²⁰⁵ şeklinde konuşarak, toplumda öncelik verilmesi gereken değerlerin maddeden ziyade mananın içerisinde yer aldığını vurgulamıştır.

²⁰³ Y. K. Karaosmanoğlu, **Panorama**, s. 52.

²⁰⁴ Reşat Nuri Güntekin, **Eski Hastalık**, İstanbul: İnkılâp Yayınevi, ?, s. 37.

²⁰⁵ Samiha Ayverdi, **Ateş Ağacı**, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1993, s. 54.

Türkiye’de toplumsal hayatı yeniden düzenleyen Batılılaşma hareketinin, maddeye öncelik verdiği yönünde eleştiriler bu dönemde yazılan romanlarda belirtilmiş ve bazı yazarlar bu vurgudan hareketle rejimin modernleşme hareketine alternatif bir politika sunmuşlardır. Ayverdi bu alternatifi, “Madde, mananın kapısıdır; fakat biz onu açacak anahtarı kaybolmuş zannediyoruz. Madde, mananın kaftanıdır; fakat biz bu elbisenin içindeki güzel vücudu göremiyoruz. Madde yoldur; mana hedeftir; biz hedefe teveccüh etmediğimiz için bütün kazancımız sonsuz bir yorgunluktan ibaret kalıyor.”²⁰⁶ sözleriyle dile getirmiştir.

Peyami Safa’nın en önemli eserlerinden biri olan “Fatih-Harbiye” romanında da Batılılaşma sorunu incelenmiştir. Genç bir kızın “eski-yeni” arasında yaşadığı çelişkiler üzerinden geleneksel değerleri müdafaa eden romanda, Doğu’nun medeniyetin asıl kaynağı olduğu düşüncesi savunulmuş ve pozitivist düşünce temelli Batılının üstünlüğünün, sadece madde ve beden dünyasında olduğu; onun maddî değerlere, bedensel zevklere kavuşmasını bildiği ama amacına ulaşmak için ruhu, kalbi ve ahlak kurallarını göz ardı ettiği ifade edilmiştir.²⁰⁷

1.2. Atatürk Kültü

Yıkılan imparatorluğun yerine bir ulus-devletin inşa edildiği, devletin yeni bir millet ve toplum meydana getirmeye çalıştığı ve de eski değerlerin kaldırılıp yenilerinin yerleştirilmeye çalışıldığı bir dönemde, rejim bu değişikliği somutlaştıracak bir sembol arayışına girmiş ve bunun neticesinde siyasî

²⁰⁶ S. Ayverdi, *a.g.e.*, s. 92.

²⁰⁷ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s. 171.

sistemde “Tek Adam” olan Atatürk’ün, yeniliklerin yerleşmesi için bir sembol olarak kullanılması yolu seçilmiştir. Siyasette ortaya çıkan bu Atatürk kültü, kendisini romanda da göstermiş ve birçok romancı eserlerinde Atatürk’ün şahsiyeti ile ilgili yoğun duygu dolu ifadeleri çok sık bir şekilde kullanmışlardır.

Yakup Kadri “Ankara” romanında, kahramanı Selma’nın, Çankaya’da dolaşırken Atatürk’ün ikamet ettiği köşkün önünden geçtiği andaki his dünyasını, “Selma hanım’ın gözünde bu manzara, adeta alegorik bir mahiyet alıyordu. Öyle ki, yüreğine ancak mübarek abideler önünde hissedilen bir huşu çöktü. Bir müddet başını önüne eğip daldı ve başını tekrar kaldırıp etrafına baktığı vakit her yanı değişmiş buldu. Genç kadın bütün Ankara’yı, şimdi, başka türlü görüyordu”²⁰⁸ sözleriyle betimlerken, Cumhuriyet’in ilk yıllarında yeni iktidarın mevcudiyetini sağlam bir şekilde koruyabilmesi açısından Atatürk’ün kişilik olarak ne kadar önemli bir unsur olduğunu açık bir şekilde göstermiştir.

Dönemin romanlarında Atatürk kültürünün oluşturulmasında bazen aşırı ifadeler de kullanılmıştır. Bu eserlerde Atatürk’ten bahsedilirken ona dinî ve mistik özellikler içeren benzetmeler de yakıştırılmıştır. Safiye Erol “Ciğerdelen” isimli romanında kadın karakteri Canzi’nin bir balodaki halini kahramanının dilinden “Canzi, salonda gezip dolaştıkça ne zaman Atatürk resminin altına gelse duraklar ve muhakkak bir defa kutsal kahramanını, kendi tabiri üzere ‘Serhatli Gazi’sini gözleriyle selamlardı.”²⁰⁹ şeklinde anlatırken, romanlarda işlenen bu kültürün önemli bir örneğini sunmuştur. Şükûfe Nihal “Yalnız Dönüyorum” isimli romanında Atatürk’ü, “Türk’ün ebedî kahramanı” ve “Türk milletinin büyük yaratıcısı”²¹⁰ gibi ifadelerle betimlemiştir. Romanda yine

²⁰⁸ Y. K. Karaosmanoğlu, **Ankara**, s. 65.

²⁰⁹ Safiye Erol, **Ciğerdelen**, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2007, s. 32.

²¹⁰ Ş. Nihal, **a.g.e.**, s. 111.

Çankaya köşkü bir mabet şeklinde tasvir edilirken; yazar, kahramanının Çankaya köşkünün etrafını gezmesini ise her gece tekrar edilen mukaddes bir ziyaret olarak ifade etmiştir.²¹¹

İktidarın yazılmasını istediği “On Yılın Romanı”nda da Atatürk kültü sıklıkla yer almıştır. Etem İzzet romanında Atatürk’ü “yüzünün ışığını güneşten, saçının rengini altından, sesinin ahengini iradesinin tunçluğundan alan ve bakışlarındaki ezici sertliği dehasından koparan bu adam herkesin Anafartalar kahramanı diye tanıdığı Mustafa Kemal Paşadır.”²¹² ifadeleriyle tanıtmış; ayrıca yine bir köylünün ağzından “O ne isterse o olur. Allah gibi bir kumandandır.”²¹³ şeklinde tasvir etmiştir. Etem İzzet romanının sonunda köyün geçirdiği değişimi ve bu değişim karşısında köylülerin duyduğu mutluluğu dile getirmek için yine Fadik Bacı adlı karakterine “Türk kadınının Allahı da peygamberi de Gazidir.”²¹⁴ sözlerini söyleterek romanında “kutsal” niteliği öne çıkan bir Atatürk imajı çizmiştir.

1.3. Bürokrasideki Yozlaşma

Türkiye’de yeni iktidar toplumsal yapıları sert bir şekilde değiştirirken kimi romancılar bu değişim hareketini savunmakla birlikte, bazen iktidara bazen de yapılan değişikliklerin mahiyetine yönelik yapıcı eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu romancıların en önemli özellikleri, rejimin otoriter niteliğine ve Atatürk kültürüne rağmen toplumsal eleştiriden kaçınmamaları; hatta konularını bazen daha

²¹¹ Ş. Nihal, **a.g.e.**, s. 112.

²¹² E. İzzet, **a.g.e.**, s. 41.

²¹³ E. İzzet, **a.g.e.**, s. 59.

²¹⁴ E. İzzet, **a.g.e.**, s. 169.

önceki dönemler üzerinden işleyerek korunma önlemi alsalar bile, yapıcı bir eleştiriyi misyoner bir zihniyetle benimsemiş olmalarıdır. Tek-parti döneminin bu romancıları, bu eserlerinde her şeyden önce bir burjuva devriminin eğilimleri içinde seyreden toplumsal çelişkileri gözlemlemişlerdir.²¹⁵

Bu romancıların başında yer alan Yakup Kadri, “Ankara” romanının ikinci kısmında, Türk aydınının iki yüzyıldır yaptığı hataların yeni iktidar tarafından da tekrarlandığını belirterek, dönemin bürokratlarının rejimin ideallerinden uzaklaşıp Batılılaşmayı sadece dış görünüm olarak ele almalarını eleştirmiş ve romanının üçüncü kısmında idealindeki Cumhuriyet idaresini ütöpik bir ifadeyle anlatmıştır. Yakup Kadri romanında, İttihat ve Terakki’yi yolsuzluk ve rüşvet ile suçlayan Kuvayı Millîyeciler’in de iktidara geldikten sonra aynı hataları tekrarladıklarını belirtmiştir. Romandaki Kurtuluş Savaşı döneminin idealist bir Kuvayı Milliyecisi olan Hakkı Bey karakteri, Cumhuriyet’in ilânından sonra üst düzey bir bürokrat olmuş ve geçmişteki idealist hüviyetini kaybederek balolarda dans eden, sürekli içki içen ve ihalelerde yolsuzluk yapan bir karakter olarak resmedilmiştir. Yazar, Hakkı Beyin değişen halini eleştirirken, hem bürokrasiyi sahip olduğu gücü kullanmak açısından uyarılmış hem de sağlam bir yenilik hareketinin nasıl olması gerektiği konusunda görüşlerini şu şekilde belirtmiştir: “Eski Milli Mücadelecilerden bazıları gibi Hakkı Bey için de kıyafet değişiminden sonra milli dava adeta böyle bir mondenlik iddiası şekline girmişti. Bir Avrupalı gibi dans etmek, bir Avrupalı gibi yaşayıp eğlenmek ve hele bu iddiada Avrupalılar nezdinde, Avrupalılar arasında muvaffak olmak bunlara büyük bir zafer kazanmak kadar ehemmiyetli görünüyordu”.²¹⁶

²¹⁵ T. Timur, **a.g.e.**, s. 318-319.

²¹⁶ Y. K. Karaosmanoğlu, **a.g.e.**, s. 106.

Dönemin yazarları devlet yöneticilerinin buna benzer rüşvet olaylarına karıştıklarını eserlerinde sıklıkla belirtmişlerdir. Kemal Tahir “Kelleci Memet” isimli romanında kasabalardaki zenginlerin birçoğunun yüksek memurlarla ortak olduklarından bahsetmiştir. Yazar ayrıca kasabalardaki zenginlerin memurlara rüşvet vererek birtakım imtiyazlar elde ettiklerini ve bu sayede daha da zenginleştiklerine²¹⁷ değinerek, bürokrasideki bu bozulmaya değinmiştir.

Memduh Şevket Esendal da “Ayaşlı ile Kiracıları” isimli romanında bürokraside başlayan adam kayırmacılığı, iş istemeye gelen bir kadının “İltiması olanı alıyorlar. Herkes söylüyor!” sözlerine karşı “Hayır almazlar diyemedim”²¹⁸ cevabıyla ifade etmiştir. Bu romanlarda bürokrasiye yönelik eleştiriler bazen sert bir üslupla dile getirilmiş olsa da, bu yazarların asıl amaçları alternatif bir düzen kurmak değil; sistemin aksayan yönlerini tespit ederek, bu kısımları iyileştirmeye çalışmak olmuştur.

Kemal Tahir “Bozkırdaki Çekirdek” romanında ise, Türk romanında Cumhuriyet’in ideallerini Anadolu’da temsil eden öğretmen kadrosunun içinde yaşanan sorunlara değinmiştir. Romandaki müfettiş Halim Bey eğitimci kadrosunda yaşanan bu benzer problemleri, “Ülkücü arkadaşların bazısının kendini içkiye, bazısının pokere vurması, bazısının da ilkokul son sınıf kızlarının yeni serpiyen göğüslerini görmeye başlaması bu onuncu yıldan sonradır”²¹⁹ sözleriyle dile getirmiştir.

²¹⁷ Kemal Tahir, **Kelleci Memet**, İstanbul: Adam Yayınları, 1992, s. 111.

²¹⁸ Memduh Şevket Esendal, **Ayaşlı ile Kiracıları**, İstanbul: Bilgi Yayınları, 2006, s. 100.

²¹⁹ Kemal Tahir, **Bozkırdaki Çekirdek**, İstanbul: İthaki Yayınları, 2005, s. 165.

1.4. Eğitim Meselesi

Cumhuriyet'in ilânından sonra yeni iktidar, Batılı tarzda bir devlet ve toplum yapısı için eğitimin niteliği konusuna büyük bir önem vermiştir. 1924 senesinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü, 1928 senesinde Harf inkılâbının yapılması ve 1940'lı yılların başında kurulmaya başlanan Köy Enstitüleri ile bu yönde çalışmalar yapılmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimin dinî niteliğine son verilerek lâik eğitimin önü açılmış, Harf inkılâbı ile Arap alfabesine dayalı Osmanlıca eğitime ve yazışmalara son verilerek eskiyle olan bağ kopartılmış ve Köy Enstitüleri ile iktidar köyde devrimleri sahiplenecek reformist aydınların yetiştirilmesi gayretinde olmuştur.

İktidarın eğitim konusundaki bu çalışmaları ve yeni insan tipinin okullarda yetiştirilmesi için gösterdiği çabalar, Türk romancılarının ilgilendikleri konuların başında yer almıştır. Anadolu'ya gönderilen idealist öğretmenler, gittikleri yerlerdeki rejim karşıtı güçlerle savaşmışlar ve Anadolu halkını bilimin ışığında aydınlatmaya çalışmışlardır.

Reşat Nuri Güntekin "Yeşil Gece" romanında öğretmen kahramanını Anadolu'ya softalara karşı savaşmak için Anadolu'ya gitmek isteyen bir idealist olarak tasvir etmiştir. Ülkenin geriliğini bilimin ışığında bir eğitim verilmemesinden kaynaklandığına inanan öğretmen Şahin, Anadolu'nun gelişmesi ve kalkınması için rejimin ilkeleri ışığında bir eğitim sisteminin köyde uygulanması gerektiğini²²⁰ ifade etmiştir. "On Yılın Romanında" ise köyün eski rejimin unsurlarından temizlenmesi için tüm eğitim kadrosunun köylere giderek,

²²⁰ R. N. Güntekin, **Yeşil Gece**, s. 69.

buralarda mücadele etmesi ve köyü bilimin ışığında aydınlatması²²¹ gerektiği belirtilmiştir.

İktidarın eğitim politikasını destekleyen romanların yazılmasının yanı sıra, eğitim sisteminde yaşanan köklü değişiklikleri ve bu değişikliklerin meydana getirdiği büyük tahribatları eleştiren romanlar da yazılmıştır. Kemal Tahir “Kelleci Memet”te, iktidarın Harf inkılâbının yapılması için en çok kullandığı eski yazının öğrenilmesinin zorluğu argümanını sorgulamıştır. Romanda eski yazının neden kaldırıldığını soran Kelleci Memet’e, Gazeteci Murat eski yazının zor olduğu için kaldırıldığını ifade etmiştir. Fakat yazar toplumsal yapı uygun hâle gelmeden, yapılan devrimlerin kalıcı olmadığını Kelleci Memet’in ağzından “Eski yazı iyidir. Eski yazının anı şanı başka... Bizim caminin imamı başka... Bizim caminin imamı, namaz dualarını yeni yazıyla neden belletmez? Çünkü Kuran işlerinde eski yazı ister. Hele muskaya yeni yazı hiç gitmez”²²² sözleriyle dile getirmiştir.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Harf inkılâbının ardından iktidar okullarda yeni sisteme uygun bir neslin yetişmesi için büyük çabalar sarf etmiştir. Bu dönemde okullarda öncelikle rejimin ilkelerini esas alan bir eğitim öne çıkmış ve eski döneme ait tüm unsurlar kötü gösterilmeye çalışılmıştır. Reşat Nuri Güntekin’in “Kavak Yelleri” isimli romanında, roman kahramanı çocukların okullarda bu yönde eğitilmelerini garipseyerek yeni eğitim sistemi hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: “Mesela çocuklara İstiklal Marşı’ndan sonra söylenen ve galiba, yine muallimlerden biri tarafından bestelenmiş olan bir laiklik marşı vardır ki, soğuk olduğu kadar da münasebetsizdir. Sonra ezberletilmiş bazı söylevlerde: ‘Biz Cumhuriyet çocukları küflü ve örümcekle medreselerin yerine

²²¹ E. İzzet, **On Yılın Romanı**, s. 169.

²²² K. Tahir, **Kelleci Memet**, s. 16.

asri okullar kurduk!' demeleri ve hitabet icabı yine elleriyle medresenin avluya doğru eğilmiş damlarını göstermeleri pek çığ düşer. Hele kasketli küçük hatiplerin 'Sırtına giyecek göleği kalmamış zavallı fakir milleti efendi yaptık!' gibi cümleler söylerken kollarını gererek avuçlarını o biraz evvel anlattığım mintanların göğsüne vurmaları tuhaf kaçır".²²³

Eğitimin Batılı değerler üzerine verildiği bu dönemde eğitimin niteliği ile ilgili bu gibi eleştiriler romanlarda sıklıkla dile getirilmiştir. Hüseyin Rahmi Gürpınar "Utanmaz Adam" isimli romanında, okula gidip gitmediği konusunda azarlanan kahramanını "Gittim ama yalnız namaz surelerini öğrenip çıktım. Şimdiki hanımlar gibi zamana mahsus dedikodu dersleri almadım"²²⁴ şeklinde konuştururken eğitim sistemine olan eleştirilerini inceden inceye dile getirmiştir. Samiha Ayverdi de, yeni dönemle birlikte gençlerin aldıkları eğitimin niteliğinin değişerek gençlerin eski değerlerden uzak bir şekilde yetiştirilmesini eleştirmiş ve de romanında kahramanına "Cemiyet çiftçi gibidir, ne ekerse onu biçer. Mademki dikenden hoşlanmıyoruz, o halde buğday ekelim, yulaf, arpa ekelim. Fakat kendi elimizle diken tohumu ektikten sonra çıkan mahsule kızmak bize yakışmaz. Kabahat o kızcağızlarda değil, onların kafalarına ekilen tohumlarda"²²⁵ sözlerini söyleterek, yeni eğitim sisteminin toplumda manevî değerler açısından büyük bir tahribata neden olduğunu belirtmiştir.

Cumhuriyet'in en büyük eğitim projelerinden birisi olan ve köyde rejimin ilkelerini halka anlatacak insanların yetiştirilmesini amaçlayan Köy Enstitüleri kuruldukları günden itibaren çok büyük tartışmalara neden olmuştur. Kemal Tahir "Bozkırdaki Çekirdek" isimli romanında Köy Enstitülerinin kuruluşları,

²²³ R. N. Güntekin, **Kavak Yelleri**, s. 137.

²²⁴ Hüseyin Rahmi Gürpınar, **Utanmaz Adam**, İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974, s. 28.

²²⁵ S. Ayverdi, **a.g.e.**, s. 66.

yapıları ve halkın bu kurumlara karşı verdiği tepkiler hakkında detaylı bilgiler vermiştir. Romanında Enstitülerin kurulmasının nedenlerini, o güne kadar yapılan eğitim reformlarının başarısızlığına bağlayan yazar, bürokrat karakterlerinin dilinden hem geçen sürede iktidarın eğitim konusundaki başarısızlığını hem de iktidarın Enstitüleri hangi amaçla kurduklarını şu sözleriyle anlatmıştır: “Önümüzde iki yol olmadığından seçme söz konusu değil çünkü... Bilirsiniz İlköğretim Kanunu 1912’de çıkabildi. Bugün hala okuma-yazma bilmeyenimiz, yüzde seksen... Yirmi milyona yaklaşan nüfusun dörtte üçü köylerde yaşıyor. Bir hesaba göre kırk bin, başka bir hesaba göre altmış beş bin köyden, yalnız beş bininde öğretmenli okul var. Eğitimli okullarsa dört bini anca tutabildi. Otuz bin köy öğretmen bekliyor. Şehir öğretmen okullarından aldığımız öğretmenler şimdiye kadar yılda altı yüzü geçemedi. Her yıl, türlü türlü nedenlerle üç yüz öğretmen mesleği bırakıyor. ‘Her köye bir öğretmen’ amacına, bu gidişle yüz milyon türk lirası harcayarak yüz yılda varabileceğiz. Oysa enstitüler bizi, yirmi yedi milyon lirayla, en geç on yılda ulaştıracaklar bu amaca...”²²⁶

Yazarın 1940’lı yıllarda okuma-yazma oranının düşüklüğünü ve aslında öğretmenlerin birçoğunun Anadolu’ya gitmek istemediklerini söylemesi, iktidarın okuma-yazma seferberliğindeki başarısızlığını belirtmekle birlikte, romanlarda kullanılan Anadolu’ya doğru hikâyelerinin tam tersi bir şekli göstermiştir. Romanda Cumhuriyet’in eğitim politikasındaki başarısızlığı, yazar tarafından, Enstitüye gelen Müfettiş Halim karakterinin sözleriyle dile getirilmiştir. Tahir karakterine, “1928’de aldık alfabeyi... Hem de ‘eskisi zordu, bu kolay’ diye... Kime göre kolay? Eski yazıyı bilenlere göreyse, değil! Halkı hızlı okutmaya göreyse, 1928’den bu yana yirmi yıl geçti, okuma yazma bilmeyenler yüzde yetmiş... Yeni harfler kolaydı da, niçin okutulmadı millet?” şeklinde

²²⁶ K. Tahir, **Bozkırdaki Çekirdek**, s. 28.

konuşturduktan sonra; eğitim politikasındaki bu başarısızlığın nedeninin, köylerde okulların ancak köyün kalkınması sonucunda yaşayabileceği gerçeğinin göz ardı edilmesinden kaynaklandığını belirtmiş²²⁷ ve de iktidarın ve inkılâpçıların eğitim politikasındaki önceliklerine yönelik ciddi bir eleştiri getirmiştir.

Köy Enstitülerinde öğrencilere hem okul dersleri hem de köyde gündelik işleri yapacak pratik bilgiler verilmiştir. Bu pratik bilgilerin öğretilmesi için köylülerin istismar edildiğini düşünen yazar, Enstitü'nün idealist öğretmeni Emine'nin zihninde canlanan bir olayı şu şekilde tasvir etmiştir: “Birden, gazetede okuduğu bir olayı hatırladı. Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi gençlik kolu gönüllüleri, Leningrat savunaklarının üstüne gösteri saldırısı yapmak için yarı bellerine kadar çıplak, silahsız yürümüşler, parti marşı söyleyerek kendilerini mitralyözlere biçtirmişler. Emine Güleç, gözlerini yumunca bu körpe Alman çocuklarının yerine bugün buraya paçavralar içinde gelen, bir çeşit üniforma giydirildikten sonra kızgın güneş altında işe sürülerek yarı bellerine kadar soyunmaya zorlanan öğrencileri görür gibi oldu. İki olay arasında, körpe insanı acımadan kullanmak bakımından korkunç benzerliğe dehşetle şaşı.”²²⁸

Harf inkılâbının üzerinden neredeyse yirmi yıl geçmesine rağmen yeni harfleri okuyan ve yazanların sayısının az olması sorununu Sabahattin Ali de dile getirmiştir. “Kürk Mantolu Madonna” isimli romanında romanın kahramanı geçen zamana rağmen Türkiye’de memurların dâhi yeni harfleri öğrenemediğinden yakınmıştır. Yazar, romanındaki kahramanının Almanya’daki sevgilisinin gönderdiği mektupların kendisine ulaşamayacağı endişesini,

²²⁷ K. Tahir, **a.g.e.**, s. 177.

²²⁸ K. Tahir, **a.g.e.**, s. 285-286.

“Defterlerimize birbirimizin adreslerini kaydettik. Mektupların beni bulabilmesi için her mektubumda, üzerine kendi adresim yazılı bir zarf gönderecektim. Çünkü ne onun Arap harflerini yazmasına, ne de bizim Havran’daki posta memurlarının Latin harflerini okumasına imkân vardı”²²⁹ sözleriyle belirtmiştir.

2. Milliyetçilik

Osmanlı İmparatorluğu’nun çok uluslu yapısında milletler dinlerine ve mezheplerine göre ayrılmış ve Türkler, “Milet-i Hakime” olarak Müslüman milletinin içinde yer almışlardır.²³⁰ Cumhuriyetin kurulmasından sonra Osmanlı’nın dine dayalı millet anlayışı terk edilmiş ve Türklüğü ön plana çıkaran bir milliyetçilik anlayışı benimsenmiştir. İktidar Anadolu’nun Türklerin ezeli ve ebedi vatanı olduğu, Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi fikirleri aracılığıyla yeni bir millet inşa etmeye çalışmıştır.

Cumhuriyetle birlikte başlayan bu milletleşme ve milliyetçilik ile ilgili meseleler Türk romanında da detaylı bir şekilde işlenmiştir. Yakup Kadri “Yaban” romanında Anadolu insanını sert bir dille eleştirirken, henüz ulusa dayalı bir millet anlayışının olmamasından yakınmıştır. Köylülere “Siz nasıl Türksünüz?” şeklinde çıkışan Ahmet Celal’e köylülerin “Biz Türk değiliz ki, beyim. Biz İslamız, elhamdülillah... O senin dediklerin Haymana’da yaşarlar”²³¹ cevabını vermesi Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu sırada Anadolu’daki millet anlayışının din temelli olduğunu açık bir şekilde göstermiştir. Yakup Kadri,

²²⁹ Sabahattin Ali, **Kürk Mantolu Madonna**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007, s. 143.

²³⁰ Mümtaz’er Türköne, **Osmanlı Modernleşmesinin Kökleri**, İstanbul: Yeni Şafak Yayınları, 1995, s. 45.

²³¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Yaban**, s. 153.

kendisini İslâm olarak gören bu halkın Türklük bilinci etrafında toplamaya çalışmanın iktidarın öncelikli hedeflerinden biri olması gerektiğini vurgulamıştır.

2.1. Milletleşme Süreci ve Milliyetçiliğin Doğuşu

Tek-parti iktidarının lider kadrosunun üzerinde önemle durdukları “milliyetçilik” ilkesi, yeni iktidarın yeni bir millet yaratmakta kullandığı önemli enstrümanlardan birisi olmuştur.²³² Osmanlı dönemine ait dine dayalı millet anlayışının yerine ulusa dayalı millet anlayışının yerleşmesi için bu dönemde iktidar tarafından büyük çaba gösterilmiştir.

“On Yılın Romanı”nda Ankara’da eğitimini tamamlayıp köyüne dönen Erhan karakteri Osmanlı döneminin millet anlayışını eleştirirken, değişen bu yeni millet anlayışını da, “Osmanlı melezdır. Osmanlılık büyük Türk tarihinin seyri içinde yampiri bir çıkıştır. Apayrı bir hüviyet, bambaşka bir ifadedir. Osmanlı imparatoru Türk değildir. Türk olanları vardı. Türk babadan geldiler. Anası Macar, kardaşı Fransız, yengesi Boşnak, görümcesi Bulgar, gelini Arap kızından olan Osmanlı padişahı Osmanlı ve İslamdır. Türk bu halita içinde ilk günden son güne dek: Türküm diye ayak diredi”²³³ sözleriyle ifade etmiştir.

Yeni bir millet oluşturma çabaları 1930’larda milliyetçilik ilkesi ile birleşince Türk tarihinin eski dönemleri incelenmeye başlanmış ve bu dönemde Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisiyle milliyetçilik ilkesi iyice kuvvetlenmiştir. Bir millet

²³² Tanıl Bora, **Türk Sağının Üç Hâli**, İstanbul: Birikim Yayınları, 2003, s. 28.

²³³ E. İzzet, **a.g.e.**, s. 78-79.

olmaktan Türk milliyetçiliğine doğru yol alan bu düşünce yapısı kendisini romanlarda da ifade etmeye başlamıştır. İdeal Cumhuriyet yönetiminin nasıl olması gerektiğini gösteren “Ankara” romanının üçüncü kısmında yazar, kurulan Türk Tarih Cemiyeti’nin fonksiyonu hakkında bilgi vererek, bu kurumun rejimin devamı için arz ettiği öneme değinmiş ve Cemiyetin sayesinde Türk gençliğinde tarih bilgisinin sadece bir kuru malumat değil, bir millî şuur ve iktisat savaşıçılığı haline geldiğini dile getirmiştir.²³⁴

Çok-uluslu bir imparatorluk bakiyesine sahip olan yeni Türkiye’de yaşayan herkesin ırk, dil ve din ayrımı olmaksızın Türk olduğunu kabul eden milliyetçilik anlayışının bir örneği, Memduh Şevket Esendal’ın “Ayaşlı ile Kiracıları” romanında da yer almıştır. Ankara’da bir apartman pansiyonunda yaşayan birbirinden farklı hayatlara sahip insanların hikâyelerinin anlatıldığı romanda doğulu bir komşu için Esendal karakterine “Hüseyin Beyin aslı Dersim’in Kürtleşmiş Türklerinden imiş. Kendisi Alevi. Bunlar kendilerinin Türk olduklarını, yakın zamanlara kadar da aralarında Türkçe konuştuklarını biliyorlar”²³⁵ dedirterek, iktidarın milliyetçilik anlayışını açık bir şekilde göstermiştir.

İktidardaki bu milliyetçilik anlayışının etkisi elbetteki toplumsal ilişkilere de yansımıştır. Kemal Tahir “Kurt Kanunu” romanında, ulusa dayalı milliyetçilik anlayışının toplumdaki izlerini, mübadil mallarının paylaşımı konusunda konuşan bir köylünün dilinden “Müslüman oğlu Müslüman olan ve de Türk oğlu Türk olan omuz omuza kenetlenip birbirine arka verip çabalayacak ki, bir gâvurdan aldığımız, öteki gâvura gitmesin... Bizim Hacı Yunus Efendimiz, giden Rumların malları Türk’e kalsın, diyerek duru durağı, uykuyu yitirdi kaç

²³⁴ Y. K. Karaosmanoğlu, **Ankara**, s. 180.

²³⁵ M. Ş. Esendal, **a.g.e.**, s. 76.

zamandır.”²³⁶ sözleriyle anlatmıştır. Buna ilaveten romanına Trabzon Türk Ocağı'nın yayınladığı 'Laz Yoktur' bildirisini de yerleştiren Kemal Tahir, dönemin milliyetçiliğinin ne yönde gelişim gösterdiği konusunda çok önemli bilgiler vermiştir. Bildiride yer alan ifadelerden iktidarın milliyetçilik anlayışının toplumu homojen bir yapı haline getirmeye çalıştığı şu ifadelerle açık bir şekilde anlaşılmaktadır: “Ve o gafillere sorarız ki, Türkiye sınırları içinde Türk'ten başka bir unsur olmadığını ve büyük milletin milli vicdanını temsil eden Büyük Meclis'in bu hususta bir de kanun yapmış olduğunu işitmediniz mi?”²³⁷

1930'ların ikinci yarısından sonra artan ve İkinci Dünya Savaşı döneminde doruk noktasına ulaşan Türkiye'deki milliyetçilik anlayışı, savaşın sürdüğü bu dönemde olağanüstü şartlar içeren Varlık Vergisi'nde de ortaya çıkmıştır. Mükellefin dini ve milliyeti üzerinden tahakkuk eden vergiler, daha çok yabancı kökenli tüccarlara karşı uygulanmıştır. Yılmaz Karakoyunlu'nun “Salkım Hanımın Taneleri” romanında verginin mükellefin etnik kökenine göre tahakkuk ettiğini, “Mehmet İzmen müfettiş olarak İstanbul'da Servet Vergileri Müdürlüğü yapıyordu. Mükellefleri dört gruba ayırmış, her listeyi grubuna göre dosyalayıp üzerine birer harf koymuştu. (G) gayrimüslimlerin; (M) Müslimlerin; (D) Dönmelerin; (E) Ecnebilerin alâmetifarikasıydı”²³⁸ şeklinde ortaya koyarken, Türkiye'de ırka dayalı olmadığı iddia edilen milliyetçiliğin geldiği aşamayı ortaya koymuştur.

²³⁶ Kemal Tahir, **Kurt Kanunu**, İstanbul: İthaki Yayınları, 2005, s. 157.

²³⁷ K.Tahir, **a.g.e.**, s. 87-88.

²³⁸ Yılmaz Karakoyunlu, **Salkım Hanımın Taneleri**, Ankara: Öteki Yayınevi, 1999, s. 68.

2.2. Artan Milliyetçilik ve Nazizm Hayranlığı

1930'ların ikinci yarısından sonra Türkiye'de şiddetlenen milliyetçilik, İkinci Dünya Savaşı döneminde Alman sempatisinin artmasıyla birlikte ırkçılığa varan bir boyuta ulaşmıştır. İktidar çevresindeki bu radikalizm Türk romanlarında açık bir şekilde ifade edilmiştir. Atilla İlhan'ın İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'deki Sultan Galievci ulusal solcular ile Sovyet taraftarı Kominterneciler arasındaki iç çekişmeleri anlattığı "O Karanlıkta Biz" isimli romanında, gerek iktidarda gerekse basında hızla yaygınlaşan ırkçılık meselelerini ele almıştır. İlhan, iktidara yakın kesimlerde artan Nazizm hayranlığını, Tan gazetesinin yazarlarının, "Moda Alman Bahçesi'nde debdebeli Nazi nümayişleri tertipler, hem de kim bilir kaç kere: Gamalı haçlı bayraklar, Hitlerci Gençlik üniformaları, Parti kollukları; bunlar yetmezmiş gibi bir ağızdan o meşhur uluma: Sig heil! Sig heil! Sig heil!"²³⁹ şeklindeki konuşmalarıyla anlatmıştır. Nazilerin Türkiye'de kendilerine yakın bir kamuoyu oluşturma çabalarından da bahseden yazar, günlük gazetelerin bazılarında muntazaman Reichmark tahsisatı yapıldığını ve bu gazetelerin önemli yazarlarının Türkiye'de Nazilere karşı bir sempatinin oluşması için Gestapo tarafından maaşa bağlandığını²⁴⁰ ifade etmiştir.

Bu dönemdeki Nazizm hayranlığı ve ırkçılığa varan milliyetçilik anlayışı Kemal Tahir'in "Kelleci Memet" romanında da yer almıştır. Çankırı Cezaevi'nde birbirinden farklı insanların hikâyelerinin anlatıldığı romanda, Ankara'da okuyan gençlerden duyduklarını nakleden Cinci Nezir karakteri aracılığıyla yazar, dönemin ırkçı-milliyetçilik anlayışını hakkında önemli bilgiler vermiştir: "Dinle Hatip Hoca, Osmanlı vaktiyle işleri gayet gevşek tuttuğundan Türkün içine gâvur tohumu karışmıştır. Neye şaştın?.. Evet, bizim içimize bunca zamandır, gizli din

²³⁹ Atilla İlhan, **O Karanlıkta Biz**, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2003, s. 177.

²⁴⁰ A. İlhan, **a.g.e.**, s. 176.

taşıyan gâvur dölleri girmiş Hatip Hoca. Bizim avanak milletimize sorsan, ‘Memur takımı tüm rüşvetçi...’ der, ‘Ağzı olan yer mutlak...’der, ‘Türkün malı deniz yemeyen domuz’ der. Gözünü aç, bu lafların yalanı yok yanlışı var, memur takımının kanı temiz olanları, açlıktan geberseler, rüşvet almazlar. Çünkü, kurban olduğum Türk kanı bırakmaz. Rüşvetsiz iş görmeyenler, gizli din taşıyan gavur dölleri bir, bir de kanı katıklılı olanlar... Bu sebepten, akıllı bir cumhurbaşkanı, rüşveti, dinsizliği, ırz düşmanlığını kaldırayım derse, ilk iş gavuru Müslüman’dan ayıracak”²⁴¹.

Dönemin solcu yazarlarından Sabahattin Ali de romanlarında Türkiye’de bu dönemde artan ırkçılıktan bahsetmiştir. “İçimizdeki Şeytan” isimli romanında yazar, Ömer karakteri ile ırkçı düşüncelere sahip Nihat’ın fikirlerine karşı çıkmıştır. Sabahattin Ali romanında, milliyetçi gençlerin fikirlerden ziyade bir heyecan peşinde koşmalarını sert bir dille eleştirirken, milliyetçiliğin kendi varlığını devam ettirebilmesi için bu heyecana muhtaç olduğunu romanındaki milliyetçi karakteri Nihat’ın ağzından, “Lüzumu yok. Akli başında adamlarla hiçbir iş görülmez. Bize, itirazsız inanacak ve düşünmeden harekete geçecek insanlar lazım! Bu gençleri romantik birtakım emellerle bağlamak, onlara kabadayıcı sergüzeştlerin hasretini duyurmak ve bugünkü hudutları dar gösterip büyük arzularla beslemek ve böylece hepsini avucumun içine almak daha kolay ve muvafık”²⁴² sözleriyle ifade etmiş ve dönemin ırkçı-milliyetçiliğin düşünce dünyasını ortaya koymuştur.

İrkçı milliyetçiliğin Türkiye’de giderek “biz ve ötekiler” yarattığına işaret eden yazar, bu düşüncesini “Bu gençlerin iddialarına bakılacak olursa memleketteki bütün akli başında fikir adamları birer türlü lekeliydi: Kimisine falan milletin

²⁴¹ K. Tahir, **Kelleci Memet**, s. 102.

²⁴² Sabahattin Ali, **İçimizdeki Şeytan**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006, s. 198.

yardakçısı, kimine şu veya bu fikrin satılmış kölesi, kimisine korkak ve dalkavuk, kimisine bozuk kanlı diye hücum ediyorlar”²⁴³ şeklindeki sözleriyle dile getirmiş ve iktidarda başlayıp halka doğru yayılan milliyetçi-ırkçı anlayışı eleştirmiştir. Romanlarında Kemalizm’e özellikle soldan eleştiriler yönelten Sabahattin Ali, “Kürk Mantolu Madonna” adlı romanında ise rejimin koyu milliyetçi karakterine rağmen, sade Türk insanının ırkçılığa varan düşüncelere sahip olmadığını ifade ederek, Türklerin geçmişten gelen bir hoşgörüyeye sahip olduklarını belirtmiştir. İkinci Dünya Savaşı öncesi Almanya’da geçen hikâyede, romandaki Yahudi karakterin etnik kökenini öğrenen roman kahramanı, Yahudi karakterin kendisine Yahudi düşmanı olup olmadığını sorması üzerine, “Ne münasebet. Bizde böyle şeyler yoktur.”²⁴⁴ şeklinde cevap vererek, ırkçılık fikrinin sadece iktidar çevresiyle sınırlı olduğunu belirtmiştir.

3. Demokrasi

Türkiye’de bağımsızlık savaşının devam ettiği dönemde açılan TBMM’de iki farklı grup ülkenin idaresinde söz sahibi olmuştur. Mustafa Kemal, Meclis içinde görüşlerin daha net ve planlı bir şekilde oluşması için 1922 senesinde CHF’yi kurmuştur. Ülkenin yönetiminde yirmi dört sene tek söz sahibi olan fırkaya, tek-parti dönemi boyunca birkaç muhalif siyasî oluşum karşı çıkmıştır.

TCF ve SCF ile kısa süren demokrasi dönemleri dışında, 1946 senesinde DP’nin kuruluşuna kadar Türkiye’de demokratik düzen tahsis edilememiş ve demokratik bir gelenek yerleşememiştir. İktidar, Cumhuriyetin ilk yıllarında

²⁴³ S. Ali, *a.g.e.*, s. 197.

²⁴⁴ S. Ali, *Kürk Mantolu Madonna*, s. 92.

düzene karşı bir tehdit olarak gördüğü siyasî oluşumları tasfiye etme yolunu seçmiştir. İktidarın bu monist yapısının özellikleri, Türk romanında da işlenen konulardan birisi olmuştur.

3.1. Muhalefetin Tasfiyesi ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

Kemal Tahir “Kurt Kanunu” romanında, yeni devletin kurulduğu dönemde iktidarın tüm yapılarda köklü bir değişiklik yaparken herhangi bir tepkiyle karşılaşmamak için, kendisine muhalif olan tüm siyasî ve sosyal grupları tasfiye edişini anlatmıştır. Bütün romanlarında İttihat ve Terakki yönetimini ve Kemalist rejimi kıyasıya eleştiren Kemal Tahir, “Kurt Kanunu”nda, İttihatçı liderlerden biri olan Kara Kemal’in ağzından Kemalist iktidarın kuruluşunu ve hâkimiyetini tahlil etmiştir. İktidarın hem birtakım usulsüzlüklerin ortaya çıkmasını önlemek hem de kendisine karşı oluşan siyasî muhalefeti ortadan kaldırmak için yaşanan gelişmelerden faydalanması hakkında roman kahramanı aracılığıyla oldukça ilginç yorumlar yapmıştır: “Bildiğim, bugünkü ortamda demokrasi sökmeyecekti. Bunu anladılar. Şeyh Sait isyanı bahane oldu. Takrir-i Sükun Kanunu çıktı. İstiklal Mahkemeleri kuruldu. İsyân mıntıkasındaki mahkemeyi, hadi, zorunlu sayalım, Ankara’daki neden gerekli olsun?.. Terakkiperver Parti’yi kapattılar. Geçenlerde Ankara İstiklal Mahkemesi’ne Yargıtaysız adam asma hakkı tanıdılar. Birtakım haksız kazanç dedikoduları alıp yürümüştü. Partileri kapatılan muhalif mebuslar meclis açılınca üstlerine çullanacaktı. Bunu meclis açılmadan önlemek gerekti. İstanbul gazetecilerini neden Elaziz İstiklal Mahkemesi’ne gönderdiler de Ankara İstiklal Mahkemesi’ne vermediler. Çünkü, o zaman Ankara Mahkemesi’nin asmak yetkisi yoktu. Maksat gazetecileri yıldırmaktı. Çok

önceden bilindiği, dikkatle izlendiği anlaşılan bu suikast teşebbüsü ekmeklerine yağ sürdü”.²⁴⁵

Yazar kahramanının ağızından konuşmaya devam ederek, Şeyh Sait Ayaklanmasıyla TCF'nin iktidardan çekildiğini, Takrir-i Sükun Kanunu'nun kabul edilmesiyle basının susturulduğunu, bu gelişmelerin ardından iki İstiklâl Mahkemesi'nin kurulup bu mahkemenin TCF'yi kapattığını, muhalefetin bu şekilde ortadan kaldırılmasından sonra Mustafa Kemal'in elinde şapkayla devrimlere başladığını ve en sonunda tekkelerin kapatılması kararının çıktığını ifade ederek, ülkede ortaya çıkan her siyasal krizin aslında siyasal iktidara yaradığını belirtmiştir.²⁴⁶

İktidarın kendisine muhalif olan grupları etkisiz hale getirme yöntemlerinden de bahseden Kemal Tahir, “Bozkırdaki Çekirdek” romanında Köy Enstitüleri'nde yetişen öğrencilerin ayrı bir güç olmasının önüne nasıl geçileceği endişeleri üzerine bu konudaki görüşlerini, bürokrat karakterlerinin dilinden, şu şekilde dile getirmiştir: “Çocuk gibisin yahu! Tarihimiz boyunca, Allah'a şükür, el ulağı bir suç, hep olagelmıştır. ‘Kızılbaş’, ‘Celali’, ‘Zındık’, ‘Con’, ‘Mürteci’, ‘Farmason’, ‘İttihatçı’, ‘Millici’, ‘Mütegalibe’, ‘Tarikatçı’, şimdi de ‘Komünist!’”²⁴⁷.

İktidar bu şekilde devrimlere, dolayısıyla kendisine muhalif olan tüm grupları etkisiz hâle getirmiş ve Türkiye'nin bu monist iktidar yapısı uzun yıllar devam etmiştir. CHF kendisine muhalif oluşumları ortadan kaldırdığı gibi 1930'lu yılların ortasından itibaren devletle de kaynaşmayı ve CHF'yi de devlet içinde eritmeyi

²⁴⁵ K. Tahir, **Kurt Kanunu**, s. 120.

²⁴⁶ K. Tahir, **a.g.e.**, s. 89-90.

²⁴⁷ K. Tahir, **Bozkırdaki Çekirdek**, s. 37.

planlamıştır. Nitekim parti-devlet kaynaşmasının önemli örneklerinden birisi, Varlık Vergisi'nin tahakkuk ettirildiği esnada yaşanmıştır. “Salkım Hanımın Taneleri” romanında verginin konulması ve tatbik edilmesi konuları anlatılırken parti organlarının devlet makamları gibi çalıştıkları İstanbul Defterdarının “Vergini tahakkukunda parti müfettişlerine de yetki verildi. Sızıltı çıkarmayalım”²⁴⁸ sözlerinden anlaşılmıştır.

Devlet-parti kaynaşmasının devam etmesi sonucu CHF'nin dayandığı sosyal gruplar da belli olmuştur. Mustafa Necati Sepetçioğlu “Sadık Çavuş ile Cevahir'in Buğday Kamyonu” isimli romanında Türkiye'deki tek-parti iktidarının ve bu iktidarın dayandığı sosyal grupların varlığından bahsetmiştir. Kasabadaki belediye reisinin siyasî sistem ile düşüncelerini okuyucuya aktaran yazar, hem bu siyasal yapı hem de sosyal grupları, “Bir tek parti vardı ortalıkta o da İsmet Paşa'nın partisiydi. Kaymakamı da, candarması da, valisi de o parti olarak bilinirdi. Sadık Çavuşun dediği gibi Ulu Osmanlı'nın en kötüsünden kalma, artık Osmanlı demeğe bin tanık ister zengin eşraf takımı el verir, partiyi yönetirdi. Onların dışında söz söylemek kimsenin haddine düşmezdi”²⁴⁹ ifadeleriyle anlatmış ve partinin dayandığı sosyal sınıf hakkında bilgiler vermiştir.

Tek-parti iktidarı döneminde demokrasinin aslî unsurlarından birisi olan seçimler yapılmış olsa da, Meclis'te yer alacak vekiller CHF yönetimi, özellikle Cumhuriyet'in ilk on yılında Atatürk, tarafından belirlenmiştir. Seçimlerde oy kullanan halk da iktidar tarafından belirlen kişileri tasdik etmekten fazla bir şey yapamamıştır. Meclis'teki vekillerin belirleyen makamın iktidar olduğu “Kavak Yelleri”nde de ifade edilmiş ve romandaki Belediye reisi karakteri, kasabanın

²⁴⁸ Y. Karakoyunlu, a.g.e., s. 68.

²⁴⁹ Mustafa Necati Sepetçioğlu, *Cevahir ile Sadık Çavuşun Buğday Kamyonu*, İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1997, s. 39.

çok sevilen doktoruna, mebusları Ankara'nın değil de halkın seçmesi halinde doktorun çoktan ittifak reyi ile mebus²⁵⁰ olacağı iltifatını yaparken, yazar rejimin işleyişi hakkında önemli bir bilgiyi okuyucuya sunmuştur. Sepetçioğlu da iktidarın bu monist yapısını Sadık Çavuş karakterine, "Paşam etme eyleme bırak yakamızı, senden başkaları da var bu memlekette onlara da fırsat ver dedin mi, kulağının duymaz yanını uzatıyor sana kardeşim"²⁵¹ sözlerini söyleterek ifade etmiştir.

3.2. Güdümlü Demokrasi Denemesi: Serbest Cumhuriyet Fırkası

1930 senesinde Türkiye'de bir kez daha oldukça kısa süren ikinci çok-partili siyasî hayat tecrübesi yaşanmıştır. Mustafa Kemal'in emriyle kurulan SCF, kısa sürede halkın ilgisini üzerinde toplamış ve yapılan belediye seçimlerinde büyük bir başarı elde etmiştir. Türkiye'de bütün siyasî hareketlerin temelinde kurulu iktidar düzenine karşı olmak gibi bir sosyolojik nedenin yattığı düşünüldüğünde²⁵², fırkanın iktidar tarafından kurulmuş olmasına ve uzun bir siyasi geçmişe sahip olmamasına rağmen elde ettiği bu başarı anlaşılabilir.

Kısa sürmesine rağmen Türk siyasî hayatında önemli bir yere sahip bu demokrasi tecrübesi, dönemin romanlarında da ele alınarak incelenmiştir. SCF, güdümlü bir şekilde kurulmakla birlikte iktidara muhalif olan grupların desteğiyle kısa sürede çok büyük bir ilgiyle karşılaşmıştır. SCF'nin kuruluşunu ve fırkanın kısa süre içerisinde gördüğü ilginin konu edildiği "Kavak Yelleri" romanında,

²⁵⁰ R. N. Güntekin, *a.g.e.*, s. 45.

²⁵¹ M. N. Sepetçioğlu, *a.g.e.*, s. 16.

²⁵² Turan Güneş, *Türk Demokrasininin Analizi*, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1996, s.73.

SCF'nin Mustafa Kemal'in emriyle kurulduğu anlatılmış, fakat devlet idarecilerinin ilk başlarda buna ihtimal vermediklerinden bahsedilmiştir. Yazar, "Gazi'nin Ankara'da Serbest Fırka diye bir ikinci fırka kurmak üzere olduğu hakkındaki haberler evvela ciddiye alınmamıştı" diyerek mevcut durumu belirttikten sonra, kasabanın fırka reisinin "Öyle şey olmaz. Mukaddes birliğimizi bozmak isteyenlerin balonudur!"²⁵³ şeklindeki sözleriyle yaşanan iktidardaki şaşkınlığı dile getirmiştir.

Yeni fırkanın kurulmasından sonra bu sefer SCF'yi tutmanın Mustafa Kemal'e karşı çıkmak olduğu belirtilmiştir. Nitekim Tarık Buğra da "Yağmur Beklerken" isimli romanında halk arasında bu konuda yaşanan benzer tartışmaları, karakterlerinin "Halk fırkasına karşı çıkmak, yalnız İsmet Paşa'ya değil, Gazi Paşa'ya da karşı çıkmak sayılmaz mıydı?"²⁵⁴ şeklindeki konuşmaları ile anlatmıştır.

SCF'nin kurulmasından ve halktan büyük bir ilgi görmesinden sonra iktidar çevresi durumdan büyük bir endişe duymuşlardır. İlk başlarda SCF'nin haktan itibar görmeyeceğini düşünen CHF'liler kısa zamanda fırkanın ilgi odağı olmasından büyük endişe duymuşlardır. Kemal Tahir "Bozkırdaki Çekirdek" romanında müfettiş Halim Bey karakterini, "Serbest Parti'nin açılması, biz ülkücüleri hiç sevindirmedir. Galiba hürriyetle yapacak hiçbir işimiz yoktu. İmandıklarımızdan bir milimetre ayrılanları hain sayıyorduk... kurtarıcıların her sözüne de ne kadar çelişmeli olursa olsun, hemen inanıyorduk"²⁵⁵ şeklinde konuştururken, iktidarın gücünü kaybetme ve kendisine alternatif bir siyasî yapının teşekkülü konusundaki endişelerini açık bir şekilde göstermiştir.

²⁵³ R. N. Güntekin, *a.g.e.*, s. 219.

²⁵⁴ Tarık Buğra, *Yağmur Beklerken*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s. 48.

²⁵⁵ K. Tahir, *a.g.e.*, s. 164.

İktidarda yaşanan bu endişe, kısa sürede toplumsal alana sıçramış ve halk arasında birtakım gerginliklerin yaşanmasına neden olmuştur. “Kavak Yelleri” romanında yazar, kasabanın doktorunun ağzından “Serbest Fırka günlerinde, çok daha toy ve hatırsız bir Hükümet doktoru olduğum halde, diyebilirim ki, kan dökülmesine adeta ben mani olmuşumdur”²⁵⁶ ifadelerini kullanarak halk arasında ortaya çıkan hizipçiliğin şiddete varan gerginliklere neden olduğuna değinmiştir.

SCF'nin tek-parti iktidarının baskıcı ve tekçi anlayışına bir tepki olarak halktan ilgi gördüğü, dönemi inceleyen romanlarda sıklıkla dile getirilen bir durumdur. “Yağmur Beklerken” romanında kasabanın SCF ilçe başkanı, tek-parti iktidarından olan memnuniyetsizliğini dile getirirken, parlamentonun kökünün millete dayanmadığından yakınmış²⁵⁷ ve muhalefetin olmadığı mevcut siyasî düzeni eleştirmiştir. Fırkanın kurulduğu sıralarda Mustafa Kemal'in her iki tarafa eşit mesafede olduğunu belirtmesine rağmen, taşrada CHF idarecilerinin kötü muameleleri de şikâyet edilen konulardan biri olmuştur. Tarık Buğra, Mustafa Kemal'in doğrudan verdiği taahhütlere rağmen CHF'lilerin yeni fırkaya karşı çok sert müdahalelerde bulunduğunu ve başta jandarmanın, belediye reislerinin, muhtarların, hatta savcılarının Serbest Fırka'yı tutanlara karşı haşın denecek kadar sert davrandığını²⁵⁸ ifade etmiştir.

Türk romanında CHF iktidarının taşradaki temsilcileri öğretmenler, subaylar ve doktorlar olarak gösterilmiştir. Muhalefet fırkası siyasî sahada iktidardan farklı olduğu gibi, toplumsal taban olarak da farklı bir sosyal zümreye dayanmıştır ki, bu yeni sınıf avukatlar olmuştur. SCF'nin bu yeni toplumsal

²⁵⁶ R. N. Güntekin, **a.g.e.**, s. 15.

²⁵⁷ T. Buğra, **a.g.e.**, s. 119.

²⁵⁸ T. Buğra, **a.g.e.**, s. 171.

sınıfa dayandığı Türk romanında da anlatılmıştır. Romanlarda ifade edilen bu durum gerçekte de öyle olmuş ve SCF'nin dayandığı sosyal kesim genellikle taşradaki avukatlar olmuştur.²⁵⁹ Böylece iktidara bir alternatif olma potansiyeline sahip SCF, dayandığı sosyal kitle ile iktidarın sosyal alandaki iktidarına alternatif bir yapı teşkil etmiştir.

3.3. Ayrılan Yollar: Demokrat Parti

SCF'nin gördüğü büyük ilgi ve yerel seçimlerde elde ettiği başarı neticesinde Mustafa Kemal, Fethi Okyar'dan fırkayı kapatmasını istemiş ve kısa süren ikinci demokrasi dönemi de sona ermiştir. SCF'nin kapanmasından sonra iktidar reform meselelerine daha sıkı bir şekilde eğilmeye başlamış ve tek-parti iktidarı 1946 senesinde DP'nin kurulmasına kadar devam etmiştir. DP'nin CHF'den ayrılarak oluşturduğu siyasal ve toplumsal süreç Türk romanında ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

Samim Kocagöz “Yılan Hikâyesi” isimli romanında DP'nin kurulduğu sırada bir köyde yaşanan olayları anlatarak, dönem hakkında önemli bilgiler vermiştir. Yazar yeni partinin kuruluşunu anlatırken mevcut iktidara yönelik eleştirilerini de dile getirmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarını anlatan romanlarda devrimleri engelleyen ağa ve eşraf zümresi, “Yılan Hikâyesi”nde bu sefer demokrasinin, hak ve hürriyetlerinin önünde birer engel olarak gösterilmişlerdir. Halkın CHP'den ve onu destekleyenlere karşı olan tepkisinin ekonomik nedenlere dayandığını ifade eden yazar, köydeki iktidarın ekonomik kaynakları tekelinde tutmasını, “hem tarlanın vergisini cayır cayır ver, hem de tarlan suyun altında

²⁵⁹ Hasan Bülent Kahraman: **Türk Sağı ve AKP**, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2007, s. 14.

yatsın. Neymiş, elinde koskoca Allah'ın gölünün, denizinin tapusu varmış. Ankara'dan ferman çıkartmış... Bu kadar milletin ekmeğini düşünmeden ona ferman verenlere yuf olsun be!"²⁶⁰ sözleriyle eleştirmiştir. Nitekim DP'nin kurulmasıyla, köylüler CHF tarafında yer alan ağa ile muhtarın baskısının azalacağına inanmışlar ve kurtuluş çaresini demokrasi ve sandıkta aramışlardır.

Romadaki demokrasiye olan bu vurgu, DP'lilerin köye halkın dertlerini dinlemeye gelecek ilk siyasetçi olduklarının belirtilmesi ve de halkın kendilerini dinlemeye gelen bu siyasetçiler karşısında duydukları büyük bir şaşkınlık ve sevinç ile ifade edilmiştir. Köye gelen DP'liler sürekli demokrasi vurgusu yapmışlar ve DP'ye yöneltilen suçlamalara karşı DP'nin başındaki idarecilerin Atatürk'ün sağlığında çalışmış kişiler olduğunu özellikle vurgulamışlardır. İktidarın başarısızlığın nedeninin ise bu ehil kişilerin sözlerinin dinlenmediğinden kaynaklandığını belirterek, bu nedenle iktidarın halkın oyuyla değiştirileceğini söylemişlerdir.²⁶¹

M. Necati Sepetçioğlu romanında tek-parti iktidarının son dönemini anlatırken, dönemin iktidarı tarafından yapılan ayrıcalıkları İsmet İnönü'nün kullandığı beyaz tren üzerinden dile getirmiştir. Yazar romanındaki Sadık Çavuş karakterine, "Padişahlığı niye yıktık? Ayrıcalık olmasın, ayrıcalar ortadan kalsın diye değil mi? Başları da yoksul milletten ayrı yaşamalarını diye değil mi he mi? Öyleyse bu beyaz tren paşalığı nedir pekey?"²⁶² sözlerini söylettirirken, halkın baskı ve fakirlik altında yaşarken, iktidardaki aşırı lüksü ve savurganlığı eleştirmiştir.

²⁶⁰ Samim Kocagöz, **Yılan Hikayesi**, İstanbul: Adam Yayınları, 1982, s. 15-16.

²⁶¹ S. Kocagöz, **a.g.e.**, s. 122.

²⁶² M. N. Sepetçioğlu, **a.g.e.**, s. 16.

Romanlarda DP'nin de tıpkı SCF gibi halktan büyük ilgi gördüğü ve CHF'nin bu yoğun ilgiden çekindiği için muhalefet partisini yasal olmayan bir şekilde engellemeye çalıştığı belirtilmiştir. Romanda yeni fırkanın kurulacak olmasına rağmen seçimlerde baskı ve hile yapılacağından endişe duyan roman kahramanı, bu endişesini “Belediye Reisinin nasıl seçildiğini bilmez misin? Yalan dolan, dalavere”²⁶³ sözleriyle anlatmıştır. Ayrıca CHP'nin yeni muhalefet partisinin örgütlenmesini tamamlamadan seçim kararı alması ve DP'nin seçimlere hazırlıksız bir şekilde girmesi Samim Kocagöz'ün romanında, “Demokratlar, seçimi, bu kadar erken beklemiyorlardı. Daha hazırlıkları, memleketin birçok taraflarında tamam değildi. ‘Gafil avlandık!’ diye feryatlar koptu”²⁶⁴ şeklinde ifade edilmiştir. Yeni fırka hazırlıksız girdiği seçimlerde iktidarı ele geçiremeye de köydeki muhtarlık seçiminde DP'li aday birinci olarak seçilmiştir. Yazar bu gelişmeden hareketle karakterlerinin geleceğe umutla baktıklarını ve ilerleyen yıllarda Türkiye’de demokratik bir değişimin mutlaka yaşanacağına inandıklarını belirtmiştir.

4. Tek-Parti Döneminin İktisadî Meselelerin İncelenmesi

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte, yeni bir ekonomik düzenin kurulması amacıyla iktidar yoğun faaliyetlerde bulunmuştur. Lozan görüşmelerinin devam ettiği dönemde İzmir’de büyük bir iktisat kongresi toplanmış, Lozan Antlaşması’nda kanunların Avrupa ülkelerinin mevzuatına uygun hale getirilmesi kararlaştırılmış, 1929 Buhranına kadar ülkede millî bir sermayenin oluşturulması için çalışılmış ve bu dönemde iktisadî kalkınmanın sağlanması için demiryolu projesine büyük önem verilmiştir.

²⁶³ M. N. Sepetçioğlu, *a.g.e.*, s. 35.

²⁶⁴ S. Kocagöz, *a.g.e.*, s. 164.

1929 Büyük Buhranı ve iktidarın otoriter niteliğinin neticesinde 1930 senesinden itibaren iktisatta devletçi politikaların uygulanması kararlaştırılmıştır. Devletin ekonomik hayatı kontrol etmesi ile başlayan süreç, İkinci Dünya Savaşı yıllarında artan müdahalelerle şiddetlenmiştir. Nitekim bu dönemde çıkarılan kanunlar ile devlet sadece ekonomik hayatı kontrol etmekle kalmamış, toplumsal gruplar arasında servetin el değiştirmesine de neden olmuştur. Tek-parti döneminde yaşanan ekonomik sıkıntılar bu dönemi anlatan romanların incelediği konulardan biri olmuştur. Dönemin romanlarında köyde ve kentteki iktisadî durum, Varlık Vergisi ile hem siyasî iktidarın keyfi tutumları hem de servetin el değiştirmesi, iktisadi düzeni teşkil eden devletçilik ve halkçılık ilkeleri işlenen meselelerin başında yer almışlardır.

Bu dönemi anlatan köy romanlarında fakirliğin, işsizliğin, topraksızlığın köylünün yaşamındaki etkileri, toprak kavgaları, toprağı işleyecek imkânların son derece yetersiz oluşu, bu yüzden köylünün, tefecinin eline düşmesi gibi meselelerin üzerinde durulmuştur.²⁶⁵ Kentin ekonomik sorunları ise daha çok altyapı sorunları, gelir eşitsizlikleri ve savaş dönemi mal kıtlığı sorunları üzerinden incelenmiştir. Rejimin ekonomik alanda tatbik ettiği devletçilik ve halkçılık ilkesi, bu prensiplerin kabul ediliş amaçları doğrultusunda romanlarda ele alınmışlardır.

4.1. Köyde ve Kentte İktisadî Durum

Dönemi anlatan romanlarda köylünün fakirlik sorunu, üzerinde önemle durulan konuların başında yer almıştır. Romanlarında Anadolu köylerinin

²⁶⁵ Ramazan Kaplan, *Cumhuriyet Romanında Köy*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997, s. 77.

iktisadî ve sosyal problemlerini inceleyen tüm yazarlar, ortak bir görüş benimsemişler ve bu eserlerin tümünde yoksul ve sömürülen köylülere karşı sıcak ve sevecen bir yaklaşım göstermişlerdir.²⁶⁶ Köydeki fakirlik nedeniyle yaygın hastalıklar, açlık ve ağır vergilerin köylü tarafından ödenememesi olarak anlatılan bu sorunların nedenleri, genel iktisadî gerilikten ve devletin politikalarından kaynaklandığı ifade edilmiştir.²⁶⁷

Türk romanında büyük bir dikkatle incelenen köyün iktisadî problemleri, sadece sıradan köylüyü değil aynı zamanda köyde zengin olarak bilinen kesimi de derinden etkilediği ifade edilmiştir. “Yaban”da köyün ağası olan Salih ağanın dış görünüşünü yazar, “kılık kıyafet itibariyle bir dilenciden hiç farkı yoktur. Kışın en soğuk günlerinde bile, onun çorap giydiğini hatırlamıyorum. Ökçesi basık pabucunun içinde, kara ve çatlak topuklu ayakları, ellerinden ziyade ortadadır”²⁶⁸ sözleriyle tasvir etmiştir.

Köyün varlıklı kesiminin yaşadığı ekonomik problemler köyün ağalarını etkilediği gibi, bu sorunlar taşradaki devlet idarecileri için de söz konusu olmuştur. “Kavak Yelleri” romanında Reşat Nuri kasaba kaymakamının ve hâkiminin halini, “O zamanki kaymakam; toza, toprağa iyi dayandığını ve kolay yıkandığını söyleyerek yelken bezinden bir ceket, pantolon gezerdi. Kendisi ve kendi boyundaki üç erkek çocuğu için top ile satın aldığı kumaşı evde karısına diktiren mahkeme reisi, kasabanın en iyi giyinen erkeği sayılır ve marifetli bir karısı olduğu için kıskanırdı”²⁶⁹ şeklinde anlatırken; Ankara’da yerleşmiş merkezî bürokrasinin üst tabakasının yaşantısıyla, taşradaki devlet memurunun yaşam standardı arasındaki farkın ne kadar büyük olduğunu göstermiştir.

²⁶⁶ T. Timur, **a.g.e.**, s. 154.

²⁶⁷ R. Kaplan, **a.g.e.**, s. 118.

²⁶⁸ Y. K. Karaosmanoğlu, **Yaban**, s. 28.

²⁶⁹ R. N. Güntekin, **a.g.e.**, s. 190.

Devletin halka yüklediği vergilerin halkın ödeyemeyeceği kadar ağır olduğu ve halkın ödeyemediği vergi borçlarından dolayı angarya işlerde çalıştırılmaları da bahsedilen sorunlardan biri olmuştur. “Sadık Çavuş ve Cevahir’in Buğday Kamyonu” romanında köylüye yüklenen ağır vergilerin ödenememesinden dolayı çekilen sıkıntılar sıklıkla dile getirilen konulardan birisi olmuştur. Romanda köylünün ödeyemeyeceği miktarda vergiye tabi kılındığı, ödeyemeyenlerin ise borçlarından dolayı hapis yattıkları ve mallarının devlet tarafından haraç-mezat satıldığı²⁷⁰ belirtilerek; roman kahramanın ağzından İsmet Paşa’ya sürekli serzenişlerde bulunulmuştur.

Ayrıca romanda vergisini ödeyemeyen ve haciz koyulacak mülkü de olmayan köylülerin vergi borçlarının karşılığında, devletin angarya işlerinde çalıştıkları da anlatılmıştır. Roman kahramanı Sadık Çavuş, ellerinde kazma kürek olan köylülerin jandarma kontrolünde çalışmalarını, “Bunlar yol parasını veremedikleri için ya hapis yatmak ya da yol yapıp taş kırmak zorunda olanlar. Bu gördüklerin yol yapmak için getirildi”²⁷¹ şeklinde izah ederek, yaşanan sıkıntıları dile getirmiştir.

Yüksek orandaki vergilerin halk üzerinde büyük bir yük oluşturduğu ve bunun iktidarın demiryolu politikasından kaynaklandığını belirten SCF’nin iktisadî eleştirileri, SCF hakkında yazılan romanlarda da dile getirilmiştir. “Yağmur Beklerken” romanında iktidarın demiryolu politikasının halk üzerindeki olumsuz etkileri hakkındaki eleştiriler roman kahramanın dilinden şu sözlerle dile getirilmiştir: “Pancarın yarısı ya kurtuldu, ya kurtulmadı. Buğdayın, arpanın, yulafın, çavdarın ne olacağı belli değil; ama Defterdar Bey mal müdürüne bastırarak, o da esnafın, tüccarın gırtlığına binecek; geçen yıl beş almışsa

²⁷⁰ M. N. Sepetçioğlu, a.g.e., s. 12.

²⁷¹ M. N. Sepetçioğlu, a.g.e., s. 215.

Kazanç Vergisi'ni bu yıl yediye çıkaracak; Vergi her yıl artmalıdır; çünkü Maliye vekili bir yandan, ildeki fırka mutemedi bir yandan defterdarı zorlayıp durmaktadır. Belli ki onları da bir zorlayan var: İsmet Paşa'ya –en başta demiryolları için- para lazım”²⁷².

Köyün iktisadî durumunu inceleyen romanlarda köylülerin yiyecek bulma ve açlık problemleri, üzerinde durulan konulardan bir diğeri olmuştur. Köylülerin yedikleri yemeklerin çeşitli olmadığı, genelde aynı tür yemeklerle beslendikleri “Kelleci Memet” romanında belirtilmiştir. Romanda köylülerin, şehirlilerin aksine, nerdeyse hiç et yemedikleri²⁷³ ve genelde köylülerin bulgurla beslendikleri²⁷⁴ ifade edilmiştir.

Romanlarda köylerde yaşanan bu ekonomik sıkıntıların çoğunlukla sadece köye has bir durum olduğu ifade edilse de benzer sıkıntılar, bazı kesimler hariç, kentte de aynı şekilde yaşandığını belirten romanlar da yazılmıştır. Bu romanlarda kentlerde yaşayan orta ve düşük gelirli ailelerin geçim konusunda çok büyük güçlük çektikleri anlatılırken; bürokrat ve zengin kesimin gece eğlencelerindeki yaşadıkları lüks ve yaptıkları savurganlıklar eleştirilerek, bu kesimlerin büyük bir ekonomik refah içinde oldukları belirtilmiştir. Özellikle kentlerde düzenlenen balolardaki sefahat ve israflar tüm detaylarıyla dile getirilmiştir.

Kentin fakirliğini anlatan yazarlar, bunun nedenini köydeki sıkıntılardan kaynaklandığını belirtmişler ve ekonomik düzen içerisinde köy ile kentin

²⁷² T. Buğra, **a.g.e.**, s. 189.

²⁷³ K. Tahir, **Kelleci Memet**, s. 241.

²⁷⁴ K. Tahir, **a.g.e.**, s. 130.

birbirlerine olan bağımlılığını dile getirmişlerdir. Nitekim Tarık Buğra köyde yetiştirilen ekinin iyi mahsul vermesinin sonuçlarını “Köylü pancarını kaldırsın, paraya kavuşsun ki, bu koca çark alışıldığında dönebilsin. Allah köylüye, köylü de kentliye!”²⁷⁵ sözleriyle belirtmiştir. Bu bağımlılıktan dolayı köydeki açlık ve yiyecek bulma problemleri kentte de görülmüştür. Hüseyin Rahmi “Utanmaz Adam” romanında, oğlunun evde yiyecek bir şeyin olmamasından yakınması karşısında kahramanının annesine, “Ben akşamdan kuzu dolması yemedim ya... Böyle olan yalnız biz değiliz. Komşunun hali de bu... Mahallenin hali ve hemen bütün şehrin hali de bu... Açlık ve inkıbaz”²⁷⁶ sözlerini söylettirerek, kentteki ekonomik sıkıntıları ortaya koymuştur.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında köylerde olduğu gibi kentlerde de büyük açlıklar ve günlük ihtiyaçları karşılayacak malları tedarik etmek çok güç olmuştur. İhracatın ve ithalatın savaş nedeniyle durması, zaten birçok malı ithal eden ülkeyi ekonomik olarak oldukça güç durumda bırakmıştır. Kıtlik sorunlarının yaşanması nedeniyle birçok günlük tüketim malları bu dönemde vesikaya bağlanmış ve kentli halka belli miktarda dağıtılmaya başlanmıştır. Atilla İlhan bu dönemde mahsulün kıt olmasından dolayı şeker zam yapıldığını²⁷⁷, unlu maddelerin yasaklandığını ve ekmeğin çalışan kişilere yaptıkları işin niteliğine göre hükümet tarafından dağıtıldığını²⁷⁸ yazmıştır.

Köyde ve kentte orta ve düşük gelirli kişiler büyük sıkıntı çekerken Ankara ve İstanbul’da yeni iktidarla birlikte yeni bir zengin kısmının ortaya çıkışı ve bu bürokrat ve zengin tabakasının her gece eğlencelerde büyük bir müsriflik içinde yaşadıkları eleştirel bir dille anlatılmıştır. Bu insanların evlerini Batılı tarzda

²⁷⁵ T. Buğra, **a.g.e.**, s. 57.

²⁷⁶ H. R. Gürpınar, **a.g.e.**, s. 11.

²⁷⁷ A. İlhan, **a.g.e.**, s. 208.

²⁷⁸ A. İlhan, **a.g.e.**, s. 338.

dekore ettikleri, Avrupa'dan en pahalı elbiseleri getirtip giydikleri, kadınların kürkleri ve taktıkları ziynet eşyalarının pahalılığı ve bu kişiler arasındaki gösteriş meraklılığı sıklıkla ifade edilmiştir.

Yakup Kadri, Anadolu'da büyük bir fakirliğin yaşandığı bu dönemde Ankara'daki sefahat hakkında romanlarında oldukça detaylı bilgiler vermiştir. "Ankara" romanında bürokrat kesiminin maddî refahını eleştirirken, yozlaşmış bürokrat Hakkı Beyin eşi Selma'nın bir balo gecesinde boynunda oldukça büyük bir renard argente (tilki kürkü) taşıdığını, parmaklarının birçoğunda pahalı yüzükler olduğunu ve koluna da ağzında iri bir yakut taşıyan bir yılan bilezik taktığını²⁷⁹ belirtmiş ve halkın açlık ve fakirlik ile mücadele ederken belli bir kesiminin yaşadığı rahatlığı tasvir etmiştir. Yakup Kadri "Panorama" romanında ise, bürokratların sahip oldukları maddî refahı, "Bunların kimi Gazi Bulvarı'yla, Yenişehir'deki apartmanlarda, kimi Bahçelievler'de oturur; bazılarının Kavaklıdere'de, Güven'de, Küçük ve Büyükesat'ta köşkleri vardır. Bunların hepsi de pırıl pırıl asrî mobilyalarla döşeli yepyeni evlerdir. Kilerler, balık yumurtasından taze havyara kadar en nadide mezelik erzaklarla tıklım tıklımdır."²⁸⁰ sözleriyle anlatmıştır.

Nezihe Muhiddin de "Ateş Böcekleri" isimli romanında İstanbul'daki balo ve lüks harcamalarını eleştirel bir dille anlatmıştır. Kumar oynayan zenginlerin kumardaki kaybettikleri büyük miktarlardaki paralar, büyük balolar ve kadınlar ile erkeklerin balolara hazırlık için harcadıkları paralar yazarın Batılılaşmayı şekilde arayan lüks düşkünü tiplerin yeni hayat anlayışlarını resmetmiştir.²⁸¹ Reşat Nuri "Eski Hastalık" isimli romanında İstanbul'daki bu gösterişli yaşantıyı eski bir

²⁷⁹ Y. K. Karaosmanoğlu, **Ankara**, s. 105.

²⁸⁰ Y. K. Karaosmanoğlu, **Panorama**, s. 34.

²⁸¹ Nezihe Muhiddin, **Ateş Böcekleri**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006, s. 361.

bürokrat olan Şevket Bey'in üzerinden "Evinde sık sık danslı çaylar, hatta balolar veriyor, hali vakti yerinde dostlarını da buna teşvik ederek muhitini sosyete hayatına alıştırmaya çalışıyordu"²⁸² sözleriyle belirtmiştir.

4.2. İktisatta Halkçılık İlkesi

Tek-parti iktidarının kurulduğu esnada, kapitalizmin etkilerinin ve Avrupa'da hızla yayılan sosyalist düşüncenin Türkiye'de hissedilmemesi için iktidar tarafından Halkçılık ilkesine büyük önem vermiştir. İttihat ve Terakki iktidarında dayanışmacılık düşüncesi ile başlayan halkçılık ilkesi²⁸³, Cumhuriyetle birlikte "İmtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir toplumuz!" sloganlarıyla temin edilmeye çalışılmıştır. Ülkede az da olsa var olan yatırımcı sınıfın sisteme alternatif bir yapı oluşturmasına mani olmak, ayrıca 1930'lardan sonra artan devlet müdahalesiyle birlikte devlet kapitalizminden doğacak yeni bir işçi sınıfının aynı tehlikeye neden olmasını engellemek amacıyla Halkçılık ilkesi sisteme yerleştirilmiştir.

İktidarın eski dönemden devralarak kendi sistemine uygun bir şekilde geliştirdiği bu ilke Türk romanlarında incelenmiştir. Kemal Tahir ilkenin devletin ayrıcalığının korunması amacıyla tahsis edildiğini ifade ederken; ideal devlet sistemini anlattığı "Ankara" romanında Yakup Kadri ilkenin istikrarlı bir devlet idaresinin kurulması açısından sahip olduğu önemi dile getirmiştir. Tahir, "Bozkırdaki Çekirdek" romanında Köy Enstitüleri'nin kurulmasıyla köydeki düzenin değişeceğinden ve köyde yeni bir sınıfın doğacağından endişelenen bürokratları, başka bir bürokratin dilinden, "partimizin tüzüğü, imtiyaz da kabul

²⁸² Reşat Nuri Güntekin, **Eski Hastalık**, İstanbul: İnkılâp Yayınevi, tarihsiz, s. 34.

²⁸³ Şerif Mardin, **Jön Türklerin Siyasî Fikirleri**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000, s. 244.

etmez, sınıf da... Enstitüler, bu amacı özel titizlikle göz önünde tutmaktadır. Olsa olsa 'memur imtiyazı' söz konusudur ki, devlet anlayışımız bakımından sakıncası yoktur"²⁸⁴ sözleriyle sakinleştirirken; yazar, sistemin tek imtiyazı sadece kendisine tanıdığı eleştirisini de ifade etmiştir.

Yakup Kadri ise sistemin bozulan yerlerinin tamir edilmemesi halinde Türkiye'de sınıfsal farklılıkların tehlikeli sonuçlar doğurabileceğinden endişe duymuştur. "Ankara" romanında sistemin kendisini revize etmesi halinde bu tehlikenin ortadan kaldırılabilmesine inanan yazar, Selma karakterine yeni dönemdeki düzende ne kapitalist bir patron hükümrancılığının ne de ezilen sosyalist bir işçi sınıfı olmadığını ve neden böyle bir ayrımın yapılmaması gerektiğini şu sözleriyle dile getirmiştir: "Türk işçileri, Türk mühendisleri, Avrupa'daki arkadaşları gibi bedbaht değildiler. Eski Roma'nın esri sürüleri gibi bin bir mihnet ve cefa altında, bir türlü mahrumiyetle ruhları ve suratları ekşimiş, içkiden, açlıktan bütün insani faziletlerini kaybetmiş Avrupa proletaryasının sefalet ve felaketinden Türkiye'de eser görünmüyordu. Türkiye'de işçiler birer devlet memuru idi ve yüreklerinde bir devlet memurunun haysiyetini, vekarını, mesuliyetini taşıyorlardı. Başlarında patron diye bir bela yoktu. Kimsenin esiri değildiler. Yalnız memleketin hizmetçisi olduklarını ve alınlarında akan terin vatan topraklarına bereket getirici bir rahmet gibi yağdığını biliyorlardı. Onun için, her biri, insana, harb safhalarındaki neferler gibi birer kahraman heybetinde görünüyordu".²⁸⁵

Yakup Kadri şehirdeki sosyal yapılanmanın bu şekilde muhafaza edileceğini belirtmekle birlikte köyde de aynı düzenin sağlanabilmesi için, köy ile kentin uyum içinde çalışıp geliri bölüşebilmesini de halkçılık ilkesinden faydalanarak

²⁸⁴ K. Tahir, **Bozkırdaki Çekirdek**, s. 30.

²⁸⁵ Y. K. Karaosmanoğlu, **Ankara**, s. 183.

çözmeye çalışmış ve “Büyük bir kısmı içtimai Mükellefiyet Teşkilatının kooperatif şubeleriyle toplulaştırılmış bu köylüler kooperatif şeklinde çalışıp yaşıyorlardı. İlk zamanlarda çok sıkıntı çektiler. Birkaç defa dağılma alametleri gösterdiler. Fakat, şehirlerde köyler arasındaki alışveriş şartları rasyonel bir şekilde düzenlendikten sonra hepsi emeklerinin mükafatını görmeye ve hepsinin yüzü gülmeye başladı”²⁸⁶ sözleriyle bu umudunu ortaya koymuştur.

4.3. Varlık Vergisi

İkinci Dünya Savaşı yıllarında sarsılan ekonomiyi düzeltmek için çıkarılan kanunlar arasında toplumu en fazla etkileyeni Varlık Vergisi olmuştur. Savaş döneminde zenginleştikleri düşünülen tüccar sınıfına yönelik çıkarılan kanun, uygulamasıyla daha çok gayrimüslim tüccarlara karşı konulan bir vergi olmuş ve bu kişiler vergi borçlarını ödeyebilmek için mallarını haraç-mezat Anadolu’dan gelen kişilere satmışlardır. Bu gelişme neticesinde ticaret hayatında servet büyük ölçüde el değiştirmiş ve İstanbul’da yeni bir zengin sınıf ortaya çıkmıştır.

Piyasada büyük bir mal kıtlığının olması ve bu kıtlığın nedeninin de mal stoklayan tüccar sınıfının olduğu düşüncesi “Salkım Hanımın Taneleri”nde ele alınmış ve başbakan Şükrü Saraçoğlu’nun fiyat politikasını dikkate alarak, malları piyasaya dökmeyi²⁸⁷ hedeflediği belirtilmiştir. Fakat durum başbakanın iddia ettiği gibi olmamış, sadece iktisadî güç bir elden başka bir ele geçmiştir.

²⁸⁶ Y. K. Karaosmanoğlu, *a.g.e.*, s. 186.

²⁸⁷ Y. Karakoyunlu, *a.g.e.*, s. 66.

Kemal Tahir, Türk siyaset geleneğinde iktisadî kriz anlarında hükümetlerin genellikle buna benzer tutumlar sergilemelerini “Bozkırdaki Çekirdek” romanında bir köylü karakterinin, “Hükümetimiz seferberlikte tüccar mallarını millete bedava dağıtmadı mıydı? Ermeni kırımları da neyin nesiydi, bakalım, bildiğimiz tüccar malı yağması değil miydi? Evet, savaşta hükümetlerin, tüccar mallarına el koyması kanundur”²⁸⁸ sözleriyle dile getirmiştir. Nitekim anlatılan bu durum “Salkım Hanımın Taneleri”nde de Anadolu’dan gelip vergi mükelleflerinin mallarını ucuz bedeller karşılığında satın alarak zengin olan Durmuş karakterin üzerinden ifade edilmiştir. Yazar yeni zenginleşen karakterini “Daha bir yıl dolmadan Durmuş köşeyi dönmüş; işini sağlamlaştırmıştı. Bütün Anadolu’ya mal sevkiyatı yapıyordu. Vergisini ödeyemeyen tüccarın haraç mezat satılan mallarını vadeli alıp Anadolu tüccarına peşin parayla satıyordu. Her düşkünün malını ucuza kapatmış, çok kısa sürede sayılı varlık sahiplerinden biri olmuştu.”²⁸⁹ şeklinde anlatarak servetin nasıl el değiştirdiği hakkında okuyucuya bilgi vermiştir.

Varlık Vergisi’nin gayrimüslim tüccarların iktisadî etkinliklerini sona erdirmek gibi birtakım siyasî endişeler neticesinde konulduğu iddiaları, dönemin Maliye Vekili Fuad Ağralı’nın ağzından “Ben ittihatçılar gibi yapmıyorum; yalnız gayrimeşru kazançlardan vergi alıyorum. Ne olacaksa olur”²⁹⁰ sözleriyle ifade etmiştir. Yılmaz Karakoyunlu, gayrimeşru kazançlardan alınan verginin, başka bir sosyal sınıf tarafından gayrimeşru bir şekilde devralındığını belirterek, romanında “Anadolu’nun palazlanmış esnafı İstanbul’un ticaretini yavaş yavaş devralmaya hazır bir ordu gibi yerleşmiş, Varlık Vergisi’nin talan ettiği piyasada ne varsa kapışmıştı”²⁹¹ sözleriyle dile getirmiştir.

²⁸⁸ K. Tahir, **a.g.e.**, s. 124.

²⁸⁹ Y. Karakoyunlu, **a.g.e.**, s. 76.

²⁹⁰ Y. Karakoyunlu, **a.g.e.**, s. 63.

²⁹¹ Y. Karakoyunlu, **a.g.e.**, s. 184.

5. Tek-Parti Döneminin Sosyal Meselelerinin İncelenmesi

Tanzimat'la birlikte başlayan Batılılaşma hareketi Cumhuriyet'in ilanından sonra büyük bir hızla devam etmiştir. Yapılan devrimlerin gerek siyasî gerekse toplumsal yapıları Batılı tarzda değiştirmeye başlamasıyla gelenek ve yeninin çatışması sosyal alanda da görülmeye başlanmıştır. Bu çatışma dönemin romanlarında da incelenmiş ve kimi zaman değişimi destekleyen kimi zaman ise değişimin şeklini eleştiren eserler yazılmıştır. Osmanlı döneminde başlayan Batılılaşma hareketi ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren bazı Türk romanında sert bazılarında alaya alınarak incelenmiştir.²⁹²

Toplumdaki bu değişimi inceleyen romancıların bir kısmı iktidarın Batılılaşma tercihini kabul etmekle birlikte, toplumda Batılılaşmanın yanlış anlaşılmasını eleştirmişlerdir. Yakup Kadri, Memduh Şevket Esendal, Şükûfe Nihal gibi Batılılaşma taraftarı aydınlar dâhi toplumdaki yozlaşmaya varan değişimden rahatsız olmuşlar ve Batılılaşmanın doğru formülünü aramışlardır. Nitekim Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Ankara" ve M. Şevket Esendal'ın "Ayaşlı ve Kiracıları" romanlarında, eserlerin yazarları, Cumhuriyet rejiminin önündeki bu sorunları gidereceği umutlarını belirtmişlerdir.²⁹³

Ankara'da ve İstanbul'da değişen toplumsal ilişkiler, gece eğlenceleri ve balolar, evlerin Batılı tarzda dekore edilmesi ve kentlerin eski dönemden farklı bir şekilde inşa edilmeleri bu dönemde incelenen sosyal meselelerin en önemli unsurlarını teşkil etmiştir. Ayrıca dinin toplumsal ilişkilerde ne ölçüde belirleyici olacağı mevzusu da tartışılan konulardan birisini teşkil etmiştir. Hukukî

²⁹² T. Timur, **a.g.e.**, s. 45.

²⁹³ Ö. Türkeş, **a.g.m.**, s. 432.

mevzuatın ve eğitimin laikleştirilmesinden sonra toplumsal düzen bu kurallar çerçevesinde belirlenmeye başlanmıştır. Elbette bu yeni düzene muhalif olan gruplar da ortaya çıkmış ve değişen toplumsal ilişkilerin mahiyetini eleştirmişlerdir. Devrimler aracılığıyla değişen bir toplumda, romanlar yaşanan değişimin niteliğine yönelik olumlu-olumsuz eleştiriler getirerek, en uygun modernleşme şeklini bulmaya çalışmışlardır.

5.1. Türk Toplumunda Sosyal Değişim ve Balo

Cumhuriyet'in ilanından sonra Avrupa'dan kodifiye edilen kanunlar ve ülkenin Batılılaşmış bir devlet olabilmesi için sosyal alanda yapılan devrimlerle yeni bir hayat tarzı ortaya çıkmıştır. Romanların bazılarında bu yeni hayat tarzı sonucunda değer çatışması yaşayan kişilerin psikolojik tahlilleri yapılmış, bazılarında ise yanlış anlaşılan bir Batılılaşmanın eğlence hayatı üzerinden tahlili yolu seçilmiştir. Bu yöntem farklılığına rağmen sosyal düzeni inceleyen tüm romanlar, bu eleştirilerinden hareketle kendilerince farklı bir medenileşme yolu çizmişlerdir.

Türk romanında sağlıklı bir Batılılaşmanın nasıl olması gerektiği izah edilirken, semtler üzerinden tahlil yapmak sıklıkla kullanılan bir yöntem olmuştur. Nitekim Ömer Seyfettin'in Millî Edebiyat döneminde yazdığı eserlerinde çizdiği İstanbul'un etnik haritasında, Müslüman Türk ahalinin yaşadığı Fatih ve Aksaray gibi semtler hem fakir hem olumlu semtler olarak yer almışlardır. Ekonomiyi, zenginliği ve siyasî gücü temsil eden Beyoğlu, Şişli ve

Nişantaşı ise romanlarda ötekileştirilmişlerdir.²⁹⁴ Peyami Safa da, Doğu-Batı çatışmasını simgeleyen romanına “Fatih-Harbiye” adını uygun bulmuştur.

Batılılaşmanın gelenekleri aşarak yeni bir yaşam şekli ortaya koymasını Peyami Safa, “Fatih-Harbiye” isimli romanında detaylı bir şekilde eleştirmiştir. İki semt üzerinden Doğu-Batı karşılaştırmasını yapan yazar, geleneklere ve manaya dayanan Doğu’nun Batı karşısındaki üstünlüğünü anlatmaya çalışmıştır. Peyami Safa toplumun hızla değişmesinin nedenini, yeni Türkiye’nin herkese kabul ettirdiği asrileşme hareketinden kaynaklandığını belirterek, değişen kent yapısından yeni kanunlara kadar her gelişmenin bu süreci kuvvetlendirdiğini ifade etmiştir. Nitekim romanda iki medeniyet arasında kalan Neriman karakteri, Fatih’te somutlaşan Doğu’yu sürekli eleştirel gözle bakmış ve Harbiye ile somutlaşan Batı’ya büyük bir hayranlık duyduğunu sert bir dille belirtmiştir.²⁹⁵ Romanda Doğu’nun Batı’dan mana bakımından üstün olduğu ve Batı’nın manevî değerlere dayanmayan gelişmesinin aslında temelsiz olduğu dile getirilmiştir. Peyami Safa romanın sonunda Neriman’ı düştüğü boşluktan kurtarmış ve kendisinin rızasıyla manevî değerlere bağlı kalacak bir gelişmenin daha sağlıklı olacağını karakterine söylettirmiştir.

Benzer bir durum Samiha Ayverdi tarafından “Batmayan Gün” romanında belirtilmiştir. Romandaki olumlu karakterlerden biri olan Sezai Bey sağlıklı bir Batılaşmanın şartlarını, “Medeni zevkleri, medeni itiyadları, medeni ahlakı, hasılı medeni sosyetenin telakkilerini, aklımız ve milli ölçülerimizle tarttıktan sonra kabul etmeliyiz”²⁹⁶ şeklinde tarif etmiştir. Romanda Batı’nın manayı reddeden pozitivist anlayışı da tenkit edilerek, romanın kahramanı Aliye izlenmesi gereken

²⁹⁴ Ömer Türkeş, “Millî Edebiyattan Milliyetçi Romanlara”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik C. 4**, Ed. Tanıl Bora, İstanbul: İletişim, 2003, s. 812

²⁹⁵ Peyami Safa, **Fatih-Harbiye**, İstanbul: Alkım Yayınları, 2005, s. 83.

²⁹⁶ Samiha Ayverdi, **Batmayan Gün**, İstanbul: Damla Yayınevi, 1977, s. 101.

yolu “Onların manasını yakalayabilmek için aklın ve ilmin bana yol gösterebileceğini bilsem, bir bu kadar daha çalışırdım. Fakat ilmin uzun eteği, gene kendi dikenlerinin arızalarına takılarak ileri gitmiyor”²⁹⁷ sözleriyle ifade etmiştir.

Batılılaşma taraftarı olan Şükûfe Nihal ise Batılılaşmayı sadece eğlenmek, dans etmek ve içki içmekten anlayan zihniyeti eleştirmiştir. Yazar “Yalnız Dönüyorum“ romanında kadınların kara çarşaflarını çıkartmalarını ve kadınların sosyal hayata girmesinden büyük bir memnuniyet duyduğunu²⁹⁸ ifade etmekle birlikte, kadınların bu eğlencelerde seviyesizce hareket etmelerinden ve erkeklerin de sürekli kadınlara karşı yılışık hareketlerde bulunmasının Avrupalılaşmak olmadığını belirterek, yanlış anlaşılmış bu değişimle ilgili eleştirilerde bulunmuştur.²⁹⁹

Toplumsal değerlerin Batılılaşma hareketi ile değiştiği bu dönemde bu yenilik hareketlerine ayak uydurarak, yaşamlarına yeni bir şekil veren insanlar olduğu gibi, yenilik hareketlerine uyum sağlayamayan veya sağlamak istemeyen insanlar da olmuştur. Kentin ve evlerin hızla değiştiği bu dönemde evlerinde geleneksel yapılarını muhafaza eden insanların olduğu romanlarda dile getirilmiştir. Hüseyin Rahmi “Utanmaz Adam” romanında roman kahramanının uğradığı bir evde, evin beyinin haremde olduğunu öğrenip İstanbul’da haremlik-selamlık evlerin bulunmasına şaşırması üzerine, hizmetçi bu tür evlerin çok olduğunu belirterek “İstanbul’un bütün eski konakları harem-selamlık olarak

²⁹⁷ S. Ayverdi, **a.g.e.**, s. 14.

²⁹⁸ Ş. Nihal, **a.g.e.**, s. 18.

²⁹⁹ Ş. Nihal, **a.g.e.**, s. 130.

yapılmıştır. Bunların hepsi yakılıp yıkılmadı ya?”³⁰⁰ sözleriyle mevcut durumu izah etmiştir.

Yeni yapılmış dokuz odalı bir apartmanın içinde değişen toplumsal ilişkilerin anlatıldığı “Ayaşlı ile Kiracıları” romanında, dönemin Ankara’sındaki sade insanların günlük yaşamlarındaki ve değer yargılarındaki değişimler gösterilmiştir. Esendal bu romanında düzene değilse de bürokrasiye yönelik birtakım eleştiriler getirmiştir.³⁰¹ Apartmanın bir dairesinde yaşayan yaşlı bir kadın, toplumdaki yaşanan değişimden “Bir cahillik edip süs yapacak olsak, eve gelip hemen yüzümüzü, gözümüzü yıkardık ki, babamız görüp de bize darılmasın diye”³⁰² sözleriyle yakınmıştır.

Nezihe Muhiddin de toplumda değişen değerlerin korunması amacıyla yazdığı “Güzellik Kraliçesi” romanında, güzellik yarışmasına katılmak isteyen ve manevî değerlere bağlı bir ailenin kızının hikâyesini anlatmıştır. Yazar kahramanı Belkıs’ın babasını yaşanan değişimlere olan tepkisini, “Güzellik, hele kadın güzelliği bir sır gibi mahfaza içinde namahrem kalmadıkça kıymetlenir”³⁰³ sözleriyle ifade etmiştir. Fakat Belkıs zamanın bütün kızları gibi yeni hayat tarzına karşı büyük bir ilgi duymaya başlamış ve psikolojik olarak rahatsızlanmıştır. Nezihe Muhiddin de Peyami Safa gibi romanında geleneksel yapıların korunması hususunda umudunu korumuştur. Nitekim gördüğü tedavi neticesinde iyileşen Belkıs sahip olduğu manevî değerlerin kıymetini anlamış ve artık Batılı tarzda hayata olan ilgisine son vermiştir.

³⁰⁰ H. R. Gürpınar, a.g.e., s. 119.

³⁰¹ Fethi Naci, **100 Soruda Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1990, s. 209.

³⁰² M. Ş. Esendal, a.g.e., s. 16.

³⁰³ Nezihe Muhiddin, **Güzellik Kraliçesi**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006, s. 130.

Türk romanında Batılılaşma ile beraber incelenen en önemli konulardan birisi de bu dönemde İstanbul zengin sınıfları ile Ankara'nın bürokrat sınıfı arasında hızla yaygınlaşan balolar olmuştur. Sosyal hayatın değişmesiyle başlayan bu balolar hem övülmüş hem de eleştirilmişlerdir. Yeni iktidar tarafından ilk olarak 1925 senesinde İzmir'de yapılan ve daha sonra resmî olarak ilk kez 29 Ekim 1925 Cumhuriyet Bayramı kutlamaları çevresinde düzenlenen balolar, kısa sürede önce İstanbul'a sonra Anadolu'ya yayılmaya başlamıştır.³⁰⁴ Anadolu'da daha çok bölgede görev yapan devlet idarecilerinin eşleriyle katıldıkları bu balolara, çiftlerin uyum sağlayamadıkları romanlarda sıklıkla belirtilmiştir. “Eski Hastalık” romanında, Mersin'de düzenlenen bir balodaki bu durumu Reşat Nuri, “Lüks masalarda, tek boş iskemle kalmamış bulunmasına rağmen bazı belli başlı aile kadınlarının gelmemiş, daha doğrusu babaları, kocaları, kardeşleri tarafından getirilmemiş olmasından şikayet edenler vardı”³⁰⁵ sözleriyle açıklamıştır.

Tarık Buğra da romanında o güne kadar eşlerini uzakça akrabalarına bile çıkarmayan kasabanın yerli ve yabancı olan devlet memurlarının bu balolara zorla iştirak ettiklerini belirtmiştir. Balolarda ne yapacaklarını bilemeyen kadınların balodaki komik hallerini anlatan yazar, memurlarının kendi istekleri ile değil, amirlerinin baskıları ile bu eğlencelere zorla katıldıklarını³⁰⁶ ifade etmiştir.

³⁰⁴ Doğan Duman, “Cumhuriyet Baloları”, **Toplumsal Tarih**, 37, Ocak 1997, s. 44-48.

³⁰⁵ R. N. Güntekin, **a.g.e.**, s. 56.

³⁰⁶ T. Buğra, **a.g.e.**, s. 31.

5.2. Kent Yapısında ve Mimarîdeki Değişim

Tanzimat'la başlayan modernleşme hareketi kentin yapısını ve evin kendisini de etkilenmiş, bu dönemden sonra Batılı tarzda Beyoğlu ve Şişli gibi semtler kurulmuş ve evler Batılı tarzda inşa ve dekore edilmeye başlanmıştır. Ankara'nın başkent oluşundan sonra yeni iktidar, rejimin felsefesine uygun bir tarzda inşa edilebilecek bakirliğe sahip olan Ankara'nın imar işlerine süratle başlamıştır. Her zihniyetin, kültürün ve dünya görüşünün kendisine ait bir mekân kurgusu olmuştur. Türk modernleşmesinin kentin dokusunda meydana getirdiği değişim de ilk dönemler Tanzimat romancısının daha sonra da Cumhuriyet romancısının üzerinde sıklıkla durduğu konuların başında yer almıştır.

İktidar eliti, zihniyetine uygun mekân kurgusunu yerleştirebilmek için ilk olarak yeniyi temsil edecek bir kentleşme politikası ile işe başlamıştır. Yurt dışından getirilen kent planlama uzmanı Alman Jansen'e Ankara imar planı çizdirilmiş ve başkentin pilot kent olarak inşasına başlanmıştır.³⁰⁷ Böylelikle eski döneme ait konak, köşk ve yalılardan yeni rejimin betonarme evlerine ve apartmanlara geçiş süreci ile arzulanan değişimi yaşanması planlanmıştır.

Cumhuriyet'in modern ev projesinin en çarpıcı uygulama sahnesi "Yenişehir" semtiyle gerçekleşmiştir. İsminin de dâhi yeniliği simgelediği Yenişehir'de, bu anlamda tam bir sosyal yaşantı ve modern kimlik üretilmiştir. Yenişehir genç ulusun iradesini ve ideallerini temsil edecek ve aynı zamanda hem yeni idare şeklinin hem de yeni bir yaşama biçiminin mekânı olmuştur. Bu anlamda iktidar

³⁰⁷ Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, Ankara: İmge Kitabevi, 2000, s. 140.

tarafından Yenişehir'in kendisi her şeyden önce siyasî bir ideal olarak görülmüştür.³⁰⁸

Türk romanında Ankara'nın kent olarak inşasıyla yeni mekân tipi olan apartmanlar ayrı olarak incelenmişlerdir. Kentin imarıyla başlayan bu yenileşme hareketi Türk romanında da kendisini göstermiştir. Bu dönemde yazılan romanlarda ahşap evler yerine dikilen apartmanlara geçişlerden bahsedilmiş ve 'ahşap ev-betonarme apartman' farklılığından hareketle eski ile yeni dönem arasında kıyaslamalar yapılmıştır. Bu yıllarda ahşap evler her yönüyle çürümüş ve eskimiş bir zihniyetin temsilcisi gibi algılanmış ve ahşap ev ile betonarme apartmanların çürümek ve kalıcılık özelliklerine gönderme yapılarak Osmanlı ile Cumhuriyet arasındaki farklılıklar resmedilmek istenmiştir.³⁰⁹

Romanlarda, Ankara-İstanbul arasındaki farklılıklar anlatılırken işgal ve bağımsızlık metaforu da sıklıkla kullanılmıştır. Nitekim İstanbul'un işgal edildiği dönemde hem Ankara'nın bağımsızlık savaşının idare edildiği kent olması hem de İstanbul'da rüşvetin, yolsuzlukların ve ahlâksızlığın artması nedeniyle Ankara sığınılacak yeni bir liman olarak görülmüştür. Şükûfe Nihal "Yalnız Dönüyorum" isimli romanında kahramanı Yıldız'a Ankara hakkında, "zaferden, zaferlerden sonra İstanbul'un kapısı öz yurda açılır açılmaz, beni Anadolu'ya, Ankara'ya götürsün diye Hasan'a ısrar ettim, gittik. Türk milletinin aydınlık bahtını yaratan o topraklar, o eski, viran şehir en mukaddes bir yerdî"³¹⁰ sözlerini söylettirerek, yeni kentin ifade ettiği anlamı göstermiştir.

³⁰⁸ Handan İnci Elçi, **Roman ve Mekân Türk Romanında Ev**, İstanbul: Arma Yayınları, 2004, s. 178-179.

³⁰⁹ H. İ. Elçi, **a.g.e.**, s. 175.

³¹⁰ Ş. Nihal, **a.g.e.**, s. 111.

Başkent'in İstanbul'dan Ankara'ya nakledilmesi ile Ankara'nın eski başkentle rekabet edebilmesi için büyük çaba sarf edilmişse de, eski alışkanlıkların halk tarafından terk edilmesi ve yeni başkent'in halk tarafından kabul görmesi sanıldığı kadar kolay olmamıştır. "Ayaşlı ile Kiracıları" romanında Esendal, oğlunun işleri nedeniyle İstanbul'dan Ankara'ya taşınmak zorunda kalan yaşlı bir kadının ağzından, devlet idarecilerinin İstanbul'u bırakıp dağ başı olarak nitelenen Ankara'ya gelmelerinden dolayı insanların duydukları sıkıntıları³¹¹ belirtmiş ve halk arasındaki bu mevcut alışkanlıkların kolayca değiştirilemeyeceğini dile getirmiştir.

Ankara'nın başkent kabul edilmesinden sonra kent'in hızla imar faaliyetlerine başlanılmıştır. Bu faaliyet yeni başkent'in yeni anlayışını temsil edecek şekilde tasarlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Nitekim Yakup Kadri "Ankara" romanında, kahramanı Selma'nın "Yeni Ankara baş döndürücü bir süratle inkişaf ediyordu. Taşhan'ın önünden Samanpazarı'na, Samanpazarı'ndan Cebeci'ye, Cebeci'den Yenişehir'e, Yenişehir'den Kavaklıdere'ye doğru uzanan sahalarda, apartmanlar, evler, resmi binalar, sanki yerden fıkkırırcasına yükseliyordu"³¹² sözleriyle Ankara'nın gelişiminin nasıl bir hızla devam ettiğini göstermiştir.

Ankara'nın yeniden inşasının devam ettiği bu dönemde Anadolu'da da imar faaliyetleri, demiryolu politikasına bağlı olarak, büyük bir süratle başlamıştır. Reşat Nuri "Kavak Yelleri" isimli romanında Anadolu'daki bir kasabanın imar işlerini kahramanının şu sözleriyle dile getirmiştir: "Cumhuriyetin ilk yıllarında bizde de bir şehir planı yapmak merakı uyanmıştı. Şimendifer projesinin birtakım münasebetsiz inişler, yokuşlar yüzünden vilayet merkezinin bir parça

³¹¹ M. Ş. Esendal, a.g.e., s. 15.

³¹² Y. K. Karaosmanoğlu, a.g.e., s. 127.

uzağından dolaşmasına mukabil bizim ta içimizden geçmesi bunu adeta vacip haline getirmişti. Kasabamıza uğrayan hükümet ve parti büyükleri, mebuslar ve daha birtakım iş adamları hep bir ağızdan bunu söylüyorlardı”.³¹³

Kentlerin yeniden kurulması sırasında eski tip evlerin yerine, yeni apartmanların inşasına başlanmıştır. Türk geleneğinde evin şeklinin ilk kez değişikliği Tanzimat’la başlasa da, bu dönemde inşa edilen Batılı tarzdaki evler Tanzimat’ın alafranga evine göre önemli bir farkı olmuştur. Bu farklılık, ev içindeki Batılılaşmanın Cumhuriyet dönemindeki radikalliği bütünselleştiren karakteri ve güçlü ideolojik yükü ile ortaya çıkmıştır. Bu anlamda mimarî, iktidarın bütün toplumsal alanlara müdahale etme zihniyetine uygun olarak, sadece kamu mekânında değil, en mahrem aile alanında dâhi bir medeniyet taşıyıcısı haline gelmiştir.³¹⁴

Cumhuriyetin ilanından sonra Türk romanında yaşanan değişimin insan tipleri ile konut ve kent arasındaki ilişkisi de ele alınmıştır. Memduh Şevket Esendal’ın “Ayaşlı ile Kiracıları” ile Yakup Kadri’nin “Kiralık Konak”ı Türk toplumunun bu dönüşüm evrelerindeki halini kent ve konut üzerinden inceleyen eserlerin başında gelmiştir. Gerek Esendal gerek Karaosmanoğlu bu tarihsel olgudan bir anlatım gereci olarak yararlanabilmek için belirli bir konut tipini yaşanan toplumsal dönüşümün simgesi olarak kullanmışlardır. “Ayaşlı ile Kiracıları”nda oda oda kiraya verilen apartman Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki kentleşmeyi hazırlayan toplumsal tabakalaşmaların; Kiralık Konak ise üst üste

³¹³ R. N. Güntekin, **Kavak Yelleri**, s. 98.

³¹⁴ Sibel Bozdoğan, **Modernizm ve Ulusun İnşası**, İstanbul: Metis Yayınları, 2002, s. 214-215.

gelen medeniyet değişiklikleri dolayısıyla kopan aile ilişkilerinin simgeleyen öğeler olmuşlardır.³¹⁵

Cumhuriyet'ten sonra inşa edilmeye başlanan evler, apartmanlar ve pansiyonlar romanlarda eski döneme ait konak, köşk, yalılara göre ifade edilmiş şekilleri eski-yeni ve temizlilik-kirlilik kavramlarıyla pekiştirilmiştir. Buna göre eski evler pis, karanlık ve sağlıksız ortamları, yeni modern ev ise temizliği, saflığı ve aydınlığı temsil etmiştir.³¹⁶ Ayrıca ahşap-betonarme ev farklılığı ile eski ve yeni iktidar arasındaki dayanıklılık ve kalcılık özelliklerine de vurgu yapılmıştır.

Bu dönemde İstanbul'da köşklere apartmanlara taşınmak da modernliğin gereği olarak kabul edilmiştir. "Yalnız Dönüyorum" romanındaki Batılaşmaya çalışan Namık Bey ve İsmet Hanım karakterlerinin moda uyararak köşklere taşınmaları Şişli'deki bir apartmana taşındıkları ifade edilmiştir.³¹⁷ Romanlarda apartmanla ilişkin böyle olumlu ifadeler sıklıkla yer aldığı gibi, bu yeni mimarî tarzı eleştirenler de olmuştur. Safiye Erol "Ciğerdelen" romanında mimar olan karakterine Ankara'da ve İstanbul'da inşa ettiği apartmanlar ile ilgili olarak, "Hâlâ Ankara'da, İstanbul'da hatta İzmir'de bazı kübik apartmanlar, villalar benim yüz karam gibi dikilir durur"³¹⁸ sözlerini söylettirerek, Cumhuriyet'in ilk yıllarında değişen mimarî anlayışı eleştirmiştir.

³¹⁵ Hilmi Yavuz, "Apartman Kentleşme ve İnsan", **Roman Kavramı ve Türk Romanı**, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1977, s. 100-101.

³¹⁶ H. İ. Elçi, **a.g.e.**, s. 176.

³¹⁷ Ş. Nihal, **a.g.e.**, s. 17.

³¹⁸ S. Erol, **a.g.e.**, s. 25.

Memduh Şevket Esendal ise “Ayaşlı ile Kiracıları” romanında mekân olarak, Cumhuriyet’in yeni mekân tiplerinden biri olan pansiyonu seçmiştir. Pansiyondaki her bir odadaki farklı karakterlerin yaşamından kesitler sunan yazar, mutlu bir toplumun ancak huzurlu evlerde yaşayan ideal aileler sayesinde olabileceğini belirtmiştir. Nitekim romanın sonunda ana karakter, arkadaşının sürekli ısrarlarına dayanamayarak evlenmeye karar vermiştir.³¹⁹

5.3. Köyün Sosyal Yapısı

Cumhuriyet’in kurulduğu dönemde ve tek-parti iktidarı boyunca Türkiye’de halkın büyük bir çoğunluğu köylerde yaşamışlardır. Bu nedenle tek-parti iktidarını anlatan romanlarda köyün sosyal ve ekonomik durumundan detaylı bir şekilde bahsedilmiştir. Ülkenin büyük bir savaştan çıkması, 1929 Büyük Buhranı ve daha sonra patlak veren İkinci Dünya Savaşı dönemlerinde yaşanan olumsuz gelişmelerden en fazla etkilenen kesim köylü sınıfı olmuştur.

Köyü anlatan romanlarda köylülerin çektikleri açlık, kıtlık, toprak sorunu ve maddî imkânsızlıklar romanlarda en fazla üzerinde durulan konuların başında yer almıştır. Köy romanlarında sosyal hayatın içinde yer alan sorunlar, ekonomik problemlerin bir uzantısı gibi görülmüş ve ikincil bir sıraya konularak ele alınmıştır. Düşünce ve yaşam standartlarındaki gerilik, köyde hâkim olduğu belirtilen sosyal geriliğin en karakteristik görünümü olarak belirtilmiştir. Bu romanlarda köylü, medenî bir insandan beklenen düşünce ve davranışlardan çok, çirkinliği, kabalığı ve ahlâksızlığı gibi olumsuz davranışlarıyla gösterilmiştir.

³¹⁹ M. Ş. Esendal, *a.g.e.*, s. 242.

Romanlarda bu sorunların nedeni de köylerdeki eğitimin yetersizliği olarak kabul edilmiştir.³²⁰

Köylerdeki ekonomik gerilik en çok kendisini sağlık meselelerinde göstermiştir. Tedavi imkanlarının sınırlı olmasının yanı sıra sağlığa dikkat edilmemesi ve yanlış tedavi şekilleri romanlarda sağlık sorunlarının nedeni olarak gösterilmiştir. “Kelleci Memet” romanında eli kanayan hastanın yarasına çamur sürülmesine kızan şehrili Gazeteci Murat’a Kelleci Memet, “Geçer beyim! Çamur iyidir! Sürdük de kanı kesiverdi”³²¹ diyerek köyde yapılan tedavilerin nedenli sağlıksız olduğunu göstermiştir.

Köyde kirliliğin büyük bir sorun olduğu ifade edilen romanlarda sıklıkla dile getirilen meselelerden birisi de içecek temiz suyun temin edilememesi olduğu yazılmıştır. Köylerde içecek temiz suyun olmamasının olumsuz neticelerini Kelleci Memet “Bizim Virankale’imizde pınar yoktur. Beyim, kuyu suyu içmekten bizim dalağımız şişer”³²² sözleriyle ifade etmiştir. Benzer durumu Yakup Kadri de “Yaban”da belirtmiş ve köyde temiz su bulmanın imkânsız olduğunu belirtmiş ve köylünün suyu temin etmek için her gün çaya gittiğini, çayın suyunun da balçık aktığını³²³ ifade etmiştir.

“Kavak Yelleri” romanında da yazar köy doktorunun dilinden sağlıkla ilgili köyde yaşanan sıkıntıları dile getirmiştir. Yazar köylerde salgın hastalıkların çok

³²⁰ R. Kaplan, **a.g.e.**, s. 99.

³²¹ K. Tahir, **Kelleci Memet**, s. 237.

³²² K. Tahir, **a.g.e.**, s. 23.

³²³ Y. K. Karaosmanoğlu, **Yaban**, s. 25.

yaygın olduğunu söyleyen doktor kendi köyündeki başlıca hastalığın sıtma olduğunu ifade etmiştir.³²⁴

Köyün ekonomik durumunun bu şekilde izah edilmesinin yanı sıra bu romanlarda köylülerin karakter özellikleri de genelde olumsuz bir şekilde belirlenmiştir. Romanlarında mekân olarak köyü oldukça sık kullanan Kemal Tahir, köylüleri hocanın ve şeyhin peşinden koşan, muska yapan, birbirinin ırzına göz diken hatta homoseksüel tipler olarak anlatmıştır. Ahlak sorunuyla ilgili benzer ifadeler “Kavak Yelleri” romanında da yer almıştır. Kızının başka erkeklerle birlikte olması karşılığında para alan anne tiplerinden bahseden köy doktoru, köyde ensest ilişkinin de bir hayli yaygın olduğunu “Benim şimdiye kadar meslek hayatımda rastladığım bundan da ibaret değildir... bütün ömrünü namazla, niyazla geçirmiş birkaç ihtiyar gördüm ki, makinenin anlaşılmaz bir bozukluğu üzerine birden bire kuduruyorlardı. O zaman, ana, abla, gelin, hatta evlat, hepsi mübah”³²⁵ sözleriyle dile getirmiştir.

Köy hakkında eleştirilen konuların belki en önemlisi din mevzularında görülmüştür. Köylülerin ekonomik sıkıntılar çekmelerine, ahlâkî sorunların sıklıkla yaşanmasına ve de köylülerin çok da dindar olmamalarına rağmen, şeyhlere ve hocalara karşı büyük bir bağlılık duymaları neredeyse bütün köy romanlarında dile getirilen konulardan birisi olmuştur. Yakup Kadri, “Yaban”da köylülerin büyük bir ekonomik sıkıntı içinde olmalarına rağmen, köylerine gelen ve din sömürücüsü olarak tasvir edilen şeyhe büyük yardımlarda bulunmalarını eleştirmiştir.³²⁶

³²⁴ R. N. Güntekin, **a.g.e.**, s. 11.

³²⁵ R. N. Güntekin, **a.g.e.**, s. 41.

³²⁶ Y. K. Karaosmanoğlu, **a.g.e.**, s. 48.

Köylülerin eğitimsiz cahil kişiler olmasından dolayı din adamları tarafından kolayca aldatıldıkları belirtilen romanlarda, yazarlar kahramanları aracılığıyla fırsatçı ve istismarcı tipler olarak gösterilen bu kişilere karşı mücadele etmişlerdir. Roman kahramanlarının halkın sömürülmesini önlemek için yaptıkları sert müdahaleler ise ilk olarak köylülerin tepkilerini çekmiştir. Roman kahramanları, köye medeniyet getirdiğini düşünen tipler oldukları için, köylülerle uzlaşmak, onları anlamak ya da onlarla yumuşak bir üslupla konuşmak gibi bir tercihte bulunmamışlardır.

Köylülerin din konusundaki halleri bu şekilde anlatılırken romanlarda din adamları da oldukça olumsuz ifadelerle tasvir edilmişlerdir. İktidarın, toplum üzerinde din adamının etkisini yok etmek için gösterdiği çabanın bir benzeri bu dönemde yazılan romanlarda da gösterilmiştir. “Yaban”da köye gelen şeyh Yusuf Efendi, yazar tarafından, “Üstü başı, sakalı o kadar kirli ki –yanına yaklaşmağa hacet yok- kapıdan itibaren bir teke gibi kokuyor”³²⁷ şeklinde tasvir edilmiştir. Halide Edip’in “Sinekli Bakkal”ndaki İlhami Hoca gibi tipler insanları cehennemle korkutarak dinin azap yönünü ön plana çıkaran merhametsiz kişiler olarak gösterilmiştir.³²⁸

³²⁷ Y. K. Karaosmanoğlu, **a.g.e.**, s. 47.

³²⁸ 1936 senesinde yazılan ve 2. Abdülhamit devrini anlatan Sinekli Bakkal’da Halide Edip, dindar Müslüman bir kızın Batılı bir tarzda eğitim görüp, geleneksel değerlerini yitirmeden modernleşmesinin hikayesini anlatmıştır. Yazar, ayrıca, romanında toplumdaki sosyal grupları tarif etmek için örnek tipler çizmiştir. Romanın kahramanı Rabia’nın dedesi olan mahallenin imamı da hoşgörüsüz ve kaba mizaçlı bir dindar tip olarak gösterilmiştir. Halide Edip, mahallenin imamının halini bu şekilde tasvir ederek, toplumda daha hoşgörülü ve dış dünyaya açık din adamların olmasının önemine inanmıştır. Bkz. Halide Edip Adivar, **Sinekli Bakkal**, İstanbul: Özgür Yayınları, 2004, s. 11.

SONUÇ

Rönesans'tan sonra Avrupa'da bireyin başlı başına bir değer olduğu kabul edilmiş ve bireyin yaşantısı, tecrübeleri ve tercihleri önemsenmeye başlanmıştır. Avrupa'da yaşanan bu zihniyet değişimi kendisini sanatsal alanda da göstermiştir. Bireyin sahip olduğu bu değerın sanata da yansımasının ardından edebî bir tür olarak roman ortaya çıkmıştır. İlk başlarda bir maceraperestin kişisel hikâyelerinin anlatıldığı romanlarda, Avrupa'da yaşanan büyük değişimlerden sonra bireylerin ve toplumun bu değişimden nasıl etkilendikleri ve bu değişime nasıl tepki verdikleri incelenmiştir. Romanlar, belli bir tarihsel dönemde yaşanan gelişmeleri incelemeleri sayesinde, bir nevi dönemin şahitliğini yapmış unsurlar olarak değerlendirilmiştir.

Roman ele aldığı konularda değişiklik yapmasıyla birlikte, eski anlatı türlerine göre de büyük farklılıklar arz etmiştir. Romanda kullanılan olay, mekân, zaman ve karakter gibi öğeler, mistikten gerçekliğe doğru yol almış ve bu öğelerin her biri kurgusal düzlemde bir anlam ifade etmiştir. Böylelikle roman gerçek ve doğal karakterlerin belli bir zaman dilimi içerisinde bilinen bir mekân içerisinde hikâyelerinin anlatıldığı bir tür olarak 19. yüzyılda nihai şeklini almıştır.

Romanlar zaman içerisinde işledikleri konular ve içerikleri ile birtakım türlere ayrılmışlardır. Romanlar yapısal olarak "Macera Romanı", "Sosyal Roman", "Tahlil Romanı" ve "Tarihsel Roman" şeklinde sınıflandırılmaktadır. Her biri kendisine ait özellikler barındıran bu türler arasında yer alan tarihsel romanlar, konularını tarihin belli döneminde yaşamış şahısların veya sosyal grupların hayatlarını ve maceralarını belirli bir mekân içerisinde anlatan romanlardır.

Tarihsel romanların yazılma amaçları ise geçmişte yaşanmış olaylar arasında belli bir sebep-sonuç ilişkisi kurarak hikâyesini meydana getirebilmektir. Fakat burada tarihçi ile romancı arasında bir fark ortaya çıkmaktadır. Tarihçi tarihte yaşanmış olaylara herhangi bir müdahalede bulunmadan eserini meydana getirmektedir; oysa tarihsel roman yazarı, tarihçinin ortaya çıkardığı tarihsel bilgileri işlemekte ve bu işlenmiş bilgileri kullanarak okuyucusuna mesajlar verme amacını taşımaktadır.

Tarihsel romanın bu şekilde mesaj verme özelliğinin olması nedeniyle, Osmanlı bürokrat-aydın sınıfı çok geçmeden tarihsel romanları kullanarak Osmanlı değişimini tahlil etmeye başlamışlardır. Batılılaşmanın meydana getirdiği düzensizlikler, değişen insan ilişkileri ve geleneksel değerlerin terk edilmesi gibi hususlar bu dönemin Osmanlı romancıları tarafından tezli tarihsel romanlarda ele alınarak incelenmiştir. Tanzimat döneminde sağlıklı bir Batılılaşmanın nasıl olması gerektiği konusu tartışılırken, Millî Edebiyat devriyle birlikte milliyetçilik düşüncesi romanlarda ön plana çıkmıştır. Türk tarihinin Osmanlı ile başlamadığını iddia eden Millî Edebiyatçılar eserlerinde, Türk mazisinin bilinmesinin önemine işaret etmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin son bulmasından sonra kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti, Tanzimat'la başlayan Batılılaşma hareketini bir devlet politikası olarak kabul etmiştir. Bu dönemde öncelikle eski devletin birçok siyasal kurumu kaldırılmış ve Batılı tarzda modern bir devlet örgütlenmesi modeli benimsenmiştir. Yeni devletin kurucu kadrosu siyasal ve toplumsal bir dizi yenilikleri yukarıdan aşağıya doğru devrimsel bir metotla getirmeyi düşünmüştür. Bu politikaya karşı olan siyasal ve toplumsal gruplar, yeni iktidar tarafından tasfiye edilmiş ve böylelikle devrimlere karşı gelecek grupların rejim için birer tehdit unsuru olmalarının önüne geçilmiştir. Yapılan siyasal devrimler

ve muhalefetin tasfiye edilmesi ile ülkeyi 1946 senesine kadar idare edecek tek-parti iktidarının temelleri sağlam bir şekilde atılmıştır.

Yeni iktidar öncelikle dinin siyasal ve toplumsal alanda belirleyici etken olmasının önüne geçmek için bir dizi faaliyette bulunmuştur. Saltanatın ve hilafetin kaldırılmasının ardından ülkedeki yasal mevzuat Batılı metinlerin kodifiye edilmeleri ile Batı ile uyumlu hale getirilmiştir. Eğitimin birleştirilmesi ile dinin ikinci büyük etki sahası da lâik bir şekle getirilmiştir. Tekke ve medreselerin kapatılması, ayrıca yasaların din eksenli değil Batılı tarzda olmaları ile toplumsal ilişkilerde de değişim yaşanmaya başlamıştır. Bu değişimi kabul eden toplumsal gruplar olduğu gibi, bu değişime karşı olan gruplar da ortaya çıkmıştır. Nitekim 1924'te kısa TCF deneyiminden sonra 1930'da iktidar tarafından güdümlü bir şekilde kurulan SCF bu muhalif kesimden büyük bir destek görmüştür. Bu destek, iktidar elitlerini tedirgin etmiş ve iktidarın isteğiyle kurulan parti yine iktidarın talebi ile kapatılmıştır.

Başarısızlıkla sonuçlanan ikinci demokrasi deneyiminden sonra iktidar devrimleri daha şiddetli bir şekilde uygulamaya başlamış ve kabul edilen rejimin amentüsü haline gelen "Altı Ok" doğrultusunda ülkedeki tek-parti iktidarı her alanda kendisini kuvvetli bir şekilde hissettirmiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra CHF'nin başına geçen "İkinci Adam" İsmet İnönü devrinde de tek-parti iktidarı iyice devletle kaynaşmış ve ülkedeki tek belirleyici unsur haline gelmiştir.

1946 senesine kadar devam eden tek-parti iktidarı, ekonomik sahada kalkınma öncelikli atılımlarda bulunulmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında nispeten liberal eksenli ekonomik politikalar uygulansa da 1930'dan sonra gerek tüm dünyayı sarsan Büyük Buhran gerekse iktidarın artan otoriter özelliği

neticesinde devletçilik ilkesi benimsenmiştir. Fakat ekonomideki bu ilkesel değişiklik beklenen kalkınmayı sağlayamamış ve özellikle savaş yıllarında köylerde ve kentlerde kıtlık ve yoksulluk büyük bir sorun olarak kendisini göstermiştir.

Siyasal, toplumsal ve ekonomik alanda bu denli büyük değişimlerin yaşandığı bir dönemde Türk romanı da bu alanlarda meydana gelen değişimi sıklıkla incelemiştir. Bu dönemde yazılan romanların bir kısmı yapılan devrimleri halka iletmek ve yaymak amacıyla olmuşlardır. Kitle iletişim araçlarının kısıtlı olduğu bir dönemde iktidar da devrimlerin halk nezdinde kabul görmesi için romanları kullanmıştır. Devrimleri destekleyen romanlarda ülkenin muasır medeniyetler seviyesine çıkabilmesi için devrimlerin gerekliliği, Anadolu toprağı üzerinde bir millet meydana getirebilmek, siyasette ve toplumsal ilişkilerde dinin etkisini azaltmak, özellikle toplumun karar almasında dinin değil aklın ve bilimin yol göstericisi olmasını sağlamak ve de iktidarın kurucu kadrosunu özellikle de Atatürk'ün "Tek Adam"lığını sağlamlaştıracak duygusal zemini oluşturmak gibi konular ele alınmıştır. Reşat Nuri Güntekin'in dinin toplumsal alandan çıkartılmasını savunduğu "Yeşil Gece", Etem İzzet'in eski dönemi sert bir şekilde eleştirdiği ve Cumhuriyet'in getirdiği yenilikleri anlattığı "On Yılın Romanı" adlı eserleri bu amaç doğrultusunda yazılmış romanlar arasında belirgin bir yere sahiptir.

İktidarı destekleyen romanlara karşılık, yapılan devrimleri eleştiren ve birtakım geleneksel değerlerin korunmasını ya da devrimsel olarak değil evrimsel bir şekilde değişmesini talep eden romancıların da eserleri yayınlanmıştır. Toplumda geleneksel değerlerin muhafaza edilmesini savunan Samiha Ayverdi'nin "Batmayan Gün"ü, hızla yaygınlaşmaya başlayan lüks eğlenceleri ve özellikle baloları eleştiren Nezihe Muhiddin'in "Güzellik Kraliçesi"

ve iktisadî gelişmenin bir türlü sağlanamamasını eleştiren M. Necati Sepetçioğlu'nun "Sadık Çavuş ile Cevahirin Buğday Kamyonu" gibi romanlar da bu amaç doğrultusunda yazılmışlardır.

Rejimin yanında yer almakla birlikte, yaşanan düzensizlikleri büyük bir cesaretle ortaya koyup, sistemin devam edebilmesi için çözüm önerileri sunan romanlar da yazılmıştır. Bu romanlarda iktidarda başlayan usulsüzler, yolsuzluklar ve adam kayırmalar gibi konular ele alınmıştır. Yeni bürokrat sınıfının tıpkı Osmanlı bürokrasisi gibi yolsuzluklara bulaşmasını eleştiren Yakup Kadri'nin "Ankara" ve "Panorama" romanları, Memduh Şevket Esendal'ın değişen toplumsal ilişkileri eleştirdiği ve bürokrasideki adam kayırmacılığına değindiği "Ayaşlı ile Kiracıları" ve Şükufe Nihal'in modernleşmeyi yanlış şekilde anlayan Batıcıları eleştirdiği "Yalnız Dönüyorum" romanı bu uyarı mahiyeti taşıyan eserler arasında yer almışlardır.

Bu dönemde yazılan birbirlerinden farklı bu eserler sayesinde yaşanan değişim geniş bir çerçevede ve çok yönlü bir şekilde ele alınıp değerlendirilmektedir. Bu romanlar sadece siyasal olaylara değinmekle yetinmeyip, toplumsal alandaki gözlemlerini de ifade ettikleri için çok yönlü bir araştırma yapabilme imkânını sunmaktadırlar. Bu alanlardaki değişim çeşitli cepheleriyle ortaya koyulduğu için dönem hakkında da teferruatlı bilgiler edinilebilmektedir.

Bu romanlar sayesinde iktidarın zihniyet dünyası, halka bakış açısı, amaçları, başarıları ve başarısızlıkları görülebilmektedir. Aynı şekilde toplumun ekonomik ve sosyal yapısı, devrimlere olan tepkisi, iktidara bakışı ve demokrasiyle olan ilişkisi hakkında da değerlendirme yapmayı mümkün

kılmaktadır. Bu nedenle Türk siyasî tarihi hakkında araştırma yapan kişilerin Türk romanını kullanmaları, araştırmaların geçerliliğini ve sağlamlığını temin etmek açısından da büyük bir önemi haiz bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- ADIVAR, Halide Edip, **Sinekli Bakkal**, İstanbul, Özgür Yayınları, 2004.
- AKŞİT, Niyazi, **Kültür ve Tarih Ansiklopedisi**, İstanbul, Serhat Yayınevi, 2004.
- AKTAŞ, Şerif, “Edebiyat Teorisi Üzerine”, **Türkiye Günlüğü**, 49, Ocak-Şubat 1998.
- AKTAŞ, Şerif, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2005.
- ALİ, Sabahattin, **İçimizdeki Şeytan**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2006.
- ALİ, Sabahattin, **Kürk Mantolu Madonna**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- ALTAN, Ertan, “İyi ki Doğdun Führer!”, **Yenişafak Pazar**, 22 Nisan 2007, 4.
- ANDI, M. Fatih, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk Edebiyatı**, İstanbul, Yeni Şafak Yayınları, 1995.
- ATEŞ, Toktamış, **Türk Devrim Tarihi**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.
- AYVERDİ, Samiha, **Batmayan Gün**, İstanbul, Damla Yayınevi, 1977.
- AYVERDİ, Samiha, **Ateş Ağacı**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 1993.
- BALİ, Rifat, “Atatürk’ün Dine Bakışı”, **Toplumsal Tarih**, Eylül 2006.
- BAŞAR, Ahmet Hamdi, **Atatürk’le Üç Ay ve 1930’dan Sonra Türkiye**, Ankara, AİTİA Yayınları, 1981.
- BAŞAR, Ahmet Hamdi, “İktisadî Devletçilik ve Mevzuları”, **Türkiye’de Devletçilik**, Der. Nevin Coşar, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1995.
- BELGE, MURAT, “Türk Romanında Tip”, **Edebiyat Üstüne Yazılar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998.
- BELGE, MURAT, “Çeşitli Açılardan Roman Kişisi”, **Edebiyat Üstüne Yazılar**.
- BERİŞ, H. Emrah, “Moderniteden Postmoderniteye”, **Siyaset**, Ed. Mümtaz’er Türköne, Ankara, Lotus Yayınevi, 2003.

BERZEG, Kazım, **Liberalizm, Demokrasi, Kapıkulu Geleneği**, Ankara, Liberte Yayınları, 2000.

BİAND, D.S., “Romanda Fiziksel ve Sosyal-Kültürel Çevre”, **Roman Teorisi**, Ed. Philip Stevick, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.

BİLGİN, Vedat, “Türkiye’de Anti-Demokratik Düşünce Geleneği Üzerine”, **Türkiye Günlüğü**, 1, Nisan 1989.

BORA, Tanıl, **Türk Sağının Üç Hâli**, İstanbul, Birikim Yayınları, 2003.

BORATAV, Korkut, **Türkiye’de Devletçilik**, Ankara, Savaş Yayınları, 1982.

BORATAV, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985)**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1998.

BOZDOĞAN, Sibel, **Modernizm ve Ulusun İnşası**, İstanbul, Metis Yayınları, 2002.

BOZKURT, Mahmut Esat, “İhtilal Nedir?”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm, c. 2**, Ed. Ahmet İnel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

BUĞRA, Tarık, **Yağmur Beklerken**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.

ÇAĞAPTAY, Soner, “Otuzlarda Türk Milliyetçiliğinde İrk, Dil ve Etnisite”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik c. 4**, Ed. Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

ÇELİK, Yakup, “Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki Tarihî Romanda Kişiler”, **Bilig**, 22, Yaz 2002.

DEMİR, Ömer ve Mustafa ACAR, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ankara, Adres Yayınları, 2005.

DOĞAN, Mehmet Can, “Tarihî Romanın Dinamikleri ve Son On Beş Yılın Tarihî Romanları”, **Türk Yurdu**, 153-154, Haziran-Temmuz 2000.

DOĞAN, D. Mehmet, **Büyük Türkçe Sözlüğü**, İstanbul, İz Yayıncılık, 1996.

DUMAN, Doğan, “Cumhuriyet Baloları”, **Toplumsal Tarih**, 37, Ocak 1997.

DÜNDAR, Can, **Köy Enstitüleri**, Ankara, İmge Yayınevi, 2004.

ELÇİ, Handan İnci, **Roman ve Mekan Türk Romanında Ev**, İstanbul, Arma Yayınları, 2004.

ERDOĞAN, Mustafa, **Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset**, Ankara, Liberte Yayınları, 1999.

ERGİYDİREN, Sevinç, **Edebiyat Araştırmaları Edebiyat Eleştirisi Üzerine Bir Deneme**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2001.

EROĞLU, Hamza, **Türk İnkilap Tarihi**, Ankara, Savaş Yayınları, 1990.

ESENDAL, Memduh Şevket, **Ayaşlı ile Kiracıları**, İstanbul, Bilgi Yayınları, 2006.

EROL, Safiye, **Ciğerdelen**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2007.

FINN, Robert, **Türk Romanı**, Çev. Tomris Uyar, İstanbul, Agora Yayınevi, 2003.

FOSTER, E. M., “Düz ve Yuvarlak Karakterler”, **Roman Teorisi**, Ed. Philip Stevick, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.

FRIEDMAN, Norman, “Romanda Bakış Açısı: Eleştiri Kavramının Gelişmesi”, **Roman Teorisi**, Ed. Philip Stevick, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.

GÖĞEBAKAN, Turgut, **Tarihsel Roman Üzerine**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.

GÖKALP, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul, Bordo Siyah Yayınları, 2004.

GÖZE, Ayferi, **İnkılâp Tarihi ve Atatürk İlkelerimiz**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1985.

GÖZE, Ayferi, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, İstanbul, Beta, 2000.

GÜLALP, Haldun, “Ulusçuluk, Devletçilik ve Türk Devrimi: Bir Erken ‘Bağımlılık’ Teorisi”, **Türkiye’de Devletçilik**, Der. Nevin Coşar, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1995.

GÜNEŞ, Turan, **Türk Demokrasisinin Analizi**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1996

GÜNGÖR, Erol, **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, İstanbul Ötüken Yayınları, 1999.

GÜNGÖR, Erol, **Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1999.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri, **Kavak Yelleri**, İstanbul, İnkılap Yayınevi, 1986.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri, **Yeşil Gece**, İstanbul, İnkılap Yayınevi, ?.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri, **Eski Hastalık**, İstanbul, İnkılâp Yayınevi, ?.

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi, **Utanmaz Adam**, İstanbul, Atlas Kitabevi, 1974.

HEPER, Metin, **Türkiye’de Devlet Geleneği**, Çev. Nalan Soyarık, İstanbul, Doğu Batı Yayınları, 2006.

İLHAN, Attila, “Toplumcu Roman Tarihi Perspektifle Yazılabilir”, **Hürriyet Gösteri**, 197-198, Nisan-Mayıs, 1997.

İLHAN, Atilla:, **O Karanlıkta Biz**, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2003.

İNCİ, Handan, “Felatun Bey’i Tanır mısınız?”, **Kitaplık**, 83, Mayıs 2005.

İNÖNÜ, İsmet, “Fırkamızın Devletçilik Vasfı”, **Türkiye’de Devletçilik**, Der. Nevin Coşar, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1995.

İNSEL, Ahmet, **Düzen ve Kalkınma Kıskaçında Türkiye**, Çev. Ayşegül Sönmezay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1996.

İNSEL, Ahmet, **Türkiye Toplumunun Bunalımı**, İstanbul, Birikim Yayınları, 2002.

İZZET, Etem, **On Yılın Romanı**, İstanbul, İstanbul Devlet Matbaası, 1933.

KABAKLI, Ahmet, **Türk Edebiyatı c. 1**, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1965.

KABAKLI, Ahmet, **Türk Edebiyatı c. 3**, İstanbul, Türkiye Basımevi, 1966.

KAHRAMAN, Hasan Bülent, **Türk Sağı ve AKP**, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2007.

KAPLAN, Ramazan, **Cumhuriyet Romanında Köy**, Ankara, Akçağ, 1997.

KARAKOYUNLU, Yılmaz, **Salkım Hanımın Taneleri**, Ankara, Öteki Yayınevi, 1999.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Panorama**, İstanbul, İletişim, 2006.

- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Yaban**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Ankara**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.
- KARPAT, Kemal, **Türk Edebiyatında Sosyal Konular**, İstanbul, Varlık Yayınevi, 1962.
- KELEŞ, Ruşen, **Kentleşme Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 2000.
- KEYDER, Çağlar, **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.
- KEYDER, Çağlar, **Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1993.
- KİLİ, Suna, **Türk Devrim Tarihi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2002.
- KOCAGÖZ, Samim, **Yılan Hikâyesi**, İstanbul, Adam Yayınları, 1982.
- KOÇAK, Cemil, “Tek Parti Yönetimi, Kemalizm ve Şeflik Sistemi: Ebedi Şef/Millî Şef”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm C. 2**, Ed. Ahmet İnel, İstanbul, İletişim, 2004.
- KOÇAK, Cemil, “Siyasal Tarih 1923-1950”, **Türkiye Tarihi**, Ed. Sina Akşin, İstanbul, Cem Yayınevi, 2000.
- KOÇAK, Cemil, “CHP-Devlet Kaynaşması”, **Toplumsal Tarih**, (Ekim 2003).
- KÖKER, Levent, “Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm C. 2**, Ed. Ahmet İnel, İstanbul, İletişim, 2004.
- KÖKER, Levent, **Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.
- KURUÇ, Bilsay, “Kemalist Ekonomi Görüşü: Kesitler”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm c. 2**, Ed. Ahmet İnel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.
- KUNDERA, Milan, **Roman Sanatı**, İstanbul, Can Yayınları, 2002.
- LANGLOIS Georges, **20. Yüzyıl Tarihi**, İstanbul, Nehir Yayınları, 2003.

- LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Ankara, TTK Basımevi, 2000.
- MARDİN, Şerif, "Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma", **Türk Modernleşmesi**, Ed. Mümtaz'er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.
- MARDİN, Şerif, **Jön Türklerin Siyasî Fikirleri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000.
- MENDİLOW, A. A., "Romanda Şimdiki Zaman Okuyucunun İçinde Yaşadığı Zaman", **Roman Teorisi**, Ed. Philip Stevick, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.
- MORAN, Berna, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995.
- MUHİDDİN, Nezihe, **Ateş Böcekleri**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006.
- MUHİDDİN, Nezihe, **Güzellik Kraliçesi**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006.
- NACİ, Fethi, **100 Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1990.
- NACİ, Fethi, "Romancının İşi Tarih Yazmak Değil Roman Yazmaktır", **Hürriyet Gösteri**, 197-198, Nisan-Mayıs 1997.
- NACİ, Fethi, "Serbest Fırka Karşısında İki Romancı: Kemal Tahir ve Tarık Buğra", **Türk Romanında Ölçüt Sorunu Eleştiri Günlüğü 1 (1980-1986)**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- NACİ, Fethi, "Türkiye'de Roman Var mı?", **Türk Romanında Ölçüt Sorunu Eleştiri Günlüğü 1 1980-1986**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- NİHAL, Şükûfe, **Yalnız Dönüyorum**, İstanbul, L&M Yayınları, 2005.
- OKYAR, Ali Fethi, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu Nasıl Feshedildi**, İstanbul, 1987.
- ÖZ, Esat, **Otoriterizm ve Siyaset**, Ankara, Yetkin Yayınları, 1996.
- ÖZBUDUN, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2000.
- ÖZKAN, Hande, "Falih Rıfkı Atay", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm C. 2**, Ed. Ahmet İnel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

ÖZTÜRK, Nermin, **Tarihî Romanlar ve 19. Yüzyılda Yazılmış Üç Tarihî Romanın Değerlendirilmesi**, Ankara, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 1992.

PARLA, Jale, "Edebiyatta Karakter ve Tip", KİTAPLIK, 83, Mayıs 2005.

PEKER, Recep, "İnkılap Dersleri", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm c. 2**, Ed. Ahmet İnel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

PLISNIER, Charles, **Roman Üzerine Düşünceler**, Ankara, Hece Yayınları, 2003.

SAFA, Peyami, **Fatih-Harbiye**, İstanbul, Alkım Yayınları, 2005.

SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati, **Cevahir ile Sadık Çavuşun Buğday Kamyonu**, İstanbul, İrfan Yayıncılık, 1997.

ŞİRİN, İbrahim, "Kolektif Kimlik İnşa Aracı Olarak Tarihî Roman", **Türk Yurdu**, 153-154, Mayıs-Haziran 2000.

TAHİR, Kemal, **Kurt Kanunu**, İstanbul, İthaki Yayınları, 2005.

TAHİR, Kemal, **Bozkırdaki Çekirdek**, İstanbul, İthaki Yayınları, 2005.

TAHİR, Kemal, **Kelleci Memet**, İstanbul, Adam Yayınları, 1992.

TALAY, Birsen, "Tarih ve Roman İlişkisi Üzerine", **Tarih ve Toplum**, 198, (Haziran 2000).

TANPINAR, Ahmet Hamdi, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Çağlayan Kitabevi, 1988.

TEZEL, Yahya Sezai, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi 1923-1950**, Ankara, Yurt Yayınevi, 1982.

TEKİN, Mehmet, **Roman Sanatı Romanın Unsurları 1**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2003.

TİMUR, Taner, **Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik**, Ankara, İmge Kitabevi, 2002.

TİMUR, Taner, **Türk Devrim Tarihi ve Sonrası**, Ankara, İmge Yayınevi, 2001.

TOROSLU, Sevim Gündüz, **Öykü ve Roman Yazma Sanatı**, İstanbul, Toroslu Kitaplığı, 2003.

TÖR, Vedat Nedim, "İktisatta İstiklâl", **Türkiye'de Devletçilik**, Der. Nevin Coşar, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1995, 58.

TUNÇAY, Mete, "İkna (İnandırma) Yerine Tecebbür (Zorlama)", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm c. 2**, Ed. Ahmet İnel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

TUNÇAY, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

TURAL, Sadık, "Tarihi Roman ve Atsız'ın Tarihî Romanları Üzerine Düşünceler", **Zamanın Elinden Tutmak**, Ankara, Ecdad Yayınları, 1991.

TURAL, Sadık, "Tarihçinin Edebiyat Dünyasından Alması Gerekenler", **Töre**, 159, Ağustos 1984.

TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi III (Birinci Bölüm)**, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1991.

TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi III (İkinci Bölüm)**, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1996.

TURHAN, Mümtaz, **Garplılışmanın Neresindeyiz?**, İstanbul, Yağmur Yayınevi, 1967.

TÜRKEŞ, Mustafa, "Kadro Dergisi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm C. 2**, Ed. Ahmet İnel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

TÜRKEŞ, Ömer, "Millî Edebiyattan Milliyetçi Romanlara", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik C. 4**, Ed. Tanıl Bora, İstanbul, İletişim, 2003.

TÜRKEŞ, Ömer, "Güdük Bir Edebiyat Kanonu", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm C. 2**, Ed. Ahmet İnel, İstanbul, İletişim, 2004.

TÜRKÖNE, Mümtaz'er, **Osmanlı Modernleşmesinin Kökleri**, İstanbul, Yeni Şafak Yayınları, 1995.

UYAR, Hakkı, "Durmamalım Düşeriz!", **Toplumsal Tarih**, (Ekim 2003).

UYAR, Hakkı ve Türkan ÇETİN, "Yurt Gazetesi", **Toplumsal Tarih**, (Ocak 1994).

ÜNVER, Cennet, “Şevket Süreyya Aydemir”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm C. 2**, Ed. Ahmet İnel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

VARLIK, M. Bülent, “Ülkü: Halkevleri Mecmuası”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm C. 2**, Ed. Ahmet İnel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

YALÇIN, Alemdar, **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı 1920-1946**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2002.

YAVUZ, Hilmi, “Apartman Kentleşme ve İnsan”, **Roman Kavramı ve Türk Romanı**, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1977.

YAVUZ, Hilmi, “Burjuvazi ve Roman”, **Roman Kavramı ve Türk Romanı**, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1977.

YAVUZ, Hilmi, “Romanda Nesnel Tarihsel Zaman”, **Roman Kavramı ve Türk Romanı**, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1977.

YAVUZ, Hilmi, “Romanda Tip Sorunu II”, **Roman Kavramı ve Türk Romanı**, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1977.

YAVUZ, Hilmi, “Tarihi Roman Ancak Belli Bir Tasarımdan Yola Çıkılarak Yazılabilir”, **Hürriyet Gösteri**, 197-198, (Nisan-Mayıs 1997).

YILDIZ, Ahmet, “Recep Peker”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm c. 2**, Ed. Ahmet İnel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

ZÜRCHER, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İstanbul, İletişim, 1995.

<http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>

EKLER

EK 1. TEK-PARTİ DÖNEMİNDE YAZILAN ROMANLARIN LİSTESİ

ABASIYANIK, Sait Faik, **Medar-ı Maişet Motoru**, İstanbul 1944, Yokuş Kitap Evi

ABUT, Mehmet, **Gülen Gözler**, İstanbul 1943, Semih Lütfi Kitap Evi.

ADIVAR, Halide Edip, **Sinekli Bakkal**, İstanbul 1936, A. Halit Kitap Evi.

ADIVAR, Halide Edip, **Tatarcık**, İstanbul 1939, A. Halit Kitap Evi.

ADNAN, Mükerrerem, **Aşkın Kudreti**, İstanbul 1945, Remzi Kitap Evi.

AĞIRNASLI, Niyazi, **Elem Kaynağı**, İstanbul 1941, Tan Basımevi.

AHISKALI, Yusuf, **Bizden iyileri**, İstanbul 1940, Sinan Basımevi.

AHISKALI, Yusuf, **Kocakarının İki Oğlu**, İstanbul 1944, Arkadaş Basımevi.

AHMET Kemal, **Sokakta Harp Var**, Numune Matbaası.

AKINCIOĞLU, M. Niyazi, **Haykırışlar**, Bursa, 1930, Ankara Kitap Evi.

AKLAN, Muzaffer, **Aradığım Kadın**, İstanbul 1943, Kader Basımevi.

AKPAR, Rifat, **Mesut İnsanlar**, İstanbul 1943, A. İhsan Basımevi.

AKTAY, Salih Zeki, **Asya Şarkdan**, İstanbul 1932, Suhulet Kitap Evi.

AKÜN, Muzaffer Salihe, **Gönül Çiçekleri**, İstanbul 1944, İnkılâp Kitap Evi.

AKYÜREK, Celâl, **Bir Adam ve Dört Devir**, İstanbul 1944, Uğur Kitap Evi.

ALSAN, Zeki Mesut, **Memleket Çocuğu**, İstanbul 1942, Vakıf Basımevi.

ALSAN, Zeki Mesut, **Mustafa'nın Romanı**, İstanbul 1943, A. Halit Kitap Evi.

ALTINKAYA, Kemal M., **Bizim Mahalle**, 1-2, cilt, İstanbul 1943, A. Halit Kitap Evi.

ALTINKAYA, Kemal M., **Adam Sen de**, İstanbul 1943, A. Halit Kitap Evi.

ALUS, Sermet Muhtar, **Harp Zengini ve Gelini**, İstanbul 1934, A. Sait Basımevi.

- ALUS, Sermet Muhtar, **Kıvırcık Paşa**, İstanbul 1933, Akşam Kitap Evi.
- ALUS, Sermet Muhtar, **Pembe Maşlahlı Hanım**, İstanbul 1933, Akşam Kitap Evi.
- ANTEL, Sadrettin Celâl, **Tarihin Küçük Kızları**, İstanbul 1930, Terbiye Kitap Evi.
- ARIT, Fikret, **Mansila**, İstanbul 1944, İnkilâp Kitap Evi.
- ANT, Rabia, **Kadın Tipleri**, İstanbul 1935, Semih Lütfü Kitap Evi.
- ARUOBA, Muazzez, **Hasret**, Ankara 1948, Akba Kitap Evi.
- ARUOBA, Muazzez, **Aşk Yolunda**, İstanbul 1943, Maarif Kitap Evi.
- ARSAL, Suat Salih, **Dağ Adamı**, Mersin 1932, Yeni Mersin Basımevi.
- ATA, Nurettin, **Tilkinin Bin Bir Muzipliği**, İstanbul 1929, A. İhsan Matbaası.
- ATAÇ, Cemal, **Bir Kız Böyle Düştü**, 1935, Resimli Ay Matbaası.
- ATİLLA, Hamdi, **Beyaz Kırmızı**, Ankara 1934, İdeal Basımevi.
- ATİLLA, Hamdi, **Bir Kadının Hayatı**, İstanbul 1943, A. Halid Kitap Evi.
- AYGEN, Reşat Enis, **Gece Konuştu**, İstanbul 1935, Semih Lütfü Kitap Evi.
- AYGEN, Reşat Enis, **Gong Vurdu**, İstanbul 1933, Suhulet Kitap Evi.
- AYGEN, Reşat Enis, **Kanun Namına**, İstanbul 1932, Suhulet Kitap Evi.
- AYKUT, Mahmut Atilla, **Kızıl Akşam**, İstanbul 1944, Türkiye Yayın Evi.
- AYKUT, Mahmut Atilla, **Silah Arkadaşları**, İstanbul 1942, Türkiye Yayın Evi.
- AYVERDİ, Semiha, **Ateş Ağacı**, İstanbul 1942, Gayret Kitap Evi.
- AYVERDİ, Semiha, **Batmayan Gün**, İstanbul 1939, Gayret Kitap Evi.
- AYVERDİ, Semiha, **İnsan ve Şeytan**, İstanbul 1942, Gayret Kitap Evi.
- AYVERDİ, Semiha, **Mabette Bir Gece**, İstanbul 1940, Gayret Kitap Evi.
- AYVERDİ, Semiha, **Son Menzil**, İstanbul 1943, Gayret Kitap Evi, 267. s.
- AYVERDİ, Semiha, **Yaşayan Ölü**, İstanbul 1942, Gayret Kitap Evi.
- AYVERDİ, Semiha, **Yolcu Nereye Gidiyorsun?**, İstanbul 1944, Gayret Kitap Evi.

- AYVERDİ, Semiha, **Aşk Budur**, İstanbul 1938, Marif Kitap Evi.
- AYYÜCE, Nurettin, **İki Sevda Arasında**, İstanbul 1944, Devrim Kitap Evi.
- AZRAK, Kerime Nadir, **Samanyolu**, İstanbul 1941, İnkılâp Kitap Evi.
- AZRAK, Kerime Nadir, **Seven Ne Yapmaz**, İstanbul 1940, İnkılâp Kitap Evi.
- AZRAK, Kerime Nadir, **Solan Ümit**, İstanbul 1945, İnkılâp Kitap Evi.
- AZRAK, Kerime Nadir, **Sonbahar**, İstanbul 1943, İnkılâp Kitap Evi.
- AZRAK, Kerime Nadir, **Hıçkırık**, İstanbul 1938, İnkılâp Kitap Evi.
- AZRAK, Kerime Nadir, **Uykusuz Geceler**, İstanbul 1945, İnkılâp Kitap Evi.
- AZRAK, Kerime Nadir, **Yeşil Işıklar**, İstanbul 1941, Semih Lütfü Kitap Evi.
- AZRAK, Kerime Nadir, **Aşka Tövbe**, İstanbul 1945, İnkılâp Kitap Evi.
- AZRAK, Kerime Nadir, **Funda**, İstanbul 1941, Semih Lütfü Kitap Evi.
- AZRAK, Kerime Nadir, **Gelinlik Kız**, İstanbul 1943, İnkılâp Kitap Evi.
- AZRAK, Kerime Nadir, **Gönül Hırsızı**, İstanbul 1941, İnkılâp Kitap Evi.
- AZRAK, Kerime Nadir, **Günah Bende mi?**, İstanbul 1939, İnkılâp Kitap Evi.
- AZRAK, Kerime Nadir, **Kalp Yarası**, İstanbul 1941, Semih Lütfü Kitap Evi.
- AZRAK, Kerime Nadir, **Mücrim**, İstanbul 1943, İnkılâp Kitap Evi.
- AZRAK, Kerime Nadir, **O Gün Gelecek mi?** İstanbul 1943, İnkılâp Kitap Evi.
- BAHTİYAR, Galip, **Gök Bayrak**, İstanbul 1933, Hilmi Kitap Evi.
- BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı, **Batak**, İstanbul 1943, Sebat Basımevi.
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet, **Çerkez Kızları**, İstanbul 1944, Vakıf Basımevi.
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet, **Bektaşî Kızı**, İstanbul 1945, Vakıf Basımevi.
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet, **Kafes Arkası**, İstanbul 1942, Vakıf Basımevi.
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet, **Ölmez Reis**, İstanbul 1941, Vakıf Basımevi.
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet, **Şahin Reis**, İstanbul 1941, Vakıf Basımevi.
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet, **Yavuz Sultan Selim Kızlar Arasında**, İstanbul 1945, Vakıf Basımevi.

- BANOĞLU, Niyazi Ahmet, **Zindancı Kaptan**, İstanbul 1941, Vakıf Basımevi.
- BAYDAR, Nasuhi, **Hayat Sen Ne Güzelsin**, Ulus Basımevi.
- BAYSAL, Faik, **Sarduvan**, İstanbul 1944, Semih Lütfü Kitap Evi.
- BEDİ, Server, **Arşen Lüpen İstanbul'da**, İstanbul 1935, Yeni Neşriyat Şirketi.
- BEDİ, Server, **Cingöz Recai'nin Maceraları**, İstanbul 1935, Semih Lütfü Kitap Evi.
- BEDİ, Server, **Cumbadan Rumbaya**, İstanbul 1936, Şirketi Mü-rebbiye Basımevi.
- BEDİ, Server, **Çalınan Gönül**, İstanbul 1935, Semih Lütfü Kitap Evi.
- BEDİ, Server, **Dizlerine Kapansam**, İstanbul 1937, Kanaat Kitap Evi.
- BEDİ, Server, **Hep Senin için**, İstanbul 34, Suhulet Kitap Evi.
- BEDİ, Server, **Korkuyorum**, İstanbul 1938, Suhulet Kitap Evi.
- BEDİ, Server, **Sabahsız Geceler**, İstanbul 1934, Suhulet Kitap Evi.
- BEDİ, Server, **Sinema Delisi Kız**, İstanbul 1935, Semih Lütfü Kitap Evi.
- BEDİ, Server, **Alnımın Kara Yazısı**, İstanbul 1941, Semih Lütfü Kitap Evi.
- BEDİ, Server, **Ateş**, İstanbul, 1934, İnkılâp Kitap Evi.
- BEDİ, Server, **Ben Casus Değilim**, İstanbul 1935, Maarif Kitap Evi.
- BEDİ, Server, **Cingöz Recai**, İstanbul 1944, Semih Lütfü Kitap Evi.
- BEDİ, Server, **Fırtına Gecesi**, İstanbul 1943, Ebuzziya Basımevi.
- BEDİ, Server, **İkimiz**, İstanbul 1943, Ebuzziya Basımevi.
- BEDİ, Server, **Kanlı Günler**, İstanbul 1943, Ebuzziya Basımevi.
- BEDİ, Server, **Kucaktan Kucağa**, İstanbul 1943, Ebuzziya Basımevi.
- BEDİ, Server, **Rüya Gibi**, İstanbul 1941, İnkılâp Kitap Evi.
- BEDİ, Server, **Selma ve Gölgesi**, İstanbul 1941, Semih Lütfü Kitap Evi.
- BEDİ, Server, **Uçurumda Bir Genç Kız**, İstanbul 1940, İnkılâp Kitap Evi.
- BEHZAT, S., **Gece ve Işıklar**, İstanbul 1934, İnkılâp Kitap Evi.
- BEL, Abdurrahman, **Haluk'un Muhakemesi**, İstanbul 1944, Kadıköy Kitap Evi.

- BEL, K. C, **Haylaz**, İstanbul 1941, Vakıf Basımevi.
- BELER, Turan Aziz, **Sevda**, İstanbul 1942, İnkılâp Basımevi.
- BELER, Turan Aziz, **Kibar Hırsız**, 1. Fasikül, İstanbul 1945, İbrahim Horoz Basımevi.
- BELER, Turan Aziz, **Gecelerin Koynunda**, İstanbul 1944, Maarif Kitap Evi.
- BELER, Turan Aziz, **Türedi Ailesi**, İstanbul 1943, A. Halid Basımevi ve İnkılâp Kitap Evi.
- BENGÜ, Vedat Örfi, **Akdeniz İncisi**, İstanbul 1944, Arif Bolat Kitap Evi.
- BENGÜ, Vedat Örfi, **Bir Yuva Böyle Yıkıldı**, İstanbul 1943, Anadolu Türk Kitap Evi.
- BENGÜ, Vedat Örfi, **Çıldırın Adam**, İstanbul 1944, Arif Bolat Kitap Evi.
- BENGÜ, Vedat Örfi, **Genç Bir Kızın Çilesi**, İstanbul 1944, Aydınlık Basımevi.
- BENGÜ, Vedat Örfi, **Ökse**, İstanbul 1945, Uğur Kitap Evi.
- BENGÜ, Vedat Örfi, **Seni Beklerken**, İstanbul 1944, Arif Bolat Kitap Evi.
- BENGÜ, Veda: Örfi, **Varşova Yanarken**, İstanbul 1945, Stat Basımevi.
- BENİCE, Ethem İzzet, **Foya**, İstanbul 1944, İnkılâp Kitap Evi.
- BENİCE, Ethem İzzet, **Sen de Seveceksin**, İstanbul 1942, İnkılâp Kitap Evi.
- BENİCE, Ethem İzzet, **Göz Yaşları**, İstanbul 1932, Milliyet Basımevi.
- BENİCE, Ethem İzzet, **On Yılın Romanı**, İstanbul 1933, Devlet Basımevi.
- BENLİOĞLU, Faik Ş., **Şişli Çakalları**, İzmir 1944, Ticaret Basımevi.
- BERKAND, Muazzez Tahsin, **Aşk ve İntikam**, İstanbul 1943, İnkılâp Kitap Evi.
- BERKAND, Muazzez Tahsin, **Aşkla Oynanmaz**, İstanbul 1944, İnkılâp Kitap Evi.
- BERKAND, Muazzez Tahsin, **Bülbül Yuvası**, İstanbul 1943, İnkılâp Kitap Evi.
- BERKAND, Muazzez Tahsin, **Dalların Esrarı**, İstanbul 1943, İnkılâp Kitap Evi.

BERKAND, Muazzez Tahsin, **Garip Bir İzdivaç**, İstanbul 1944, İnkılâp Kitap Evi.

BERKAND, Muazzez Tahsin, **Kalbin Sesi**, İstanbul 1944, İnkılâp Kitap Evi.

BERKAND, Muazzez Tahsin, **Kezban**, İstanbul 1941, İnkılâp Kitap Evi.

BERKAND, Muazzez Tahsin, **Sen ve Ben**, İstanbul 1933, Resimli Ay Basımevi.

BERKAND, Muazzez Tahsin, **Aşk Fırtınası**, İstanbul 1935, Akşam Kitap Evi.

BERKAND, Muazzez Tahsin, **Bahar Çiçeği**, İstanbul 1935, Yeni Kitapçı.

BERKAND, Muazzez Tahsin, **Küçük Hanımefendi**, İstanbul 1945, İnkılâp Kitap Evi.

BERKAND, Muazzez Tahsin, **Lâle**, İstanbul 1945, İnkılâp Kitap Evi.

BERKAND, Muazzez Tahsin, **Muallâ**, İstanbul 1941, İnkılâp Kitap Evi.

BERKAND, Muazzez Tahsin, **Nişan Yüzüğü**, İstanbul 1945, Arif Bolat Kitap Evi.

BERKAND, Muazzez Tahsin, **Sonsuz Gece**, İstanbul 1938, İnkılâp Kitap Evi.

BERKAND, Muazzez Tahsin, **O ve Kızı**, İstanbul 1940, İnkılâp Kitap Evi.

BERKAND, Muazzez Tahsin, **Perdeler**, İstanbul 1943, İnkılâp Kitap Evi.

BERKAND, Muazzez Tahsin, **Sabah Yıldızı**, İstanbul 1944, İnkılâp Kitap Evi.

BESİM, Zeynel, **Bütün Kadınlar Gibi**, Ankara 1934, Köyhocası Basımevi.

BİLBAŞAR, Burhan, **Bin Yaşıya Bin Mustafa**, İstanbul 1936, Hüsnütabiat Matbaası.

BİLBAŞAR, Kemal, **Denizin Çağırışı**, Ankara 1943, Recep Ulusoğlu Basımevi.

BİLGİN, Dr. V., **Rüya mı Hakikat mı?**, İstanbul 1943, A. Halit Kitap Evi.

BİNGÖL, Muzaffer, **Gölgeler**, İstanbul 1938, Aydınlık Basımevi.

BURÇAK, Burhan, **Bir Genç Kızın Sergüzeşti**, İstanbul 1940, Vakıf Basımevi.

BURÇAK, Burhan, **Sera Seviyorum**, İstanbul 1940, Vakıf Basımevi.

- CAHİT, Cemil, **Buzlar Arasında**, İstanbul 1932, Resimli Ay Matbaası.
- CAHİT, Cemil, **Truva Muharebesi**, İstanbul 1933, Tefeyyüz Kitap Evi.
- CAHİT, Cemil, **İkiz Şeytanlar**, Kan İçen Hortlar, İstanbul 1931, Kainat Basımevi.
- CAHİT, Cemil, **Bir Kadının Devri Alemi**, İstanbul 1935, Tefeyyüz Kitap Evi.
- CANDAR, Avni, **Fatoş**, Zonguldak 1944, Alı Rıza Alemderoğlu Basımevi.
- CELÂL, Peride, **Ana Kız**, İstanbul 1941, İnkılâp Kitap Evi.
- CELÂL, Peride, **Aşkın Doğusu**, İstanbul, 1944, Semih Lütfü Kitap Evi.
- CELÂL, Peride, **Atmaca**, İstanbul 1944, İnkılâp Kitap Evi.
- CELÂL, Peride, **Ben Vurmadım**, İstanbul 1942, Semih Lütfü Kitap Evi.
- CELÂL, Peride, **Kızıl Vazo**, İstanbul 1941, Semih Lütfü Kitap E* vi.
- CELÂL, Peride, **Yaz Yağmuru**, İstanbul 1940, İnkılâp Kitap Evi.
- CELÂL, Peride, **Yıldız Tepe**, İstanbul 1945, İnkılâp Kitap Evi.
- CEM, Şemsettin, **Yalnız Bir Bahar**, İstanbul 1932, Anadolu Türk Kitap Evi.
- CEMAL, Semiha, **Aşk**, İstanbul 1936, Devlet Basımevi.
- ÇALIKOĞLU, Ziya, **6. Numaradaki Kadın**, Adana 1944, Sabri Evren Dilek Kitap Evi.
- ÇALIKOĞLU, Ziya, **Takma Ayak Hasan Çavuş**, Ankara 1944, Hakimiyeti Mülkiye Basımevi.
- ÇALIKOĞLU, Ziya, **Ben Seni Alamam**, İstanbul 1944, Güven Basımevi.
- ÇAPANOĞLU, M. Süleyman, **Milyon Avcıları**, İstanbul 1939, Güven Basımevi.
- ÇAVDARLI, Rıza, **Müthiş Katil Landuru**, İstanbul 1941, Güven Basımevi.
- ÇAYDAM, Hamdi Rıza, **Subay Kalbi**, İstanbul 1940, Aydınlık Basımevi.
- ÇAYDAM, Hamdi Rıza, **Ateş Hancıları**, İstanbul 1938, İnkılâp Kitap Evi.
- ÇINAR, Bedirhan, **Sabır Cenneti**, İstanbul 1945, Uğur Kitap Evi.

- ÇOLAK, Ali-Mustafa Yapar, **Selâm Benimdir**, 1. Kitap, İstanbul 1944, İktisadi Yürüyüş Basımevi.
- DANIŞMEN, R., **Kürk Manto Kurbanları**, İstanbul 1945, Anadolu Türk Kitap Evi.
- DAVER, Abidin, **Mülaâzimin Romanı**, İstanbul 1945, Anadolu Türk Kitap Evi.
- DEMİRMAN, Vecdet Ş., **Sana İnanmıştım**, İstanbul 1945, İnkılâp Kitap Evi.
- DEMİRMAN, Vecdet Ş., Zehiri **Dudaklarından Aldım**, İstanbul 1945, İnkılâp Kitap Evi.
- DENİZERİ, Turgut Ziya, **Görmek İstiyorum**, İzmir 1943, Hızal Basımevi.
- DERVİŞ, Suat, **Emine**, İstanbul 1931, Resimli Ay Matbaası.
- DERVİŞ, Suat, **Çılgın Gibi**, İstanbul 1945, Semih Lütfü Kitap Evi.
- DİNÇER, Celâl, **Kahramanlık Menkıbeleri**, İstanbul 1942, Hüsnütabiat Basımevi.
- DOĞRUL, Ömer Rıza, **Kanlı Gömlek**, İstanbul 1944, İlimi Eserler Kitap Evi.
- DURU, Naşide, **Annemin Arkasından Hıçkırıklar**, İstanbul 1944, A. Halit Basımevi,.
- DURUSOY, Niyazi, **Başlar Arasında**, İstanbul 1936, Tecelli Basımevi.
- EDİP, İhsan, **İncir Ağacı**, Balıkesir 1935, Savaş Kitap Evi.
- EFZAYİŞ, Suat, **Aşktan Sonra**, İstanbul 1939, Halk Basımevi.
- EGELİ, Münir Hayri, **Üryan Efe**, İstanbul 1944, A. Halik Kitap Evi.
- EĞRİLMEZ, Şükran, **Aldanmayan Hisler**, İstanbul 1945, Uğur Kitap Evi.
- EMİL, Fethi, **Bir Fahişe Neler Söylüyor**, İstanbul 1944, Anadolu Türk Kitap Evi.
- EMİROĞLU, Mecdi, **Kan Gövdeyi Götürüyor**, Ankara 1945, Emiroğlu Yayınları.
- ENGİN, Reşat, **Aşk Ölür mü?**, İstanbul 1944, Bütün Kitap Evi.
- ENGİN, Reşat, **Satılmış Bakire**, İstanbul 1945, Vakıf Basımevi.

- ENVER, Behiç, **Özelden Köşeler**, Edirne 1931, Vilayet Basımevi.
- EROL, Safiye, **Ülker Fırtınası**, İstanbul 1944, Remzi Kitap Evi.
- ERSEN, M. Cahit, **Günahkâr Sokaklar**, Adana 1944, Aldanmaz Kitap Evi.
- ERTEM, Sadri Etem, **Yol Arkadaşları**, İstanbul 1945, Vakıf Basımevi.
- ES, Feridun Hikmet, **İki Cinayet Gecesi**, İstanbul 1933, Akşam Kitap Evi.
- ESEN, Muzaffer, **Kadın Böyle Sever**, İstanbul 1944, Bozkurt Ki' tap Evi.
- ESENDAL, Memduh Şevket, **Ayaşlı ve Kiracıları**, 1934.
- ESENTÜRK, Salim, **Taşra Çocuğu**, İstanbul 1943, Aydınlık Basımevi.
- EVİN, İffet, **Boğaziçi Çocukları**, İzmir 1944, Anadolu Basımevi.
- FAZIL, Ertuğrul, **Nevin**, İstanbul 1944, Hilmi Kitap Evi.
- FEHMİ, Sadık, **Kır Armağanı**, İstanbul 1944, Sebat Matbaası.
- FEYZİ, Neşat, **Boynu Bükük Kızlar**, İstanbul 1933, Şafak Matbaası.
- FIRAT, H. Bedi, **Aşrı**, İzmir 1943, Ege Basımevi.
- GEZGİN, Hakkı Süha, **Aşk Arzuhali**, İstanbul 1939, İnkılâp Kitap Evi.
- GÖKALP, Hamdi, **Güz Yaprakları**, Gaziantep 1934, Halk Fırkası Basımevi.
- GÖKÇE, Orhan Rahmi, **Dalların Çocuğu**, İstanbul 1939, Etiman Kitap Evi.
- GÖKÇE, Orhan Rahmi, **Bir Şüphenin Romanı**, İstanbul 1934, U-ğur Kitap Evi.
- GÖKÇE, Orhan Rahmi, **Sevdiğim Adam**, İstanbul 1939, Etiman Kitap Evi.
- GÖKŞİN, Tahsin Abdi, **12 Kadının Esrarı**, İstanbul 1943, Tan Basımevi.
- GÜCÜYENER, Fuat, **İsterik Kadın ve Bir Toy Delikanlı**, İstanbul 1944, Anadolu Türk Kitap Evi.
- GÜLTAN, Nezahat, **Denize Gömülen Aşk**, İstanbul 1941, Maarif Kitap Evi.
- GÜLTAN, Nezahat, **Bir Günahın Romanı**, İstanbul 1939, Maarif Kitap Evi.
- GÜLTEKİN, Orhun, **Baskı Kahramanı**, İstanbul 1936, Ülkü Basımevi.

GÜNDOĞDU, M. Cahit, **Şeytan Saklambaç Oynuyor**, İstanbul 1945, Türkiye Yayınları.

GÜNDÜZ, Aka (Enis Avni), **Aşkın Temizi**, 1937, Aydınlık Basımevi.

GÜNDÜZ, Aka (Enis Avni), **Aysel**, İstanbul 1933, Suhulet Kitap Evi.

GÜNDÜZ, Aka (Enis Avni), **Ben Öldürmedim**, Kokain, İstanbul 1933, Suhulet Kitap Evi.

GÜNDÜZ, Aka (Enis Avni), **Çapkın Kız**, İstanbul 1930, A. Halit Kitap Evi.

GÜNDÜZ, Aka (Enis Avni), **Onların Romanı**, İstanbul 1944, Suhulet Kitap Evi.

GÜNDÜZ, Aka (Enis Avni), **Üç Kızın Hikâyesi**, İstanbul 1933, Suhulet Kitap Evi.

GÜNDÜZ, Aka (Enis Avni), **Yaldız**, İstanbul 1930, Hüsnütabiat Matbaası.

GÜNDÜZ, Aka (Enis Avni), **Zekeriyya Sofrası**, İstanbul 1938, Semih Lütfü Kitap Evi.

GÜNDÜZ, Aka (Enis Avni), **Mezar Kazıcıları**, İstanbul 1939, İnkılâp Kitap Evi.

GÜNDÜZ, Aka (Enis Avni), **Yayla Kızı**, İstanbul 1940, İnkılâp Kitap Evi.

GÜNEL, Sadi, **Onun Sesi**, Ankara 1945, Doğu Basımevi.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri, **Ateş Gecesi**, İstanbul 1942, Semih Lütfü Kitap Evi.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri, **Gökyüzü**, İstanbul 1935, A. Halit Basımevi.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri, **Değirmen**, İstanbul 1944, Semih Lütfü Kitap Evi.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri, **Kızılıcak Dalları**, İstanbul 1932, A. Halit Kitap Evi.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri, **Eski Hastalık**, İstanbul 1938, Kanaat Kitap Evi.

GÜR, Ali, **Çiğdem Çiçekleri**, İstanbul 1945, Marifet Basımevi.

GÜRE, Leman, **Yalnız Sen**, İstanbul 1944, Bütün Kitap Evi.

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi, **Kokotlar Mektebi**.

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi, **Kesik Baş**, İstanbul 1942, Hilmi Kitap Evi.

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi, **Ölüm Bir Kurtuluş mudur**, İstanbul 1945, Hilmi Kitap Evi.

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi, **Mazinin Sesi**, İstanbul 1944, İnkılâp Kitap Evi.

HALİM, Güney, **Gökmen**, İstanbul 1932, Suhulet Kitap Evi.

HALUK, Cemal, **Söyleyin Genç Kızlara**, İstanbul 1945, Sinan Basımevi.

HALUK, Cemal, **Hatıra Defteri**, İstanbul 1940, Vakıf Basımevi.

HATİCE, Süreyya, **Bir İhanetin Cezası**, İstanbul 1944, Arif Bolat Kitap Evi.

HATİCE, Süreyya, **Esir Kadın**, İstanbul 1944, Arif Bolat Kitap Evi.

HAYRETTİN, Ziya, **Dadaş Kız**, Trabzon 1939, Yeni Yol Basımevi.

HAYRETTİN, Ziya, **Aşınmış Vicdanlar**, Trabzon 1938, Yeni Yol Basımevi.

HİKMET, Neriman, **Köyün Dulları**, İstanbul 1944, Gençlik Kitap Evi.

HİKMET, Şevki, **Hindistan'da Bir Türk Kızının Başından Geçenler**, İstanbul 1941, Maarif Basımevi.

HÜRŞİT, Mebrure, **Sönen Işık**, İstanbul 1930, Suhulet Kitap Evi.

HÜSAMETTİN, Nuri, **Kafamdan Dönen Şerit**, İstanbul 1934, Millet Kitap Evi, 88.

ILGAZ, Vahap, **Sevim Bike**, İstanbul 1945, Stat Basımevi.

IRGAT, Cahit, **İssız Ada**, İstanbul 1943, Maarif Kitap Evi.

İNAL, Berkhan, **Bir Aşk Çocuğunun İtirafı**, Birinci Kitap, İstanbul 1944, Ülkü Basımevi.

İLHAN, Zeynel, **Tepeli**, İstanbul 1943, Numune Basımevi.

İLHAN, Zeynel, **Aylak**, İstanbul 1945, Aydınlık Basımevi.

İSMET, Ziya Şakir, **Beni Anlayamadı**, İstanbul 1944, Maarif Kitap Evi.

İSMET, Ziya Şakir, **Sönmeyen Ateş**, İstanbul 1944, Maarif Kitap Evi.

İSMET, Ziya Şakir, **Kader Böyle İmiş**, İstanbul 1940, Vakıf Basımevi.

Kafı, Kadircan, **Turhan Sultan**, İstanbul 1944, A. Sait Basımevi.

- KAFLI, Kadircan, **Kösem Sultan**, İstanbul 1943, A. Sait Basımevi.
- KAFLI, Kadircan, **Yağız Atlı**, İstanbul 1943, Tecelli Basımevi.
- KARAKURT, Esat Mahmut, **İlle ve Son**, İstanbul 1940, Semih Kitap Evi.
- KARAKURT, Esat Mahmut, **Son Gece**, 1938.
- KARAKURT, Esat Mahmut, **Allahaismarladık**, İstanbul 1934, Semih Lütfü Kitap Evi.
- KARAKURT, Esat Mahmut, **Kadın Severse**, İstanbul 1939, İnkılâp Kitap Evi.
- KARAKURT, Esat Mahmut, **Kocamı Aldatacağım**, İstanbul 1940, İnkılâp Kitap Evi.
- KARAKURT, Esat Mahmut, **Dağları Bekleyen Kız**, İstanbul 1934, Semih Lütfü Kitap Evi.
- KARAKURT, Esat Mahmut, **Sokaktan Gelen Kadın**, İstanbul 1943, İnkılâp Kitap Evi.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Bir Sürgün**, 3. Bsk., Birikim Yayınları, İstanbul 1980.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Sodom ve Gomora**, İstanbul 1928, Hamit Matbaası.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Okun Ucundan**, İstanbul 1940, Remzi Kitap Evi, 151
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Yaban**, İstanbul 1932, A. Halit Kitap Evi.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Ankara**, 1934, Akba Kitap Evi.
- KARATAY, Baha Vefa, **Aşkımızın Mezarı**, Adana 1945, Evrendilek Kitap Evi.
- KARATAY, Baha Vefa, **Son Tango**, İstanbul 1939, Semih Lütfü Kitap Evi.
- KARAY, Mehrure Sami, **Gönül Cehennemi**, İstanbul 1943, Remzi Kitap Evi.
- KARAY, Mebrure Sami, **Yalan**, İstanbul 1941, Semih Lütfü Kitap Evi.
- KARAY, Refik Halit, **Sürgün**, İstanbul 1941, Semih Lütfü Kitap Evi.

- KARAYEL, M. Sami, **Kılıçaslan**, İstanbul 1938, Kanaat Kitap Evi.
- KAYGILI, Osman Cemal, **Çingeneler**.
- KAYGILI, Osman Cemal, **Bekri Mustafa**, İstanbul 1944, Semih Lütfü Kitap Evi.
- KAYGILI, Osman Cemal, **Aygır Fatma**, İstanbul 1944, Semih Lütfü Kitap Evi.
- KAZMAN, Süleyman, **Seninle**, Ankara 1944, Ankara Basımevi.
- KENAN, Hulusi, **Son Öpüş**, İstanbul 1940, İnkılâp Kitap Evi.
- KENTMEN, Muammer, **Son Dilek**, İstanbul 1945, Semih Lütfü Kitap Evi.
- KESTELLİ, Füzûzan Necdet, **Sevgili Göklerde**, İstanbul 1933, A. Halit Kitap Evi.
- KESTELLİ, Raif Necdet, **Semavi İhtiras**, İstanbul 1933, Sanayi Nefise Mektebi.
- KEYDER, Baysan, **Sevenlerin Günahı**, İstanbul 1914, Bozkurt Kitap Evi.
- KIRAL, Tahir, **İftira**, İstanbul 1943, Aydınlık Basımevi.
- KIRKSEKİZÖĞLU, Ali Osman, **Beyza**, İstanbul 1938, Kader Basımevi.
- KİP, Nihad, **Yarım Aşk**, İstanbul 1940, Hüsnütabiat Basımevi.
- KOCAGÖZ, Samim, **İkinci Dünya**, İstanbul 1938, Yeni Kitap Evi,
- KOÇU, Reşat Ekrem, **Kızlar Ağasının Piçisi**, İstanbul 1933, A.Halit Kitap Evi.
- KOÇU, Reşat Ekrem, **Hamza Börke ve Amr İbni Abdul Cengi**, İstanbul 1935, Emniyet Kitap Evi.
- KORGUNAL, Muharrem Zeki, **Hz. Ali Devlet Peşinde**, İstanbul 1933, Kainat Kitap Evi.
- KORGUNAL, Muharrem Zeki, **Hz- Ali'nin Kan Kalesi Cengi**, İstanbul 1933, Emniyet Kitap Evi.
- KORGUNAL, Muharrem Zeki, **Türk Kahramanı Battal Gazi**, İstanbul 1936, Korgunal Basımevi.
- KORGUNAL, Muharrem Zeki, **Uç Yol Cengi**, İstanbul 1933, Güneş Matbaası.
- KORGUNAL, Muharrem Zeki, **Ateş Olup Sardılar**, İstanbul 1936, Bozkurt Basımevi, 78.

- KORGUNAL, Muharrem Zeki, **Kahraman Kız**, İstanbul 1933, Güneş Matbaası.
- KORGUNAL, Muharrem Zeki, **Ejder Kalesi**, İstanbul 1932, Güneş Matbaası.
- KOROK, Daniş Remzi, **Herkesin Kadın**, İstanbul 1945, Apa Yayın Evi.
- KOZA, İhsan, **Affet Beni**, İstanbul 1944, A. Halit Kitap Evi.
- KOZAN, Muzaffer, **Elveda**, İzmir 1944, Kültür Basımevi.
- KOZANOĞLU, Abdullah Ziya, **Lâle Devrinde Patronalılar Saltanatı**, İstanbul 1943, Türkiye Yayın Evi.
- KOZANOĞLU, Abdullah Ziya, **Savcı Bey**, İstanbul 1944, Türkiye Yayın Evi.
- KÖPRÜLÜ, Ömer, **Aşk ve İzdivaç Sanatkârı**, İstanbul 1944, Aydınlık Basımevi.
- KURALKAN, A. Naciye, **Yavuz Efe**, Van, 1941, Cumhuriyet Mektepliler Pazan.
- KURDAKUL, Necdet Salih, **Üç Büyük Aşk**, İstanbul 1944, Ahmet Saitoğlu Kitap Evi.
- KURŞUNLU, Nazım, **Nankör**, İstanbul 1934, Ülkü Basımevi.
- MAHİR, Selami, **Hançerli Hanım**, İstanbul 1937, Yusuf Ziya Balçık Kitap Evi.
- MARAŞ, Necla, **Kızılırmak**, İstanbul 1945, İbrahim Horoz Basımevi.
- MELEK, Z., **Asri Bakireler**, İstanbul 1945, Maarif Kitap Evi, 64.
- MELEK, Z., **Aşk Hasreti**, İstanbul 1943, Maarif Kitap Evi.
- MELEK, Z., **Beyaz Kelebek**, İstanbul 1945, Maarif Kitap Evi.
- MELEK, Z., **İhanetin Cezası**, İstanbul 1945, Maarif Kitap Evi.
- MELEK, Z., **Macera Peşinde**, İstanbul 1943, Maarif Kitap Evi.
- MELEK, Z., **Vicdanından Af Dile**, İstanbul 1945, Maarif Kitap Evi.
- MELEK, Z., **Yere Batan Cinayeti**, İstanbul 1943, Maarif Kitap Evi.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Adam Sarrafı**, İstanbul 1929, Kanaat Kitap Evi.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Bir Çatı Altında**, İstanbul 1932, İkbâl Kitap Evi.

- MORKAYA, Burhan Cahit, **Köydeki Dost**, İstanbul 1940, Kenan Basımevi.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Yaprak Aşısı**, İstanbul 1939, Kenan Basımevi.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Harp Dönüşü**, İstanbul 1938, Burhan Cahit ve Şürekası Matbaası.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Hizmetçi Buhranı**, İstanbul 1928, Hamit Matbaası.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Cephe Gerisi**, İstanbul 1934, Cemal Azmi Matbaası.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Düşün Gecesi**, İstanbul 1933, Akşam Kitap Evi.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Dünkülerin Romanı**, İstanbul 1934, A. Sait Basımevi.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Gazinin Dört Süvarisi**, İstanbul 1932, Kanaat Kitap Evi.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Gurbet Yolcusu**, İstanbul 1934, A. Sait Basımevi.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **İhtiyat Zabiti**, İstanbul 1933, Kanaat Kitap Evi.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **İzmir'in Romanı**, İstanbul 1931, Kanaat Kitap Evi.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Kır Çiçeği**, İstanbul 1934, A. Sait Basımevi.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Komşunun Romanı**, İstanbul 1929, Köroğlu Kitap Evi, 160.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Köy Hekimi**, İstanbul 1932, İkbâl Kitap Evi.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Nişanlılar**, İstanbul 1937, İnkılâp Kitap Evi.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Patron**, İstanbul 1935, Kanaat Kitap Evi.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Sevenler Yolu**, İstanbul 1937, İnkılâp Kitap Evi.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Şeyh Zeynullah**, İstanbul 1931, Köroğlu Kitap Evi.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Yalı Çapkını**, İstanbul 1933, Akşam Kitap Evi.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Yüzbaşı Celâl**, İstanbul 1933, Köroğlu Kitap Evi.
- MUHİTTİN, Nezihe, **Avare Kadın**, İstanbul 1943, Arif Bolat Kitap Evi.

- MUHİTTİN, Nezihe, **Güzellikler Kraliçesi**, İstanbul 1933, Resimli Ay Matbaası.
- MUHİTTİN, Nezihe, **Bir Aşk Böyle Söndü**, İstanbul 1939, İnkılâp Kitap Evi.
- MUHİTTİN, Nezihe, **Bir Yaz Gecesi**ydi, İstanbul 1943, Arif Bolat Kitap Evi.
- MUHİTTİN, Nezihe, **Çingiraklı Yılan**, İstanbul 1943, Arif Bolat Kitap Evi.
- MUHİTTİN, Nezihe, **Çıplak Model**, İstanbul 1943, Arif Bolat Kitap Evi.
- MUHİTTİN, Nezihe, **Gene Geleceksin**, İstanbul 1944, Arif Bolat Kitap Evi.
- MUHİTTİN, Nezihe, **Bozkurt Küçük Mehmet'in Romanı**, İstanbul 1934, Anadolu Kitap Evi.
- MUHİTTİN, Nezihe, **İzmir'in Çocuğu**, İstanbul 1943, Hilmi Kitap Evi.
- MUHİTTİN, Nezihe, **İstanbul'da Bir Londra**, İstanbul 1935, Numune Basımevi.
- MUHİTTİN, Nezihe, **Kalbim Senindir**, İstanbul 1943, Arif Bolat Kitap Evi.
- MUHİTTİN, Nezihe, **Benliğim Benimdir**, İstanbul 1929, Sudi Kitap Evi,
- MUHİTTİN, Nezihe, **Sabah Oluyor**, İstanbul 1944, Arif Bolat Kitap Evi.
- MUHİTTİN, Nezihe, **Ateş Böcekleri**, İstanbul 1936, Hilmi Kitap Evi.
- MUHİTTİN, Nezihe, **Sus Kalbim Sus**, İstanbul 1944, Arif Bolat Kitap Evi.
- NACİ, Hüseyin, **Kadındım Nasıl Kız Oldum**, İstanbul 1936, Millet Kitap Evi.
- NACİ, Mahir, **Tezek**, Kayseri, 1942, Kor Basımevi.
- NAYIR, Yaşar Nabi, **Bir Kadın Söylüyor**, İstanbul 1931, A. Halit Kitap Evi.
- NAYIR, Nabi Yaşar, **Adem ve Havva**, İstanbul 1932, A. Halit Kitap Evi.
- NEZİHE, Saffet, **Sahipsiz Elmas**, İstanbul 1943, Maarif Kitap Evi.
- NURAL, Mustafa Hilmi, **Güllü Gelin**, İstanbul 1938, Kültür Basımevi.
- NURETTİN, Tuğrul, **Bu Ne Biçim Aşk**, İstanbul 1934, Cemal Azmi Basımevi.
- NURETTİN Vala (Vâ, Nû), **Aşkın Birinci Şartı**, İstanbul 1930, Resimli Ay Matbaası.
- NURETTİN Vala (Vâ, Nû), **Dipsiz Kuyu**, İstanbul 1933, Akşam Kitap Evi.
- NURETTİN Vala (Vâ, Nû), **Ebenin Hatırası**, İstanbul 1929, Kanaat Kitap Evi.
- NURETTİN Vala (Vâ, Nû), **Karaca Ahmet'in Esrarı**, Akşam Matbaası.
- NURETTİN Vala (Vâ, Nû), **Kardeş Katili**, İstanbul 1933, Akşam Matbaası.

- NURETTİN Vala (Vâ, Nû), **Hayatımın Erkeği**, İstanbul 1939, İnkılâp Kitap Evi.
- NURETTİN Vala (Vâ, Nû), **Onu Elimden Aldın**, İstanbul 1943, İnkılâp Kitap Evi.
- NURETTİN Vala (Vâ, Nû), **Unutamadım Seni**, İstanbul 1943, A.Halit Kitap Evi.
- NURETTİN Vala (Vâ, Nû), **Vurgun Peşinde**, İstanbul 1944, Ebüzziya Matbaası.
- NURETTİN Vala (Vâ, Nû), **Küçük İlanlar**, İstanbul 1933, Akşam.
- NURETTİN Vala (Vâ, Nû), **Leke**, İstanbul 1933, Suhulet Kitap Evi.
- NURETTİN Vala (Vâ, Nû), **Öldüren Kim**, İstanbul 1934, Kanaat Kitap Evi.
- NURETTİN Vala (Vâ, Nû), **Pembe Pırlanta**, İstanbul 1938, Akşam Kitap Evi.
- NURETTİN Vala (Vâ, Nû), **Seni Satın Aldım**, İstanbul 1938, İnkılâp Kitap Evi.
- NURETTİN Vala (Vâ, Nû), **İtiraf**, İstanbul 1942, İnkılâp Kitap Evi.
- OBAY, Afif, **Panik**, İstanbul 1942, Vakıf Basımevi.
- ODMAN, Fakihe, **Sevgi ve Saygı**, İstanbul 1940, Maarif Kitap Evi.
- ÖNAD, Mazhar, **Genç Kızın Esrarı**, İstanbul 1940, Maarif Kitap Evi.
- ÖNAD, Mazhar, **Mavi Sular Altında Kalan Kız**, İstanbul 1940, Maarif Kitap Evi.
- ORHON, Orhan Seyfi, **Çocuk Adam**, İstanbul 1941, Semih Lütfü Kitap Evi.
- ORTAÇ, Yusuf Ziya, **Göç**, İstanbul 1943, Cumhuriyet Basımevi.
- OZANSOY, Halit Fahri, **Aşıklar Yolunun Yolcuları**, İstanbul 1939, İkbâl Kitap Evi.
- OZANSOY, Halit Fahri, **Suları Giden Köprü**, İstanbul 1939, İkbâl Kitap Evi.
- Ökte, Faik, **Bir Aşk Masalı**, İstanbul 1945, Semih Lütfü Kitap Evi.
- ÖMER, Huriye Baba, **Bir Öğretmenin Romanı**, İstanbul 1939, A.Halit Kitap Evi.
- ÖZ, Zeliha, **Son Arzu ve Son Nefes**, İstanbul 1944, Arif Bolat Kitap Evi.
- ÖZBORA, Hediye, **Leyla'nın Km**, İstanbul 1944, Anadolu Türk Kitap Evi.
- ÖZDEŞ, Oğuz, **Aşh hdiraptır**, İstanbul 1939, İkbâl Kitap Evi.
- ÖZDEŞ, Oğuz, **Cennet Yolu**, İstanbul 1943, İnkılâp Kitap Evi.
- ÖZDEŞ, Oğuz, **Coşkun Gönüller**, İstanbul 1942, İkbâl Kitap Evi.
- ÖZDEŞ, Oğuz, **Gizlenen İzdıraplar**, İstanbul 1941, İnkılâp Kitap Evi.

- ÖZDEŞ, Oğuz, **Hasret**, İstanbul 1941, İkbâl Kitap Evi, 307. s.
- ÖZDEŞ, Oğuz, **Hülya**, İstanbul 1945, İnkılâp Kitap Evi, 183. s.
- ÖZDEŞ, Oğuz, **Memnu Me-y^e**, İstanbul 1944, İnkılâp Kitap Evi, 135. s.
- ÖZDEŞ, Oğuz, **Uçurum**, İstanbul 1943, İnkılâp Kitap Evi, 176. s.
- ÖZİLHAN, Hayrettin, **Kimin Sevgilisi**, İstanbul 1944, Arif Bolat Kitap Evi, 63. s.
- ÖZÜKİL, İlhan, **Sensiz Yaşayamam**, İstanbul 1944, Arif Bolat Kitap Evi, 90. s.
- PAĞDA, M. Sadık - M. R. Yalkm, **Bulgar Sachk**, İstanbul 1939, İnkılâp Kitap Evi, 303. s.
- PAKKAN, M. Fahrettin, **Alev Dalgaları**, İstanbul 1943, Cumhuriyet Basımevi, 189. s.
- PAKKAN, M. Fahrettin, **Baskın**, İstanbul 1941, Yusuf Ziya Balçıköğlü Cahit ve Ş. Kitabevleri, 62. s. (r)
- PAKKAN, M. Fahrettin, Bir Ressamın Romanı, İstanbul 1943, Emniyet Kitap Evi, 64. s.
- PAKKAN, M. Fahrettin, **Günay Köprüsü**, İstanbul 1944, Uğur Kitap Evi, 188. s.
- PAKKAN, M. Fahrettin, **İlk Buse**, İstanbul 1944, A. B. C. Kitap Evi, 111. s.
- PAKKAN, M. Fahrettin, **Kırbaç Yarası**, İstanbul 1943, Emniyet Kitap Evi, 183.
- PAKKAN, M. Fahrettin, **Mabudun Kızı Nelka**, İstanbul 1943, Emniyet Kitap Evi.
- PAKKAN, M. Fahrettin, **Vahşet**, İstanbul 1941, Yusuf Balçıköğlü Cahit ve Ş. Kitap Evi.
- PAMİRTAN, Dr. Sıtkı Şükrü, **Toprak Mahkûmları**, İzmir 1938, Mahşer Basımevi.
- PERİM, Behçet, **Sönen Alev**, 1938.
- PERİM, Behçet, **Göçmen Ahmet**, Antalya, İktisat Matbaası, 1938.
- POLAT, Rıza, **Özlem**, Ankara 1943, Recep Ulusoğlu Basımevi.

- REŞİT, Alican, **Sümer Yıldızı**, İstanbul 1933, Vakıf Basımevi.
- RAUF, Ahmet, **Nal Sesleri**, İstanbul 1928, A. Halit Kitap Evi.
- RAUF, Mehmet, **Yara**, İstanbul 1935, Hilmi Kitap Evi.
- RAUF, Mehmet, **Halâs**, 1929, İ. Ü. Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul 1981.
- RECEP, Emin, **Altın Kitap**, İstanbul 1928, Resimli Ay Matbaası.
- REMZİ, Nizamettin, **Kâğıttan Dünya**, İstanbul 1935, Şafak Kitap Evi.
- REŞAT, Adah, **Duygularım**, İstanbul 1936, Ülkü Basımevi.
- REŞAT, M., **Başım Dönüyor**, İstanbul 1933, İnkılâp Kitap Evi.
- REŞAT, Sinan, **Dünyayı Dolaşıyorum**, İstanbul 1932, A. Halit Kitap Evi.
- REŞAT, Sinan, **Molla Mehmet**, İstanbul 1931, A. Halit Kitap Evi.
- RIFAT, Server, **Kadınlar Duymasın**, İstanbul 1933, Suhulet Kitap Evi.
- RÜŞTÜ, Necdet, **Kadın Asker Olursa**, İstanbul 1933, Akşam Kitap Evi.
- SABAHATTİN Ali, **Kuyucaklı Yusuf**, 1937
- SABAHATTİN Ali, **İçimizdeki Şeytan**, İstanbul 1940, Remzi Kitap Evi.
- SABAHATTİN Ali, **Kürk Mantolu Madonna**, İstanbul 1.943, Remzi Kitap Evi.
- SAFA, Behçet, **Bir Aşkın Peşinde**, İstanbul 1944, Maarif Kitap Evi.
- SAFA, Behçet, **Semra'nın İlk Kocası**, İstanbul 1944, Maarif Kitap Evi.
- SAFA, Behçet, **Şeytan**, İstanbul 1944, Maarif Kitap Evi.
- SAFA, Behçet, **Şeytanın Piçi**, İstanbul 1944, Maarif Kitap Evi.
- SAFA, İlhami, **Anadolu Hisarında Beş Cinayet**, İstanbul 1944, Maarif Kitap Evi.
- SAFA, İlhami, **Bir Aşkın İntikamı**, İstanbul 1945, Maarif Kitap Evi.
- SAFA, İlhami, **Sarayının Kızları**, İstanbul 1945, Maarif Kitap Evi.
- SAFA, İlhami, **Yeşil Babanın Teşbihi**, İstanbul 1944.
- SAFA, Peyami, **Bir Tereddütün Romanı**, İstanbul 1933, Suhulet Kitap Evi.

- SAFA, Peyami, **Fatih-Harbiye**, İstanbul 1931, Suhulet Kitap Evi.
- SALİH, Münir, **Kalpazan**, İstanbul 1930, Suhulet Kitap Evi
- SALİH, Suat, **Dağ Adamı**, Mersin 1932, Yeni Mersin Matbaası.
- SAMİ, Mebrure, **Gölge Gibi**, İstanbul 1938, İkbâl Kitap Evi.
- SAMİ, Mebrure, **Leylaklar Altında**, İstanbul 1936, İkbâl Kitap Evi.
- SARPAY, Nuri, **Çöp Arabası**, İstanbul 1939, Aydınlık Kitap Evi.
- SEDES, Selami İzzet, **Canım Ayşe**, İstanbul 1933, Remzi Kitap Evi.
- SEDES, Selami İzzet, **Kalbimin Romanı**, İstanbul, Tarihsiz İnkılâp Kitap Evi.
- SEDES, Selami İzzet, **Deli**, İstanbul 1933, Akşam Kitap Evi.
- SEDES, Selami İzzet, **Okşanmayan Kadın**, İstanbul 1944, İnkılâp Kitap Evi.
- SELAMİ, Münir, **Mehmetçik Çanakkale'de**, İstanbul 1937, Yusuf Ziya Balşık Kitap Evi.
- SELAMİ, Münir, **Cemiyet Çemberi**, Mersin 1944, Ata Çelebi Basımevi.
- SERT, M., **Japon Baskını**, İstanbul 1942, Güven Basımevi.
- SERT, M., **İntihar Eden Donanma**, İstanbul 1942, Güven Basımevi.
- SERT, M., **Mustafa Sagir**, İstanbul 1944, Güven Basımevi.
- SERTEL, Sabiha Zekeriya, **Çıtrano ile Babası**, İstanbul 1936.
- SERTELLİ, İskender Fahrettin, **Abdülhamit ve Afrodit**, İstanbul 1929, A. Halit Kitap Evi.
- SERTELLİ, İskender Fahrettin, **Prensesin Gerdanlığını Kim Çaldı**, İstanbul 1940, İnkılâp Kitap Evi.
- SERTELLİ, İskender Fahrettin, **Amerikaya Kaçırılan Türk Kızı**, İstanbul 1937.
- SERTELLİ, İskender Fahrettin, **Transatlantik Kundakçısı**, İstanbul 1941, Güven Basımevi.
- SERTELLİ, İskender Fahrettin, **Asya'dan Bir Güneş Doğuyor**, İstanbul 1933, Akşam Matbaası.

- SERTELLİ, İskender Fahrettin, **Bizansın Son Günleri**, İstanbul 1930, A. Halit Kitap Evi.
- SERTELLİ, İskender Fahrettin, **Casus Mektebi**, İstanbul 1929, Kanaat Kitap Evi.
- SERTELLİ, İskender Fahrettin, **Deliler Saltanatı**, İstanbul 1931, İkbâl Kitap Evi.
- SERTELLİ, İskender Fahrettin, **Bir Deli Kızın Hatıra Defteri**, İstanbul 1943, A. Halit Kitap Evi.
- SERTELLİ, İskender Fahrettin, **Hint Yıldızı "Yogoda"**, İstanbul 1932, Tefeyyüz Kitap Evi.
- SERTELLİ, İskender Fahrettin, **İstanbul'u Nasıl Aldık**, İstanbul 1930, A. Halit Kitap Evi.
- SERTELLİ, İskender Fahrettin, **Lavrens İstanbul'da**, İstanbul 1932, Tefeyyüz Kitap Evi,.
- SERTELLİ, İskender Fahrettin, **Pınarbasında Ölen Kız**, İstanbul 1938, Suhulet Kitap Evi.
- SERTELLİ, İskender Fahrettin, **Sakın Beni Okuma**, İstanbul 1932, Tefeyyüz Kitap Evi.
- SERTELLİ, İskender Fahrettin, **Sümer Kızı**, İstanbul 1933, Akşam Matbaası.
- SERTELLİ, İskender Fahrettin, **Telli Haseki**, İstanbul 1932, Tefeyyüz Kitap Evi.
- SERTELLİ, İskender Fahrettin, **Üç Çiçek Bir Böcek**, İstanbul 1932, Tefeyyüz Kitap Evi.
- SERTOĞLU, Murat, **Çakırcah Efe Nasıl Vuruldu**, İstanbul 1941, Güven Basımevi.
- SERTOĞLU, Murat, **Çakırcah Mehmet Efe**, İstanbul 1941, Güven Kitap Evi.
- SERTOĞLU, Murat, **Komitacı Aşkı**, İstanbul 1943, Sertoğlu Kitap Evi.
- SERTOĞLU, Murat, **Yapraklar Dökülürken**, İstanbul 1945, Işıl Basımevi.
- SEVENGİL, Ahmet Refik, **Açlık**, İstanbul 1937, Vakıf Basımevi.

- SEVENGİL, Ahmet Refik, **Çıplaklar**, İstanbul 1936, Vakıf Basımevi.
- SEVENGİL, Ahmet Refik, **Kaniye Gazileri**, İstanbul 1931, A. Halit Kitap Evi.
- SEVENGİL, Ahmet Refik, **25 Sene Siper Kavgası**, İstanbul 1931, A. Halit Kitap Evi.
- SEVENGİL, Ahmet Refik, **Perdenin Arkası**, İstanbul 1941, Semih Lütfü Kitap Evi.
- SEVENGİL, Ahmet Refik, **Gönül**, İstanbul 1932, Hilmi Kitap Evi.
- SİMAVİ, Sedat, **Fuji-Yama**, İstanbul 1934, Cemal Azmi Basımevi.
- SİMER, A. Turgut, **Sükut**, Bursa 1939, Emek Basımevi.
- SİNOPLUOĞLU, Behzat, **Kan ve Sevgi**, Ankara 1945, T. C. Ziraat Bankası Basımevi.
- SOKU, Ziya Şakir, **Battal Gazi**, İstanbul 1943, Üstün Eserler Neşriyat Evi.
- SOKU, Ziya Şakir, **Gavur Mehmet**, İstanbul 1943, Stad Basımevi.
- SOKU, Ziya Şakir, **Kiralık Kalp**, İstanbul 1944, Maarif Kitap Evi.
- SOKU, Ziya Şakir, **Osmanlı Saraylarında Cinci Hoca**, İstanbul 1944, Anadolu Türk Kitap Evi.
- SOKU, Ziya Şakir, **Saâullah Ağa**, İstanbul 1944, Ebuzziya Basımevi.
- SOKU, Ziya Şakir, **Şark Yıldızı Selma**, İstanbul 1944, Maarif Kitap Evi.
- SOLOK, Cevdet Kudret, **Sınıf Arkadaşları**, İstanbul 1943, A. Halit Kitap Evi.
- SU, Mükerrerem Kâmil, **Bu Kalp Duracak**, Balıkesir 1935, Savaş Kitap Evi.
- SU, Mükerrerem Kâmil, **Ateşten Damla**, İstanbul 1942, Semih Lütfü Kitap Evi.
- SU, Mükerrerem Kâmil, **Büyük Rüzgâr**, İstanbul 1945, Semih Lütfü Kitap Evi.
- SU, Mükerrerem Kâmil, **Çırpınan Sular**, İstanbul 1941, Semih Lütfü Kitap Evi.
- SU, Mükerrerem Kâmil, **Dinmez Ağrı**, İstanbul 1937, Semih Lütfü Kitap Evi.
- SU, Mükerrerem Kâmil, **Istıranca Eteklerinde**, İstanbul 1939, Semih Lütfü Kitap Evi.
- SU, Mükerrerem Kâmil, **Kaybolan Ses**, İstanbul 1945, İnkılâp Kitap Evi.

- SU, Mükerrerem Kâmil, **Sevgim ve İstirabım**, İstanbul 1943, İnkılâp Kitap Evi.
- SU, Mükerrerem Kâmil, **Sus Uyanmasın**, İstanbul 1938, Semih Lütfü Kitap Evi.
- SU, Mükerrerem Kâmil, **Sızı**, İstanbul 1943, Semih Lütfü Kitap Evi.
- SU, Mükerrerem Kâmil, **Uyuyan Hatıralar**, İstanbul 1944, İnkılâp Kitap Evi.
- SU, Mükerrerem Kâmil, **Uzaklaşan Yol**, İstanbul 1944, İnkılâp Kitap Evi.
- SÜKUTİ, Hasan, **Emel Elemleri**, İzmir, 1934, Cumhuriyet Matbaası.
- SÜKUTİ, Hasan, **Siyah Örtü (Otobiyografi)**, İstanbul 1934, Hilmi Kitap Evi.
- SÜMER, M. Talat, **Ahlâk Mahkûmları**, İstanbul 1940, Numune Basımevi.
- ŞAPOLYO, Enver Benhan, **Ayşın**, Ankara 1934, İdeal Basımevi.
- ŞERİF, Kamuran, **Çıplaklar Diyarında**, İstanbul 1929, Resimli Ay Matbaası.
- ŞEVKİ, Hikmet, **Aşk Mahkumu**, İstanbul 1938, Suhulet Kitap Evi.
- ŞAHAPLİ, Zübeyde, **Kafkas Aşkı**, İstanbul 1944, A. Sait Basımevi.
- ŞÜKRÜ, Kemalettin, **Ebu Ali Sinan**, İstanbul 1930, Kanaat Kitap Evi.
- ŞÜKÛFE, Nihal, **Çöl Güneşi**, İstanbul 1933, A. Halit Kitap Evi.
- ŞÜKÛFE, Nihal, **Gayya**, İstanbul 1930, A. Halit Kitap Evi.
- ŞÜKÛFE, Nihal, **Yalnız Dönüyorum**, İstanbul 1938, Kenan Basımevi.
- TAHSİN, Nur, **Gözlerin Sırrı**, İstanbul 1931, A. Halit Kitap Evi.
- TALÛ, Ercüment Ekrem, **Beyaz Şemsiyeli**, İstanbul 1939, Kanaat Kitap Evi.
- TALÛ, Ercüment Ekrem, **Bu Gönül Böyle Sevdi**, İstanbul 1941, Semih Lütfü Kitap Evi.
- TALÛ, Ercüment Ekrem, **Çömlekçi ve Ailesi**, Ankara 1945, Berkalp Kitap Evi.
- TALÛ, Ercüment Ekrem, **Meşhedi Aslan Peşinde**, İstanbul 1934, Semih Lütfü Kitap Evi.
- TALÛ, Ercüment Ekrem, **Kodaman**, İstanbul 1934, Semih Lütfü Kitap Evi.
- TALUY, Hayrettin Ziya, **Yüzler ve Maskeler**, İstanbul 1945, Uğur Kitap Evi.

- TAN, Hıfzı, **Ses Işık**, İstanbul 1944, A. Halit Kitap Evi.
- TAN, M. Turan, **Viyana**, İstanbul 1937, Cumhuriyet Basımevi.
- TAN, M. Turan, **Devrilen Kazan**, İstanbul 1939, Kanaat Kitap Evi.
- M. TURAN, **Krallar Avlayan Türk**, İstanbul 1944, Yüksel Yayınları.
- M. TURAN, **Safiye Sultan**, İstanbul 1939, Kanaat Kitap Evi.
- TANCA, Vedat, **Belki Bir Gün**, İstanbul 1945, İnkılâp Kitap Evi.
- TANGÜNER, Nihat, **Dişi Kurt**, Adana 1944, Hüseyin Polisçi Kitap Evi.
- TANGÜNER, Nihat, **O Benim Babam Değil**, Adana 1944, Hüseyin Polisçi Kitap Evi.
- TANJU, Haluk Cemil, **Günahlar Devleti**, İstanbul 1939, Etiman Kitap Evi.
- TAŞYILI, A. İhsan, **Bırakma Beni**, İstanbul 1944, Maarif Kitap Evi.
- TEKİN, Erol, **Çöl Aşkı**, İstanbul 1934, Anadolu Türk Kitap Evi.
- TEPEDELENLİOĞLU, Nizamettin Nazif, Kolkola, İstanbul 1944, Semih Lütfü Kitap Evi.
- TEPEDELENLİOĞLU, Nizamettin Nazif, **Kark Dağlar**, İstanbul 1945, Türkiye Yayınları.
- TEVFİK, Cemalettin, **Salkımlar**, İstanbul 1933, Remzi Kitap Evi.
- TEVFİK, Münir, **Duyduğum Gibi**, İstanbul 1929, Sudi Kitap Evi.
- TEZ, İlhami Bekir, **Taşlı Tarladaki Ev**, İstanbul 1944, A. İhsan Kitap Evi.
- TUĞRUL, Mehmet, **Çoban Armağanı**, Ankara, 1944, Zerbamat Kitap Evi.
- TUĞRUL, Sadettin, **Sokak Kızı**, İstanbul 1944, A. Halit Kitap Evi.
- TUNA, M. Yalçın, **Akın Yolcuları**, İstanbul 1936, Kader Basımevi.
- TUNARA, **İsmi Kaybeden Adam**, İstanbul 1944, Ken Basımevi.
- TUNCAR, Nazan, **Rüya**, İstanbul 1944, Arif Bolat Kitap Evi.
- TURGUT, A., **Beni Affet**, Çankırı 1924, Çankırı Basımevi.

- TURHAN, M., **Öç Ay Yatakta**, İstanbul 1934, Semih Lütfü Kitap Evi.
- TURHAN, M., **Gönülden Gönüle**, İstanbul 1931, A. Sabri Kitap Evi.
- TÜZÜN, Kemal, **Uzaklaşan Kadın**, İstanbul 1945, Türkîş Anglo Amerikan Basımevi.
- UÇUK, Cahit, **Kirazlı Pınar**, İstanbul 1936, Remzi Kitap Evi.
- UÇUK, Cahit, **Dikenli Çift**, İstanbul 1937, İnkılâp Kitap Evi.
- UÇUK, Cahit, **Türk İkizleri**, İstanbul 1938, Resimli Ay Matbaası.
- UZUNKAYA, Şehabettin, **Aşk Çılgınlıkları**, Ankara 1944, Berkajp Kitap Evi.
- UZUNKAYA, Şehabettin, **Evlenecek Kız Aranıyor**, İstanbul 1943, Arif Bolat Kitap Evi.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, **Posta Yolu**, İstanbul 1941, Şirketi Mürettibiye Basımevi.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, **Yarım Adam**, İstanbul 1941, Şirketi Mürettibiye Basımevi.
- VAROĞLU, Hamdi, **Kocam**, İstanbul 1938, Suhulet Kitap Evi.
- VECİHİ, Raşit, **Fedakâr Doğan**, İstanbul 1931, İkbâl Kitap Evi.
- YALÇIN, Hüseyin Cahit, **Yaşamak İstiyorum**, İstanbul 1943, Maarif Kitap Evi.
- YAZGAN, R. Necati, **Şeytan Abla**, İstanbul 1944, Halk Basımevi.
- YAZGIÇ, Dr. Kâmil, **Türk Yıldızı Emine**, Adapazarı 1937, Coşkun Basımevi.
- YAZMAN, M. Şevki, **Toros Çocuğu**, İstanbul 1943, A. Halit Kitap Evi.
- YELEN, Şevik, **Adana Geceleri**, İstanbul 1944, A. İhsan Kitap Evi.
- YERSEL, Faruk Şükrü, **Yayla Çocukları**, İstanbul 1941, Cumhuriyet Kitap Evi.
- YESÂRÎ, Mahmut, **Bir Aşk Uçurumu**, İstanbul 1943, inkılâp Kitap Evi.
- YESÂRÎ, Mahmut, **Dağ Rüzgârları**, İstanbul 1939, İnkılâp Kitap Evi.
- YESÂRÎ, Mahmut, **Gece Yürüyüşü**, İstanbul 1944, İnkılâp Kitap Evi.
- YESÂRÎ, Mahmut, **Bahçemde Bir Gül Açtı**, 1932, Toker Yayın Evi.

- YESÂRÎ, Mahmut, **Bir Kadın Geçti**, 1934.
- YESÂRÎ, Mahmut, **Sağanak Altında**, Ankara 1943, Akba Kitap Evi.
- YESÂRÎ, Mahmut, **Aşk Yarışı**, İstanbul 1934, Kanaat Kitap Evi.
- YESÂRÎ, Mahmut, **Bağrı Yanık Ömer**, İstanbul 1930, Kanaat Kitap Evi.
- YESÂRÎ, Mahmut, **Geceleyin Sokaklar**, İstanbul 1929, Resimli Ay Matbaası.
- YESÂRÎ, Mahmut, **Kalbimin Suçu**, İstanbul 1932, Suhulet Kitap Evi.
- YESÂRÎ, Mahmut, **Kanlı Sır**, İstanbul 1935, Kanaat Kitap Evi.
- YESÂRÎ, Mahmut, **Kırlangıçlar**, İstanbul 1930, Suhulet Kitap Evi.
- YESÂRÎ, Mahmut, **Ölümün Gözleri**, İstanbul 1933, Suhulet Kitap Evi.
- YESÂRÎ, Mahmut, **Sevda İhtikarı**, İstanbul 1934, Güneş Basımevi.
- YESÂRÎ, Mahmut, **Su Sinekleri**, İstanbul 1932, Suhulet Kitap Evi.
- YESÂRÎ, Mahmut, **Yakut Yüzük**, İstanbul 1937, İnkılâp Kitap Evi.
- YEŞİM, Ragıp Şevki, **İçimizden Biri**, 1936.
- YEŞİM, Ragıp Şevki, **Efeler**, 1938.
- YEŞİM, Ragıp Şevki, **Dişi Örümcek**, 1937.
- ZİYA, Hayrettin, **Dert Veren Pınar**, İstanbul 1936, Suhulet Kitap Evi.
- ZİYA, Hayrettin, **Fatoş**, Trabzon 1937, Yenyol Basımevi.
- ZİYA, Hayrettin, **İnsan Artıkları**, Trabzon 1937, Yenyol Basımevi.
- ZİYA, Hayrettin, **Kahpenin Aşkı**, İstanbul 1934, Suhulet Kitap Evi.
- ZORLUTUNA, Halide Nusret, **Beyaz Selvi**, İstanbul 1945, Uğur Kitap Evi.

ÖZET

HAKLI, Salih Zeki. Türk Romanında Tek Parti Dönemi (1931-1946), Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

Modern anlatım türleri arasında yer alan roman, Avrupa'da burjuvazinin gelişmesiyle birlikte 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır. İlk zamanlarda bir karakterin maceralarının anlatıldığı olaylardan oluşan roman, daha sonraları toplumlara etkileyen siyasal, sosyal ve ekonomik meseleler de ilgilenmeye başlamıştır. Osmanlı'ya ise ilk romanlar 19. yüzyılın sonlarına doğru Batılı romanların tercüme edilmesi ile girmiştir.

Osmanlı'da ilk özgün roman denemesi ise, Ahmet Mithat Efendi'nin 1872 yılında yazdığı Yeniçeriler adlı eseri ile yapılmıştır. Modern anlamdaki romanın birçok özelliklerine sahip olmayan bu eser daha ziyade uzun bir hikâye olarak kabul edilmektedir. Osmanlı toplumun bu dönemde yaşamaya başladığı sosyal değişim kısa zaman içerisinde Osmanlı romanının da ilgi alanına girmiştir. Bu dönemde yazılan romanlar ile devlet yapısındaki, insan ilişkilerindeki ve ekonomik düzendeki değişim ele alınmıştır.

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra Batılılaşmanın devlet eliyle yapılmasından dolayı roman, bu değişimleri halka duyurmak için sıklıkla kullanılan bir araç olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazılan bu romanlar siyasal devrimlerin halka benimsetilmesi, toplumsal ilişkilerin Batılı tarzda oluşturulması ve eski düzenin tam anlamıyla tasfiye edilmesi amacıyla hizmet etmişlerdir. Romanların bu fonksiyonu yerine getirmelerinin yanı sıra yazılan birtakım romanlar da yapılan devrimlere ve değişime muhalefet etmişlerdir. Bu

romanlar ÷lkedeki tek-parti iktidarının varlığına rağmen, sisteme yönelik eleştiri yapmaktan kaçınmamışlardır.

Tek-parti iktidarı dönemini anlatan romanlar arasında yapılan devrimleri destekleyenler olduğu gibi, yapılan siyasî ve toplumsal değışmelere tepki olarak yazılan romanlar da bulunmuştur. Bununla birlikte iktidarın devrimci özelliğini kaybetmemesi için geleceğe ilişkin tavsiyelerde bulunan ve bürokrasinin tutum ve davranışlarını eleştiren romanlar da yazılmıştır.

Romanların bu denli çeşitlilik içermesinden dolayı Türk romanı Osmanlı ile başlayan ve Cumhuriyet'le devam eden değışim sürecini anlamak için oldukça faydalı bir kaynaktır. Tek-parti dönemini anlatan romanlarda devrimler ve siyasal değışimin boyutları, iktidardaki Atatürk kùltü, eğitimin laikleştirilmesi, bürokrasinin genişlemesiyle başlayan yozlaşma, artan milliyetçiliğin boyutları, demokrasi denemeleri gibi siyasal konular işlenmiştir.

İktisadi hayatı etkileyen değışimi inceleyen romanlar ise köydeki ve kentteki halkın ekonomik durumunu, iktisadi düzene yön veren siyasal ilkeleri ve kanunları incelemişlerdir. Toplumsal sorunları inceleyen romanlar ise, Batılılaşma hareketini ve toplumda hızla yayılan baloları, yeni iktidarın kent ve mekân anlayışını ve de köyün sosyal yapısını ele almışlardır.

Türk romanı zengin bir listeyi kendisine konu edinmesi ve bu konulara farklı açılardan yaklaşması sayesinde, tek-parti döneminin politikalarının Türk toplumunu nasıl etkilediğine dair önemli bilgiler sağlamaktadır.

Anahtar Sözcükler

1. Roman
2. Türk Romanı
3. Türkiye’de Tek Parti İktidarı
4. Türk Modernleşmesi
5. Türkiye’de Siyasi Devrimler

ABSTRACT

HAKLI, Salih Zeki. One-Party Term in Turkish Novels (1931-1946), Master Thesis, Ankara, 2007.

Novel, which is one of the modern types of expression, emerged in Europe in 19th century, with prospering bourgeoisie. However, novel was composed of adventures of a character initially, in later years it started to be interested in political, social and economic issues that are affecting societies. In Ottoman history, novels has first appeared through the end of 19th Century with the translation of Western novels.

The first original example of novel in Ottoman was called “Yeniçeriler”, which was written by Ahmet Mithat Efendi in 1872. This work doesn't have many of the characteristics of a novel in modern sense; so it is perceived as a long tale. Social changes that Ottoman society had experienced during this period, influenced Ottoman novel. Therefore, changes in the structure of state, human relations and economic system were undertaken in the novels written during this period.

Due to the fact that Westernisation was brought by means of government after the proclamation of Republic; novels had been a frequently used instrument to announce public about the changes in question. These novels which were written in the first years of Republic, served to the purposes of; enforcing political revolutions, forming Western style social relations and elimination of previous system. There were also some novels opposing to performed revolutions and changes, in addition to the novels fulfilling above

mentioned purposes. Despite the ruling of Single Party, these novels didn't hesitate to criticise the system.

Among the novels explicating Single Party period, while there were some in favor of performed revolutions, there were some others written as a response to political and social changes. Besides a number of novels, which were giving advices to government about keeping its revolutionary feature and there were also some novels criticising the attitude and behaviour of bureaucracy.

Due to the fact that novels had embraced quite deal of varieties, this makes Turkish novel a useful tool to conceive transformation process which was started with the Ottoman and continued with Republic. Political subjects like revolutions, dimensions of political change, cult of Atatürk in government, secularisation of education, increasing bureaucracy oriented degeneration, dimensions of strengthening nationalism and democracy trials were argued in the novels expressing Single Party period.

Novels which are analysing the changes in economic structure, analyzed the economic condition of people living in rural and urban areas, political principles and laws that are steering economic regulations. On the other hand, Novels analysing social problems discussed subjects such as; Westernisation movements, rapidly spreading balls in the community, understanding of new governments' urban and space and also social structure in rural areas.

How Single Party policies influenced Turkish society can be overtly understood when the fact that Turkish novel's long list of subjects and different approaches to these subjects, taken into consideration.

Key Words

1. Novel
2. Turkish Novels
3. One-Party Term in Turkey
4. Turkish Modernisation
5. Political Revolution in Turkey